ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ
PROGRAMI

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN KARİKATÜRLERE YANSIMASI: 1940-1970

DOKTORA TEZİ

YASEMİN İMİR

ANKARA
TEMMUZ, 2023

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
1946

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ
PROGRAMI

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN KARİKATÜRLERE YANSIMASI: 1940-1970

DOKTORA TEZİ

YASEMİN İMİR

DANIŞMAN: DOÇ. DR. RAŞİT ÇELİK

ANKARA
TEMMUZ, 2023

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Yasemin İMİR adlı öğrencinin hazırladığı "Türkiye'de Eğitimin Karikatürlere Yansıması: 1940-1970" başlıklı bu çalışma Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı / Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Programı'nda jüri üyelerince oy birliği ile **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Jüri Üyeleri	İmza
Başkan	Prof. Dr. Rıfat MİSER	……..
Üye	Prof. Dr. Hasan Ali ÜNDER	……..
Üye	Prof. Dr. Mehmet Akif SÖZER	……..
Üye	Prof. Dr. Beyhan ZABUN	……..
Üye	Doç. Dr. Raşit ÇELİK	……..

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından 27/07/2023 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise …/…/20... tarihinde kabul edilmiştir.

……

Prof. Dr. Mehmet İkbal YETİŞİR

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Yasemin İMİR

ÖZET

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN KARİKATÜRLERE YANSIMASI: 1940-1970

İMİR, Yasemin

Doktora Tezi, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Raşit ÇELİK

Temmuz, 2023, xiii + 192 Sayfa

Bu çalışma 1940-1970 yılları arasında *Cumhuriyet Gazetesi*, *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*, *Akşam Gazetesi*, *Akbaba Mizah Dergisi*, *Karikatür Mizah Dergisi* ve *Karagöz Mizah Dergisi'*nde yayımlanmış, dönemin eğitsel durumunu yansıtan sanat karikatürlerini ele almaktadır. Gelişmekte olan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim alanındaki değişimleri ve eğitim durumu, birinci elden elde edilen karikatürler üzerinden ve literatürden yararlanılarak incelenmiştir. Çalışma yılları olan 1940-1970 arasında önemli siyasal değişimler gerçekleşmiş, buna bağlı olarak değişik uygulamalara gidilmiş, eğitimin yaygınlaşması için çaba sarf edilmiş, üniversite sayısı artırılmaya çalışılmış, okuryazar sayısının artması için çalışmalar yapılmış ve bu değişimler de dönemin gazete ve dergilerinde yer alan karikatürlere yansımıştır. Bu araştırma sonucunda, 1940-1970 yılları arasında araştırma konusu olan altı süreli yayında dönemin eğitsel şartlarını ele alan kırk iki karikatür yedi tema altında kategorize edilmiştir. Karikatürler, Roland Barthes'ın göstergebilimsel analizi ile düz anlamsal ve yan anlamsal olarak incelenmiştir. Çalışmada incelenen otuz üç karikatürde ülkedeki öğretmen azlığı, eğitime ve kitap okumaya olan olumsuz bakış açısı, okul sayısının ihtiyacı karşılamaması, modern okullar ülkede yeterli olmadığı için eski eğitim sisteminin küçük yerleşim birimlerinde devam ediyor olması, yeni öğretmenlerin yetkin olmayışları, üniversite sayısının yetersizliği, ülkede okuma yazma bilmeyenlerin sayısının yüksek oluşu, üniversite mezunlarının ülkeyi daha iyi iş imkânları için terk etmesi, eğitimde fırsat eşitsizliği, akademisyenlerin çektiği sıkıntılar ve nüfus artışı karşısında ülkenin eğitim imkânlarının yetersiz oluşu karikatüristler tarafından işlenen eğitsel sorunlardır. Çalışmada bulunan dokuz karikatürde ise okul yönetmeliklerinde yapılan değişimler, programlara alınan dersler, uygulanmaya başlanan yeni programlar ve okul aile birliklerinin kurulması ele alınmıştır. Dönemin eğitsel gelişmelerini ve sorunlarını konu alan karikatürler incelendiğinde Türk toplumsal hayatının eğitim boyutunun ortaya çıkarılabilmesi mümkün gözükmektedir.

Anahtar Sözcükler: Cumhuriyet Dönemi, Eğitim, Göstergebilim, Karikatür

ABSTRACT

REFLECTION OF EDUCATION ON CARTOONS IN TURKEY: 1940-1970

İMİR, Yasemin

Dissertation, Department of Educations Cultural Foundations

Supervisor: Doç. Dr. Raşit ÇELİK

July, 2023, xiii + 192 Pages

This study is about education related cartoons published in *Cumhuriyet Newspaper*, *Tercüman Newspaper*, *Akşam Newspaper*, *Akbaba Magazine*, *Karikatür Magazine* and *Karagöz Magazine* between the years 1940-1970. In this study, the changes in education in the early years of Turkey have been examined through cartoons. In Turkey, between the years 1940 and 1970, important political changes took place, different practices and efforts were made for education to reach every corner of the country. Also, efforts were made to increase the number of universities, number of literate people and these changes were reflected in the cartoons in the newspapers and magazines during the time. As a result of this research, cartoons dealing with the educational conditions of the period in six periodicals were categorized under seven themes. The cartoons were analysed with the denotational and connotational analysis with the semiotic approach of Roland Barthes. In thirty-three cartoons out of forty-four in the study, the shortage of teachers in the country, the negative perspective on education and reading, the number of schools not meeting the needs, the fact that the old education system continues in small settlements because modern schools are not sufficient in the country, the inadequacy of new teachers, inequality of education, the inadequacy of the number of universities and the lack of education in the country was depicted. In nine cartoons in the study, the changes made in the school regulations, the lessons taken into the programs, the new programs that have started to be implemented and the establishment of school-parent unions were depicted. When the cartoons about the educational developments and problems of the period are examined, it seems possible to reveal Turkish education history.

Key Words: Republic Era, Education, Cartoons, Semiotics

ÖNSÖZ

Karikatür sanatı Osmanlı Dönemi'nden beri hayatımızda bulunmaktadır fakat Cumhuriyet'in ilanı ile yaygınlaşmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde gazetelerde günlük karikatürler yayımlanmaya başlamış ve mizah dergilerinin sayısı artmıştır. Zaman içinde karikatür neredeyse her süreli yayında karşımıza çıkmaya başlamıştır.

Karikatürler hep ilgimi çekmiştir. Çocukken gazeteyi ilk elime aldığımda, hemen gazetenin ön ve arka sayfalarındaki karikatürleri okurdum böylece o günün siyasilerinin isimlerini, kurumların isimlerini bir ilkokul öğrencisi olarak öğrenirdim. Ortaokul, lise yıllarıma doğru mutlaka her hafta mizah dergileri almaya başladım, böylece karikatür ve mizah ile daha da yakınlaştım. Bu ilgimden dolayı doktora tezi olarak geniş bir dönemi ele alıp dönemin eğitsel şartlarının karikatürlere yansımasını incelemek istedim. Araştırma süresince arşivlerde bulunan gazete ve dergilerdeki karikatürleri tek tek okudum ve bunlardan eğitimi işleyenleri ayırdım. Eğitim içerikli çizimlere ulaşmak zor fakat keyifliydi. Çalışma hızım karikatürlere ulaştıktan sonra hayatıma giren iki sürpriz ile yavaşladı. İkizlerimin bebeklikleri süresince aynı yoğunlukta çalışamadım ama çalışmamı bir kenara hiç bırakmadım. Bunun için sevgili eşime çok teşekkür ederim. Çocuklar büyüdükçe çalışmama daha yoğunlaştım ve çalışmamı bugünkü hâline getirdim.

Tez çalışmalarımın bugünkü durumuna sadece benim çabalarımla gelmediğini söylemek isterim. Tez yazım sürecim boyunca tez izleme komitesinde bulunan sayın hocalarım Prof. Dr. Hasan Ali Ünder, Prof. Dr. Mehmet Akif Sözer ve Doç. Dr. Raşit Çelik'e bana yol gösterdikleri, önerilerde bulundukları ve çalışmamın tamamlanması için hep yönlendirdikleri için onlara müteşekkirim. Özellikle bu araştırmanın tamamlanmasında emeğini, desteğini ve yardımını esirgemeyen ve çalışmada büyük katkısı olan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Raşit Çelik'e teşekkürü ayrıca borç bilirim.

Doktora sürecinin bana kazandırdığı en güzel değerlerden biri olan sevgili dönem arkadaşlarım Dr. Amina Menur Mudesir, Dr. Hatice Kızılkaya, Dr. Zeynep Funda Sonbul ve Zahide Kıcır'a en derin sevgilerimi sunarım. Ayrıca kendisinden aldığım derslerle gelişmeme katkı sağlayan sayın hocam Prof. Dr. İsmail Doğan'a teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte manevi desteklerini esirgemeyen bütün aileme özellikle eşim Ufuk İmir'e manevi desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Yasemin İMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
ÖNSÖZ vi
İÇİNDEKİLER vii
GÖRSELLER DİZİNİ x
TABLOLAR DİZİNİ xii
KISALTMALAR xiii
BÖLÜM 1 1
GİRİŞ 1
Problem 1
Amaç 5
Önem 5
Sınırlılıklar 6
Tanımlar 6
BÖLÜM 2 9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 9
Sanat, Sanat Sosyolojisi ve Sanatın İşlevi 9
Sanat 9
Sanat Sosyolojisi 10
Sanatın İşlevi 10
Sanatın Eğitsel İşlevi 11
Sanatın İçsel İşlevi 11
Karikatürün Tanımı ile İşlevleri 12
Karikatürün Anlamı, Kökeni ve Türleri 12
Karikatürün İşlevi 13
Türk Karikatür Tarihi 14
1940-1970 Döneminde Ön Plana Çıkan Dergiler ve Gazeteler 17
Akbaba Mizah Dergisi (1922-1977) 18
Karagöz Mizah Dergisi (1908-1968) 19
Karikatür Mizah Dergisi (1934-1948) 19
Marko Paşa (1946-1949) 20
Dolmuş Mizah Dergisi (1956-1958) 20

Taş ve Taş-Karikatür (1958-1959) 20
Akşam Gazetesi (1918- Yayına Devam Ediyor) 20
Cumhuriyet Gazetesi (1924- Yayına Devam Ediyor) 21
Hadiselerle Tercüman Gazetesi Tarihi (1955- 1993) 22
Araştırmada İncelenen Yayınlarda Bulunan Karikatürlerin Çizerleri 23
1940 – 1970 Yıllarında Dönemin Özellikleri 24
İnönü Dönemi'nde Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler 29
Köy ve Eğitim 29
İnönü Dönemi Günlük Yaşama Yönelik Yenilikler (1940-1950). 33
İnönü Dönemi'nde Türkiye'de Genel Hatları ile Siyasal Ortam. 33
Demokrat Parti Dönemi'nde Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler 36
Demokrat Parti Dönemi Günlük Yaşama Yönelik Yenilikler (1950-1960). 38
Demokrat Parti Dönemi'nde Türkiye'de Genel Hatları ile Siyasal Ortam 39
Koalisyon Dönemi Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler (20 Kasım 1961-10 Ekim 1965) 42
Koalisyon Dönemi Günlük Yaşam (20 Kasım 1961-10 Eylül 1965) 43
Koalisyon Dönemi'nde Türkiye'de Genel Hatları ile Siyasal Ortam (20 Kasım 1961-10 Eylül 1965). 44
Adalet Partisi Dönemi Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler 44
Adalet Partisi Dönemi Günlük Yaşama Yönelik Yenilikler (1960-1970) 46
Adalet Partisi Dönemi'nde Türkiye'de Genel Hatları ile Siyasal Ortam 47
Öğrenci Hareketleri 49
1940-1970 Yılları için Genel Bir Değerlendirme (1940-1970) 50
Karikatürü Veri Kaynağı Olarak Kullanan Türkçe Araştırmalar 51
BÖLÜM 3 53
YÖNTEM 53
Araştırmanın Modeli 53
Çalışma Belgeleri 53
Verilerin Toplanması 55
Verilerin Çözümlenmesi 56
BÖLÜM 4 61
BULGULAR 61
1740-1970 Dönemi Eğitim Karikatürlerinin Yansıttığı Eğitsel Temaların Sıklıklara Göre Dağılımı 61
1940-1970 Dönemi Eğitim Karikatürlerinin Yansıttığı Düz ve Yan Anlamlar 63
Aile ve Eğitim Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları 63
Aile ve Eğitim Teması ile İlgili Sonuçlar 70

Okul, (İlkokul, Ortaokul, Lise) ve Sınıf Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları 71
Okul (İlkokul, Ortaokul, Lise) ve Sınıf Teması ile İlgili Sonuçlar 97
Kitap Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları 100
Kitap Teması ile İlgili Sonuçlar 110
Öğretmen ve Öğrenci Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları 113
Öğretmen ve Öğrenci Teması ile İlgili Sonuçlar 133
Diploma Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları 134
Diploma Teması ile İlgili Sonuçlar 138
Üniversite Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları 138
Üniversite Teması ile İlgili Sonuçlar 145
Türkçe Eğitimi ve Okuma Yazma Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları 146
Türkçe Eğitimi ve Okuma Yazma Teması ile İlgili Sonuçlar 161
BÖLÜM 5 165
SONUÇLAR VE ÖNERİLER 165
Sonuçlar 165
Öneriler 169
KAYNAKÇA 171
EKLER 189
EK 1. Etik Kurul Onayı 190
BENZERLİK BİLDİRİMİ 191
ÖZGEÇMİŞ 192

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel **Sayfa**

Görsel 1. Güleryüz Dergisi Ön Kapak 17
Görsel 2. Aydede Dergisi Ön Kapak 17
Görsel 3. Karikatür-1 63
Görsel 4. Karikatür-2 66
Görsel 5. Karikatür-3 68
Görsel 6. Karikatür-4 71
Görsel 7. Karikatür-5 74
Görsel 8. Karikatür 6 76
Görsel 9. Karikatür-7 79
Görsel 10. Karikatür-8 81
Görsel 11. Karikatür-9 83
Görsel 12. Karikatür-10 85
Görsel 13. Karikatür-11 88
Görsel 14. Karikatür-12 91
Görsel 15. Karikatür-13 94
Görsel 16. Karikatür-14 96
Görsel 17. Karikatür-15 101
Görsel 18. Karikatür-16 102
Görsel 19. Karikatür-17 104
Görsel 20. Karikatür-18 105
Görsel 21. Karikatür-19 107
Görsel 22. Karikatür-20 109
Görsel 23. Karikatür-21 113
Görsel 24. Karikatür-22 115
Görsel 25. Karikatür-23 117
Görsel 26. Karikatür-24 119
Görsel 27. Karikatür-25 122
Görsel 28. Karikatür-26 125
Görsel 29. Karikatür-27 127

Görsel 30. Karikatür-28 129
Görsel 31. Karikatür-29 131
Görsel 32. Karikatür-30 134
Görsel 33. Karikatür-31 136
Görsel 34. Karikatür-32 139
Görsel 35. Karikatür-33 140
Görsel 36. Karikatür-34 142
Görsel 37. Karikatür-35 143
Görsel 38. Karikatür-36 147
Görsel 39. Karikatür-37 149
Görsel 40. Karikatür-38 151
Görsel 41. Karikatür-39 154
Görsel 42. Karikatür-40 156
Görsel 43. Karikatür-41 158
Görsel 44. Karikatür-42 160

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 1. Karikatürlerde Karşılaşılan Temalar ve Sayıları 61
Tablo 2. Karikatür Temalarının Dönemlere Göre Sıklıkları 62
Tablo 3. İlkokul Mezunlarının Orta Dereceli Okullara Dağılışı 1952-1971 100
Tablo 4. Ortaokul ve Liselerde Birinci Sınıflara Yeni Kayıt Mezun Olanlar 1955-1971 112
Tablo 5. Okul ve Fakültelere Kayıt Olanlar ve Mezun Olanlar 1955-1971 146
Tablo 6. Cinsiyet ve Okuryazarlık Durumuna Göre Nüfus 163

KISALTMALAR

MBK	Millî Birlik Komitesi
AP	Adalet Partisi
YTP	Yeni Türkiye Partisi
DP	Demokrat Parti
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde sırasıyla problem, amaç, önem, sınırlılıklar, çalışmada geçen kavramların tanımları ve kısaltmalar bulunmaktadır.

Problem

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte eğitim alanında birçok adım atılmıştır. Bu dönemde eğitim alanında atılan en önemli adımlardan bazıları; Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte tüm okulların Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması, medreselerin kaldırılması, Latin harflerinin kabulü, karma eğitime geçiş, ilköğretimin zorunlu ve eğitimin her kademede parasız hâle gelmesi, Ankara'da Hukuk Mektebinin açılması, Millet Mekteplerinin kurulması, Halkevlerinin açılması, İstanbul Üniversitesinin kurulması ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesinin açılmasıdır (Akyüz, 2006: 327; Katoğlu, 1990: 395-396). Eğitim alanında atılan bu adımların "büyük bir niteliksel dönüşümü" (Aydoğan, 2008: 347) içerdiği söylenebilir.

Atatürk'ün ölümünden sonra, 11 Kasım 1938'de İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı oluşu ile 1950 yılına kadar sürecek olan 'İnönü Dönemi' başlamıştır. Bu dönemde, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başlatılan eğitim ve kültür alanındaki faaliyetler devam ettirilmiştir. Bu döneme damgasını vuran en önemli eğitim kurumları, Köy Enstitüleri olmuştur. Ayrıca bu yıllarda eğitimin yaygınlaşması ve köylere eğitim götürülmesi için çaba sarf edilmiş ve ilköğretim yaygınlaştırılmıştır (Güneş ve Güneş, 2005: 59-62). Eğitim sisteminin gelişmesi ve sorunlara çözüm bulunması için de Birinci (17-29 Temmuz 1939), İkinci (15-21 Şubat 1943), Üçüncü (2-10 Aralık 1946) ve Dördüncü (23-31 Ağustos 1949) Millî Eğitim Şûraları toplanmıştır.

İnönü Dönemi'nde çok partili siyasi hayata geçilmiş ve 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti oy çoğunluğuna sahip olarak seçimleri kazanmıştır (Zürcher, 2000: 315). Bunun sonucunda CHP iktidarı sona ermiş ve Demokrat Parti Dönemi başlamıştır. 10 yıl süren Demokrat Parti Dönemi'nde sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve eğitim alanında

birçok değişim olmuştur. Bunların nedeni ABD'den gelen yardımlar sayesinde bir bolluk döneminin yaşanması, para ve maliye politikasının değişmesi, millî gelirde artış ve ekonomide büyüme gibi nedenlerdir. Demokrat Parti Dönemi'nde, 1951 yılında ortaokul ve lise düzeyinde ilk İmam Hatip okulları açılmış ve 1956-1957 eğitim öğretim yılında ortaokullara seçmeli din dersi konulmuştur (Akyüz, 2006: 352). Bu dönemde ilkokul, ortaokul ve lise sayıları artırılmaya devam etmiştir. İnönü Dönemi'nde açılan Köy Enstitüleri kapatılarak İlköğretmen Okullarına dönüştürülmesi kararlaştırılmış ve yeni üniversiteler kurulmuştur (Başar, 2019: 478). Ayrıca Beşinci ve Altıncı Millî Eğitim Şûrası da toplanmıştır.

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Demokrat Parti kapatılmış, bir süre askerî yönetime devam edilmiştir. Demokrasiye dönüş yapıldıktan sonra 11 Şubat 1961'de Ragıp Gümüşpala'nın genel başkanlığında Adalet Partisi kurulmuştur ve kısa süren bir koalisyon hükûmeti dönemi olmuştur (Teziç, 1976: 300). 10 Kasım 1961-30 Mayıs 1962 tarihleri arasında kurulan CHP-AP koalisyon hükûmeti Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyonu olmuştur (Ahmad, 1995: 192). İkinci Koalisyon Hükûmeti CHP, YTP ve CKMP ile 25 Haziran 1962'de kurulmuş ve 2 Aralık 1963 tarihine kadar faaliyet göstermiştir (Özdemir, 1990: 210). Kurulan Üçüncü Koalisyon Hükûmeti ise Yeni Türkiye Partisinin desteği ile kurulan CHP ve Bağımsızlar tarafından oluşturulan hükûmettir. Sonuncu koalisyon hükûmeti ise içinde Adalet Partisinin de olduğu 20 Şubat 1965'te göreve başlayıp 10 Ekim 1965'e kadar devam etmiş olan hükûmettir. Koalisyon dönemleri sonunda Adalet Partisi tek başına iktidara gelmiştir. İktidar olduğu sırada öğretmen yetiştirme, eğitimde fırsat eşitliği, okul aile iş birliği, üniversiteler ve okuryazar oranı gibi konular üzerinde durulmuş ve en büyük hedefi ilköğretimi yaygınlaştırarak okuryazarlık oranı düşük olan ülkenin tamamını okuryazar yapmak olmuştur (Cicioğlu, 1985: 260). Adalet Partisi Dönemi'nde yeterli olmayan ilkokul, ortaokul ve liselerin sayısını yükseltmek de amaçlanmıştır (Başar, 1999: 367-368). 5-15 Şubat 1962 tarihinde Yedinci Millî Eğitim Şûrası toplanmış ilkokulların tüm ülkeye yayılması hedeflenmiş ve ortaokul ile lise programlarının gözden geçirilmesine karar verilmiştir (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 1962: 2-3). Bu şûrada ağırlık lise ve yükseköğretim üzerinde olmuştur. 28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihleri arasında toplanan Sekizinci Millî Eğitim Şûrası'nda da "Eğitim sisteminin toplum ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduğu, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hedef alan bir eğitime ihtiyaç bulunduğu" (Sakaoğlu, 2003: 274) dile getirilmiş ve çözümler aranmıştır. Bu şûrada ilköğretime müdahale edilmemiş fakat

okuryazar oranının artırılması hedeflenmiştir. Ortaokul programında ise program düzenlenerek, yurttaşlık bilgisi, tarih, coğrafya dersleri sosyal bilgiler dersi altında; tabiat bilgisi, kimya, fizik dersleri de fen bilgisi dersi altında toplanmıştır.

Görüldüğü gibi 1940-1970 yılları arasındaki dönem çok hareketli bir dönem olmuştur. Bu dönemde, çok partili hayata geçilmiş ve eğitim alanında önemli adımlar atılmıştır. Eğitim alanında yapılan bu çalışmalar da gazete ve dergilerde bir sanat türü olan karikatürlere yansımıştır.

Diğer yandan sanata da değinmek gerekirse Tolstoy sanatı, üretilen yapıtın duygusunun izleyiciye dinleyiciye geçmesi olarak tanımlamaktadır (Tolstoy, 2007: 50). Ancak sanat nedir sorusunun "nasıl cevaplanacağı hakkında henüz pek bir uzlaşma" (Zolberg, 2018: 16) bulunmamaktadır. Bunun nedeni her sanat yapıtının "onu algılayan kişi ile bu yapıtı üretmiş ya da üretmekte olan arasında, yapıttaki sanatsallığı algılamış ya da algılayacak olanlar arasında belli ilişki" (Tolstoy, 2007: 48) kurmasıdır.

Sanatın birçok farklı türü bulunmaktadır. Bunlardan iki veya üç boyutlu görüntülerin sağlandığı sanat türleri plastik sanatlar olarak adlandırılmaktadır. Resim, heykel, seramik, karikatür, grafik sanatı bunlardan bazılarıdır. Lukacs'a göre "Sanat bir yansıtmadır." (Akt: Moran, 2002: 55) ve karikatür, plastik sanatlar arasında yansıtma gücü en fazla olanıdır. Sanat, yapıldığı toplumu yansıtır. Dolayısıyla bir toplumun sanatından hareketle o toplum hakkında bir görüşe sahip olunabilir. Çünkü sanat yaratısı, bir toplum ya da "bir döneme ilişkin bilgiler ile yoğrulmuştur" (Tezcan, 2011: 41). Bu nedenle bir karikatür incelendiğinde, yapılmış olduğu dönem hakkında bilgi sahibi olabilmek mümkündür, çünkü karikatür "belli bir dönemin toplumsal tarihini aydınlatmaya katkıda bulunur" (Tezcan, 2011: 102). Karikatürün hızlı üretilebilmesi ve "iletme kanalının basın" (Arık, 1998: 96) olması onu diğer plastik sanat dallarından ayırmaktadır. Bunun sebebi, diğer plastik sanatların yaratılmasının vakit alması ve büyük kitlelere karikatür gibi ulaşamamasıdır. Ayrıca karikatürün en önemli özelliği güncel olayları hızlı yansıtıp farkındalık yaratması ve güncel gelişmelere hızlı bir biçimde tepki vermesidir.

Karikatür kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre "İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren düşündürücü ve güldürücü resim" (TDK, 2017) olarak tanımlanmaktadır. Ancak karikatürler yalnızca bu tanımla sınırlanamaz bunun nedeni kullanım yerleri ve ele aldıkları konuların farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle farklı karikatür türleri bulunmaktadır. Bunlar siyasi

içerikli olan ‘editöryal karikatürler’, ders materyalleri ya da reklamlarla ilgili olan ‘açıklayıcı karikatürler’, güldürmeyi amaçlayan ‘mizahi karikatürler’ ve düşündürmeye yönelik çizilen ‘sanat karikatürleridir’ (Özer, 1998: 47; Şenyapılı, 2003: 107; Uğurel ve Moralı, 2006: 35).

Karikatür toplumla etkileşimi çok olan sanatlardan biridir. Bunun nedeni karikatür sanatının konusunun toplum ve insan olması ve “malzemesini toplumdan” (Çiftçi ve Birinci, 2018: 132) almasıdır. Bu bağlamda, tarihsel dönemleri yansıtmakta ve konusu insan olduğu için eğitim hayatıyla ilgili bilgiler de bulundurmaktadır. Görseller ile yazıyı birleştiren karikatür, gündelik olandan beslenen, konusunu gündelik yaşamdan alan ve toplumun kaygı duyduğu konuları ele alan bir sanattır. Dolayısıyla toplumların geçirdiği süreçleri karikatürlerle okumak mümkündür çünkü yapıldığı dönemin şartları, dinamikleri ve sosyokültürel yapısı hakkında bilgi vermektedir. Bu da görsel bir metin olan karikatürleri, yapıldığı döneme ait tarihî değişimleri okuma ve dönemin kültürel dinamiklerini yansıtma bakımından kaynaklar yapmaktadır.

Karikatüristler çizimleriyle sorunlara işaret eder. Sanat kuramlarından biri olan Toplumcu Gerçekçilik kuramına göre “sanatın yansıttığı gerçeklik toplumsal gerçekliktir” (Moran, 2002: 53). Anlatımcı yaklaşıma göre de sanat, içinde bulunduğu koşulların anlatımcısı ya da yansıması olarak görülmektedir (Ulusoy, 2005: 15). Bu açıklamalara göre sanat toplumu yansıttığından karikatür de toplumu yansıtmaktadır. Dolayısıyla dönemin eğitsel gelişmelerini ve sorunlarını konu alan karikatürler incelendiğinde o dönemde eğitim alanında mevcut sorunların görülebilmesi ve Türk toplumsal hayatının eğitim boyutunun ortaya çıkarılabilmesi mümkün gözükmektedir. Bu inceleme ve öğrenme penceresi, Türkiye’nin gerek eğitim bakımından gerekse diğer bakımlardan oldukça hareketli olan 1940-1970 dönemi için geçerlidir. Yukarıda belirtildiği üzere önemli siyasal değişimler gerçekleşmiş, buna bağlı olarak değişik uygulamalara gidilmiş, eğitimin yaygınlaşması için çaba sarf edilmiş, üniversite sayısı artırılmaya çalışılmış, okuryazar sayısının artması için çalışmalar yapılmış ve bu değişimler de dönemin gazete ve dergilerinde yer alan karikatürlere yansımıştır. Ancak Türkiye’de yaşanılan eğitsel gelişmelerin ve eğitim sorunlarının karikatürler tarafından nasıl yansıtıldığı bilinmemektedir. Bu konuda herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Amaç

Araştırmanın amacı 1940-1970 yılları arasında *Cumhuriyet, Hadiselerle Tercüman, Akşam* gazetelerinde ve *Karikatür Mizah Dergisi, Karagöz Mizah Dergisi, Akbaba Mizah Dergisi*'nde yayımlanan eğitim konulu sanat karikatürlerinde dönemin eğitim sorunlarının ve gelişmelerinin nasıl yansıtıldığını saptamaktır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

1. 1940-1970 dönemi eğitim karikatürlerinin yansıttığı eğitsel temalar nelerdir ve sıklıklarına göre dağılımları nasıl olmuştur?
2. Ele alınan eğitsel temalar dönemsel farlılık göstermekte midir?
3. 1940-1970 dönemi eğitim karikatürlerinin yansıttığı düz ve yan anlamlar nelerdir?

Önem

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim bakımından en hareketli dönemlerinden birisi 1940-1970 yılları arasındaki 30 yıllık dönemdir. Bu dönemin eğitsel gelişmelerini, sorunlarını, çözümlerini, eleştirilerini bu dönemde yayımlanan gazete ve dergilere çizilen karikatürlerde de görmek ve anlamak mümkündür. Çünkü var olanı ve onunla ilgili eleştirileri yansıtmak bir plastik sanat türü olarak karikatürlerin en yaygın ve en yoğun işlevi sayılmaktadır.

Karikatür, geçmişten günümüze toplumların gelişmeleri ve siyasi durumları hakkında bilgi veren önemli bir araç olmuştur. Bu nedenle araştırmaya konu olan dönemde eğitim alanında karşılaşılan sıkıntılar ve çözüme yönelik uygulamalar, toplumu en çok yansıtan karikatür sanatı aracılığıyla incelenebilir, anlaşılabilir. Süreli yayınlar ve süreli yayınlar içinde bulunan kaynaklar tarihin şahididir. Gazeteler ve dergilerde yayımlanan karikatürler de bu özelliklerinden dolayı geçmişe tanıklık etmektedir. Bu nedenle karikatürler üzerinden yakın dönemin eğitsel durumunun, sorunlarının okunması mümkündür.

Cumhuriyet Dönemi'nin eğitsel durumunun ve sorunlarının incelendiği çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Ancak dönemin eğitsel şartlarının karikatürler üzerinden incelendiği var olan eğitsel durum ve sorunların karikatüristlerin eleştirel gözünden anlaşılmaya çalışıldığı araştırma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu araştırmada, dönemin

eğitsel hareketleri ve durumu görsel bir metin olan karikatürler üzerinden analiz edilmektedir.

Bu çalışmanın, toplumu en çok yansıtan sanat türlerinden biri olan karikatürler üzerinden yapılması Türkiye'nin 1940-1970 yıllarındaki eğitsel durumlarının ve sorunlarının karikatüristlerin gözünden incelenmesinin ve anlaşılmasının Türk eğitim tarihi alanına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma;

- 1940-1970 tarihleri arasında yayımlanmış olan *Cumhuriyet, Akşam* ve *Hadiselerle Tercüman* gazeteleri ile *Karikatür Mizah Dergisi, Karagöz Mizah Dergisi, Akbaba Mizah Dergisi* ile sınırlıdır.
- Anılan bu gazete ve dergiler de, söz konusu dönem içindeki eğitsel gelişmeleri ve sorunları ele alan sanat karikatürleri ile sınırlıdır.

Bu kapsamda araştırma, 1940-1970 yılları arasında *Cumhuriyet, Akşam* ve *Hadiselerle Tercüman* gazeteleri ile *Karikatür Mizah Dergisi, Karagöz Mizah Dergisi, Akbaba Mizah Dergisi*'nde yayımlanmış olan ve düşündürmeye yönelik olarak çizilmiş bulunan kırk iki sanat karikatürü ile sınırlıdır.

Tanımlar

Erken Cumhuriyet Dönemi: Cumhuriyet'in kuruluşundan 1940 yılını içine alan dönemdir.

Düz Anlam: Göstergede kullanılan imgelerin neyi temsil ettiğidir. Barthes'e göre düz anlam, göstergenin açık ve bilinen anlamıdır (Parsa ve Parsa, 2004: 58). Düz anlam, gerçek dünyada bulunan nesnelerin zihindeki yansımasıdır. Düz anlamda bulunan gösterge, yan anlamdaki gösterendir.

Düz Anlamsal Okuma/Analiz: "Düz anlamsal okuma basit bir betimleme ile var olan öğelerin sıralanmasıdır" (Günay ve Parsa, 2012: 29)**.** Burada, göstergelere ikincil bir anlam yüklenmeden, anlamında sapma, kayma olmadan, evrensel, birinci anlamı kullanılarak analiz edilir.

Yan Anlam: Yan anlam, gösterilenin duygular ve kültürel değerler ile bir araya geldiğinde ortaya çıkardığı iletidir. İçerikte gösterilenin neyi çağrıştırdığıdır.

Yan Anlamsal Okuma/Analiz: Düz anlamda bulunan göstergelerin (nesnelerin), kültürel değerler ile bir araya geldiğinde neyi temsil ettiğidir. Göstergelere yüklenen gizli anlamdır.

Sanat Karikatürü: Düşündürmeye yönelik çizilen, güldürme amacı ikinci planda olan karikatürlerdir.

İnönü Dönemi: İsmet İnönü'nün 1938 yılında cumhurbaşkanı oluşuyla 1950 yılına kadar sürecek olan dönemdir.

Demokrat Parti Dönemi: 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin iktidar olması ile başlayan ve 27 Mayıs Darbesi ile sonlanan dönemdir.

Koalisyon Dönemi: 27 Mayıs 1960 müdahalesinden 1965 seçimlerine kadar olan dönemdir. Koalisyon, tek bir siyasi partinin tek başına çoğunluk sağlayamadığı zaman, birden çok partinin bir araya gelerek hükûmeti kurmasıdır. Bu dönemde dört koalisyon hükûmeti kurulmuştur. Bunlar; 1, 2 ve 3. İnönü koalisyon hükûmetleri ile Ürgüplü hükûmetidir.

Adalet Partisi Dönemi: 1965 yılında Adalet Partisi iktidara geldikten sonra 1970 yılına kadar süren dönemdir.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, karikatür sanatının işlevi, karikatür türleri, karikatür tarihi, araştırma konusu süreli yayınlar, 1940-1970 yılları arasında dönemin eğitsel şartları, siyasal durumu ve ilgili araştırmalar yer almaktadır. Çizimler incelenirken karikatürlerin yapıldığı dönemin anlaşılması önemlidir.

Sanat, Sanat Sosyolojisi ve Sanatın İşlevi

Sanat

Tolstoy sanatı, sanatçının "belirli göstergeler aracılığıyla, yaşamış olduğu duyguları bilinçli olarak başkalarına aktarması" (Akt: Büyükdüvenci, 2006: 48) olarak tanımlamaktadır. John Dewey'e göre ise ait olduğu kültürün koşullarına olan tepkilerin ifadesi, bir dışavurumdur (Akt: Akbulut, 2016: 23; Crispin, 2000: 105). Sanat insanın doğa, çevre, düşünce, yetenek ve toplumsal koşullar içerisinde ortaya çıkan duygu ile düşüncelerini renk, çizgi, biçim, ses, söz ve müzik aracılığıyla yansıtmasıdır. Bu nedenle sanata duygulardan, düşüncelerden, deneyimlerden yararlanılarak, yapılan çalışmanın alıcıya iletilmesi etkinliği olduğunu söylemek mümkündür. Sanat üretiminin üç birleşeni bulunmaktadır. Bunlar sanatçı, yapıt ve alıcıdır. Bu üçlünün etkileşimi sonucunda sanatçı, düşüncelerini yüklemiş olduğu sanat yapıtı aracılığı ile alıcısına aktarmaktadır (Kıyar ve Karkın, 2018: 24).

Sanat toplumsal bir olgudur. Bunun nedeni sanatın; tarihsel, toplumsal ve siyasal boyutunun olmasıdır. Bu nedenle her sanat üretimi kendi dönemini yansıtır. "Sanatın toplumsal yaşamın gerçeklerinden" (Akbulut, 2016: 7) ayrı düşünülmesi olası değildir. Bunun sebebi sanatın içinde bulunduğu kültürden ve o kültürün özelliklerinden ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla toplumların yaşamlarını, çevrelerini nasıl algıladıklarını sanatlarından anlamak mümkündür.

Sanat Sosyolojisi

Sanat sosyolojisi toplumun yapısını ve sanat ile olan ilişkisini irdeleyen bir alandır. Sanat sosyolojisi özünde sanatın, toplumla olan bağlantısına sosyolojik bir yaklaşım getirmeye çalışır ve sanat ile toplum arasındaki ilişkileri inceler. Sanat sosyolojisi, sanat olgusunu bir nesne olarak ele alır, daha sonra da sanat üretimini oluşturan parçaları, bağlantıları, toplumsal kurumları ve etkileşimi çözümler. Dolayısıyla "sanat sosyolojisi, sanat ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşim ile ilgilenir" (Danko, 2017: 21). Sanatın karşısındaki özne toplumdur. Bu nedenle sanat sosyolojisi, sanat ve toplum arasındaki etkileşimden hareketle sanat yaratısının üretildiği sırada var olan şartlarla ve toplumun yapısıyla ilgilenir.

"Sanat, yaşam tarzının bir ifadesidir." (Soykan, 2021: 15). Sanatın toplumsal işlevi de ancak sanat sosyolojisi ile anlaşılabilir. Sanatı anlamak için de sanat yaratısı, içinde bulunduğu toplum ve çevre ile ele alınmalıdır. Bunun nedeni sanat yaratısı üretilirken sanatın dönemin şartlarından etkilenmesidir. Sanat ürünlerinin, yapıldığı dönemin değişimlerine ekonomik, politik ve eğitsel şartlarına kayıtsız kalması olası değildir. Bu nedenle sanat ürününde olan ileti aracılığıyla toplum, etrafında olan biten hakkında bilgilenir.

Sanatın İşlevi

Sanat ürünlerinin birçok işlevi vardır. Bunlar; düşündürme, bilinçlendirme, toplumsallaştırma, eğitim, bireyler arasındaki dengeyi sağlama ve iletişim kurmaktır (Tezcan, 2011: 36). Sanat ürünleri sanatçının düşünce ve fikirlerinden doğar. Bu düşüncelerden de toplumun düşünce yapısı beslenir. Hatta sanat ürünleri kitlelere ulaştıkça kişiler yaşadıkları toplumu ve dünyayı daha iyi tanımaya başlar (Tezcan, 2011: 36). Bu da sanat ürünleri aracılığıyla bireylerin farkındalığının artmasını sağlar. Sanatın bir diğer başka işlevi ise sosyal ve kültürel bütünleşmeye katkıda bulunmasıdır (Tezcan, 2011: 36). Bunu toplumdaki bireyler arasındaki fikir beraberliğini pekiştirerek yapar.

Sanatın Eğitsel İşlevi

Öğrenme, sadece eğitim kurumları ile sınırlı olan bir olgu değildir. Bunun nedeni öğrenmenin okulda başlayıp bitmeyen, ömür boyu devam eden bir süreci kapsamasıdır. Toplumsal hayatın önemli kavramlarından biri olan öğrenmenin farklı türleri bulunmaktadır. Bunlar formal ve informal eğitimdir. Formal eğitimde sistemli bir şekilde öğretilecekler, belirli bir yerde, süre ve plan dâhilinde, istendik davranışlar ile sonuçlanması eğitimciler tarafından planlanırken informal eğitimde bir planlama ya da bir sistem bulunmamaktadır. Tesadüfi olan informal eğitimde ise aile, arkadaş ortamı, sosyal medya, kitle iletişim araçları aracılığı ile bireyler farkında olmadan öğrenmektedir. Sanat üretimleri de bir çeşit informal öğrenme aracıdır. Sanat yaratıları aracılığı ile bireyler gözlem kabiliyetlerini geliştirir. Çünkü insanlar dünyaya sanatçının bakış açısından ve hayata karşı olan tavrı ile bakmaya başlarlar. Ayrıca sanat yaratıları sayesinde bireylerin sentez yapma ve pratik düşünme becerileri gelişir. Böylece sanat toplumun düşüncelerini besler, bilinçlendirir ve yaşadığı dünyayı anlamasına imkân sağlar (Tezcan, 2011: 36).

Sanatın İçsel İşlevi

Sanat üretimi sanatçının duygu ve yaşantısının, içsel dışavurumudur (Ötgün, 2008: 162). Sanatçının iç dünyası sanat yaratısının temelini oluşturmaktadır. Ancak sanat yaratısı sadece içsel değildir, aynı zamanda dış dünyanın gerçekliklerini de barındırır. Çünkü sanatçı dış dünyadan da etkilenir. Bu da sanatçının dış dünyadan edindiği deneyimlere duygularını harmanlamasını sağlar. Sanatçı tarafından oluşturulan imgeler; sanatçının yaşantıları, sosyal, kültürel ve toplumsal deneyimlerinin sonuçları olarak fiziki dünyada şekillenir (Erinç, 2013: 89). Bu nedenle sanatçılar çalışmalarında duygularını, düşüncelerini, kaygılarını dış dünya ile birleştirerek aktarırlar.

Sanatçının yaşantısı, deneyimleri ve dış dünyayla bağlantısı sanat üretimlerini etkiler ve bunları çalışmasına yansıtır. Dış dünya ile bağlantılı olan bu içsel dışavurum alıcıya aktarıldığında, alıcı sanatçının bakış açısından bakarak düşünür ve farklı bir perspektif kazanır (Tezcan, 2011: 36).

Karikatürün Tanımı ile İşlevleri

Karikatürün Anlamı, Kökeni ve Türleri

Görsel bir sanat olan karikatürün kaynağında "olgular, olaylar, kişiler ve düşünceler vardır" (Topuz, 1986: 7). Karikatür kelimesinin kökeni İtalyanca "abartma eylemi" anlamına gelen "caricatura" sözcüğünden gelmektedir (Topuz, 1986: 7). Karikatür "üst üste yüklemek, benzetme yoluyla abartmak" anlamını taşımaktadır (Topuz, 1986: 7). Karikatür kelimesi tarihte ilk defa 1646 yılında kullanılmıştır (Şenyapılı, 2003: 14). Annibale Carracci'nin ya da ismi Carraci olduğu düşünülen sanatçının "Arti di Bologna" kitabı için yazılmış olan ön söz bölümünde Mosini'nin karikatür kelimesini ilk telaffuz eden kişi olduğu öne sürülmüştür (Bedir, 2019: 23).

Karikatür sanatı, ilk olarak Carraci kardeşlerin atölyesinde bir oyun seklinde ortaya çıkmıştır (Lekesiz, 2021: 18). Burada çizimleri deforme ederek insan portreleri çizdikleri ve karikatürü yapılanların yüzlerinin hayvanlara ya da cansız nesnelere benzetildiği bilinmektedir (Arık, 1998: 4). İtalyan sanatçılar da sanat eserlerinde bu özellikleri barındıranlara *caricatura* demiş ve ülkemizde de bu sanatın adı karikatür olarak yer edinmiştir.

Karikatür birçok karikatürist ve alanın uzmanları tarafından tanımlanmıştır. İlhan Selçuk karikatürü "mizahın soyutlanıp çizginin geometrisine varmış hâli" olarak, Semih Balcıoğlu "öncelikle toplumsal aksaklıkları konu edinen ve tümüyle topluma dayalı, topluma dönük, toplumla birlikte var olan bir sanat" olarak, Orhan Veli karikatürü "anlatımı kendinde olan bir çizgi sanatı" olarak tanımlarken, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte ise "insan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim" olarak tanımlanmıştır (Kar, 1999: 20; Balcıoğlu 1987: 7-8; Şenyapılı, 2003: 129). Bu tanımlar incelendiğinde karikatürün doğduğu toplumu yansıtan çizgi sanatı olduğunu söylemek mümkündür.

Karikatür türleri dört başlık altında sınıflanabilir. Bu durum karikatürlerin içerdikleri anlamlardan kaynaklanmaktadır.

1. **Sanat Karikatürü:** Düşündürmeye yönelik çizilen bu karikatürlerde güldürme amacı ikinci plandadır (Özer, 1998: 47).
2. **Editöryal Karikatür:** Bu karikatürler siyasi karikatürlerdir. Gazete ya da dergi yöneticilerince oluşturulan karikatürlerdir (Şenyapılı, 2003: 107).

3. **Açıklayıcı Karikatürler:** Ders materyalleri ya da reklamlar ile bağlantılı olarak kullanılan bu karikatürler, eğitim amaçlı bir metni veya reklamı desteklemek için kullanılırlar (Uğurel ve Moralı, 2006: 35).
4. **Mizah Karikatürü:** Güldürmeyi amaçlayan karikatürlerdir.

Süreli yayınlarda yayımlanan karikatürlerin çoğu tarihe tanıklık edebilecek karikatürlerdir. Ancak sanat karikatürlerinde güldürmenin ikinci planda olması ve düşündürmeye yönelik olmasından dolayı dönemin şartlarını daha fazla yansıtmaktadır.

Görsel bir metin olan karikatürün oluşum süreci sanatçıdan başlar ve daha sonra okuyucu ile sonlanır (Efe, 2013: 11). Karikatürler hareket çizgileri ve karelerden oluşur. Bu çizgiler ve karelerle, metindeki hareketler okuyucuya sunulur. Karikatürde bulunan imgeler çizimin yüzeysel anlamını, bu imgelerin gönderdiği ileti ise derin anlamını oluşturur. Okur, bir alıcı olarak çizimi sentezler ve sahip olduğu bilgi birikimi ile görsel metni çözer.

Karikatürün İşlevi

Karikatürün birçok işlevi bulunmaktadır. Bunlardan biri haber verme özelliğidir. Karikatürler aracılığı ile güncel olaylar ve haberler okuyucuya ulaştırılır. Diğeri karşı çıkmadır. Çünkü karikatür adaletsizliği veya yanlışları ele alır. En önemlisi de eğitimdir. Yapıldığı dönemin şartları, dinamikleri ve sosyokültürel yapısı ile ilgili bilgi verdiği için bireylerin yurttaşlık bilgilerini geliştirmekte, gündem hakkında bilgi edinmesine yardımcı olmakta ve düşünce yapılarının zenginleştirmesini sağlamaktadır. Ayrıca okurların bakış açılarını ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır. Karikatürün mesaj alışverişi yaptığı ve mesaj aktarımı sağladığı için halkı eğitme ve bilinçlendirme işlevi bulunmaktadır.

Karikatür sanatı, içerisinde farklı işlevleri barındıran bir iletişim aracıdır. İnsanı konu edinen bu sanatın aynı zamanda tarihsel ve kültürel işlevleri de bulunmaktadır. Karikatür, kültürel ve tarihsel açıdan değerlidir, bunun nedeni geçmişe ayna tutmasıdır. Toplumda gözlemlenen yanlış uygulamalar, eksikler her zaman karikatürlerin konusu olmuştur. Dolayısıyla toplumsal olayların yorumlanmasında karikatür ilk sıralarda yer almaktadır (Danyal ve Sabur, 2003: 85). Eleştirel bir sanat olan karikatür, bu niteliğinden dolayı doğrudan ve kısa bir biçimde eğitim veren bir sanat dalı olarak işlev görmektedir (Erinç, 2013: 29).

Sanat, toplumdan ve toplumsal yapıdan etkilenerek değişir fakat bu değişimin en hızlı yansıtıldığı ve gözlemlendiği sanat, karikatürdür. Bunun nedeni karikatürün hızlı üretilmesi ve geniş kitlelere süreli yayınlar aracılığı ile ulaşabilmesidir. Resim, heykel, seramik gibi diğer plastik sanatların üretimi vakit alırken ve sergiler aracılığı ile kısıtlı bir kitleye ulaşırken, karikatür gazeteler ve dergiler aracılığı ile milyonlara ulaşmaktadır. Bu da diğer sanat dalları ile kıyaslanamayacak kadar büyük sayıda okuyucusu olmasını sağlamaktadır. Malzemesi güncel olaylar olduğu için de güncel gelişmeleri en çok yansıtan plastik sanat karikatürdür. Karikatürler toplumu yansıttıklarından toplumda olan değişime tanık olurlar ve belirli kategorilere ayrılıp değerlendirildiğinde dönemin şartları hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

Karikatür etkili bir iletişim sanatıdır, bunun nedeni mesajın detaylı bir açıklamaya gerek kalmadan verilmesidir (Fidan, 2007: 108). Karikatür, yaşamın güncel ve tarihsel alanlarını haber, ileti, bilgi özeti hâline getiren ilginç bir iletişim dalıdır (Oral, 1998: 10). Bu çizimler vasıtasıyla toplumsal kurallar ve toplumsal kurumlarda olan değişimler okuyucu ile paylaşılmaktadır. Bunun sonucunda da toplum informal olarak bilgilenmektedir.

Türk Karikatür Tarihi

Karikatür, Türkiye'de Avrupa ile aynı anda görülmemiştir. Bunun temel sebepleri dinsel nedenlerden Osmanlı Devleti'nde resim yasağının olması, matbaanın ülkeye geç gelmesi ve toplumunun Batı'ya kapalı bir toplum oluşudur (Balcıoğlu, 1973: 5). Bu yüzden çizerler oymacılık, mermer işlemeciliği, tezhip ve çiniye yönelmişlerdir (Balcığolu, 1987: 5).

Türk karikatürü ilk olarak Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Teodor Kasap'ın yayınladığı mizah dergisinde görülmektedir (Yücebaş, 1959: 3). Türk karikatür tarihinde ilk basılı karikatür, 24 Kasım 1870-10 Ocak 1873 tarihleri arasında yayımlanan ve para ile satılan *Diyojen* dergisinde görülmüştür (Çeviker, 2010a: 16). Bu tarihten sonra başka karikatür dergileri de yayımlanmaya başlamıştır (Varlık, 1985: 1094). Yazılı mizah devri bu dergide başladığı için Türk karikatür tarihinde *Diyojen* önemli bir yere sahiptir (Karikatürcüler Derneği, 1971: 7). 183 sayı basıldıktan sonra Ocak 1873 tarihinde hükûmet tarafından kapatılan derginin bir buçuk yıllık bir yayın hayatı olmuştur (Özer, 1991: 224). *Diyojen* kapatıldıktan sonra Teodor Kasap başka karikatür dergileri

çıkartmıştır. Bunlar 3 Nisan 1873'te yayımlanmaya başlayan, kısa ömürlü olacak olan *Çıngıraklı Tatar* dergisi ve takibinde 30 Ekim 1873 tarihinde yayınladığı *Hayal Dergisi*'dir (Topuz, 2002: 212). Bu dergilerde yayımlanan karikatürlerin sayısı az olmakla birlikte, karikatürler imzasız olarak yayımlanmıştır.

1870'li yıllarda Teodor Kasap gibi Osmanlı vatandaşları tarafından başka karikatür ve mizah dergileri de yayımlanmıştır. Bu dönemin dergileri şekil itibari ile ilk karikatür dergisi olan *Diyojen*'e benzemektedir. Türkler tarafından yayımlanan ilk mizah dergisi ise 1876 yılında Çaylak Tevfik tarafından çıkartılan *Çaylak* isimli dergidir (Özer, 1991: 225).

1878-1908 yılları arasında mizah dergisi yayınlama yasağı ile karikatür dergilerinin basımı durmuştur fakat II. Meşrutiyet Dönemi ile beraber basın özgürlükleri genişlemiş, basın hareketlenmiş ve mizah dergileri tekrar yayımlanmaya başlanmıştır. Dönemin en bilinenleri *Diken, Cem, Kalem, Karagöz* gibi dergilerdir. 1908 öncesi dönemde ve II. Meşrutiyet Dönemi'nden sonra yayımlanan karikatürlerin çoğunun, imzasız olduğundan kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

Mizah ve karikatür adına en önemli gelişmelerden biri 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve İstanbul'da 35'ten fazla mizah dergisinin yayımlanmaya başlaması olmuştur (Öngören, 1976: 58). Böylece eleştiri ile birlikte düşünü sanatı yaygınlaşmaya başlamıştır (Turan, 1975: 6). 1908 sonrasında karikatürlerin altına imzalar atılmaya başlanmış ve ilerde Türk karikatürün temellerini atacak olan Cem imzası bu dönemde görülmeye başlamıştır.

Doğru bir biçimde ifade etmek gerekirse karikatürlerde karşımıza çıkan ilk imza Cem'dir (Balcıoğlu, 1973: 6). 1882 yılında doğan Cemil Cem Türk karikatürünün kurucusu olmuştur (Yücebaş, 1959: 3). Fransa'da eğitim almış ve sefaret memurluklarında bulunmuş olan Cem, Türk mizahını Batı sanat algısı ve çizgileri ile donatmıştır. Cem, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde de etkili olmuş bir sanatçıdır.

1908 yılından sonra karikatür dergileri Osmanlı Devleti'nde iyice yaygınlaşmıştır (Çeviker, 2010a: 20). Ferit Öngören, bu dönemde basılmaya başlanan karikatür dergilerini üç kategoriye ayırmıştır. Bunlar: Ermeni kökenli vatandaşların çıkardığı dergiler, Türk kökenli vatandaşların çıkardığı dergiler ve politik bir merkeze bağlı dergilerdir (Öngören, 1976: 61).

Birinci Dünya Savaşı'na girilmesi ile beraber Osmanlı Devleti'nde siyasal ortam gerginleşmiş. Bu da basını ve karikatür dergilerini etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın

başından İstanbul'un işgal edilmesine kadar karikatür ile mizah dergilerinin yayımlanmasına izin verilmemiş ve savaş bu yasaklamaya sebep olarak gösterilmiştir (Koloğlu, 2005: 165).

Millî Mücadele Dönemi'nde karikatürü Ankara ve İstanbul Hükûmetleri şekillendirmiştir. Bu durum, dergileri iki grupta değerlendirmeyi sağlamaktadır. Bunlar: Millî Mücadele yanlısı mizah dergileri ve karşı görüşü savunan mizah dergileridir (Çeviker, 2010a: 21). Bu dönemin en bilinen dergileri Ankara Hükûmetini destekleyen *Güleryüz Dergisi* ve padişah yanlı tutum sergileyen, Ankara Hükûmetine karşı duran *Aydede Dergisi'*dir.

Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde *Aydede Dergisi* Refik Halit Karay ve *Güleryüz Dergisi* ise Sedat Simavi tarafından çıkartılmaktaydı (Derman, 1984: 164). *Güleryüz Dergisi* açıkça Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen bir mizah dergisiyken *Aydede* ise Kurtuluş Savaşı ve Millî Mücadele karşıtı bir dergi durumundaydı (Aydın, 2009: 102).

Güleryüz Dergisi, perşembe günleri çıkarılan renkli bir karikatür ve mizah dergisiydi. Dergide Ramiz Gökçe, Münif Fehim, Ratip Tahir, Yusuf Ziya Ortaç gibi sanatçılar Ankara hükûmetini karikatürleri ile desteklemişlerdir. *Güleryüz Dergisi*, 1921-1923 yılları arasında yayımlanmış ve 122 sayı basıldıktan sonra kapanmıştır (Topuz, 2002: 222).

Millî Mücadele süresince düşman taraftarı olan, Kuvayımilliye'yi olumsuz imgelerle yansıtan *Aydede*, Türk birliklerinin İstanbul'a girmesi ve Kurtuluş Savaşı'nın sonlanması ile beraber kapatılmış, kurucusu ile baş çizerlerinden biri olan Rıfkı yurt dışına kaçmıştır (Özer, 1994: 55). *Aydede*'nin 2.1.1922-9.10.1922 tarihleri arasında toplam 90 sayısı yayımlanmıştır (Karaca, 2018: 1680). Daha sonra derginin adı, kadrosu ve görüşü değiştirilmiş, karikatür tarihimizin uzun süre yayımlanacak olan ünlü *Akbaba Mizah Dergisi'*nin temelleri atılmıştır.

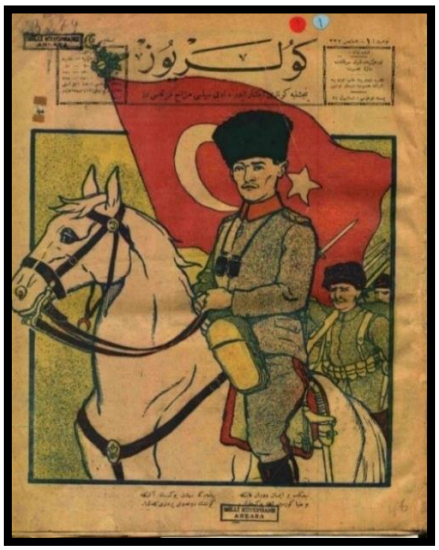

Görsel 1. Güleryüz Dergisi *Ön Kapak*

Kaynak. *Güleryüz*, 5 Mayıs 1921 (1337), Sayı: 1

Görsel 2. Aydede Dergisi *Ön Kapak*

Kaynak. *Aydede*, 2 Ocak 1922 (2 Kanunsani 1338), Sayı: 1

1940-1970 Döneminde Ön Plana Çıkan Dergiler ve Gazeteler

1940-1970 yılları arasında birçok mizah dergisinde ve gazetede karikatürler yayımlanmıştır. Bu dergilerin bazıları *Akbaba Mizah Dergisi* ve *Karagöz Mizah Dergisi* gibi uzun ömürlü olmuş bazıları da *Marko Paşa, Taş-Karikatür* ve *Dolmuş Mizah Dergisi* gibi bir süre yayımlandıktan sonra kapanmıştır. Haftalık mizah dergilerinde karikatürler

yayımlanırken gazetelerde de günlük karikatürlere yer verilmiştir. Günlük karikatürlere yer veren gazeteler *Cumhuriyet Gazetesi, Hadiselerle Tercüman Gazetesi* ve *Akşam Gazetesi* gibi gazeteler olmuştur. Aşağıdaki kısımda bu dönemde yayımlanan mizah dergileri ve karikatür yayımlayan gazeteler hakkında bilgi verilmektedir.

Akbaba Mizah Dergisi (1922-1977)

Akbaba Mizah Dergisi Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon ile beraber 7 Aralık 1922 tarihinde çıkarılmaya başlamıştır. *Akbaba Mizah Dergisi,* kısa aralıklar dışında toplam elli beş yıl boyunca yayımlanmış, Cumhuriyet tarihinin en önemli karikatür dergilerinden biridir (Çeviker, 1991: 185).

*Akbab*a *Mizah Dergisi*'nin yayın hayatını üç döneme ayırmak mümkündür.

1.Dönem: Cumhuriyet Türkiye'sinin mizah anlayışını şekillendiren bu dergi ilk yayımlandığı yıllarda haftada iki kere çıkan, tek renk basılan bir süreli yayın olmuştur. Dergi, Harf İnkılabı yapıldıktan sonra 1931-1933 yılları arasında okuyucu kaybı ve ekonomik nedenlerden kapanmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde *Akbaba Mizah Dergisi'nde* karikatürlerde ele alınan konular genelde kadın-erkek ilişkileri, belediye hizmetleri ve şakalar olmuştur.

2. Dönem: 1933-1967 yılları arasında haftalık bir dergi olarak yayımlanmıştır (Karaca, 2018: 1680). Bu dönemde kapak sayfaları satışları artırmak amacı ile renkli basılmış ve karikatürlerde toplumsal değişim, siyaset, dönemin eğitsel şartları, hayat koşulları ve kadının yeri konu edinilmiştir. 1967 yılında derginin kurucusu Yusuf Ziya Ortaç öldükten sonra yerine oğlu geçmiştir.

3. Dönem: *Akbaba Mizah Dergisi*'nin son on yılında Engin Ortaç dergiyi yönetmiş ve Aralık 1977'de bu derginin yayın hayatı sonlanmıştır.

Akbaba Mizah Dergisi yayımlarıyla hükûmeti ve CHP'yi Erken Cumhuriyet Dönemi'nde desteklemiş ve gerektiğinde de eleştirmekten kaçınmamıştır. Demokrat Parti Dönemi'nin son yıllarında basın özgürlüğü kısıtlaması süresinde ise Demokrat Parti'ye sessiz kalmış, 27 Mayıs sonrasında baskı ortadan kalkınca *Akbaba Mizah Dergisi*'nin çizer ve yazarları Demokrat Parti'yi eleştirmiştir.

Türk karikatür tarihinde önemli bir yeri olan *Akbaba Mizah Dergisi* yarım asırdan fazla olan yayın hayatı süresince modern Türkiye'nin temellerinin atılışına ve toplumsal değişimine tanıklık etmiştir. *Akbaba Mizah Dergisi* 1923 yılından itibaren birkaç kere

verilen ara göz ardı edilirse elli beş yıl boyunca yayımlanmış ve 1977 yılında uzun yayın yolculuğu sonlanmıştır (Çeviker, 1997: 408).

Karagöz Mizah Dergisi (1908-1968)

Karagöz Mizah Dergisi'nin ilk sayısı 10 Ağustos 1908'de başyazarı ve karikatürist olan Ali Fuad Bey tarafından çıkartılmıştır. *Karagöz Mizah Dergisi* II. Meşrutiyet Dönemi'nin sunduğu özgürlük ortamında yayımlanmaya başlayan birçok mizah dergisinden bir tanesidir. Uzun yıllar yayımlanan derginin yayın yolculuğuna 1968 yılında son verilmiştir (Bedir, 2019: 35). *Karagöz*, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, Tek Partili Dönem ve Demokrat Parti Dönemi'nde yayımlanmıştır. *Karagöz* çizimlerinde, Cumhuriyet Dönemi'nde "ülkede gerçekleştirilmeye çalışılan reform hareketlerini konu edinmiştir" (Akbaba, 2016: 736).

Büyük bir okuyucu kitlesi olan *Karagöz Mizah Dergisi*'nin özelliği, dergide yayımlanan karikatürlerde Karagöz ve Hacivat'ın aralarındaki konuşmalar aracılığıyla siyasal, kültürel, ekonomik, askerî ve toplumsal konuların okuyucuya sunulmasıdır. Derginin çizer kadrosunda derginin kurucusu olan Ali Fuat Bey, Ratip Tahir Burak, Mehmet Baha Bey, Halit Naci Bey ve D. Mazlum, bulunmaktaydı (Çeviker, 1988: 136).

Karikatür Mizah Dergisi (1934-1948)

Karikatür Dergisi 1934 yılının haziran ayında Sedat Simavi tarafından yayımlanmaya başlamıştır (Öngören, 1976, 75). Çok talep edilen bir mizah dergisi olan *Karikatür Mizah Dergisi*'nde Cemal Nadir, Orhan Ural ve Ramiz Gökçe gibi dönemin ünlü çizerlerinin karikatürleri sık sık yayımlanmaktaydı. Cemal Nadir ve Ramiz Gökçe İkinci Dünya Savaşı süresince siyasi karikatürlerin yanı sıra kadın karikatürleri ile de dikkat çekmiştir (Öngören, 1976: 80). Sedat Simavi *Hürriyet Gazetesi*'ni çıkartmaya başlayınca gazeteye odaklanmış ve yayınladığı diğer yayınları kapatmıştır (Özer, 1991: 228). Aralar vererek yayımlanan *Karikatür Mizah Dergisi* de bu dönemde kapatılmış ve yayınına 1948 yılında son verilmiştir.

***Marko Paşa* (1946-1949)**

Marko Paşa Haftalık Siyasi Mizah Dergisi Tek Parti Dönemi'nin sonuna doğru yayımlanmaya başlamıştır. *Marko Paşa*'nın en önemli özelliği "iktidardaki parti ile açıkça mücadele eden ilk mizah dergisi" (Öngören, 1976: 82) oluşudur. *Marko Paşa*'nın kadrosu prensipleri uğruna "hapse girmeyi göze almış" (Öngören, 1976: 82) bu nedenle dergi kapatıldıkça isim değiştirerek yeniden açılmıştır. *Marko Paşa*, yayın hayatı süresince *Malum Paşa*, *Merhum Paşa, Yedi-Sekiz Paşa* ve *Hür Marko Paşa* isimleri ile yayımlanmıştır. Mim Uykusuz, *Marko Paşa* dergisinin tek karikatürcüsü olmuştur. (Çeviker, 2010b: 23).

***Dolmuş Mizah Dergisi* (1956-1958)**

İlhan ve Turhan Selçuk tarafından çıkartılan *Dolmuş Mizah Dergisi*'nin zengin bir yazar ve çizer kadrosu bulunmaktaydı (Çeviker, 2010b: 24). Bu dergide yayımlanan karikatürlerde komik unsur ağırlıkta olmuştur.

***Taş ve Taş-Karikatür* (1958-1959)**

Sahibi ve yazı işleri müdürü Semih Balcıoğlu olan *Taş Dergisi*'nin ilk sayısı 18 Ekim 1958'de yayımlanmıştır (Yavalar, 2018: 32). Haftalık siyasi mizah dergisi olarak yayımlanan *Taş*'ın, kapak sayfasında bulunan karikatür renkli, diğer çizimler ise siyah beyaz basılmıştır. Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Ratip Tahir Burak, Ali Ulvi, Haldun Taner, Hıfzı Topuz, Halit Kıvanç ve Mim Uykusuz gibi isimlerden oluşan zengin bir çizer ve yazar kadrosu bulunmaktaydı. *Taş Dergisi* 6 Ocak 1959'da *Karikatür Mizah Dergisi* ile birleşerek *Taş-Karikatür* ismiyle yayımlanmıştır (Balcıoğlu, 2003: 273). Semih Balcıoğlu ve İlhan Selçuk'un sahipleri olduğu dergi, iki çizerin de "ihbar sonucu askere alınmasıyla kapandı" (Balcıoğlu, 1998: 19).

***Akşam Gazetesi* (1918- Yayına Devam Ediyor)**

İlk sayısı 20 Eylül 1918'de yayımlanan *Akşam Gazetesi* Necmettin Sadak, Kazım Şinasi Dersan, Fatih Rıfkı Atay ve Ali Naci Karacan tarafından kurulmuştur (Karacan,

1953: 1; Çetin, 1968: 1). Necmettin Sadak gazetenin başyazarlık görevini, Kâzım Şinasi Bey müdürlüğünü, Ali Naci Bey ise yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır (Karacan, 1953: 1).

Yayım hayatı süresince *Akşam Gazetesi*'nin yazar kadrosunda ünlü yazarlar yer almıştır. Bunlardan bazıları, Ömer Seyfettin, Yahya Kemal, Adnan Adıvar, Fazıl Ahmet (Aykaç), Nafı Atıf (Kansu), Köprülüzâde Mehmed Fuad, Refik Halit (Karay) ve Selim Sırrı (Tarcan) gibi isimlerdir (Ünal, 1968: 1).

Osmanlı Devleti'nin son dönemine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanık olan gazete, *Güleryüz Dergisi* gibi Millî Mücadeleyi destekleyen az sayıdaki süreli yayınlardan biri olmuştur. Gazetenin başyazarı Necmettin Sadak 1928 yılında gazetedeki görevinden ayrılmış, Sivas milletvekili olmuş ve 1947-1950 yılları arasında dışişleri bakanlığı görevi yapmıştır. Demokrat Parti iktidara geldikten sonra görevinden ayrılmış ve *Akşam Gazetesi'*nde yazmaya devam etmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi **(1924- Yayına Devam Ediyor)**

Millî Mücadele'nin ardından Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile beraber yeni sistem hayata geçirilmiş ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin çağa uyum sağlayabilmesi için birçok yenilik yapılmaya başlanmıştır. Bu yapılan değişikliklerin istenildiği oranda hızlı olmayışı bir gazetenin kurulma fikrini doğurmuş ve bu süreli yayını kurma görevi de Kurtuluş Savaşı esnasında Millî Mücadele'ye *Yeni Gün Gazetesi* ile destek veren Yunus Nadi'ye düşmüştür (Kaya, 2009: 11). Bu gazetenin adı Mustafa Kemal Atatürk tarafından konmuş ve çağdaş Türkiye'nin rejimi ile aynı ismi almıştır (Köktener, 2004: 16).

Cumhuriyet Gazetesi yayın hayatına cumhuriyet ilan edildikten yedi ay sonra 7 Mayıs 1924'te başlamıştır (Yıldız, 2017: 2). Gazete bu ismi alarak yönetimin anlayışını ve yapılan devrimlerini büyük kitlelere ulaştırmayı amaç edinmiştir (Köktener, 2004: 16). Hâlen yayımlanmaya devam ediyor olması *Cumhuriyet Gazetesi*'ni Cumhuriyet tarihinin en uzun soluklu süreli yayınlarından biri yapmaktadır.

7 Mayıs 1924 yılında yayımlanmaya başlayan bu gazete yedi sayfa olarak düşünülmüş ve ilk sayfası haber sayfası olarak tasarlanıp Mustafa Kemal Atatürk'ün konuşmalarına, iç ve dış politik olaylara yer verilmiştir. Gazetenin ikinci ve üçüncü sayfası makalelere ayrılmış diğer sayfalarda ise her kesime hitap edebilmek için spor sütunu, çocuk sütunu, kadın sütunu, iktisadi sütun gibi kısımlara yer verilmiştir. Ayrıca

her gün biri siyasi biri toplumsal içerikli iki karikatüre yer verilmiş ve "her gün bir hikâye", "gazetenin doktoru" gibi popüler sütunlar oluşturulmuştur (Kaya, 2009: 23). *Cumhuriyet* kısa zamanda okuyucu kitlesini artırmış ve İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde satış rakamları 62.000 civarına çıkmıştır (Ertop, 1973: 24).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Türkiye Cumhuriyeti çok partili yaşama hazırlanmaya başlamış bu esnada da gazetenin kurucusu Yunus Nadi ölmüştür. Gazetenin yönetimini Nadir Nadi üstlenmiş ve dönemin iktidarı ile muhalefeti arasındaki dengeyi *Cumhuriyet*'te korumaya çalışmıştır. 9 Kasım 1950 tarihinde karikatürist Ali Ulvi Ersoy gazeteye girmiş ve gazetenin kapak sayfasında bulunan günlük karikatürleri çizmeye başlamıştır (Köktener, 2004: 88).

14 Mayıs 1950 seçimlerinde yönetim Demokrat Parti'ye geçmiş ve siyasetin değişmesi ile basın da farklılaşmıştır. Bu dönemde gazetedeki gündem ticari ve ekonomik faaliyetler olmuştur. 1954'te Nadir Nadi *Cumhuriyet Gazetesi*'ne yazdığı yazılarla Demokrat Parti'yi destekler olmuş fakat seçim sonrası tekrar eleştirmeye başlamıştır (Yıldız, 2017: 3). Bir sonraki seçimler olan 1957 seçimlerinde Nadi, baskın bir muhalefet ihtiyacı olduğunu düşündüğünden CHP'yi desteklemiş ve 1957 seçimlerinden başlayarak CHP'yi iktidara getirme konusunda yönlendirme yapan yazılar yazmıştır. 26 Kasım 1957'de gazete ve dergileri ekonomik olarak baskı altına almak amaçlı "Gazete ve dergi kâğıtlarının tek elden ithali" kararı Demokrat Parti hükûmeti tarafından alınmış ve gazeteler de bu duruma tepki göstermiştir (Köktener, 2004: 81). *Cumhuriyet Gazetesi* diğer gazeteler gibi 27 Mayıs 1960 darbesini desteklemiştir fakat 27 Mayıs'tan sonra Millî Birlik Komitesinin yaptıklarını eleştirmeye başlayan yazılar yazmıştır.

Hadiselerle Tercüman Gazetesi Tarihi **(1955- 1993)**

Hadiselerle Tercüman Gazetesi 1955 yılında günlük bir gazete olarak İstanbul'da yayına başlamıştır (Olkun, 2013: 42**)**. Haftalık "Spor" ve "İnci" magazin eki olan *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*'nin kurucu ortakları Cemal Hünal, İzzet Zeki Baraz, Semih Tanca, Reha Özakın, Zuhuri Danışman ve Demokrat Parti Milletvekili Cihad Baban olmuştur. Cihat Baban 1959 yılına kadar gazetenin Genel Yayın Müdürlüğünü yapmış fakat 1959'da görevini Peyami Safa'ya devretmiştir. Cihat Balaban'dan sonra 1961 yılına kadar gazete dört kere el değiştirmiş, dolayısıyla bu yıllarda gazeteyi yönetenler gazeteyi ilk kurulduğu yıllardaki gibi yönetememişlerdir. Bu da gazetenin

tirajlarına yansımıştır. Bir firma tarafından Beşiktaş'ta basılan *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*ne çalışanların maaşları ödenmediğinden çalışanlar tarafından el konmuş ve gazeteyi onlar çıkarmaya başlamışlardır.

Gazete 11 Ekim Çarşamba 1961 tarihinde yeniden yayınlanmaya başlamış ve gazetenin sahibi 1961 ağustos ayından sonra karikatürist Semih Balcıoğlu olmuştur. Bu dönemde gazetenin yayın müdürlüğünü Tevfik Erol yapmış, Semih Balcıoğlu da gazeteye günlük karikatürler çizmiştir. Gazetenin adı Ekim 1961 tarihinden sonra *Halka ve Olaylara Tercüman* olarak değiştirilmiştir. Bu dönemde gazete muhalefeti hedef almış ve CHP'ye yönelik eleştiri yazılarına yer vermiştir.

1961 yılında gazetenin yeni ortağı Kemal Ilıcak olmuştur. Kemal Ilıcak'ın yönetiminde olan gazetede Güneri Cıvaoğlu, Yavuz Donat gibi isimler yazmış ve Refik Özdek de *Tercüman Çocuk Dergisi'*ni çıkartmaya başlamıştır. Gazetenin tirajı yeniden düşmeye başlayınca gazete maddi sıkıntılar çekmeye başlamış ve *Akşam Gazetesi* tarafından satın alınmıştır. Muhalefete eleştiri yapan *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*, ekonomik nedenlerden iflas etmiştir (Olkun, 2013: 42).

Araştırmada İncelenen Yayınlarda Bulunan Karikatürlerin Çizerleri

Mim Uykusuz: Sanat eğitimine Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Görsel Bölümünde başlayan ancak maddi nedenlerden tamamlayamayan Mim Uykusuz, birçok farklı dergi ve gazetede çizmiştir. Bunlar; "*Marko Paşa, Malum Paşa, Medet, Akbaba, Karikatür, Tef, Dolmuş, Taş, Taş-Karikatür, Zübük, Gırgır* dergileri ve *Dünya, Ulus, Gün* gazeteleridir" (Balcıoğlu, 1998: 78). Mim Uykusuz, karikatürde "Toplum sorunlarını da ilk kez dile getiren" (Balcıoğlu, 1998: 78) çizerdir.

Ali Ulvi Ersoy: 1926 yılında İstanbul'da doğan Ali Ulvi Ersoy, genç yaşta Cemal Nadir'in kurmuş olduğu *Arkadaş Dergisi'*nde çalışmaya başlamıştır. Kendisi ayrıca *Kahkaha* ve *Mizah* dergilerinde çalışmış daha sonra da *Cumhuriyet Gazetesi*'nde karikatürleri yayımlanmıştır (Balcıoğlu, 1976: 157).

Semih Balcıoğlu: 1928 yılında İstanbul'da doğan ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Grafik Bölümünden mezun olan Balcıoğlu birçok gazete ve dergide çalışmıştır. Bunlar; "*Akbaba, Karikatür, Şaka, Amcabey, Taş-Karikatür* dergileri ile *Akşam, Vatan, Dünya, Hürriyet Gazetesi, Tercüman Gazetesi*'dir" (Balcıoğlu, 1987: 52). Aynı zamanda 1969 yılında Karikatürcüler Derneğinin kurmuştur.

Ratip Tahir Burak: 1926'da Paris'te resim eğitimi alan çizer Türkiye'ye döndükten sonra bir süre resim öğretmenliği yapmıştır. Daha sonra *Hürriyet* ve *Yeni Sabah* gazetelerinde karikatür çizmeye devam etmiştir. 1961 yılında Cumhuriyet Halk Partisinden bir dönem İstanbul milletvekilliği yapmıştır (Balcıoğlu, 1998: 48).

Cemal Nadir Güler: İmparatorluğun son yıllarında ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yaşamış çizerin, ilk karikatürleri 1928'de görülmüştür. Cemal Nadir'in mizahının ve çizgilerinin etkisi orta kuşak olarak anılacak karikatürcülere yansımıştır. Ülkemizde karikatürün sevilmesini sağlayan en önemli çizerlerdendir.

Burhan Solukçu: Aslen maden kuyularında elektrikçi olan Burhan Solukçu tabelacılık ve gazete ressamlığı yaptıktan sonra karikatür çizmeye başlamıştır. Daha sonra "*Dolmuş, Taş, Taş-Karikatür, Akbaba, Amcabey, Zübük, Pardon, Ustura*" (Balcıoğlu, 1973: 279) gibi dergilerde çizimleri yayımlanmıştır.

Halit Şekerci: Birçok dergi ve gazetede karikatürleri yayımlanan çizer İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliğinden mezundur. "*Akbaba, Dolmuş, Taş, Papağan* ve *Gelincik*" (Balcıoğlu, 1973: 289) dergilerinde çalışmıştır.

Şevki Çankaya: Karikatürist, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde eğitim almış ve 1941 yılında ilk karikatürü *Akbaba Mizah Dergisi*'nde yayımlanmıştır. Çizer; *Şaka, Karikatür, Akbaba gibi dergilerde çizmiş ve Hürriyet Gazetesi*'nde de karikatürleri yayımlanmıştır (Balcıoğlu, 1987: 96).

Mustafa Eremektar (Mıstık): Mıstık 1930 yılında doğmuş ve karikatüristin ilk çizimi 17 yaşındayken *Doğan Kardeş Dergisi*'nde yayımlanmıştır. Birçok dergide çizimleri yayımlanan karikatürist *Dolmuş, Akbaba Mizah, Tef, 41.5, Taş, Taş-Karikatür* gibi dergilerde çalışmış ve *Vatan, Akşam, Yeni İstanbul* gazetelerinde de çizimleri yayımlanmıştır (Balcıoğlu, 1987: 146).

Necmi Rıza: 1912 Yugoslavya, Piriştine doğumlu Necmi Rıza, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü mezunudur. Karikatürleri *Akbaba Mizah, Karikatür, Şaka* ve *Papağan* mizah dergilerinde yayımlanmıştır (Balcıoğlu, 1987: 45).

1940 – 1970 Yıllarında Dönemin Özellikleri

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti çok yıpranmış, 1. Dünya Savaşı'ndan gücü azalmış, mevcut kaynakları da tükenmişti. Millî Mücadele başlarken de ülkenin ekonomisi çökmüş, halk açlık ve yokluk içine girmişti (Yaman, 1993: 417).

Bu çöküşün ana sebebi, Osmanlı ekonomisinin kötüye gitmeye başlaması, gelişmeyen sanayi, savaşlar, geri kalan tarım ve borçlar olmuştur. Maddi ve manevi fedakârlıklar sonucunda, Kurtuluş Savaşı kazanılmış, sıra ülkeyi ileri taşıyacak kurumların kurulmasına gelmiştir (Eraslan ve Baran, 2018: 171). Bu sebepten Türk milletini çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştıracak bir sistem kurulması için adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu dönemde yapılan bütün yeniliklerin amacı, gelenekçi âdetlerin yerine çağdaş ve akılcı fikirler geliştirilerek toplumu günün ihtiyaçlarına göre donatmak olmuştur (Karpat, 2010: 140).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ekonomik, idari, toplumsal kurumlar yeniden yapılanmaya başlamış ve çağdaş Türk Cumhuriyeti'ni Batı Medeniyetleri ile eşit seviyeye çıkartmak için çabalar sarf edilerek inkılaplar yapılmıştır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra yıpranmış olan eski düzenin yerine yenisi kurulmaya başlanmış, sosyal hayatın gereklerine uygun olarak topluma ve modern devlete düzen vermek için sosyal değişiklikler zorunluluk olmuştur (Aysal, 2016: 181). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan yeniliklerin amacı, Osmanlı Devleti'nin son asırlarda geri kalmasına sebebiyet vermiş olan bütün kurumları kaldırarak, Türk ulusunun kendi kimliğini koruyarak, çağın gereğine uygun ilerlemeyi sağlayacak yeni kurumlar kurmak ve bir ulus devlet olan Türkiye'yi çağdaş uygarlığın bir parçası hâline gelmesini sağlamaktı. Bu durumun ciddiyeti Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun İstiklal Ticaret Mektebi öğretmenlerine, 22 Eylül 1924 yılında yaptığı konuşmada "Dünyada her şey için; uygarlık için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir; fendir." (Atatürk, 1999: 202-204) ifadesinden anlaşılmaktaydı.

Yakın geçmiş incelendiğinde modern devletin, günümüz kültür hayatının, eğitim kurumlarının temellerinin büyük bir kısmının, Cumhuriyet'in ilk yirmi beş yılında, kısaca Atatürk ve İnönü Dönemi'nde atıldığı görülebilmektedir (Katoğlu, 1990: 394). Bu dönemde Osmanlı'yı çağrıştıran ögelerin yerine Batılı değerleri sahiplenme ile Batı'ya dönüş sonucunda yapılan yenilikler toplumun yapısını etkilemiştir (Erol, 2011: 116).

Eğitim alanında yapılan yenilikler, muasır medeniyet seviyesine çıkmak için bir zorunluluktu. Çünkü ülkenin medeni icaplara göre ilerleme sağlayabilmesi için nitelikli bir nüfus yetiştirecek bir eğitim sistemine ihtiyacı vardı (Öztürk, 2018: 279). Böylelikle yapılan yenilikler, halkın eğitilmesini sağlayacak aynı zamanda bu durum, başarıyı da beraberinde getirecekti (Ahmad, 1995: 118,119).

Eğitim alanında yapılan ilk düzenleme 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 80 ve 87. Maddelerinde bulunmaktadır. Bu kanunda ilköğretim mecburi tutulmuş ve devlet okulları da ücretsiz olmuştur. 3 Mart 1924'te TBMM'nin Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu'nu kabul etmesi ile eğitimde birlik sağlanmış bütün okullar Maarif Vekaletine bağlanmış ve medreseler kaldırılmıştır (Akyüz, 2006: 327). Böylelikle çağdaş Türk Cumhuriyeti'nde, Osmanlı Devleti'nden devralınan mektep ve medrese ayrılığına da son verilmiştir. Türkiye'nin eğitim ve sosyal hayatını etkileyen bir diğer adım, 1 Kasım 1928 yılında Latin esasına dayanan yeni Türk alfabesinin 1353 sayılı Kanun ile kabul edilişidir (Dönmez, 2009: 261).

Bu dönemde yeni harfleri tanıtmak ve yeni harflerle okuma yazma öğretmek için şehirlerde ve köylerde Halkevleri açılmıştır. Halkevlerinin kuruluş amacı halka sadece okuma yazma öğretmek değil, ayrıca temel bilgilerle toplumu donatmak, kültürel gelişmeyi hızlandırmak ve ulusal değerlerle çağdaş yöntemleri harmanlayıp zenginleştirmek olmuştur. Halkevleri ilk olarak 14 il merkezinde kurulmuştur (Gedikoğlu, 1991: 15). Halkı aydınlatmayı amaçlayan Halkevleri şehirlerde ilgi çekmiş ve başarıya ulaşmıştır fakat aynı durum köyler için geçerli olmamıştır. Bu durumun nedeni ise kent insanının ihtiyacı ile köyde yaşayan insanların ihtiyaçlarının birbirinden farklı olmasıydı. Dolayısıyla köyler için farklı eğitim veren eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmuştur.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim alanında yapılmış bir başka reform Darülfünun'un kapatılıp İstanbul Üniversitesinin açılmasıdır. Aynı zamanda, 1933 yılında Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün ve 1936'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin kurulmasıdır. Böylece 1946 yılında kurulacak olan Ankara Üniversitesinin temelleri de atılmıştır (Aysal, 2016: 194).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde tarım eğitimi alanında da birçok yenilik yapılmıştır. Bunun nedeni tarımda hâlen eski yöntemlerin kullanılmasıydı. Bu dönemde Avrupa'ya tarım öğrenimi için öğrenciler gönderilmiş ve Ankara'da da Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde tarım memurlarına ve öğretmenlerine modern bilgiler aktarılmaya başlanmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde temeli atılmış eğitim kurumlarına ve yapılan yenilikler gözden geçirilince, bu kurumların bir bölümünün Osmanlı Devleti'nden devralındığını söylemek yanlış olmayacaktır (Katoğlu, 1990: 394). Aynı şekilde günümüz kültür hayatının da temelleri Erken Cumhuriyet Dönemi'nde atılmıştır çünkü

eğitim sistemi yazının değişmesi ile yön değiştirmiş, Harf İnkılabı'nı takiben dil yabancı kelimelerden arındırılmaya çalışılmış, dolayısıyla kültürel hayat etkilenmiş ve okul gibi toplumsal birimler yeniden şekil almaya başlamıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde günlük yaşama yönelik birçok düzenleme yapılmıştır. Bunlardan en önemlilerden birisi giyime yönelik çıkartılan kanunlardır. Osmanlı toplumunda kıyafet birliğinin olmayışı, bunun nedeninin din adamlarının, devlet görevlilerinin birbirinden farklı giyinmesi, Müslüman kadınların çarşaf giyip diğer dinlere mensup kadınların kendi kültürlerini yansıtacak şekilde giyinmiş olmasıdır. Kılık kıyafet birliğinin olmayışı ilk olarak Sultan ikinci Mahmut'un yenilik hareketlerinde ele alınmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde bu konu ile ilgili atılan ilk adım, 25 Kasım 1925 tarihli 671 sayılı Şapka İktisası Hakkındaki Kanun'un TBMM tarafından kabul edilmesidir. Toplum tarafından olumlu karşılanan bu kanun ile beraber farklı uyruklardan bireylerin giyim kuşam yönünden eşitliği sağlanmıştır (Berkes, 2012: 195). Mehmet Önder'e göre "Yer yüzünde hiçbir devrim, bu kadar içtenlikle, anlayışla, isteyerek ve bilerek yapılmamıştır" (1975: 112).

Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumsal yapıyı değişime sokan ve yüzlerce yıllık gelenekleri değiştiren birçok inkılap yapılmıştır. Bunlarda2n en önemlileri uluslararası saat, takvim, rakam ve ölçü birimlerinin kabulü ile hafta sonu tatilinin uygulaması olmuştur (Boratav, 1990: 298).

Türkler geçmişte farklı zaman ölçüleri kullanmıştır. Bunlar güneş, ezani saat gibi değişik yöntemlerdir. Bu farklı zaman sistemleri kullandığı için Batı devletleri ile Osmanlı arasında zaman farklılıkları gibi bazı sorunları gündeme gelmiştir (Aysal, 2016: 205). Bu alandaki karışıklık 26 Aralık 1925 yılında çıkarılan 698 sayılı Kanun ile sonlanmıştır. Bu düzenleme ile gün 24 saate bölünmüş daha sonra da Batı'yla uyum sağlamak için ve ilişkilerdeki zorlukları aşmak için, kullanılan rumi ve hicri takvim kaldırılmış, miladi takvime geçilmiştir (Eraslan ve Baran, 2018: 255). Düzenlemeler sonraki yıllarda da devam etmiş, Ölçüler Kanunu ile eski ağırlık ve uzunluk ölçüleri kaldırılmış, yerine metre, kilogram gibi Batı'nın kullandığı ölçüler kabul edilmiştir (Ölçüler Kanunu, 4.4.1931: 1-6). Avrupa'nın kullandığı ölçüler kabul edilerek, uluslararası, ticari ve ekonomik ilişkilerde de uyum olmuştur.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan Hukuk İnkılabı da toplum yapısını değiştiren, bir başka yeniliktir. Türk toplumu ve birey açısından apayrı bir yeri olan hukuk alanındaki yenilikler, kişiler arasındaki ilişkileri düzenlemiştir. Hukuk alanında atılan en

büyük adım 17 Şubat 1926 tarihinde, 937 maddeden oluşan 743 sayılı Medeni Kanun'un meclis tarafından onaylanmasıdır (Goloğlu, 2017: 173). Medeni Kanun hazırlanırken toplum tarafından benimsenmesi kolay, muhafazakâr bir yapısı olan İsviçre Medeni Kanun'u örnek alınmıştır (Saymen, 1960: 30). Medeni Kanun'un kabulü ile Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın erkek eşitliği sağlanmış, mevcut çelişkiler ile akılcı kurallar yer değiştirmiştir (Mumcu, 1992: 144). Ayrıca resmî nikah zorunluluğu getirilmiş, kadınlara şahitlik olanağı sağlamış ve miras ile boşanma konularında kadın eşit duruma getirilmiştir.

Medeni Kanun'un kabulü Erken Cumhuriyet Dönemi toplumunun çağdaşlaşması için önemli bir adımdır çünkü kadının çalışma hayatında, kanun karşısında ve eğitimde erkek ile eşitliği sağlanmıştır. Günlük yaşama yönelik yapılan bu hukuki değişim ile Türk toplumsal hayatı yapılanmaya başlamış ve Medeni Kanun toplumsal kurumlardaki değişimin nedenlerinden biri olmuştur. Kısaca hukuk alanındaki bu değişimler, kadının modern Türkiye'de toplumsal ve ekonomik hayatta yer almasına imkân sağlamıştır.

Toplumu şekillendiren ve hukuk alanında yapılan bir başka önemli yenilik ise Soyadı Kanunu olmuştur. Soyadı Kanunu, Batı'ya hem uyum sağlamada hem de çıkan birçok hukuki kargaşanın çözülmesinde bir başka önemli adım olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son döneminde nüfus artmış, askerlik, tapu, nüfus, miras ve adalet gibi devlet işlerinin aksamasına sebebiyet vermiştir. Soyad bulunmadığı için de bu alanda karışıklıklar çıkmaya başlamıştır. Bu kargaşa 21 Haziran 1934'te çıkarılan Soyadı Kanunu ile son bulmuştur (Soyadı Kanunu, 21.6.1934: 506). Bu kanunla her Türk vatandaşının adından başka Türkçe olacak bir soyadı taşıması zorunlu hâle getirilmiştir (Mumcu, 1992: 163). Soyadı Kanunu ile beraber lakaplar Türk toplumsal hayatından çıkmış ve soy isimlerin kullanıldığı çağdaş bir uygulama başlamıştır.

Bu dönemde pozitivist tarih yazımının benimsendiği, Türk Tarihi Tetkiki Cemiyeti tarafından liseler için dört ciltlik bir tarih dizisi yazılmıştır. Dört ciltlik kitap serisi 1932'de düzenlenen Birinci Türk Tarih kongresinde tanıtılmıştır (Özkul, 2019: 39).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim alanında, hukuk alanında ve günlük yaşamı etkileyecek birçok yenilik yapılmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan bu yenilikler ile Türk toplumu şekil değiştirmiş, yeniden yapılanmaya başlamış ve modern Türkiye'nin temelleri atılmıştır.

İnönü Dönemi'nde Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra ülkede başlayan dönem hassas dengelerin olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde İsmet İnönü cumhurbaşkanı olmuş 26 Aralık 1938'de toplanan olağanüstü kurultaydan sonra da "Millî Şef", İsmet İnönü'nün resmî sıfatı ve aynı zamanda da İnönü Dönemi olarak bilinen dönemin bir diğer ismi olmuştur (Koçak, 2007: 170-172).

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemindeki amacı, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu gibi Batı'yla bütünleşme çabalarını devam ettirmek olmuştur. Ancak, İkinci Dünya Savaşı bazı ölçülerde buna engel olmuştur. Bunun nedeni Türkiye'nin savaşa girmesi için üzerinde olan baskılardır (Zürcher, 2000: 295). Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü altı yıl boyunca Türkiye'nin asıl amacı, ülkenin birliğini koruyarak savaşın dışında kalmak ve devletler arasında denge kurarak saldırılardan korunmak olmuştur (Sarınay, 2000: 865). Fakat Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na fiilen girmemesine rağmen jeopolitik konumundan dolayı savaştan etkilenmiş ve savaş ekonomisi koşullarını yaşamıştır (Arslan, 2016: 4). Bu nedenle "1939-1945 Dünya Savaşı buhranının, bu yıllardaki eğitime verilen önem bakımından bir şanssızlık olduğunu kabul etmek" (Sakaoğlu, 2003: 255) yanlış olmayacaktır. Ancak bütün bu koşullara rağmen Türkiye'de, liselerin ve ortaokulların en verimli ve başarılı dönemi olarak da 1940'lı yıllar gösterilir.

Köy ve Eğitim. Bu dönemde eğitim alanında yeni uygulamalara gidilmiştir. Köy Enstitüleri kurulmuş, Halkevlerinin ve ilköğretim okullarının sayısı artırılmıştır.

Halkevlerinin kuruluş amacı millet bilinci altında bütünleşen, yetişkin eğitimi veren ve halkı modern bir zihniyete kavuşturmayı amaçlayan kültür müesseseleri olmak olmuştur (Özdemir ve Aktaş, 2011: 243). Halkevleri, toplumu çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmak için 19 Şubat 1932'de 14 şehirde birden kurulmuştur (Toksoy, 2007: 32). Bu kurumlarda okuma ve yazma kursları açılmış, dil ve yeni alfabe alanındaki yeniliklerin pekişmesinde katkıda bulunmuşlardır (Huyugüzel, 1999: 395). Halkevlerinde kütüphanecilik ve yayın faaliyetleri de bulunmaktaydı. Bu yayınlar, kitaplar ve dergilerden oluşmaktaydı fakat dergiler ağırlıktaydı (Özdemir ve Aktaş, 2011: 253). Dergiler sosyoloji, antropoloji ve günlük hayatla ilgili önemli bilgileri halka

ulaştırmaktaydı ve öğretmenler de halk kültürüyle ilgili araştırmalarını Halkevleri dergilerinde yayımlamaktaydı (İnalcık, 2007: 185-186).

İnönü Dönemi eğitim politikaları denildiğinde ilk akla gelen eğitim kurumu 17 Nisan 1940 tarihinde, 3803 sayılı Kanun ile kurulan Köy Enstitüleri'dir (Şimşek, 2021: 102). Köy Enstitüleri'nin kurulduğu yıllarda Türkiye nüfusunun büyük oranını kırsal kesimde yaşayan vatandaşlar oluşturmaktaydı. Köylerde yaşayan kesimi eğitmek, ülkenin kalkınması ve kırsal kesimde yaşayan nüfusun gelişmesini sağlamak önem arz ediyordu. Köy Enstitüleri'nin kuruluş amacı kırsal kesimi eğitmek, ilköğretimi hızlandırmak, okuryazar oranını artırmak, insanlara bilinç kazandırmak ve köylüyü kalkındırmak olmuştur. Bunu yapmak için de rehberlik yapacak insan gücü yine kırsal kesimden seçilecek ve öğrenciler yalnızca enstitünün bulunduğu bölgeden olacaktı (Katoğlu, 1990: 406). Eğitimciler, köy kökenli oldukları için de kentte yetişen öğretmenlerin aksine köy toplumu ve şartlarıyla daha çabuk ve etkili bir biçimde bütünleşecek ve köy koşullarında daha verimli faaliyet gösterecekti. Köy Enstitüleri aracılığıyla yoksulluk çeken bölgelerin, "kıt olanaklara rağmen" kendi emekleriyle ücretsiz ve çağdaş öğrenim görebileceği gösterilmişti (Gedikoğlu, 1971: 241-250). Kırsal kesime öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan bu okullar, Türkiye'nin dünya eğitim tarihine kazandırdığı en özgün modellerden biri olarak döneme damgasını vurmuştur (Unat, 2016: 261).

Köy Enstitüleri'nin eğitim programları hazırlanırken içeriği klasik bilimler, köy ve köylü için gerekli olan bilgilerle donatılmıştı. Dersler üçe ayrılmaktaydı, bunlar ziraat dersleri, teknik dersler ve kültür dersleriydi (Gedikoğlu, 1971: 88). Bu programın amacı derslerde teknik sunulurken üretim yapılan yerlerde öğrencilerin yaşayarak, etkinliklerle öğrenmesi olmuştur.

Köy Enstitüleri, İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında 17 Nisan 1940 günü 14 yerde birden kurulmuştur (Katoğlu, 1990: 394). Daha sonra 1941, 1942 ve 1944'te ikişer enstitü, 1948'de de bir enstitü kurulmuştur. Böylece Köy Enstitüsü sayısı 21'e yükselmiştir (Akyüz, 2006: 393).

Köy Enstitüleri 1942 yılında ilk mezunlarını, 1951–1952 öğretim yılında da son mezunlarını vermiştir. Bu süre zarfında Köy Enstitüleri toplam 17.341 öğretmen yetiştirmiştir (Altunya, 2005: 19, 20). Öğretmen sayısının artmasıyla beraber öğretmenli köy okullarında artış olmuş ve bu da ilköğretimin daha geniş bir coğrafyaya ulaşmasına

imkân sağlamıştır. Köy Enstitüleri kısa sürede çok sayıda öğretmen yetiştirerek amacına ulaşmıştır (Koçak, 1990: 129).

Köy Enstitüleri'nin eğitim hayatı kısa olmasına rağmen millî eğitime katkısı önemlidir. En önemli katkısı, öğretmen sayısının artıp eğitimin daha çok bölgeye ve kişiye ulaşmasını sağlamak olmuştur. Ayrıca köy halkını geliştirmiş ve ekonomisinin gelişmesine de destek olmuştur. Demokrat Parti Dönemi'nde, Millî Eğitim Bakanı'nın Tevfik İleri olmasıyla beraber Köy Enstitüleri, Köy Öğretmen Okullarına dönüştürülmüştür (Burgaç, 2003: 142).

Bu yıllarda eğitimin ülkede yaygınlaşması, köylere eğitim götürülmesi hedeflenmiş ve ilköğretim yaygınlaştırılmıştır (Güneş ve Güneş, 2005: 59-62). Bunun nedeni nüfusun, kırsal kesimde daha yoğun olmasıydı. Bu sebeple, okulu olan köylerin sayısını artırmak için, köy halkının kendi okullarını yapması kararlaştırılmıştı. Köylü, okul inşaatlarında devletten destek almadan çalışmış ve zaman içinde köylü bu durumdan şikayetçi olmuştur. (Kapluhan, 2012: 188). Bunun üstüne köy okulu yapımı kanununda düzenlemeye gidilmiş ve "okulların kereste, kiremit, cam, çivi gibi parayla satın alınması gereken malzemesini devlet temin edecektir." (Bakanlar Kuruluna Güvenildiğine Dair, 15 Ağustos 1946: 11095) maddesi eklenmiştir. Ancak, "Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam" (Bakanlar Kuruluna Güvenildiğine Dair, 15 Ağustos 1946: 11095) edilmiştir ve köylünün üzerinden okul inşasıyla ilgili yükümlülükler tamamen kaldırılmamıştır.

Eğitim sisteminin gelişmesi ve sorunlara çözüm bulunması için İkinci (15-21 Şubat, 1943), Üçüncü (2-10 Aralık, 1946) ve Dördüncü (23-31 Ağustos, 1949) Millî Eğitim Şûraları toplanmıştır. İkinci Millî Eğitim Şûrası (15-21 Şubat, 1943), Hasan Âli Yücel başkanlığında Ankara'da toplanmıştır. Bu Millî Eğitim Şûrası'nda ana dil çalışmalarının artırılması, Türk ahlâkının sosyal ve kişisel prensiplerinin belirtilmesi, lise tarih kitaplarının geliştirilmesi üzerine çalışmalar yapılmış, mesleki ve teknik okullar için ayrı kitap yazılması alınan bazı kararlardandır (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1943: 1-2).

Üçüncü Millî Eğitim Şûrası (2-10 Aralık, 1946), dönemin Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer başkanlığında toplanmıştır (Yüce, 2008: 31). Mesleki ve teknik eğitimin üzerinde durulduğu şûrada, okul aile birliği, ticaret okulları programı, kız enstitüleri programı, teknik öğretim okulları mevzuatı konuları da ele alınmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2006: 19-20).

Dördüncü Millî Eğitim Şûrası Tahsin Banguoğlu başkanlığı altında toplanmıştır. Dördüncü Şûra'da eğitim programları incelenmiş ve programların ihtiyaca göre düzenlenmesi üzerinde durulmuştur. Şûranın konuları, eğitim ve öğretime dayanan demokratik esasların gözden geçirilmesi, ilkokul ders programının incelenmesi, yeni ortaokul ders programı projesinin incelenmesi, eğitim enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulu'nun ihtiyaçlara göre düzenlenmesi olmuştur (Millî Eğitim Şûraları, 2006: 21). Ancak bu kararlar Tek Parti Dönemi'nin sonlarına doğru alınmış ve Demokrat Parti Dönemi'nde uygulanabilmiştir.

İnönü Dönemi'nde eğitim alanında birçok başka yenilik de yapılmıştır. 1940 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı Kanunu yayımlanmış ve tatbikat sahnesi temsilleri başlamıştır. Ayrıca Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı yaptığı yedi yıl boyunca Dünya edebiyatından 500'e yakın eser dilimize kazandırılmıştır ve 1946 yılında Ankara'da Millî Kütüphane kurulmuştur (Akyüz, 2006: 393). 1946 yılı sonunda ilkokul sayısı 13.655'e ve öğretmen sayısı 19.658 yükselmiştir (Gündüz, 2015: 44).

1948 İlkokul Programı bu dönemde uygulamaya konmuş bu program yirmi yıl uygulamada kalmıştır (Kaplan, 1999: 213). Cumhuriyet tarihinde en uzun süre uygulanan bu programda öğrencilerin, toplumsal, kişisel, insan ilişkileri ve ekonomik hayat açısından donanmış bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Kaplan, 1999: 213-214). Bu dönemde ilkokul 4 ve 5. sınıfta okutulan Yurttaşlık Bilgisi, Coğrafya, Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında, Tarım, Aile Bilgisi, Tabiat Bilgisi dersleri de "Fen ve Tabiat Bilgileri" adı altında toplanarak ders sayıları iki başlık altında toplanmıştır (Sakaoğlu, 1991: 162).

Bu dönemde uzun yıllar yürürlükte olacak olan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu yayımlanmıştır. 1946 yılında yayımlanan bu kanunla üniversitelere özerklik tanınmış ve eğitimin kalitesi yükselmiştir. Bu dönemde Ankara'da bulunan Dil Tarih ve Coğrafya, Hukuk, Fen Fakülteleri bir araya gelmiş ve Ankara Üniversitesi kurulmuştur. Daha sonra 30 Haziran 1948'de Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü ve 23 Mart 1950'de Siyasal Bilgiler Okulu, Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak Ankara Üniversitesinin bir parçası hâline gelmiştir (Başar, 2019: 423-424). Bu dönemde eğitim kurumlarında yapılan değişimler ve kurulan yeni kurumlar aracılığıyla Türk toplumunun düşünsel hayatı şekil almaya başlamış ve sosyokültürel yapı değişmeye devam etmiştir.

İnönü Dönemi'nde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu gibi modern hayata yönelik yapılmış çok fazla yenilik bulunmasa da Batı'ya uyum sürecinde önemli bir adım

atılmış ve hayata geçirilmiştir. Bu adım, tek partili rejimden çok partili rejime geçiş kısaca demokratikleşmedir.

İnönü Dönemi Günlük Yaşama Yönelik Yenilikler (1940-1950). Türk tarihinde ve siyasetinde önemli bir dönüm noktası olan çok partili siyasal yaşama geçiş İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra yapılmıştır. Bunun nedeni tüm dünyada tek partili diktatörlük yönetimine dayanan siyasal sistemlerin sonlanması ve serbest seçime dayanan liberal demokrasilerin canlanmasından olmuştur (Koçak, 1990: 138). Çok partili yaşama geçiş kararı sadece bu dış faktörlerden kaynaklanmamış olsa da Türkiye'nin de değişen dünyada yerini alabilmesi ve Batı'nın standartlarını benimsemesi gerekmiştir. Aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı boyunca ülkenin neredeyse seferberlik havasında olması, uygulanan ekonomi politikaları, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi ve ekonomik sıkıntıların oluşu bu süreci hızlandırmış ve çok partili yaşama geçiş kararının alınmasında etkisi olmuştur.

1 Kasım 1945 günü İsmet İnönü TBMM'nin açılış konuşmasında hükûmet partisinin karşısında bir parti bulunmadığından söz ederek, ülkenin değişen koşullara uygun hâle gelmesi için yeni bir siyasal partinin kurulmasını teşvik etmiştir (Ahmad, 2015: 29). Kurulan ilk parti Millî Kalkınma Partisi ve onu takip eden parti de Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti olmuştur (Unat, 2016: 266). Demokrat Parti'nin kuruluşundan bir süre sonra, 21 Temmuz 1946'da Türkiye'de ilk tek dereceli ve çok partili seçimler yapılmıştır. Çoğunluk sistemine ve açık oy gizli tasnif esasına göre yapılmış olan bu seçimlerde CHP 395 milletvekili, Demokrat Parti 64 milletvekili, bağımsızlar ise 6 milletvekili çıkartmıştır. Çok partili siyasal yaşama geçiş döneminde 1945-1950 yılları arasında toplamda 23 siyasi parti kurulmuştur ve bu çok önemli bir gelişmedir (Unat, 2016: 266).

Ayrıca İnönü Dönemi'nde şehirleşme oranının artışı beraberinde okuryazar oranının artışını da getirmiştir. Resmî rakamlara göre 1935'te %20,4 olan okuryazar oranı, 1945'te %30,2'ye 1950'de %34,6'ya yükselmiştir (Lewis, 1993: 309).

İnönü Dönemi'nde Türkiye'de Genel Hatları ile Siyasal Ortam. Atatürk'ün ölmesi, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı ve CHP genel başkanı olmasıyla Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde iç politikada olduğu gibi dış politikada da çok hassas dengeler bulmaktaydı. Bunun nedeni Almanya'nın Polonya'ya saldırıp işgal

etmesiyle beraber İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıydı. İsmet İnönü Dönemi'nin ilk zamanlarında dış politikanın esas amacı, İkinci Dünya Savaşı süresinde ülkenin savaşa çekilmesine engel olup ülkeyi savaşın etkilerinden korumaktı. Bu dönemde amaç, bir saldırıya karşı ordunun ihtiyacı olan askeri donanımı sağlamak ve saldırı olmadıkça savaşa katılmamaktı (Koçak, 2007: 163). Fakat bir milyon gencin savaş boyunca silah altına alınması ülkenin savaşı ve savaş ekonomisini hissetmesine yeterli olmuştu (Öztürk, 2018: 321).

28 Ekim 1940'ta İtalya'nın Yunanistan'a girmesi ve Balkanlara inmesiyle Türkiye kendini daha çok tehdit altında hissetmeye başlamıştır (Unat, 2016: 257). 4-11 Şubat 1945 tarihinde yapılan Yalta Konferansı sırasında, 1 Mart 1945'e kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan eden ülkelerin Birleşmiş Milletler'in kurucu üyeleri arasında yer alacağı bildirilmişti. Ayrıca savaş açan ülkeler 25 Nisan-26 Haziran tarihleri arasında San Fransisco'da yapılacak olan Birleşmiş Milletler Anayasasının belirleneceği toplantıya katılma hakkını kazanacaklardı (Unat, 2016: 260). Bu konferansa katılmak ve yeni dünya düzeninde yerini almak için Türkiye 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya kâğıt üstünde savaş ilan etmiş ve kâğıt üstünde savaşa katılmıştır (Akşin, 1997: 105).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na tam olarak katılmamış olsa da savaşın etkisini üzerinde hissetmiştir. Bunun nedeni önce İstanbul'da sonra diğer şehirlerde ilan edilen ve uzatılan sıkıyönetimdir (Boratav, 2006: 287). Ayrıca genç kesimin önemli bir kısmının orduya alınması ve devlet bütçesinin bir kısmının savunma giderlerine ayrılması, savaş ekonomisinin şartlarını Türk toplumuna tamamen hissettirmiştir.

Üretim yapan kesimin bir kısmının silah altında olması nedeniyle millî gelirle sanayi gerilemiş ve üretim tüketimi karşılamamaya başlamıştır (Teke, 2021: 183). Hayat pahalılığı arttığından dolayı da talep gören Türk ürünleri ticari fiyatlarından yüksek rakamlara satılmıştır. Bu dönemde de bu ortamdan büyük tüccarlar ve toprak sahipleri hak etmedikleri kazançlar elde etmiştir (Tezel, 1986: 223, 224). "Ülkenin içinde bulunduğu bu durum mizah dergilerinde konu edilerek bütün açıklığıyla ortaya konulmuştur" (Bülbül, 2006: 9). Bu durum CHP hükûmetini harekete geçirmiş, fiyatları ve ekonomiyi denetlemek için Millî Koruma Kanunu 18 Ocak 1940 çıkartmıştır (Akşin, 1997: 106). Millî Koruma Kanunu ile devlete iktisadi yönden geniş yetkiler verilmiştir. Bu kanunla, hükûmet tarafından belirlenen fiyatlara uymayanlara ve stokçuluk yapmaya çalışanlara cezalar getirilmiştir (Yenal, 2001: 99). Ayrıca kanun yürürlükte olduğu sürece

belli rakamların üzerinde olan alım ve satımlarda fatura kesmek zorunlu hâle getirilmiş ve bu faturaları saklamak zorunlu olmuştur (Yenal, 2001: 99).

İki yıl sonra, karaborsacılık ve vurgunculuk yaparak haksız kazanç sağlayan grupların gelirlerini vergilendirmek amacıyla, 11 Kasım 1942 tarihinde Varlık Vergisi Kanunu çıkartılmıştır (Karpat, 2010: 205). Bu verginin amacı, gelir toplamak ve millî ekonomi üzerinde kontrol sağlamak olmuştur. Varlık Vergisi Kanunu'nun metninde ödenmesi gereken vergi miktarı belirtilmemiştir ve vergi miktarlarını belirlemek yerel kurullara bırakılmıştır. Varlık Vergisi toplanırken Varlık Vergisinin resmî olmayan ama kulaktan kulağa yayılan ikinci bir gerekçesi olduğundan da söz edilmiştir. Bu ikinci gerekçe, piyasanın azınlıkların hakimiyetinden çıkarmak ve Türklere açılmasını sağlamaktı (Kızılkaya, 2016: 89). Varlık Vergisi 16 ay yürürlükte kalmıştır. Bu süre zarfında, 114.368 kişiden, hedeflenen verginin %74,11'i toplam 314.920.940 TL tahsil edilmiş ve daha sonra kanun yürürlükten kaldırılmıştır (Şahin ve Özenç, 2008: 90).

Varlık Vergisinin aslında bir devamı niteliğinde olan bir başka vergi 1943 yılında uygulanan 4429 sayılı Kanun ile yürürlüğe giren, 1944 ve 1945 yıllarında uygulanan, daha sora 4553 sayılı Kanun ile tekrar yürürlüğe konulan Toprak Mahsulleri Vergisidir (Yavuz, 2015: 165). 1925 yılında kaldırılan Aşar Vergisinin benzeri olan bu vergi İkinci Dünya Savaşı süresince artan kamu giderlerini karşılamak için toplanmıştır. Bu kanunla kıtlığın sebep olduğu sıkıntılar azaltılmaya ve bu durumdan tüccar ve çiftçilerin haksız kazançlar edinmeleri engellenmeye çalışılmıştır ama başarı elde edilememiş, stokçuluk ve karaborsacılık artmıştır. Bunun dışında çiftçiler yalnızca tohumluk ve geçimlik olarak ayırdıklarını ellerinde tutmuş ve üretimlerini uygun fiyatlara Toprak Mahsülleri Ofisine satmak zorunda kalmışlardır (Duru, 2008: 163). Bu durum, büyük üreticiye yararlı olurken küçük üreticiyi mağdur etmiştir (Aksanyar ve Biçer, 2008: 382).

İkinci Dünya Savaşı süresinde İsmet İnönü, Türkiye'nin savaşa çekilmemesi için Avrupa ülkeleriyle dengeyi koruyarak Türkiye'nin modern bir devlet olarak yeni düzende yerini alması için çaba harcamıştır. Bu süre zarfında ardı arkasına alınan vergiler toplumu sıkıntıya sokmuş ve savaş sonrası dönemde CHP oy kaybetmiş ve bir sonraki seçimlerde iktidar Demokrat Parti'nin eline geçmiştir

Demokrat Parti Dönemi'nde Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler

İnönü Dönemi'nin sonunda Cumhuriyet'in kuruluşundan beri ülkeyi tek parti olarak yöneten Cumhuriyet Halk Partisi, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidarı Demokrat Parti'ye devretmiş ve 27 Mayıs Darbesi ile sonlanacak, 10 yıl sürecek olan Demokrat Parti Dönemi başlamıştır. Demokrat Parti'nin iktidar olmasıyla Türkiye'de yaşasın Demokrat Parti de CHP gibi eğitime ayrı bir önem vermiştir.

Demokrat Parti Dönemi süresince ilköğretim önem verilen konulardan olmuştur (Tangülü, 2012: 394). Yeni iktidarın ilköğretimde hedefi, ilköğretimi tüm ülkeye ulaştırmak ve eğitim kalitesini artırmak olmuştur. Ayrıca öğretmen yetiştirme ve din öğretimi de ağırlıklı olarak üzerinde durulan konular olmuştur (Doğan, 2018: 349).

DP 8 Ağustos 1951 tarihinde 5828 sayılı Kanunu yayımlanması ile köy okulları inşası mecburiyetini yürürlükten kaldırmıştır (Kaplan, 1999: 225). Bu yasayla okulu olmayan köylere okul imkânı sunabilmek amacıyla köy halkının hayatlarında bir defaya mahsus olmak kaydıyla 20 gün, en fazla 30 gün okul yapımında çalışabileceklerinden söz edilmiştir (Başar, 2019: 387).

Demokrat Parti Dönemi'nde yabancı uzmanlar davet edilmiş ve eğitim sistemine yönelik öneri içeren raporlar hazırlamaları istenmiştir. Yurt dışından Kate Wolferd, John Rufi, Lester Beals ve Ellswort Tompkins davet edilmiştir. Bu akademisyenler ilkokulları, ortaokulları, öğretmen okullarını gezerek raporlar sunmuş, "Rehberlik ve Sosyal Bilgiler" dersi programı hazırlanmıştır (Başar, 1992: 541). Bu raporlar da eğitimi şekillendirmeye rehberlik etmiştir.

Bu 10 yılda mesleki ve teknik eğitime önem verilmiş, tarım makineleri gibi birçok teknik aletin, makinenin kullanılması ve bakımı için gerekli personel yetiştirilmiştir. Mesleki ve Teknik Eğitim altıncı Millî Eğitim Şûrasının konularından biri olmuştur. Bunun nedeni yurtdışından gelen makinelerin ve teknik aletlerin kullanımının ve onarımının bilinmesinin gerekliliğiydi. Millî Eğitim Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı bu eğitimi sağlamak için bazı sanat okullarına motor bölümleri açmış daha sonra ülkenin farklı yerlerinde motor ve makine okulları faaliyet göstermeye başlamıştır (Kılıç, 2008: 123-124).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde seçmeli olan din eğitimi, Demokrat Parti Dönemi'nde program içinde yer alan, seçmeli bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Sakaoğlu, 2003, 263). İsteğe bağlı bu ders ilkokul 4., 5. sınıflarda haftada 1 saat ve ortaokul 1. 2. sınıflarda yine aynı şekilde haftada 1 saat olarak okutulmuştur (Akyüz,

2006: 352). Ayrıca ilkokul 4. ve 5. sınıflarda Coğrafya, Tarih, Yurttaşlık Bilgisi dersleri Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi altında Tabiat Bilgisi, Tarım, Aile Bilgisi dersleri de Fen ve Tabiat Bilgileri dersi altında bir araya getirilmiştir (Sakaoğlu, 2003, 263).

İlkokullarda ve ortaokullarda isteğe bağlı din derslerinin oluşu bu dersi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi konusunu gündeme getirmiş ve bu nedenle 1951-1952 öğretim yılında imam-hatip okullarının açılmasına karar verilmiştir (Başar, 2019: 448). Bu karar sonucunda 1948 yılında açılan 10 aylık İmam-Hatip kursları, din derslerini verecek öğretmenleri yetiştirmek amacıyla iki aşamalı ve 7 yıl süren okullara dönüştürülmüştür (Dinçer, 1974: 37).

Bu dönemde ortaöğretime dair birçok çalışma yapılmıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda uluslararası ilişkilerin ön plana çıkmasıyla yabancı dil bilmenin önemi fark edilmiş ve 1955 yılında başlayarak "Kolej" olarak bilinen ve derslerin yabancı dille işlendiği eğitim kurumları kurulmuştur (Akyüz, 2006: 356).

Yükseköğretim alanında da birçok çalışma yapılmıştır ve yükseköğretim kurumlarının sayısı artmıştır. Bu sürede açılan üniversite ve yüksekokullar Ege Üniversitesi (1955), Karadeniz Teknik Üniversitesi (1955), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (1956), Erzurum'da Atatürk Üniversitesi (1957), Ankara'da Yüksek Öğretmen Okulu, İstanbul, Eskişehir, Ankara, İzmir'de Ticari İlimler Akademileri, Bursa ve İzmir Buca'da Eğitim Enstitüleri ve İstanbul'da açılan Yüksek İslam Enstitüsü'dür (Doğan, 2018: 349: Taşdöven, 2013: 71).

Demokrat Parti Dönemi'nde eğitim alanında yapılan çoğu çalışma eğitim öğretim kurumlarını yaygınlaştırmak ve Köy Enstitüleri'ni kapatıp yerlerine yeni kurumlar kurmak olmuştur (Torun, 2006 :381). Bunun altında yatan sebep CHP Dönemi'nde açılan eğitim kurumlarının siyasi amaç taşıdığını düşünülmesi olmuştur. Bu sebeple halkın kültürel düzeyini yükseltmek ve okumayı yazmayı yaygınlaştırmak amacıyla kurulan Halkevleri ve Köy Enstitüleri kapatılmış, mal varlıkları da hazineye devredilmiştir (Katoğlu, 1990: 412).

Bu dönemde beşinci ve altıncı Millî Eğitim Şûrası toplantıları yapılmıştır. Beşinci Millî Eğitim Şûrası 4-14 Şubat 1953 tarihinde toplanmıştır. Şûranın başkanlığını dönemin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri yapmıştır. İlköğretim müfredatı, öğretmen yetiştirme, ilköğretimin yaygınlaşması, okul öncesi eğitim, ilkokullarda sağlık ve özel eğitime muhtaç çocuklar şûranın gündemini oluşturmaktaydı (Beşinci Millî Eğitim Şûrası, 1954: 5-21). Şûrada anaokulları için gerekli şartlar belirlenmiş, özel eğitime muhtaç çocuklar

için kanun hazırlanmasına karar verilmiş, ayrıca ilkokullarda beslenme ve hijyen konuları ele alınmıştır.

Altıncı Millî Eğitim Şûrası 18-23 Mart 1957 tarihinde toplanmıştır. Şûranın başkanlığını dönemin Millî Eğitim Bakanı Ahmet Özel yapmıştır. Mesleki ve teknik eğitimle halk eğitimi şûranın gündemini oluşturmuştur (MEB Altıncı Maarif Şûrası, 1957: 7-30). Şûrada halk eğitimin amaçları, okuma yazma oranının artması, tarih ve tabiat sevgisi, toplumun kalkınması, cehaletin tasviyesi, millî birliğin kuvvetlenmesi olarak belirlenmiştir.

Demokrat Parti Dönemi Günlük Yaşama Yönelik Yenilikler (1950-1960). Türkiye tarihinde, siyasi ve sosyal alanda 1950 yılı yeni bir dönemin başlangıcıdır (Eraslan, 2016: 548). Çok partili yaşamının ilk yılları olan bu on yıllık süre Türk tarihi açısından çok önemli bir dönemdir çünkü Demokrat Parti Dönemi bir değişim dönemidir. Bunun arkasında bulunan nedenler, serbest pazar ekonomisine geçiş, tarımda makineleşme, yapılan yollar, göç ve gecekondulaşmadır.

Bu dönemde Demokrat Parti'nin günlük yaşama yönelik yaptığı bazı yeniliklerin günümüze kadar uzanan sonuçları görülmüştür. Bunlardan en önemlileri tarımda makineleşme ve binlerce kilometre yapılan kara yollarıdır. Yapılan kara yollarıyla köyler kasabalara ve şehirlere bağlanmış böylece köylülerin şehirlere ulaşabilmelerine imkân sağlanmıştır. Tarımda makineleşmeyle üretimin artırılması hedeflenmiş ve Marshall yardım planı sayesinde özellikle traktör sayısı, tarım aletleri artmıştır ve bunlar kullanılmaya başlanmıştır (Zürcher, 2000: 326-327). Tarımda traktör ve yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanmasıyla küçük üreticilerin topraklarını kendi emek ve güçlerine dayanarak işlemesine olanak vermiştir. Dolayısıyla toprağının bir bölümünü işlemek için ortakçılık ya da diğer adıyla rençberlerden vazgeçmişlerdir. Bu da ortakçılığı güç kaybına uğratmıştır (Oktar ve Varlı, 2010: 7). Ortakçılığa (rençberlere) eskisi kadar ihtiyaç duyulmaması bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Ortakçılıkla geçimini sağlayan aileler yaşadığı yeri geçici ya da kalıcı olarak başka yerlerde geçimlerini sağlamak amacıyla terk etmiş bu da köyden kente göçe sebep olmuştur (Oktar ve Varlı, 2010: 16). Göç edenlerin sadece küçük bir kısmı büyük şehirlerde iş bulabilmiş geri kalanlar ise sezonluk işler ve sokak satıcılığı yapmıştır. Kentler ise, kasaba ve köylerden gelen nüfusu düzenli bir şekilde yerleştirecek alt yapıya sahip olmadığı için göç edenler kent dışındaki boş arazilere hızlı sürede evler yapmış ve bu evler yan yana gelince uydu kentler meydana

getirmiştir (Zürcher, 2000: 326-327). Ayrıca nüfus artış hızının yükselmesi de gecekondulaşmayı tetiklemiştir (Kömürcüoğlu, 2015: 96). Kısacası tarımda makineleşme, kırsal kesimde iş gücü fazlalığına sebep olduğu için köyden kente göç başlamıştır. Bu da zaman içinde kentlerin nüfusunun artmasına dolayısıyla büyük şehirlerde gecekondulaşma, işsizlik ve altyapı eksikliği gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Büyük umutlarla ve özgürlüklerle başlayan Demokrat Parti Dönemi, Adnan Menderes'in iktidarı CHP'den devir teslim almasıyla başlamıştır. İktidarda kaldığı süre boyunca Demokrat Parti Hükûmeti programında tarım sektörüne öncelik verilmiş, sanayileşmenin özel sektöre bırakılması ve dış ticarette de liberalizm amaçlanmıştır (Tokgöz, 2004: 140, 141). Demokrat Parti Dönemi'nde devletin ekonomiye müdahalesinin aza indirileceği ve teşebbüs-i şahsi'nin destekleneceği hep vurgulanan konulardan biri olmuştur. Fakat ekonomik göstergeler, yokluk ve zamlar Demokrat Parti'nin yaklaşımlarını ve düşüncelerini değiştirmiştir.

Demokrat Parti Dönemi'nde Türkiye'de Genel Hatları ile Siyasal Ortam. Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında, özel sektörün gelişmesi ve yabancı yatırımcının ülkede yatırım yapmasını sağlamak için 1951 ve 1954 yıllarında birçok kanun çıkartılmıştır. Ayrıca bu dönemde birçok kurum kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Bunlar Makine Kimya Endüstrisi Kurumu, Et Balık Kurumu, Türkiye Çimento Sanayi Anonim Şirketi, Azot Sanayi, Devlet Malzeme Ofisi, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Yem Sanayi Anonim Şirketi ve Ereğli Demir Çelik Fabrikaları Anonim Şirketi gibi devlet işletmeleridir (Albayrak, 2002: 855).

Demokrat Parti iktidara gelince tüm ülke âdeta bir şantiye hâline gelmiştir (Toker, 1991: 229). Ekonomi 1950-1954 yılları arasında ilerlemiş ve 1954 sonlarında millî gelirdeki artış %38'e ulaşmıştır. Fakat yapılan yatırımlar, kurulan kurum ve kuruluşlar sonucunda 1954 seçimlerinden sonra ekonomi bozulmuş, döviz sıkıntısı çekilmeye başlanmış, enflasyon yükselmiş ve bunlar kıtlığa zemin hazırlamıştır (Akşin, 1997: 126). 1954 yılı sonrasında ülke ekonomisinde gelişim yavaşlamış, halk maddi sıkıntılar çekmeye başlamış ve bu durumu gözlemleyen basın ve akademisyenler hükûmeti eleştirir hâle gelmiştir. Ekonomide gelişimin yavaşlaması, vaat edilen özgürlüklerin ve demokratikleşmenin gerçekleşmemesine sebebiyet vermiştir. Demokrat Parti basından

eleştiri aldıkça basın hususunda tedbirler almış bu da ülkedeki demokratikleşme çabalarına zarar vermiştir.

Bu dönemde tarım ürünlerine olan talep artmış ve birçok kişi stokçuluk yapmaya başlamıştır. Bunun üzerine Demokrat Parti Hükûmeti 6 Mayıs 1956 da karaborsacıların önüne geçebilmek için Millî Korunma Kanunu çıkarmış ve İnönü Dönemi'nde yapıldığı gibi ekonomiyi düzenlemek için neredeyse aynı önlemi almıştır. 1954-1957 Dönemi boyunca da ulusal gelir toplamda %3,5 artmıştır (Kayış, 2009: 41). Bu dönemden sonra Demokrat Parti demokrasinin oturmasından ziyade aldığı ekonomik kararları halkın desteklemesi için halkı yanında istemiştir. Bu süre zarfında da muhalefet güçlenmiş ve Demokrat Parti bu durum karşısında gerilmiştir. Çözüm olarak da antidemokratik yasalar çıkartarak kendi için önlem almaya çalışmıştır. Bunlardan biri 1956 yılında yeniden düzenlenen basın yasasıdır (Zürcher, 2000: 337). Bu düzenleme, liberalleşme için değil, hükûmetin basın ve yayın organları üzerindeki etkisinin güçlendirmek amaçlı yapılmıştır. Bu kanun yayımlandıktan sonra hükûmeti eleştiren bir yazı yazan yazar, profesör ve aydınlara davalar açılmış, uzaklaştırılmış ve cezalandırılmışlardır.

Bu antidemokratik yasalardan bir başkası, 1956 yılının haziran ayında kabul edilen Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun'dur (Kayış, 2009: 45). Bu kanunla yalnızca seçim dönemi açık hava toplantılarına izin verilmekte, diğer zamanlarda mitingler yasaklanmaktadır.

Ekonomik sıkıntıların olması ve özgürlüklerin kısıtlanmasına rağmen Demokrat Parti 1957 seçimlerini de kazanmıştır. Fakat muhalefet ile iktidar partisi neredeyse eşit konuma gelmiştir (Ahmad, 2015: 75). Bu durum da Demokrat Parti'yi korkutmuş ve yine demokratik olmayan baskı önlemleri almasına sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda, Demokrat Parti tarafından TBMM tüzüğünde değişiklikler yapılmış ve bu değişiklik vekillerin denetleme yetkilerini, onlara verilecek cezaları, hatta dokunulmazlıklarının kaldırılmasını dahi kolaylaştırmıştır (Tunçay, 1990: 184).

1958 yılında ekonomi daha da kötüye gitmiş, birçok şey bulunmaz hâle gelmiş ve tüketim mallarına üst üste zamlar gelmiştir. 1959 yılının sonunda ise Demokrat Parti Türk Lirasının 11 yıldır aynı tutulan dış değerini düşürmek zorunda kalmış ve 4 Ağustos'ta yapılan devalüasyon sonunda Amerikan Doları 2.80'den 9 Türk lirasına çıkarak ve enflasyon %20'lere ulaşmıştır (Eraslan, 2016: 570). Bütün bu olanlar ise sadece partiler arası gerilime değil, toplumda da gerilime neden olmuştur. Bu tarihten sonra da Demokrat

Parti iktidarı iyice kaybetme korkusuna kapılmış ve iktidar ve muhalefet ilişkileri iyice gerilmiştir.

1959 yılının ilk aylarında CHP, İsmet İnönü liderliğinde dokuz gün sürecek bir geziye çıkmıştır. Olaylarla süren bu gezide İsmet İnönü'ye Uşak'ta taş atılmış, İzmir'de yapacakları kongre engellenmiş, İstanbul'da İnönü saldırıya uğramış ve bu olan olayların gazetelerde yazılması yasaklanmıştır (Kayış, 2009: 60).

18 Nisan 1960'da Türkiye Büyük Millet Meclisinde onaylanan özel kanunla geniş yetkilerle donatılmış bir soruşturma kurulu olan Meclis Tahkikat Komisyonu kurulmuştur (Tunçay, 1990: 187). Bu komisyona Demokrat Parti karşıtı süreli yayınların basımının ve dağıtımının önlenmesi hatta yayının kapatılması yetkisi verilmiştir (İnan, 2007: 119). Kısa bir süre sonra on beş kişiden oluşan bu komisyon demokrasiyle bağdaşmayacak kararlar alarak partilerin siyasal faaliyetlerini hatta kongrelerini bile yasaklamıştır (Kayış, 2009: 69). Bu alınan kararların üzerine 27 Nisan'da İstanbul'da öğrenciler durumu protesto etmek amacıyla sokağa çıkmış, ertesi gün de aynı şekilde Ankara'da öğrenciler sokağa çıkarak protesto etmişlerdir. İstanbul ve Ankara olaylarından sonra 21 Mayıs'ta bu sefer Ankara Harp Okulu öğrencileri yürümüş, iktidarın yaptıklarını onaylamadıklarını göstermiş, bu da hükûmetin itibarını zedelemiştir (Ahmad, 2015: 85). Yapılan bu protestolar, Demokrat Parti'yi daha da baskı altına sokmuş, Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan etmesine, yürüyüşleri yasaklamasına ve gece sokağa çıkma yasağı ilan etmesine neden olmuştur (Başgil, 2019: 143).

Bütün bunlardan sonra 27 Mayıs sabahı Silahlı Kuvvetler'e bağlı bir grup subay Millî Birlik Komitesi adı altında yönetime el koyduklarını radyodan ilan etmiştir (Unat, 2016: 273). Darbeci subaylar radyodan ilan edilen bildiride en kısa zamanda "adil ve serbest seçimler yapılarak" çok partili rejimi devam ettirme arzusunda olduklarını dile getirmişlerdir (Özdemir, 1990: 194). Yönetime el konulduktan sonra Yassıada'daki yargılama süreci başlamıştır. Bu yargılama sonucunda on beş kişi idam cezası almıştır. Ancak bu cezaların sadece üç tanesi Millî Birlik Komitesi tarafından onaylanmıştır, Bunlar Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'dır (Unat, 2016: 275). 29 Eylül'de Demokrat Parti kapatılmış, 15 Ekim 1961'de genel seçimler yapılmış ve darbeyi gerçekleştiren otuz sekiz subaydan oluşan Millî Birlik Komitesi 13 Kasım'da tasviye edilmiştir (Unat, 2016: 195).

27 Mayıs askerî müdahalesinden sonra 9 Temmuz 1961'de referandumla kabul edilen 1961 Anayasası basına geniş haklar tanımış, ifade özgürlüğü verilmiş ve eğitimle

ilgili maddeler eklenmiştir. 1961 Anayasası'nda eğitimle ilgili birçok madde bulunmaktadır. Bunlardan biri 19. Madde'nin 4. fıkrasıdır. Din eğitimi ve öğretimini ele alan bu kısımda "Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır." ifadesi kullanılmaktadır. Bilim ve Sanat Hürriyeti başlığı altında ise 21. Madde bulunmaktadır. 21. Madde gereğince

> "Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Eğitim ve öğretim, Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir. Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz."
>
> (Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961: 4202).

Ayrıca Öğrenimin Sağlanması başlığı altında olan 50. Maddede de,

> "Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindendir. İlköğrenim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar."
>
> (Resmî Gazete, 31 Mayıs 1961: 4204)

ifadesi kullanılmıştır. Daha geniş haklar sunan 1961 Anayasası'ndan sonra gazeteciler, araştırmacılar, aydınlar düşüncelerini korkmadan ifade etmeye başlamış ve eğitim öğretim ortamı özgürleşmiştir.

Koalisyon Dönemi Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler (20 Kasım 1961-10 Ekim 1965)

27 Mayıs 1960 müdahalesinden 1965 seçimlerine kadar geçen dönemde eğitim alanında icraatlar yapılmaya devam edilmiştir. Bu dönemde ülkenin kalkınması için eğitimin önemi vurgulanmış, ilkokul ve ortaokul sayısının artırılması gereğinin üzerinde durulmuştur.

Birinci İnönü Koalisyon Hükûmeti Dönemi'nde (20 Kasım 1961-25 Haziran 1962) Hilmi İncesulu Millî Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Bu dönemde Yedinci Millî Eğitim Şûrası toplanmış, ilkokul programı geliştirilmeye başlanmış ve 7-14 yaş arası bütün çocuklara on yıl içerisinde eğitim sunulması hedeflenmiştir (Başar, 1999: 165-168). Ayrıca öğretmen açığı, öğretmen yetiştirme ve her bölgenin eğitim ihtiyacının farklı oluşu

hükûmet programı konuşmalarında ele alınmıştır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 50). Bu nedenle öğretmen açığını gidermek için okuma yazma okullarında asil ve yedek subaylar öğretmen olarak görevlendirilmiştir (Başar, 1999: 79).

İkinci İnönü Koalisyon Hükûmeti Dönemi'nde (25 Haziran 1962-25 Aralık 1963) Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu (27 Haziran 1962-8 Haziran 1963) ve Dr. İbrahim Öktem (11 Haziran 1963-20 Şubat 1965) Millî Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Hatipoğlu Dönemi'nde, halkın devletten eğitim kurumu beklentisi yoğunlaşmıştı. Hatta "Okulsuz köyler ilkokul, ilkokulu olanlar ortaokul, kasabalar ve ilçeler lise, illerde üniversite istemeye başlamışlardı" (Başar, 1999: 250). Bu nedenle, ilkokul ve ortaokul mezunlarının bir sonraki öğrenim kurumlarına yerleştirilmeleriyle ilgili düzenlemeler yapılmıştır (Başar, 1999: 283). Hilmi İncesulu Dönemi'nde ise, okuma yazma okullarında görev yapan subaylar, İbrahim Öktem'in bakanlığı döneminde, ilkokul öğretmeni olarak Millî Eğitim Bakanlığının öğretmen kadrosuna alınmıştır. Ayrıca öğretmenlik mesleğinin ilgi çekici hâle gelmesi için öğretmenlere eğitim ödeneği verilmiş ve ders ücretleri artırılmıştır. Üçüncü İnönü Koalisyon Hükûmeti Dönemi'nde (25 Haziran 1962-25 Aralık 1963) Dr. İbrahim Öktem'in (11 Haziran 1963-20 Şubat 1965) Millî Eğitim Bakanlığı görevi devam etmiştir.

Dördüncü Koalisyon Hükûmeti Suat Hayri Ürgüplü'nün kurduğu hükûmettir (20 Şubat 1965-27 Ekim 1965). Bu dönemde Cihat Bilgehan Millî Eğitim Bakanlığı (21 Şubat 1965-27 Ekim 1965) yapmıştır. Dördüncü Koalisyon Dönemi'nde millî eğitimde amaç bütün yurttaşların eşit eğitim imkânlarına sahip olmalarını sağlamak olarak hedeflenmiştir (Başar, 1999: 319). Ayrıca ortaöğretim ders geçme sistemi üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Koalisyon Dönemi Günlük Yaşam (20 Kasım 1961-10 Eylül 1965). İhtilal sonrası kurulan bu hükûmetler, TBMM'de tek bir siyasi partide çoğunluk sağlanamadığı için kurulmuştu. Bu dönemde tarımda makineleşmeden dolayı işsizlik artmış, piyasa durgunlaşmış, köyden kente göç artmış bunun sonucunda da şehirlerde gecekondulaşma artmıştır. Şehirlerde olan konut sorunundan gecekondu bölgeleri oluşmuş ve köy kültürü kentlerde devam etmiştir. Bu dönemde ilkokul, ortaokul, lise ve öğretmen sayısında artış olmuş, ancak ihtiyacı karşılamamıştır. Bunun sonucunda da bir eğitim kademesinden diğer kademesine geçişte sıkıntılar devam etmiştir.

Koalisyon Dönemi'nde Türkiye'de Genel Hatları ile Siyasal Ortam (20 Kasım 1961-10 Eylül 1965). 1961 Anayasası'nın kabulüyle 27 Mayıs'ta başlayan askerî yönetimden 15 Ekim 1961 seçimleriyle sivil yönetime dönüş yapılmıştır (Özdemir, 1990: 208). 10 Kasım 1961-30 Mayıs 1962 tarihleri arasında kurulan CHP-AP Koalisyon Hükûmeti Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyonu olmuştur (Ahmad, 1995: 192). İkinci Koalisyon Hükümeti CHP, YTP ve CKMP ile 25 Haziran 1962'de kurulmuş ve 2 Aralık 1963 tarihine kadar faaliyet göstermiştir (Özdemir, 1990: 210). Kurulan Üçüncü Koalisyon Hükûmeti ise Yeni Türkiye Partisinin desteğiyle kurulan CHP ve Bağımsızlar tarafından oluşturulan hükûmettir. Sonuncu koalisyon hükûmeti ise içinde Adalet Partisinin de olduğu 20 Şubat 1965'te göreve başlayan 10 Ekim 1965'e kadar devam etmiş olan hükûmettir.

Adalet Partisi Dönemi Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler

1965 seçimlerinden AP %52,9 oy oranıyla birinci parti gelerek iktidar olmuş ve iktidarı süresince (1965-1972) eğitim alanında birçok düzenleme yapmaya çalışmıştır. Bunlar öğretmen yetiştirme, eğitimde fırsat eşitliği, üniversiteler ve okuryazar oranı gibi konular olmuştur. 27-29 Kasım 1964 yılında Adalet Partisinin kongresinde yayınlanan parti programında eğitim alanındaki amaçlar sunulmuş ve eğitimin her vatandaşa eşit verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Adalet Partisi, 1964: 64-65).

Adalet Partisi Dönemi'nde mesleki ve teknik eğitim yeniden şekillendirilmiş, Süleyman Demirel'in iktidarda olduğu dönemde ise (1965-1971) eğitim alanındaki en büyük hedef ilköğretimi yaygınlaştırarak okuryazarlık oranı düşük olan ülkenin tamamını okuryazar yapmak olmuştur (Cicioğlu, 1985: 260). Bu dönemde, eğitim kalkınmanın bir gerekliliği gibi görülmüş ve bu nedenle hükûmet programlarında yeterli olmayan eğitim öğretim kurumlarını çoğaltarak ülke geneline yaymak amaçlanmıştır.

Adalet Partisinin iktidar olduğu yıllarda eğitim politikaları ve programların şekillenmesinde yasalarla Millî Eğitim Şûralarının etkisi olmuştur. Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Orhan Oğuz başkanlığında 28 Eylül-3 Ekim 1970'de toplanmış ve şûrada ortaöğretim, lise ve üniversite eğitiminde düzenlemeler yapılmasına karar verilmiştir. Sekizinci Millî Eğitim Şûrasında Türk eğitim sisteminin tüm toplumun ihtiyaçlarına karşılayamadığı ve ekonomik kalkınmayı amaçlayan bir eğitim sistemine gereksinim duyulduğunun üzerinde durulmuştur. Bu şûrada 5 Ocak 1961 tarih ve 222 sayılı

İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda olduğu hâliyle, ilkokul öğretimi aynı şekilde uygulamaya devam edilmiş kısaca ilköğretimde bir değişiklik yapılmamıştır (Büyükboyacı, 2015: 25). Ancak ortaöğretimde, genel kültür ve yurttaşlık eğitiminin sunulduğu, öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine göre düşünülmesi gerekliliği ve küçük yerleşim birimlerine liseler açılması gerektiği ele alınmıştır (Sakaoğlu, 2003: 274).

Bu dönemde ilkokullardan mezun olanların ortaokullara ve liselere yığılma olmadan geçebilmesi için ortaokul ve lise sayılarını artırmak hedeflenmiştir. Adalet Partisi iktidara geldiğinde (1965-1966) beş sınıflı ilkokullardan 506.370 kişi mezun olmuş, bu öğrencilerin 177.603'ü ortaokula yeni kayıt yaptırmıştır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 23). Ortaokullardan diploma alan toplam 79.597 öğrencinin de 43.673'ü liselere kayıt yaptırmış ve 24.868'i diploma almıştır. Eğitim kademelerinde olan bu yığılmaları engellemek için ortaokul ve liselerin yaygınlaşması Adalet Partisinin önceliklerinden olmuştur. Bu dönemde bu çalışmaların sonucunda 1970-1971 yıllarında ilkokullardan mezun olan sayısı 768.724'e ve ortaokullara yeni kayıt yaptıran sayısı 329.386'ya çıkmıştır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 23). Ortaokullardan 142.822 öğrenci diploma almış ve bu öğrencilerin 101.698'i lise birinci sınıfa kayıt yaptırmış ve 45.678'i mezun olmuştur (Devlet İstatistik Enstitüsü. 1973: 23). Adalet Partisinin iktidarı sonucunda lise mezunlarının sayısı neredeyse iki katına çıkmış ve ortaokul mezunlarının sayısı 79.597'den 142.822'e yükselmiştir. Okul sayılarının artması eğitimin daha geniş bir coğrafyaya yayılmasını sağlamış ve kalkınmayı hızlandırmıştır.

1965-1966 yılları arasında toplam ortaokul sayısı 943 iken bu rakam 1970-1071 yılında 1848'e yükselmiştir. 1965-1966 yıllarında lise sayısı 240 iken 1970-1971 yılında 518'e ulaşmıştır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 24). 1965-1971 yılları arasında açılan bu okulların amacı farklı sektörlere ve yeteneklere göre öğrenci yetiştirmek olmuştur (Büyükboyacı, 2015: 26).

Bu dönemde, sosyal gelişme sağlamak ve insan gücü yetiştirebilmek için teknik öğretime ağırlık verilmiş, yeni mesleki teknik okullar kurulmuş ya da mevcut olanların süreleri uzatılmıştır. 1966-1967 öğretim yılında Orta Sanat Yapı Enstitüleri'nin, Motor Sanat Enstitülerin, Ağaç İşleri Enstitüleri'nin, Tekstil Sanat Enstitüleri'nin eğitim süresi iki yıldan üç yıla çıkartılmıştır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 22). Ayrıca Gemi Yapı Teknisyen Okulu ve Sanat Enstitüsü tersanelere kalifiye personel yetiştirmek amacıyla 1965-1966 öğretim yılından sonra ikinci bir kademesi açılarak Denizcilik Bankası Gemi Yapı Sanat Enstitüsü olarak değiştirilmiştir (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 21).

1961 yılında 1948 programının incelenmesi sonucunda, yeni bir ilkokul programı için hazırlık çalışmaları başlatılmıştır. Uzmanlardan ve ilkokul öğretmenlerinden oluşan komisyon, 1962 taslağını oluşturmuş ve 1968 ilkokul programının zeminini hazırlamıştır. 1962 program taslağı önce pilot okullarda denenmiş daha sonra 1968-1969 eğitim öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır. 1968 İlkokul Programı'nda eğitimde fırsat eşitliği vurgulanmış, ilköğretimin amaçları, ilköğretim ilkeleri ayrı olarak da ele alınmıştır.

Bu yıllarda ortaokul müfredatında değişiklikler yapılmış ve 1949 yılından beri uygulanan ortaokul programı, yeniden düzenlenmiştir. Yeni müfredatta tabiat bilgisi, fizik ve kimya dersleri birleştirilip fen bilgisi dersi, yurttaşlık, coğrafya ve tarih dersleri sosyal bilgiler dersi adı altında, yer almış ve din dersi, seçmeli ders olarak programda yerini almıştır (Cicioğlu,1985: 187).

Bu dönemde birçok üniversite kurulmuş ve yükseköğretim kurumlarının sayısı artmıştır. Bunlardan bazıları Eskişehir Makine ve İnşaat Mühendislik Devlet Yüksekokulu, Diyarbakır Tıp Fakültesi, Adana Ziraat Fakültesi, Elâzığ Veterinerlik Fakültesi, Konya Devlet Mühendislik ve Mimarlık Fakültesidir. 1967 yılında çıkarılan 892 sayılı Kanun ile 1958 yılında Ankara Üniversitesine bağlı bir eğitim kurumu olarak kurulan Hacettepe Çocuk Sağlığı Enstitüsü, ilk başta yüksekokul takibinde de Hacettepe Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesine dönüştürülmüştür (Büyükboyacı, 2015: 23). 1967-1968 öğretim yılında İstanbul Üniversitesine bağlı Cerrah Paşa Tıp Fakültesi ve İstanbul Teknik Üniversitesine bağlı Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi açılmıştır. Ayrıca 1968-1969 yılında İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi fakülteye dönüştürülmüştür (Büyükboyacı, 2015: 162). Robert Kolej Yüksekokulu ise 1971 yılında çıkarılan 1487 sayılı Kanun ile Boğaziçi Üniversitesine dönüştürülmüştür**.**

Adalet Partisi Dönemi Günlük Yaşama Yönelik Yenilikler (1960-1970). 1960'lı yılların başında başlamış olan toplumsal değişimin temelleri İnönü ve Demokrat Parti Dönemi'nde atılmış ve Adalet Partisi Dönemi'nde, 1960'lı yılların başında kendini göstermiştir. Bu nedenle Adalet Partisi Dönemi toplumsal değişimi ele alırken Adalet Partisinin iktidara geldiği yıldan değil, kurulduğu tarihten başlayarak ele almak gerekmektedir. Bu dönemde köylü kesim kentlere göç etmeye devam etmiş ve büyük şehirlerin yapısı gecekondulaşmadan dolayı olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca dengesiz gelir

dağılımı ve Türk parasının dolar karşısında çok değer kaybetmesi toplumsal değerleri değiştirmiştir (Çavdar, 1999: 170).

Bu dönemde köylü kesimin göç etmesindeki nedenlerin başında Demokrat Parti Dönemi'nde başlayan tarımda makineleşme ve bundan ötürü doğan işsizlik gelmiştir. Kitle iletişim araçları aracılığıyla görülen büyük şehirlerin cazibesi de katkı sağlamıştır. Bundan dolayı kırsal kesimden birçok kişi büyük şehirlere göç etmiş ve kentlerdeki iş imkânlarından, eğitim kurumlarından ve sağlık olanaklarından yararlanmak istemiştir (Sevinç, Davran ve Sevinç, 2018: 71). Bu durum, büyük şehirlerin nüfusunu artırmış, konut sorununa, altyapı yetersizliğine ve demografik değişime neden olmuştur.

Göç alan kentlerde konut ihtiyacı gittikçe artmış, gecekondulaşma hızlanmış ve şehir dışındaki bu çarpık uydu kentler, şehirle birleşmiştir. Göç edenler farklı şehirlerden geldikleri için de hemşerilerinin olduğu yerlere yerleşmiş ve kendi kültürleri olan kır kültürünü şehirde muhafaza etmişlerdir. Dolayısıyla göç edenler kent kültürü ve köy kültürü arasında kalarak kendi kültürlerini büyük şehirlerde yaşatmışlardır, bu da şehirdeki bireylerin kente uyumunu engellemiştir (Es ve Ateş, 2010: 224).

Adalet Partisi Dönemi'nde Türkiye'de Genel Hatları ile Siyasal Ortam. 15 Ekim 1961'de genel seçimler yapılmış ve seçimlerde CHP oyların %36,7'sini (173 milletvekili), eski Demokrat Parti üyeleri tarafından Şubat 1961'de kurulmuş olan ve Demokrat Parti'nin bir devamı niteliği taşıyan Adalet Partisi %34,7'sini (158 milletvekili), Yeni Türkiye Partisi %13,9'unu (65 milletvekili) ve Cumhuriyet Köylü Millet Partisi %13,7'sini (54 milletvekili) almıştır (Özdemir, 1990: 207). Bu seçim sonucu Adalet Partisi için çok anlamlıdır çünkü ilk katıldığı seçimlerden yüksek oranda oy aldığı için güzel bir başarı olarak görülmüştür. 24 Ekim sabahı CHP, AP, CKMP ve YTP partilerinin liderleri devlet ve hükûmet başkanı Gürsel'le bir araya gelerek "Çankaya Protokolü'nü" imzalamışlardır (Tarım, 2013: 34). Bu Protokole göre siyasi partiler Cumhurbaşkanlığı için aday göstermeyecek ve Cemal Gürsel' e oy verilmesi için liderler, gruplarında ellerinden gelen çabayı gösterecek, Yassıada hükümlüleri hakkında bir süre daha af kanunu çıkarmayacak ve 147'ler üniversitelere alınmayacaktı (Demir, 2006: 158). Takibinde, 25 Ekim 1961'de TBMM'de ilk toplantı yapılmış, cumhurbaşkanı olarak Cemal Gürsel seçilmiş ve geriye sadece hükûmetin kurulması kalmıştır (Unat, 2016: 277).

10 Kasım 1961- 30 Mayıs 1962 tarihleri arasında ülkeyi yöneten CHP-AP Koalisyon Hükûmeti Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyonu olmuştur (Ahmad, 1995: 192). Bu koalisyon hükûmetinin sonunu getiren de Adalet Partisinin af kanununun çıkarılması yönünde çalışmalara girişmesi olmuştur. Daha sonra Adalet Partisi devre dışı bırakılarak İkinci Koalisyon Hükûmeti CHP, YTP ve CKMP ile 25 Haziran 1962'de kurulmuş ve 2 Aralık 1963 tarihine kadar faaliyet göstermiştir (Özdemir, 1990: 210). Kurulan Üçüncü Koalisyon Hükûmeti ise Yeni Türkiye Partisinin desteğiyle kurulan CHP ve Bağımsızlar tarafından oluşturulan hükûmettir. Sonuncu koalisyon hükûmeti ise içinde Adalet Partisinin de olduğu 20 Şubat 1965'te göreve başlayan 10 Ekim 1965'e kadar devam etmiş olan hükûmettir**.** Kısaca 1960'ların ilk yarısı, koalisyon hükûmetleri vasıtasıyla demokrasiye geçme çabaları olmuştur.

1964 yılı Adalet Partisi için önemli bir yıldır. Bunun nedeni parti kurucularından emekli General Ragıp Gümüşpala'nın ani ölümüdür (Zürcher, 2000: 364). Bu durum, Adalet Partisi içerisinde bir genel başkan mücadelesi başlatmış ve o mücadeleyi Isparta doğumlu, 44 yaşındaki Süleyman Demirel kazanmıştır (Tarım, 2013: 49). 10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimlere Adalet Partisi Süleyman Demirel liderliğinde girmiş, oyların %53'ünü alarak 240 milletvekiliyle tek başına iktidar olmuş ve CHP oyların %29 unu alarak 137 milletvekili ile ikinci parti olarak yerini almıştır. 1969 seçimlerinde de Adalet Partisi oyların %46,5'ini alarak (256 milletvekili) yine tek başına iktidar olmuş, CHP ise oy kaybederek 143 milletvekili çıkarmıştır (Dursun, 2003: 22). 27 Ekim 1965'te Süleyman Demirel'in başbakan olmasıyla başlayan Adalet Partisi Dönemi iktidarı Demirel'in görevden ayrılmak zorunda kaldığı 12 Mart 1971 askerî müdahalesiyle sonlanmıştır (Özdemir, 1990: 217). Süleyman Demirel, iktidarda olduğu sürece orduyla karşı karşıya gelmekten sürekli kaçınmış ve uzlaşmacı bir politika izlemiştir.

1965-1971 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti bir kalkınma dönemine girmiştir. Bunun nedeni enflasyonun %5 ve kalkınma hızının %7 olmasıdır (Çavuşoğlu, 2009: 269). Ayrıca Adalet Partisi Dönemi'nde Keban Barajı, Ereğli Demir-Çelik Fabrikası, Boğaz Köprüsü gibi büyük projeler de yapılmış ve sanayi gelişmeye başlamıştır. Dış politikada ise Türkiye üçüncü Dünya ülkelerine yakınlık kurmaya başlamış ve Amerika'ya bağımlılığının azaldığı bir sürece girmiştir.

Türkiye, 1969 seçimlerinden sonra yeni bir döneme girmeye başlamıştır. Bunun nedeni Türkiye'ye iki partinin yeterli gelememesidir. Çünkü artık iki parti 1950'li yıllarda olduğu gibi tek başına sağı ve solu temsil edememekte, yetersiz kalmaktaydı. Bu

noktadan sonra yeni partiler kurulacak ve kendisini temsil edecek partisi olmayan sol görüşlüler seslerini duyurmak için sokağa çıkacaktı.

Öğrenci Hareketleri

1968'de ilk olarak Fransa sonra diğer Avrupa ülkeleri ve ABD'de üniversite gençliği kurulu düzen aleyhinde ayaklanmış ve bu hareket Türkiye gençliğini de etkilemiştir (Akşin, 1997: 142). Türkiye'de bu yıllarda öğrenci olaylarının başlaması ve işçilerin harekete geçmesindeki en önemli sebepler 1961 Anayasası'nın getirdiği hak ve özgürlükler, eğitim sistemi, mezuniyet sonrası karşılaşılan sıkıntılar ve 1968'den sonra Avrupa'da başlayan ve dünyada birçok yerde görülen emperyalizm karşıtı tepkilerdir (Eraslan, 2016: 593). Ülkemizde bu yıllarda ABD protesto edilmiş üniversite öğrencileri arasında sol örgütlenmeler yayılmaya başlamıştır. Türkiye'de orta tabakadan ve kırsal kesimden gelen öğrenciler eğitim sistemi ve öğrencilik koşulları yönünde büyük bir değişim talep etmeye başlamıştır. (Kışlalı, 1974: 52). Gelen hükûmetler ise bu düzeni muhafaza edip temsil etmekteydiler dolayısıyla halkın aydınlanması için öğrencilerin gözünde mücadele kaçınılmazdı (Tarım, 2013: 88). Siyasetin sol kanadında bu düşünceler görülürken diğer bir taraftan farklı düşüncelere sahip bir gençlik örgütlenmişti. Bu gençler Alpaslan Türkeş'in liderliğinde örgütlenen "Türk-İslam Sentezi" fikrini kabul eden, ülkenin komünizme doğru gittiğini düşünen ve kendilerini "Ülkücü Gençlik" olarak tanımlayan milliyetçi gençlerdi. (Kemal, 2008: 675-678.)

1968 olayları Türkiye'de o günün siyasal, ekonomik ve kültürel şartlarından doğmuş olsa da kitlesel öğrenci olaylarının da etkisi yadsınamazdı. Türkiye'de olayları tetikleyen ABD'nin Türkiye'ye baskı kurması ve Türkiye'ye 6. Filo adı altında asker göndermesi etkili olmuştur (Aydemir, 2014: 44). 6. Filo'nun İstanbul'a gelmesiyle öğrenciler ve halk bu durumu protesto etmişler ancak polisin sert müdahalesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu da olayların büyümesine sebebiyet vermiştir. Amerikalı denizciler, öğrenciler ve halk tarafından dövülerek denize atılmış ve olaylar sol ve sağ grupların çatışmasına dönüşerek yüzlerce yaralı ve iki kişinin ölmesiyle sonuçlanmıştır. Boykotlar ülke genelinde hızla yayılmış, ülke gençliği sokakta protestolara başlamıştır. Bu yüzden de üniversitelerde eğitim durmuştur. Ülkenin bu durumda olması Adalet Partisi Hükûmetini zor duruma sokmuş, parti ülkenin sorunlarını çözmekte yetersiz kalmıştır. Bu durum da 12 Mart'a zemin hazırlamıştır.

Ekonomik göstergelerin kötüye gitmesi, çözülmekte zorlanılan öğrenci olayları, 4 Mart'ta dört Amerikan askerinin Deniz Gezmiş ve arkadaşları tarafından kaçırılması sonucunda, hükûmetin görevini yapmadığı gerekçesiyle asker 12 Mart 1971'de saat 13.00'te siyasi iktidara muhtıra vermiştir (Aydemir, 2014: 49). Öğrenci olayları ve 12 Mart Dönemi Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan'ın idamlarıyla ve 1973 yılında yapılan seçimlerle son bulmuştur.

12 Mart'ta muhtıra verilmesiyle beraber Adalet Partisi Hükûmeti ve Demirel istifaya çağırılmış, Demirel de Bakanlar Kurulunu toplayarak istifa kararı almıştır. 12 Mart Dönemi'nde 27 Mayıs'ta olduğu gibi TBMM ve siyasi partiler kapatılmamış fakat meclisteki partilerin hükûmeti kurmasına izin verilmemiştir. Onun yerine askerin seçtiği kişilerden oluşan "partiler üstü" olan 33, 34, 35, ve 36. hükûmetler ile ülke üç yıl kadar yönetilmiştir (Ertem, 2018: 659).

Bu süre zarfında CHP'de fikir ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamış ve İsmet İnönü 7 Mayıs 1972 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden beri görev yaptığı CHP genel başkanlığından istifa etmiş ve Bülent Ecevit CHP genel başkanı seçilmiştir (Ahmad, 1995: 222).

1940-1970 Yılları için Genel Bir Değerlendirme (1940-1970)

1940-1970 yılları arasında Türkiye siyasal, eğitim ve toplumsal alanda birçok değişim geçirmiştir. Değişimi tetikleyen nedenlerden bazıları çok partili rejime geçiş, eğitim kurumların küçük yerleşim birimlerine ulaşmaya başlaması, okuryazar oranın artışı, öğrenci olayları ve bu süre zarfında olan 27 Mayıs İhtilali ile 12 Mart Muhtırası'dır.

Bu dönemde eğitim daha geniş bir coğrafyaya yayılmaya başlamış dolayısıyla eğitim daha çok kişiye ulaşmış bunun sonucunda da okuryazar oranı artmıştır. Bu sırada işsizlik artmış, işsizlik oranının artmasıyla sınıf farkı daha da belirgin hâle gelmiştir. Ayrıca demokraside ilerlemeler olduğu zamanlarda basına, aydınlara, çizerlere ifade özgürlüğü verilen ortamlar sunulmuş, ekonomide veya demokratikleşmede yaşanılan sıkıntılar olunca basına sansür getirilmiştir (Kongar, 2007: 240).

Araştırmanın konusu olan yıllarda *Cumhuriyet Gazetesi, Akşam Gazetesi, Hadiselerle Tercüman Gazetesi, Karikatür Mizah Dergisi, Karagöz Mizah Dergisi, Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanan sanat karikatürlerine bu olayların sonucu olan toplumsal değişim ve dönemin eğitsel durumu yansımıştır. Bu şekilde uzun yıllar sürecek

olan ve geçirilecek olan değişim, değişimi yansıtan karikatür sanatına yansımış ve geçmişe tanıklık eden kaynaklar olmuşlardır.

Karikatürü Veri Kaynağı Olarak Kullanan Türkçe Araştırmalar

Türkiye'de yayımlanmış karikatürleri veri kaynağı olarak kullanmış dört tez araştırmasına dört de makaleye rastlanmıştır. Bunlar aşağıda verilmektedir.

Tezler:

1. Bedir, A. (2019). *Yakın Dönem Siyasi Tarihinin Karikatür Üzerinden Analizi: Karagöz 1922-1939* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Yakın Dönem Siyasi Tarihinin Karikatür Üzerinden Analizi: Karagöz 1922-1939 (Yayımlanmamış Doktora Tezi) başlıklı doktora tezi, çalışma konusu yıllarda "siyasi tarihin Karagöz gazetesi üzerinden" (Bedir, 2019: 8) okumasını yapmıştır. Tezde karikatürler incelenirken göstergebilimsel analizin düz anlam ve yan anlam kavramlarından yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucunda "karikatürlerin dilinin, iktidarın/egemen söylemin ve bu söylemin taşıyıcısı olduğu ileri sürülen kaynakların anlatısına uygun olarak "resmî anlatı" ile uyumlu bir şekilde yeniden inşa edildiği ve pekiştirildiği görülmüştür" (Bedir, 2019: 264).

2. Kayış, Y. (2004) *Demokrat Parti İktidarı Döneminde Siyasi Karikatür* (Yayımlanmış Yüksek lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, Türkiye.

Demokrat Parti İktidarı Döneminde Siyasi Karikatür, yayımlanmış bir yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada dönemin siyasi gelişmelerini incelemek için siyasi içerikli karikatürlere "tarihsel bir belge" olarak başvurulmuştur (Kayış, 2009: 11). Çalışmada literatür taraması kullanılmıştır. Arşivlerden Demokrat Parti Dönemi'ni ele alan siyasi içerikli karikatürler toplanmış ve tarihî kaynaklarla desteklenip incelenmiştir. Çalışma sonucunda karikatürlerin, Demokrat Parti Dönemi siyasi şartlarını yansıttığı tespit edilmiş ve "o zaman dilimi içerisinde karikatürcülerin, Tek Parti Dönemi'nde aksine müthiş bir muhalif kimliğe bürünmüş" (Kayış, 2004: 117) oldukları sonucuna varılmıştır.

3. Öğdü, H. (2011). Türk *Siyasal Hayatının Karikatür Üzerinden Analizi: Akbaba Dergisi Örneği (*Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.

Türk Siyasal Hayatının Karikatür Üzerinden Analizi: Akbaba Dergisi Örneği (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) başlıklı çalışmanın amacı, "Türkiye siyasetini *Akbaba Mizah Dergisi* yayın süreci boyunca yer alan karikatürle ele almak" (Öğdü, 2011: 9) olmuştur. Çalışmada karikatürler analiz edilirken içerik analizi kullanılmış ve kronolojik sıraya konulup, kaynaklarla desteklenerek analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda karikatürlerin gündem olaylarına uygun olduğu ve gündemi takip ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca karikatürün "tarihî bir belge niteliğinde" (Öğdü, 2011: 128) sayılabileceği de ifade edilmiştir.

4. Kahraman, S. V. (2013). *Türkiye'nin Değişim Yıllarında Siyasi Mizahla Muhalefet Örneği: Marko Paşa Gazetesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Bu araştırma "Marko Paşa Gazetesi'nin, Türkiye'nin değişim yıllarında yaptığı siyasi mizahla muhalefeti ortaya koymaya yönelik" (Karaman, 2013: 2) yapılmıştır. Çalışma sonucunda Marko Paşa'nın "yayın hayatı süresince hiçbir siyasi partinin sesi ya da destekleyicisi" (Kahraman, 2013: 202) olmadığı tespit edilmiştir.

Aşağıda bir kaynak olarak karikatürün kullanıldığı makaleler bulunmaktadır.

Makaleler:

1. Aydın, H. (2009). Millî Mücadele'de Kemalist Anadolu'nun Mizah Organı: Özet Anadolu'da Peyam-ı Sabah. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 22, 101-115.
2. Karaca, N. (2018). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Mizah Dergileri Karikatürlerinde Yenileşme-Batılılaşma Göstergesi Olarak Kadına Dair İçerik ve Söylem. *Türk Basım Tarihi Uluslararası Sempozyu*mu (1661-1704). Elâzığ.
3. Seyhan, S. (2011). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Yayınlanan Mizah Gazetesi: Karagöz. *Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu-Ulusal İletişim Kongres*i (13- 15 Mayıs 2010) *Bildiriler Kitabı*. (ss. 191-200), Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi yay, 1. B. Erzurum.
4. Göçer, A. ve Akgül O. (2018). Türkçe Eğitiminde Karikatür Kullanımı ve Eğitsel Değeri. *Journal Of Language Education and Research*. 4(2), 86-100. DOİ: 10.31464/jlere.389852

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın modeli bulunmaktadır. Ayrıca çalışma belgeleri, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi de yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Çalışmada, 1940-1970 yılları arasında *Cumhuriyet Gazetesi, Hadiselerle Tercüman Gazetesi, Akşam Gazetesi, Karagöz Mizah Dergisi, Karikatür Mizah Dergisi ve Akbaba Mizah Dergisi*'nde yayımlanmış eğitim içerikli sanat karikatürleri ele alınmaktadır. Bu çalışma, dönemin eğitsel durumunun nasıl ele alındığını ortaya koymayı amaçlayan nitel bir araştırmadır.

Çalışma Belgeleri

Bu araştırmanın çalışma belgelerini Ocak 1940 ile Aralık 1970 tarihleri arasında *Cumhuriyet Gazetesi, Hadiselerle Tercüman Gazetesi, Akşam Gazetesi, Karagöz Mizah Dergisi, Karikatür Mizah Dergisi ve Akbaba Mizah Dergisi*'nde yayımlanmış, dönemin eğitsel durumunu konu alan, güldürme amacı ikinci planda olup düşündürmeye yönelik çizilen sanat karikatürleri oluşturmaktadır.

Çalışma için seçilen süreli yayınların belirli nedenleri bulunmaktadır. Gazeteler arasından *Cumhuriyet, Akşam* ve *Hadiselerle Tercüman*'ın seçilmesindeki neden, araştırma konusu olan yıllar içerisinde günlük karikatürlere ara vermeden devam etmesi ve gazetelerde karikatür yayımının azaldığı 1960-1970 yılları arasında dahi günlük karikatür yayımının seyrekleşmemesidir. Dergiler arasından *Karikatür Mizah Dergisi, Karagöz Mizah Dergisi* ve *Akbaba Mizah Dergisi'*nin seçilme nedeni bu dergilerden ikisinin (*Karagöz Mizah Dergisi* ve *Akbaba Mizah Dergisi*) uzun süreli yayınlanması ve yüksek tirajlı olmasıdır. *Karikatür Mizah Dergisi*'nin seçilme nedeni ise *Karagöz Mizah Dergisi*'nin yayınlanmadığı altı yılı tamamlar mahiyette olmasıdır. Bundan dolayı

çalışma için *Karikatür Mizah Dergisi, Karagöz Mizah Dergisi, Akbaba Mizah Dergisi, Cumhuriyet Gazetesi, Akşam Gazetesi* ve *Hadiselerle Tercüman Gazetesi* seçilmiştir.

Araştırmada günlük karikatür yayınlayan *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nin 1940 değil, 1955 yılında çok partili dönemde basılmaya başlaması, çalışma belgelerini on beş yıl eksik bırakmıştır. Bu nedenle Cumhuriyetin ilanından önce de yayınlanan, yüksek tirajlı ve günlük karikatür yayımlayan, *Akşam Gazetes*i'yle bu on beş yıllık (1940-1955) eksik kısım tamamlanmıştır. *Akşam Gazetesi* çalışma konusu dönem boyunca (1940-1970) yayınlanmaya devam etmiştir. Ancak 1955-1970 yılları arasındaki sayılar incelenmemiştir. Bunun nedeni *Cumhuriyet Gazetesi* ve *Akşam Gazetesi*'nin benzer görüşlere sahip olmasıdır. Dolayısıyla günlük karikatür yayımlayan *Akşam Gazetesi*'yle sadece *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*'nin eksik çalışma belgeleri tamamlanmıştır ve *Akşam Gazetesi* 1970 yılına kadar incelenmemiştir. *Akbaba Mizah Dergisi'*nin seçilmesindeki neden ise Türk karikatürüne yön veren bir dergi oluşu, farklı çizerler ile çalışması ve en uzun soluklu Türk karikatür dergisi olmasıdır.

1940-1970 yılları arasında birçok karikatür dergisi ve gazete yayınlanmıştır. Ancak çalışmada bu karikatür dergileri ve gazetelerin seçilmemesinin nedeni sadece birkaç yıl yayınlandıktan sonra kapanmasıdır. Bu dergilerin kapanma nedenleri arkasında okuyucu kaybetmesi ve bu durumun maddi sıkıntılara neden olmasıdır. Örneğin Cumhuriyet Dönemi karikatüründe önemli yeri olan *Marko Paşa* 1945-1950, *Taş-Karikatür Dergisi*, *Tef, Dolmuş* 1950-1960 yılları arasında yayınlanmıştır (Öngören, 1976: 82, 83, 84). Cumhuriyet öncesinde yayınlanmaya başlayan *Karagöz Mizah Dergisi'*nin seçilme sebebi zaman zaman yayına ara vermesine rağmen uzun süreli yayınlanan karikatür dergilerinden oluşu ve *Akbaba Mizah Dergisi* gibi tirajının yüksek oluşudur. Sedat Simavi tarafından yayınlanan *Karikatür Mizah Dergisi*'nin seçilme sebebi ise *Akşam Gazetesi*'nin seçilme nedeni ile benzerlik göstermektedir. *Karikatür Mizah Dergisi*'nin 1940-1946 yılları arasında yayınlanan sayılarıyla *Karagöz Mizah Dergisi*'nin yayınlanmadığı altı yılı tamamlanmıştır. Belirlenmiş olan yıllar (1940-1970) arasında yayınlanmış ve hâlen arşivlerde bulunan, bu dönemi yansıtan, araştırmanın konusu dâhilindeki karikatürler incelenmiştir. Aşağıda araştırmada kullanılan süreli yayınlar hakkında bilgi verilmiştir.

Karagöz Mizah Dergisi: II. Meşrutiyet Dönemi'nin sunduğu özgürlük ortamında yayınlanmaya başlayan Karagöz Mizah Dergisi, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, Erken Cumhuriyet Dönemi'ne, Tek Partili Dönem ve Demokrat Parti Dönemi'ne tanıklık

etmiştir. Dergide Karagöz ve Hacivat'ın arasında geçen konuşmalar aracılığıyla siyasal, kültürel, ekonomik, askerî ve toplumsal konular okuyucuya aktarılmıştır.

Akbaba Mizah Dergisi: Kısa aralıklar dışında elli beş yıl boyunca yayınlanmış, Cumhuriyet tarihinin en önemli karikatür dergilerinden biridir (Çeviker, 1991: 185). Türkiye'nin temellerinin atılışına ve toplumsal değişimine tanıklık eden bu dergi 1977 yılında kapanmıştır.

Karikatür Mizah Dergisi: 1934 yılında Sedat Simavi tarafından çıkartılan Karikatür, çok talep edilen bir mizah dergisi olmuştur (Öngören, 1976, 75). Sedat Simavi Hürriyet Gazetesi'ni çıkartmaya başlayınca Karikatür Mizah Dergisi'ni 1948'de kapatmıştır (Özer, 1991: 228).

Akşam Gazetesi: 20 Eylül 1918'de yayınlanmaya başlayan Akşam Gazetesi Necmettin Sadak, Kazım Şinasi Dersan, Falih Rıfkı Atay ve Ali Naci Karacan tarafından kurulmuştur (Karacan, 1953: 1; Çetin, 1968: 1). Yayın hayatı süresince Akşam Gazetesi'nin yazar kadrosunda ünlü yazarlar yer almıştır ve günlük karikatürlere yer verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanık olan gazete, Millî Mücadeleyi destekleyen az sayıdaki süreli yayınlardan biri olmuştur.

Cumhuriyet Gazetesi: Gazete, yayın hayatına cumhuriyet ilan edildikten yedi ay sonra 7 Mayıs 1924'te başlamıştır (Yıldız, 2017: 2). Gazete bu ismi alarak yönetimin anlayışını ve yapılan devrimlerini büyük kitlelere ulaştırmayı amaç edinmiştir (Köktener, 2004: 16). Gazetede günlük karikatürlere yer verilmiştir. Hâlen yayınlanmaya devam ediyor olması Cumhuriyet Gazetesi'ni Cumhuriyet tarihinin en uzun soluklu süreli yayınlarından biri yapmaktadır.

Hadiselerle Tercüman Gazetesi: 1955 yılında yayınlanmaya başlayan Hadiselerle Tercüman, birçok kez el değiştirmiştir. 1961 yılında gazetenin sahibi, karikatürist Semih Balcıoğlu olmuştur. Balcıoğlu, gazetede günlük karikatürler çizmiştir. Muhalefete eleştiri yapan Hadiselerle Tercüman Gazetesi, 1980'li yıllarda ekonomik nedenlerden iflas etmiştir (Olkun, 2013: 42).

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi basılı ya da elektronik çalışma belgelerinin içeriğinin sistematik olarak

incelendiği bir yöntemdir. Bu çalışmada doküman incelemesi yapılırken öncelikle karikatürler arşivlerden toplanmış ve çizimlerin güvenilirlikleri gözden geçirilmiştir. Daha sonra ulaşılan dokümanların konularına ve içinde bulundurdukları görsellere göre temalara ayrılmıştır.

Karikatürlerin analizinde yardımcı olacak ve dönemin eğitsel durumu hakkında bilgi verecek kaynaklar taranmıştır. Ayrıca Cumhuriyet tarihi, Türk karikatür tarihi ve araştırma belgelerini oluşturan süreli yayınlar hakkında kaynaklar araştırılmıştır. Bu kaynaklar için Millî Kütüphane, Bilkent ve ODTÜ kütüphanelerinde literatür taraması yapılmıştır.

Araştırmada bulunan karikatürlere de Ankara Millî Kütüphaneden ulaşılmıştır. Bunun nedeni *Hadiselerle Tercüman Gazetesi, Akşam Gazetesi, Karagöz Mizah Dergisi*, *Karikatür Mizah Dergisi ve Akbaba Mizah Dergisi*'nin sayılarının mevcut oluşudur. Fakat *Cumhuriyet Gazetesi'*nde bulunan karikatürlere gazetenin online arşivine üye olarak ulaşılmıştır. Bir takvim dâhilinde Millî Kütüphanede tez konusu olan bütün süreli yayınlar incelenmiş ve içinde okul, öğretmen, öğrenci, sıra, yazı tahtası, kitap, defter, üniversite, diplomayla ilgili görseller olan karikatürler araştırmaya dâhil edilmiştir.

Verilerin Çözümlenmesi

Bu araştırmada nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi kullanılmaktadır. Bu çalışmada, çalışma belgeleri incelenirken öncelikle çizimler dergi ve gazetelerden seçilmiş ve sonra temalar halinde kümelenmiştir. İçinde okul, sınıf, öğretmen, öğrenci, sıra, yazı tahtası, kitap, defter, üniversite, diploma olan sanat karikatürleri temalara dâhil edilmiştir. Bu karikatürlerin kümelendiği temalar okul (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf, aile ve eğitim, kitap, öğrenci ve öğretmen, üniversite, diploma, Türkçe eğitimi ve okuma yazma olarak tespit edilmiştir.

1940-1970 yılları arasında *Cumhuriyet Gazetesi, Hadiselerle Tercüman Gazetesi*, *Akşam Gazetesi, Karagöz Mizah Dergisi, Karikatür Mizah Dergisi ve Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmış sanat karikatürlerinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitsel şartları üzerine yapılacak olan çalışmada dokümanların analizi için "göstergebilimsel analiz" tekniği tercih edilmiştir. Bu tekniğin uygun görülmesinin nedeni plastik sanatlar ele alınırken onu oluşturan ögelerin çözümlenmesine ve aralarındaki bağlantıların gösterilmesinde çözümsel bir yaklaşım olmasıdır (Soykan, 2021: 52).

Eğitim içerikli sanat karikatürlerin incelenmesi için göstergebilimsel analiz tekniği kullanılırken düz anlamsal okuma ve yan anlamsal okumadan yararlanılmıştır. Göstergebilimsel analizi anlamak için göstergebilimin öncülerine değinmek gerekmektedir. Bu isimler Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce'tür (Barthes, 2009: 30).

Göstergebilimin temeli İsviçreli dil bilimci Ferdinand De Saussure (1857-1913) tarafından atılmıştır. Saussure, göstergebilim isimli bir bilimin olması gerektiğini ifade etmiş ve bu bilimi "göstergelerin toplum yaşamı içindeki yaşamını inceleyecek bir bilim" (Saussure, 1998: 46) olarak tanımlamıştır. Göstergebilim, kültür içinde üretilen, dilsel olmayan göstergeleri açıklamak amaçlı yeni bir inceleme alanı olarak gösterilmiştir. Saussure'e göre dilbilimsel göstergenin, gösteren ve gösterilen yanı bulunmaktadır (1959: 67). Gösterilen zihindeki soyut kavram, göstereni ise somut bir dışavurum şekli olarak ifade etmektedir.

Göstergebilimin bağımsız bir bilim dalına dönüşmesini Charles Sanders Peirce sağlamıştır (Ünal, 2016: 390). Peirce, göstergesel süreci üçe ayırmaktadır. Bu anlam süreci, görülen gösterge (representamen), gösteren ve gösterilen/yorumlayan arasındaki ilişkidir. Yorumlama aşaması, görülen göstergeyle gösterilenin arasındaki bağlantının oluşturulduğu zihinsel süreçtir (Parsa ve Parsa, 2004: 11-12). Saussure ve Peirce'ün süreçlerinde benzerlikler bulunmaktadır. Bunlar Peirce'ün gösterge kavramıyla Saussure'ün gösterilen kavramıdır (Fiske, 2003: 67). Pierce, gösteren ve gösterilen/yorumlayan arasındaki ilişki üzerine kurduğu gösterge sistemi sayesinde göstergebilimi bir mantık temeline oturtmuştur (Karaman, 2017: 30).

Fransız Barthes, göstergebilimin öncüleri olan Saussure (1857-1913) ile Peirce'ten (1839-1914) etkilenmiş ve göstergebilimin ilk savunucularından olmuştur (Culler, 2008: 79). Barthes, göstergebilimin konusunun anlam olduğunu ve bütün gösterge dizgelerinin (resimlerin, tören, yazın yapıtları, tiyatronun) birer anlamlama dizgesi oluşturduğunu söylemektedir (Barthes, 2008: 119). Barthes, göstergebilimi dört başlık altında toplamıştır. Bunlar: "I. Dil ve Söz; II. Gösterilen ve Gösteren; III. Dizge ve Dizim; IV. Düz Anlam ve Yan Anlam" (Barthes, 1979: 2) olarak sıralanmıştır. Barthes, dili "sözün hem ürünü hem aracı" (Barthes, 1979: 7) olarak tanımlamakta ve dille sözün birbirinden ayrılamayacağını savunmaktadır. Göstergenin ise gösterilen ve gösterenin sadece içeriği ile değil "çevresi açısından ele" (Barthes, 1979: 48) alınması gerektiğini ifade etmektedir. Dizgeyi, anlam oluşmasını sağlayan ve bu anlamı anlaşılır hâle getiren

bir kurallar serisi olarak dizimi ise "sözlü tümce" (Barthes, 1979: 56) olarak tanımlamıştır. Barthes'ın anlamdırmasının ilk aşaması olan düz anlam "göstergenin ortakduyusal, aşikâr anlamına gönderme" (Fiske, 2003: 116) yapmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse metinin birinci anlamıdır. Düz anlam; gösteren, gösterilen ve göstergeden oluşur. Yan anlam ise düz anlamda (birinci anlamda), göstergede görülen imgeleri incelemek için kullanılmaktadır. Yan anlam, göstergede olan derin anlamı inceler. Yan anlam, "düz anlam dizgesinin göstergelerinden (bir araya gelmiş gösterenler ve gösterilenlerden) oluşur" (Barthes, 1979: 89). Yan anlam, göstergenin oluşmuş olduğu koşullar ve şartlara bağlıdır. Dolayısıyla imgelerin yan anlamsal anlamları ya da derin anlamı kültürlere göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle imgeler yaratıldıkları topluma göre değişik biçimlerde çözümlenmektedir. Kısaca yan anlam, kültüre özgüdür. Barthes'e göre yan anlamı anlamlandırırken en önemli etmen, düz anlamın nasıl anlamlandırıldığıdır. Düz anlam bir karede neyin fotoğraflandığıyken yan anlam, resmin nasıl fotoğraflandığıdır (Fiske, 2003: 116-117).

Bir metindeki anlam, göstergebilimin konusudur. Fiske'ye göre "gösterilenler, bir kültürün üyelerinin birbirileriyle iletişimlerinde kullandıkları dilsel ve göstergesel sistemin parçasıdırlar" (Fiske, 2003: 69). Dolayısıyla göstergebilimde yazılı ya da görsel her metin, kültür öğeleriyle bir bütün olarak değerlendirilmelidir ve benzerlik ilişkisine dayanarak incelenmelidir.

Bu çalışmada karikatürlere düz anlamsal analiz yapılırken, görülen çizimlerin gösteren, gösterilen ve göstergeleri incelenerek, betimlemesi yapılmıştır. Yan anlamsal okumada ise karikatürler, göstergenin oluşmuş olduğu koşullar ve dönemin eğitsel şartlarıyla ele alınarak okunmuştur. Yan anlamsal okumayla karikatürdeki çizgilerin arkasındaki ileti anlamlandırılmıştır. Bu şekilde karikatürlerdeki örtük ve açık anlamlar incelenmiştir.

Görsel bir gösterge olan karikatürlerin içinde hem kapalı hem de açık anlamlar bulunmaktadır. Bu nedenle içinde hem yazı hem de görseller (semboller) bulunduğu için metni eğitim bağlamında katmanlarına ayırırken en uygun tekniğin göstergebilimsel anlamlandırma olacağına karar verilmiştir. Ayrıca karikatürlerin analiz edildiği yüksek lisans tezi, doktora tezi ve kitaplarda da göstergebilimsel analizden yararlanıldığı gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada karikatürler toplandıktan sonra okuma, anlamlandırma ve yapılandırma aşamalarından geçerek analiz edilmiştir. Burada asıl amaç karikatürleri tarihsel boyutlarıyla incelemek olmuştur.

Bu çalışmada bütün karikatürlerin analizi için aynı ~~inceleme~~ yöntemi uygulanmıştır. Eğitim içerikli karikatürlere önce arşivlerden ulaşılmış, temalara ayrılmış sonra Barthes'ın göstergebilimsel okuma yöntemleri olan düz anlamsal ve yan anlamsal okumayla incelenerek analiz edilmiştir.

Bu tez çalışmasında karikatürler analiz edilirken dönemin eğitsel şartları ele alınmış ve sorulan sorular doğrultusunda yorumlanmıştır. Çalışmada ele alınan altı süreli yayında yayınlanan eğitim içerikli karikatürlerde yedi temayla karşılaşılmıştır. Bunlar; okul (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf, aile ve eğitim, kitap, öğrenci ve öğretmen, üniversite, diploma, Türkçe eğitimi ve okuma yazmadır. Sanat karikatürleri çözümlenmeden önce belirli sorular sorulmuştur.

Karikatürler aşağıdaki sorulara cevap aranarak yorumlanmıştır.

1. 1940-1970 yılları arasındaki dönemin eğitsel şartları ve özellikleri nelerdir?
2. 1940-1970 yılları arasındaki yıllarda *Cumhuriyet Gazetesi, Hadiselerle Tercüman Gazetesi, Akşam Gazetesi, Karagöz Mizah Dergisi, Karikatür Mizah Dergisi* ve *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanan karikatürlerde okul (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf, aile ve eğitim, kitap, öğrenci ve öğretmen, üniversite, diploma, Türkçe eğitimi ve okuma yazma temaları karikatürlere nasıl yansımıştır ve bu karikatürlerin düz ve yan anlamları nedir?
3. İncelenen karikatürlerde yansıtılan durumlar gerçekçi midir?

Araştırmada karikatürler aranırken belgesel tarama kullanılmış ve bir karikatür türü olan sanat karikatürlerine ulaşılmıştır. Araştırma sırasında okuma, not alma, değerlendirme aşamaları da yapılmıştır.

Çalışma süresince, dönemin eğitsel durumu ve yapılan yeniliklerle ilgili literatür taraması yapılmış, benzer araştırmalar incelenmiştir. Bu çalışmalarla ilgili bilgi, tezin ilgili çalışmalar kısmında verilmiştir.

Çalışmada karikatürler temalar altına alındıktan sonra çalışma belgeleri olan karikatürler göstergebilimsel analiz olan düz anlamsal okuma ve yan anlamsal okumayla anlamlandırılmıştır. Bütün karikatürler aynı şekilde analiz edilerek tarih sırasına konularak ele alınmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR

1740-1970 Dönemi Eğitim Karikatürlerinin Yansıttığı Eğitsel Temaların Sıklıklara Göre Dağılımı

1940-1970 yılları arasında *Cumhuriyet Gazetesi, Hadiselerle Tercüman Gazetesi, Akşam Gazetesi, Karagöz Mizah Dergisi, Karikatür Mizah Dergisi ve Akbaba Mizah Dergisi*'nde yayımlanmış, eğitsel gelişmeleri ve sorunları konu edinen sanat karikatürleri taranmıştır. Bu dönemde, anılan yayın organlarında eğitimi konu edinen toplam kırk iki sanat karikatürü yayımlandığı tespit edilmiştir. Bunlar temalarına göre kümelenmiştir. Bu işlem sonucunda bu kırk iki sanat karikatürünün yansıttığı temalar ve temaların tekrarlanma sıklıkları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1

Karikatürlerde Karşılaşılan Temalar ve Sayıları

Tema	Karikatür Sayısı
Aile ve eğitim	3
Okul (ilkokul, ortaokul, lise) ve Sınıf	11
Kitap	6
Öğrenci ve Öğretmen	9
Üniversite	4
Diploma	2
Türkçe Eğitimi ve Okuma Yazma	7

Görüldüğü üzere bu dönemin karikatürleri en çok okul ve sınıf temasıyla öğrenci ve öğretmen temasını yansıtmıştır. Bunların dışında eğitimin önemli bileşenlerinden olan kitap teması, üniversite teması, diploma teması, aile ve eğitim teması, Türkçe eğitimi ve okuma yazma da yansıtılan diğer temalardır. O dönemde okul ve öğretmen sayılarının ihtiyacı yeterince karşılamıyor oluşu bu temaların öne çıkmasına yol açmış olabilir, nitekim bu durum Hatipoğlu'nun Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde ele alınmıştır. Hatipoğlu, "en çok ortaöğretim kademesinde sıkıntı çekildiğini, bu kademede

ortaokullarda 8.488 liselerde 1.433 öğretmen açığının bulunduğunu, bu sorunun çözümüne yönelik olarak da ilköğretimde deneyim kazanmış öğretmenleri kurslara alarak ortaöğretimin birinci ve ikinci sınıflarında istihdam ettiklerini ayrıca yükseköğretim görmüş gençleri de kendi bulundukları yerlerdeki ortaöğretim kurumlarına ücretli öğretmen olarak görevlendirdiklerini" (Akt: Başar, 1999: 266) belirtmiştir.

Temalarına göre kümelenen kırk iki karikatür, dört döneme ayrılarak Tablo 2'de verilmiştir. Bu işlem sonucunda İnönü Dönemi'nde, Demokrat Parti Dönemi'nde, Koalisyon Dönemi'nde ve Adalet Partisi Dönemi'nde karikatürlerde bulunan temaların tekrarlanma sıklıkları görülebilmektedir.

Tablo 2

Karikatür Temalarının Dönemlere Göre Sıklıkları

Karikatür Teması	İnönü Dönemi 1940-1950	Demokrat Parti Dönemi 1950-1960	Koalisyon Dönemi 1960-1965	Adalet Partisi Dönemi 1965-1970
Aile ve Eğitim	2	1	-	-
Okul ve Sınıf	2	3	5	1
Kitap	2	1	3	-
Öğretmen ve Öğrenci	3	2	2	2
Üniversite	-	3	1	-
Diploma	1	1	-	-
Türkçe Eğitim ve Okuma Yazma	-	3	4	-
Toplam	10	14	15	3

Görüldüğü üzere bu dört dönemde, en çok karikatür Demokrat Parti ve beş yıl süren Koalisyon Dönemi'nde yayımlanmıştır. Demokrat Parti ve Koalisyon Dönemi'nde en çok karşılaşılan temalar da okul ve sınıf temasıyla Türkçe eğitim ve okuma yazma teması olmuştur. Bunların dışında kitap teması, öğretmen ve öğrenci teması, üniversite teması, diploma teması, ailede eğitim teması da yansıtılan diğer temalardır. O dönemde okul ve sınıf sayılarının ihtiyacı yeterince karşılamıyor oluşu bu konunun üzerinde daha çok durulmasına sebep olmuş olabilir. Nitekim bu konuyla ilgili Birinci Koalisyon Dönemi Millî Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu bu konuyla ilgili Büyük Millet Meclisinde ayrıntılı bilgi vermiştir ve bu da bu yargıyı desteklemektedir. İncesulu, "Türkiye'nin on yıl içinde 92.000 ilkokul, 33.000 ortaokul, 5970 lise öğretmenine ihtiyacı olacağını, buna karşın her yıl ortalama 9.000-9.500 ilkokul, 3.300 ortaokul 597 lise öğretmeninin

yetiştirilmesi gerektiğini, hâlihazırda da ilköğretmen okullarının yılda 4000, eğitim enstitülerinin 800 yüksek öğretmen okulunun ise sekiz mezun vermekte olduğunu, bu yapısıyla Türkiye'nin öğretmen ihtiyacının karşılanmasının mümkün olmayacağını belirtmişti." (Akt: Başar, 1999: 1977).

1940-1970 Dönemi Eğitim Karikatürlerinin Yansıttığı Düz ve Yan Anlamlar

Çalışmada, bu başlık altında araştırma konusu yıllar arasında yayımlanmış eğitim içerikli sanat karikatürleri temalar altında incelenmiştir. Temalar halinde kümelendirilmiş olan karikatürler, Barthes'ın göstergebilimsel kuramının özünde olan düz anlam ve yan anlamla analiz edilmiştir. Ayrıca karikatürler tarihsel sıraya konmuştur.

Aile ve Eğitim Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları

Aile ve eğitim temasını ele alan toplam üç çizime rastlanmıştır. Bu üç karikatür *Cumhuriyet Gazetesi, Karikatür Mizah Dergisi ve Akbaba Mizah Dergisi*'nde görülmüştür. Aile ve eğitim temasıyla ilgili karikatürler taranırken çizimlerde ebeveyn, çocuk ve eğitim konusu araştırılmıştır. Bulunan sembollere göre de eğitim ve aile temasına dâhil edilmiştir.

Rafi. Tahir
Ana — Fırıldak çevireceğine dersine çalışsana..
Baba — Bırak canım çocuğu, okuyup da ne olacak sanki, şimdiden fırıldak çevirmiye alışsın daha iyi!..

Görsel 3. Karikatür-1

Kaynak. Tahir, R. (1942, 5 İkinciteşrin). *Karikatür Dergisi*, sayı 358. cilt 14. yıl 7. 2.

Bilgi: Bu karikatür, 5 İkinciteşrin (Kasım) 1942 tarihinde *Karikatür Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürdeki konuşmalar karikatürün alt ortasında yer almaktadır. Çizimde anne, baba ve çocuk ev ortamında resmedildiği ve çizimdeki anne çocuğuna ders çalışmasını söylediği için bu karikatür aile ve eğitim temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde üç karakterin çizildiği görülmektedir: Anne, baba ve çocuk. Çocuk (erkek) sandalyeye çıkmış bir şekilde çizilmiştir. Çocuk sandalyede dizlerinin üzerindedir ve elindeki rüzgârgülüyle oynamaktadır. Siyah saçlı bir şekilde çizilen çocuğun üzerinde kısa bir şort, ayakkabı ve tişört vardır. Çocuğun arkasında ise yüzünün çiziminden belli olduğu gibi sinirli (kaşları çatık) bir anne çizilmiştir. Annenin elleri yumruk şeklinde belindedir ve üzerinde uzun bir elbiseyle işlenmiştir. Annenin arkasında ise baba yer almaktadır. Babanın eli yüzündedir. Saçları dökülmüş olarak çizilen bıyıklı karakterin üzerinde ise siyah bir takım elbise vardır.

Karikatürün alt ortasında ise anne ve baba arasındaki diyalog yer almaktadır. Anne, oğluna "Fırıldak çevireceğine dersine çalışsana.." demektedir. Baba ise anneye şöyle cevap vermektedir: "Bırak canım çocuğu, okuyup da ne olacak sanki, şimdiden fırıldak çevirmiye alışsın daha iyi!..."

Yan Anlamsal Analiz: Bu çizimde rüzgârgülüyle pencerede oyun oynayan bir çocuğun annesi tarafından ders çalışması öğütlenmektedir. Ancak babası okumasının bir fayda getirmeyeceğini onun yerine genç yaşta, çok çalışmadan farklı yollarla hayatını kazanmasını söylemektedir. Üç kişilik ailenin giyiminden şehirli ya da kasabalı oldukları ve çocuklarının okula gittiğine bakılırsa eğitime ulaşılabildikleri anlaşılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Türkiye savaş dışında olmasına rağmen yaklaşık 1.700.000 kişi silah altına almış ve bu da ülke ekonomisini etkilemiştir (Ortaylı, 1998: 424). Kısmi Seferberlik Dönemi'nde, savunma giderlerine bütçeden büyük bir kısım ayrıldığı için de ülkede yatırımlar durmuş ve bunun sonunda da kalkınma hızı düşmüştür (Tezel, 1986: 114-118). Tarım alanında %35 sanayideyse %23'lük oranında olan azalma da üretimin tüketimi karşılamamasına neden olmuştur (Makal, 2004: 4).

Kısmi Seferberlik Dönemi'nde, tüketim ürünlerinde kıtlık yaşanmış ve bu ürünler ticari fiyatlarının çok üstünde satılarak haksız bir şekilde kazanç elde eden savaş zenginleri ortaya çıkmıştır (Karpat, 2010: 205; Tezel, 1986: 223-224; Boratav, 2006:

287). Hatta bu şekilde haksız kazanç sağlayan grupları vergilendirmek için bu karikatürün yapıldığı yılda, 1942'de Varlık Vergisi Kanunu çıkartılmıştır (Karpat, 2010: 205).

Karikatürde, annenin "fırıldak çevirme" ile kast ettiğiyle babanın kast ettiği "fırıldak çevirme" farklıdır. Anne, bu ifadeyi çizimde görülen, literal anlamında kullanırken baba mecazi anlamda kullanmaktadır. "Fırıldak çevirmek" deyimi, bir kişinin istediğine erişebilmesi için hile içeren yollara başvurmasıdır. Babanın çocuğuna "şimdiden fırıldak çevirmeye alışsın" ya da hileli yolları kullanmaya alışkın olsun demesinin birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlar; İkinci Dünya Savaşı'nın topluma verdiği sıkıntı, çalışan genç erkek nüfusun mesleklerini yapmayıp silah altında olması, karaborsacılık, stokçuluk, istifçilik yaparak ihtiyaç malzemelerini çok yüksek rakamlara satıp zengin olan bir kesimin oluşmasıdır. Bu süre zarfındaki sanayi ve tarım alanındaki daralma toplumun geleceğe yönelik düşüncelerini de etkilemiş olabilir. Kısaca, karikatürdeki baba dönemin şartlarını göz önünde bulundurup çocuğunun okumasına gerek olmadığına ve karaborsacılık yapıp yüksek rakamlara ürünler satarak "fırıldak çevirerek" ya da hileli yollara başvurarak hayatını sürdürebileceğine kanaat getirmiş olabilir.

Karikatür "fırıldak çevirmesini" bilenlerin, hayatta güç, iktidar, para, saygınlık, çevre gibi "iyi" şeylere sahip olma anlamında "başarılı" olduğunu aktarmaktadır. Hâlbuki eğitim hayatında ya da okulda başarılı olanların, bu anlamda hayatta başarılı olmadığı iletisi de bulunmaktadır. Bu çizimde eğitime bakış açısı sorunsalı da aktarılmaktadır. Bu sorunsal ahlak ve adalet açısından olması gerekeni öğreten okul yerine paraya, iktidara, saygınlığa erişmek için gayri ahlaki, gayri adil işler yaparak; bunun için de işlerin nasıl yürüdüğünü öğrenerek; güç ve para sahiplerine yağcılık, dalkavukluk, yasaların boşluklarından yararlanarak fırıldak çevirmektir.

Okullarda aile birlikleri kuruluyor!..
Şevki
Öğretmen — Sayın bayanlar, baylar... Hepimiz aynı fikir etrafında birleşerek çocuklarımıza müşterek bir terbiye vereceğiz!
— 3 —

Görsel 4. Karikatür-2

Kaynak. Şevki. (1946, 28 Kasım). *Akbaba*. sayı 139. cilt 4. 3.

Bilgi: Şevki tarafından çizilen bu karikatür, 28 Kasım 1946 yılında *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Karikatür, *Akbaba Mizah Dergisi'*nin 4. cildinin 139. sayısında yer almaktadır. Karikatürde başlık olarak "Okullarda aile birlikleri kuruluyor!.." ifadesine yer verilmiştir. Bu başlık karikatürün üstünde yer almaktadır. Karikatürün konusu okul aile birlikleri olduğu için bu karikatür de aile ve eğitim temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatür tek kareden oluşmaktadır. İki kanatlı kapısı olan bir sınıfın resmedildiği çizimde bir öğretmen, öğretmen kürsüsünden öğrencilerin anne ve babalarına seslenmektedir. Öğretmen takım elbiseli, gözlüklü ve erkek olarak çizilmiştir. Velilerin ise kadınlı erkekli bir grup olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte velilerin farklı sosyokültürel çevreden ve farklı yaş gruplarından olduğu da söylenebilir. Bunun nedeni velilerin bir kısmının şapkalı, örtülü ve bir kısmının da bıyıklı ya da bıyıksız olarak çizilmesidir.

Çizer, öğretmeni "Sayın bayanlar baylar… Hepimiz aynı fikir etrafında birleşerek çocuklarımıza müşterek bir terbiye vereceğiz!" şeklinde konuşturmaktadır. Bu ifade karikatürün altında konuşma çizgisi işaretiyle verilmiştir. Çizerin imzası ise sağ üst köşede bulunmaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Günümüzde de varlığını devam ettiren okul aile birliklerinin konu edinildiği bu karikatürde okul aile birliklerinin ilk kurulduğu yıllar anlatılmaktadır. "Okullarda aile birlikleri kuruluyor!.." başlıklı karikatür, okuyuculara eğitim alanında yapılacak bu yeniliği haber vermektedir.

Sınıfın öğretmen masası, kürsüsü ve iki kanatlı bir kapısının oluşu okulun şehirde olan büyük bir okul olduğu fikrini akla getirmektedir. Ayrıca velilerin giyimlerinin farklı oluşu farklı aile kültürlerine sahip kişilerin aynı bölgede yaşadığını göstermektedir. Böyle bir durum genelde kasabalarda ve şehirlerde olan bir durumdur.

Türkiye'de okul aile birliğine yönelik ilk resmî adım 2-10 Aralık 1946 yılında, Üçüncü Millî Eğitim Şûrasında atılmıştır. Şûrada Okul Aile Birliği Komisyonu kurulmuş, okul ve aile arasındaki iş birliğinin kuvvetli hâle gelmesi için "Okul Aile Birliği" adı altında okullarda kurumlar kurulmasına karar verilmiş ve yaygınlaşmasının önemi konuşulmuştur (Dinç, 1999: 69-70). Şûrada hazırlanan komisyon raporunda "okullarda mevcut olan eğitim ve öğretim ilkelerinin velilere tanıtılması sorunu, sağlık ve temizlik sorunu, öğrencilerin devamsızlık sorunu, öğrencilerin beden eğitimi sorunu, düşünce ve eğitimi sorunu, duygu eğitimi sorunu, ahlak eğitimi sorunu, sosyal eğitim" (Kuşci, 2021: 280) konuları ele alınmıştır.

Okul aile birliklerinin amacı öğretmen ve veli arasındaki iletişimi ve iş birliğini kuvvetlendirmek olmuştur. Bunun için 1947'de dönemin Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirrer tarafından "Okul Aile Birliği Yönetmeliği" yayımlanmış, Millî Eğitim Müdürlüklerine, ortaokul müdürlüklerine, lise müdürlüklerine ve ilkokul müdürlüklerine gönderilmiştir. Böylece okullarda okul aile birlikleri kurulmaya başlanmıştır ve veliler ile eğitimciler arasında bir bağ kurulmuştur (Akbaşlı ve Tura, 2019: 1751).

Sınıf ortamının resmedildiği bu karikatürde öğretmen, oturan velilere seslenmektedir. Burada anne ve babaların da eğitimin bir parçası olması gerektiği ve veli iş birliğinin önemi ifade edilmektedir. Çizimde yapılan bu vurgu Üçüncü Millî Eğitim Şûrası esnasında İstanbul Selçuk Kız Enstitüsü öğretmeni Sıdık Karadeniz tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: "Çocuğu tek başına ne ev ne de okul yetiştirebilir. Çocuğu hakkıyla yetiştirebilmek için her ikisinin el ele vermesi lazımdır..." (Millî Eğitim Bakanlığı, 1991: 66, 67).

Bu çizimde aynı zamanda eğitimde duygusal ortaklık ve eğitimde demokratikleşme de ele alınmaktadır. Ayrıca devletin, eğitimcilerin ve ailelerin birlikte

çalışmalarının önemi aktarılmaktadır. Bu iş birliği sayesinde, veliler eğitim sürecine dâhil edilecek ve eğitim öğretim ilkeleri hakkında bilgi sahibi olacaktı.

Görsel 5. Karikatür-3
Kaynak: Ulvi, A. (1960, 11 Mayıs). *Cumhuriyet Gazetesi*. Kapak Sayfası.

Bilgi: "Baba — BÜYÜKLERİN İŞİNE KARIŞMA!" alt başlıklı bu karikatür, Ali Ulvi'nin kaleminden çıkmış ve 11 Mayıs 1960 tarihinde *Cumhuriyet Gazetesi'*nin kapak sayfasında yayımlanmıştır. Tek bir kareden oluşan karikatürün içinde "ANNELER GÜNÜ MÜNASEBETİYLE" bilgisine yer verilmektedir. Çizimde anne, baba, çocuk, kitap temaları bulunduğu için bu karikatür aile ve eğitim temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatürün düz anlamsal analizinde, anneler günü dolayısıyla bilgisi paylaşıldıktan sonra anne ve babasına çocuk psikolojisi kitabını uzatan çocuk figürü çizilmiştir. Karikatürde anne, baba ve çocuk figürleri vardır. Babanın üzerinde pantolon, gömlek vardır ve saçlarının üst kısmı dökülmüştür. Baba figürü "ÇOCUK PSİKOLOJİSİ" adlı kitabı uzatan çocuğunu kaşları çatık bir şekilde parmağıyla uyarmaktadır. Babanın arkasında duran anneyse üzerinde elbiseyle gözleri kapalı şekilde resmedilmiştir. Annenin arkasında dört tane hediye paketi bulunmaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Anneler günü Türkiye'de 1955 yılında kutlanmaya başlanmıştır ve Ali Ulvi'nin kaleminden çıkan bu karikatür 1960 yılında yayımlanmıştır. Anneler günü münasebetiyle çizilen bu karikatürde, çocuk psikolojisinin önemi ve ebeveynlerin çocuk yetiştirmeye olan bakış açıları ele alınmaktadır. Bu çizimi anlayabilmek Cumhuriyet Dönemi pedagoji tarihine değinmek gerekmektedir.

Pedagoji eğitimi Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başlamıştır. Bu alanda, Gazi Eğitim Enstitüsünde Pedagoji Tarihi dersi vermiş olan Halil Fikret Kanad, Türkiye tarihinde pedagoji alanında ilk doktora yapan eğitimcidir (Taşdemirci, 2002: 295). Mehmet Fuat Gündüzalp de pedagoji eğitimi almış olan Erken Cumhuriyet Dönemi eğitimcilerindendir. Gazi Eğitim Enstitüsünde ders vermiş, kitap çevirileri yapmış, makaleler ve kitaplar yayımlamıştır. Gündüzalp'in en tanınan çalışması altı ciltten oluşan *Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu*'dur (Güçlü, 2014: 729). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde farklı alanlardan birçok yabancı profesör Türkiye'de üniversitelerde ders vermek ve bölümler kurmak üzere davet edilmiştir. Bu isimlerden biri Wilhelm Peters'tir. 15 Ocak 1937'de İstanbul'a gelen Peters, İstanbul Üniversitesinde yeni kurulmuş olan Pedagoji Enstitüsünün yöneticiliğini yapmaya başlamıştır (Batur, 2003: 260). Bu yıllarda Refia Şemin İstanbul Üniversitesi Pedagoji Enstitüsünde görev yapmaya başlamış, çocuk gelişimi hakkında kitaplar yazmış ve 1957 yılında profesör olmuştur (Fındıkçı, 1990: 28, 29). Görüldüğü üzere çocuk psikolojisiyle ilgili çalışmalar Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başlamış ve sonrasında devam etmiştir. Ancak önemli bir bilim dalı olsa da ebeveynler tarafından çocuk psikolojisi biliminin verileri pek dikkate alınmamıştır.

Çocuk psikolojisinin verilerinin aileler tarafından dikkate alınmadığı bu çizimde ele alınmaktadır. Çizimde, çocuk anneler gününde hediye olarak aldığı "çocuk psikolojisi" kitabını ebeveynlerine uzatmaktadır. Karikatürdeki baba figürü ise hediye kitabı kabul etmeyip kaşlarını çatarak mutsuz gözlerle bakan oğlunu azarlamaktadır ve çocuğunun ebeveynlik hakkında öneride bulunmasına, "BÜYÜKLERİN İŞİNE KARIŞMA!" diyerek olumlu bakmadığını göstermektedir. Burada, babanın annenin önünde durması, hediyenin babaya uzatılmış olması ve hediyeyle ilgili babanın konuşması Türk ailesinin ataerkilliğini de yansıtmaktadır. Ayrıca karakterlerin giyiminden ve hediye kutularından bu ailenin şehirli ya da kasabalı oldukları akla gelmektedir.

Bu çizimde şehirli ya da kasabalı olan aile reisinin söz sahibi olduğu geleneksel bir aile resmedilmektedir. Çok Partili Döneme geçildikten sonra hâlen çocuğun varlığı,

fikirleri, istekleri görmezden gelinen, demokratik olmayan ebeveyn-çocuk ilişkisinde psikoloji biliminin verilerini dikkate almayan, geleneksel yöntemlerde ısrar eden bir aile yapısı işlenmektedir. Burada çocuğa saygı duyulan, kişisel özelliklerinin anlaşıldığı ve içinde bulunduğu duruma uygun hareket edilen Çocuktan Hareket Eğitim akımından da söz etmek gerekmektedir (Özgen, 2012: 90). Çocuktan Hareket Eğitim akımında çocuklara baskı ve sınırlamaların olmadığı eğitim ortamlarının hazırlanmasının önemi ele alınmaktadır. Dolayısıyla burada geleneksel bir ailede çocuğun fikrinin önem arz etmediği demokratik olmayan bir ortam işlenmektedir.

Bu karikatürdeki ileti, ailelerin çocuklarını yetiştirirken çocuk psikolojisini göz önünde bulundurmadıkları, çocuklarının davranışlarını pedagojik çerçevede anlamlandırmadıkları ve kendi doğru ve yanlışlarıyla çocuklarını büyüttükleri yönündedir denilebilir. Çocuk psikolojisinin önemi ve ailelerin kendilerini bu konuda geliştirmeleri gerektiği çizimin konusudur.

Aile ve Eğitim Teması ile İlgili Sonuçlar. 1, 2, 3 numaralı karikatürler aile ve eğitim temasının altında olan çizimlerdir. Bu çizimlerde ataerkil aile yapısında pedagojik bir biçimde çocuk yetiştirme, okul aile birliklerinin kurulmasıyla beraber eğitimde demokratikleşme ve ebeveynlerin eğitime olan farklı bakış açıları ele alınmaktadır.

Yukarıda görüldüğü üzere 1 ve 3 numaralı karikatürler dönemin eğitsel şartlarını değil, aile fertlerinin eğitime karşı farklı bakış açılarını ve ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını pedagojik çerçevede anlamlandırmadıklarını ele almaktadır. Ancak 2 numaralı karikatür okullarda kurulacak olan okul aile birlikleri hakkındadır.

2 numaralı karikatürde okul aile birliklerinin işlenmesinin nedeni "Aile ve okul arasında iş birliği sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması" (Millî Eğitim Bakanlığı, 2-10 Aralık 1946: 1) maddesinin Üçüncü Millî Eğitim Şûrası gündeminde olmasıdır. Bu şûra sonucunda "Okul aile birliklerince okul hayatına hâkim olan eğitim ve öğretim ilkelerinin ailelere tanıtılması" (Millî Eğitim Bakanlığı, 2-10 Aralık 1946: 1) ve "Okul aile birliklerinin çalışmalarını kolaylaştırıcı tedbirler alınması" (Millî Eğitim Bakanlığı, 2-10 Aralık 1946: 1) kararına varılmıştır. Bu bağlamda, dönemin ortaya koyduğu bilgilerle 2 numaralı karikatürün iletisinin eğitsel koşullarla örtüştüğünü söylemek mümkündür. 3 numaralı karikatürde ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını pedagojik çerçevede anlamlandırmadıkları ve bir birey olarak görmedikleri ele alınmaktadır. Bunun nedeni yüzyıllardır devam eden otoriter, geleneksel, ataerkil aile yapısının 1960'lı

yıllarda hâlen devam ediyor olmasıdır. Cumhuriyet ile beraber sanayileşme, kentleşme, demokrasiye geçiş ve yasalar sonucunda Türk aile yapısı etkilenmiştir. Ancak "Babanın buyrultusu aile içinde hâlâ egemen…" (Kongar, 2013: 594) olmaya devam etmiştir. Bu duruma, "değişmeye karşı daha tutucu bir tavır takınan erkeklerin davranışları" (Kongar, 2013: 599) neden olmaktaydı. Bunun sonucunda da çocuk, ebeveynlerine bağımlı, fikirlerini dile getirmeyen, aile büyüklerine itaat eden bireyler olarak yetiştiriliyordu.

Bu sonuçlardan yola çıkarak analizler dönemin şartlarını yansıtmaktadır. Eğitim tarihi bağlamında karikatürler doğru bilgi vermektedir.

Okul, (İlkokul, Ortaokul, Lise) ve Sınıf Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları

Okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temasıyla ilgili karikatürler taranırken çizimde okul ve sınıf görüntüleri araştırılmıştır. Bulunan sembollerin mevcudiyetine göre de çizimler bu başlık altına alınmıştır. Bu tema altında on bir adet çizim incelenmiştir. Bu tema altındaki karikatürler *Cumhuriyet Gazetesi*'nde, *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*'nde, *Akbaba Mizah Dergisi*'nde *Karikatür Mizah Dergisi'*nde ve *Karagöz Mizah Dergisi'*nde görülmüştür.

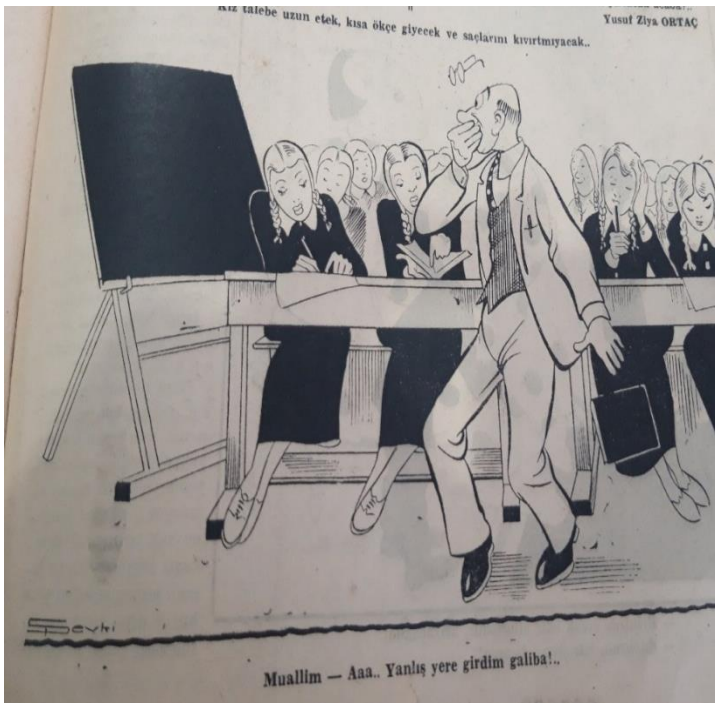

Görsel 6. Karikatür-4

Kaynak. Şevki. (1942, 20 Nisan). *Akbaba,* sayı 426. 3.

Bilgi: Şevki tarafından çizilen bu karikatür, 20 Nisan 1942 yılında *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Karikatür, *Akbaba Mizah Dergisi'nin* 426. sayısında yer almaktadır. Çizimde derslikte oturan öğrenciler bulunduğu ve sınıf ortamı işlendiği için bu karikatür okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde, tamamı kız öğrencilerden oluşan bir sınıf ortamı bulunmaktadır. Öğrenciler sıralarına oturmakta ve okul forması giymektedir. Çizimdeki kız öğrencilerin hepsi siyah uzun etekli önlük, düz ayakkabı (topuksuz ayakkabı) giymekte ve hepsinin de saçları örgülüdür. Öğrenciler uzun kirpikli ve büyük dudaklı çizilmişlerdir. Ön sırada oturan dört öğrencinin sırasıyla (soldan sağa) sıralarının üzerinde kâğıt, kalem ve kitap bulunmaktadır. Öğretmen de gördüğü sınıf ortamı karşısında şaşkındır. Çizer; takım elbiseli, gözlüklü ve saçlarının üst kısmı dökülmüş erkek öğretmenin şaşkınlığının göstermek için elini ağzında çizmiştir. Karikatürün üst kısmında yer alan "Kız talebe uzun etek, kısa ökçe giyecek ve saçlarını kıvırtmıyacak.." ibaresi sınıf ortamının durumunu özetlemektedir. Bu ibarenin sol üstünde ise çizerin imzası yer almaktadır. Karikatürün en altında ise çizer öğretmeni şu şekilde konuşturmaktadır: "Aaa…Yanlış yere girdim galiba!." Bu ifade öğretmenin şaşkın yüz ifadesiyle örtüşmektedir.

Yan Anlamsal Analiz: 20 Nisan 1942 tarihinde *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanan bu karikatür, bir gazete haberine istinaden yapılmış bir çizimidir. Karikatürün en üstüne çizer "Kız talebe uzun etek, kısa ökçe giyecek ve saçlarını kıvırtmıyacak.." ifadesini yazmıştır. Bu çizimi anlamlandırabilmek için öncelikle öğrencilerin karikatür öncesi nasıl giyindiklerine değinmek gerekmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında 61 sayfadan oluşan "İlk Mektepler Talimatnamesi" yayımlanmıştır. 1929 yılında Maarif Vekaleti tarafından yayımlanan bu kitapçıkta eğitimin nasıl olacağının yanı sıra kız ve erkek öğrencilerin okullarda kıyafetlerinin nasıl olması gerektiği de ele alınmıştır. Talimatnamenin 34. maddesine göre,

> Çocuk velilerine ağırlık vermemek şartıyla kıyafet birliği teminine imkân bulunursa tabiî iyi olur. Böyle bir çare bulunmayan hâllerde kıyafetlerin yalnız temizliğe, çalışmaya, koşup oynamaya müsait ve sıhhi olmasına dikkat etmelidir. Oğlan çocuklar için kısa bir pantolon, yazın bolca bir bluz ya da gömlek, kışın kalınca bir ceket, hafif bir kasket, sağlam ve ayağa uygun bir çift iskarpin ile kalınca, uzun konçlu çorap çok elverişlidir. Bu kıyafet kızlarda yalnız pantolon yerine eteklik giyilmesi şeklinde bir tadile uğrar, kasket yerine bere de kızlar için daha gösterişlidir. Kızlar için koyu renkli bir göğüslük hem ucuz, hem kullanışlı,

> hem de yapılışa göre pek zarif olabilir. Mektep kıyafeti için millî mamulâtın tercihi şarttır.
>
> (Akt: Hesapçıoğlu, M. ve Meşeci-Giorgetti, 2009: 1734)

Buradan, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kızların okul kıyafetlerinin önlük ve etekten oluştuğu ancak esnek bir yaklaşımın olduğunu söylemek mümkündür. Okul kıyafetlerindeki bu esnek yaklaşım 1942 yılında Giyim Eşyası Hakkında Tamim'in yayımlanmasına kadar devam etmiştir.

1942 yılında yayımlanan Giyim Eşyası Hakkında Tamim'de ekonomik sıkıntıların artışı sebebiyle öğrencilerin, pahalı kumaşlardan olmayan okul önlüğü edinmeleri ya da mevcut önlüklerle idare etmeleri duyurulmuştur (Hesapçıoğlu ve Meşeci, 2009: 1735). Bunun nedeni kısmi seferberlikten kaynaklanan geçim zorluğu nedeniyle kasket gibi giyim eşyası dışında elbise yaptırmamaları ve mevcutla idare etmeleriydi.

Birçok çalışmada okul önlüklerinin eşitleyici oluşu vurgulamaktadır (Caruso, 1996: 83-88). Kız öğrencilerin olduğu bu karikatürün konusu da formaların eşitleyici oluşudur. Çizimde bütün öğrenciler aynı şekilde giyindiği ve saçlarını aynı şekilde topladıkları için sınıfta öğrenciler eşit görünmekte ve ekonomik farklılıklar kıyafetlerle ön plana çıkmamaktadır.

Karikatürde bulunan öğretmen takım elbiseli, kravatlı, gözlüklü ve saçları dökülmüş olarak resmedilmiştir. Üzerindeki kıyafetten, kıyafet alanında yapılan yeniliklere ayak uyduran bir eğitimci olduğu anlaşılmaktadır. Bu figürün şaşkın çizilmesinin ardındaki neden öğrencilerin tek tip giyinmediği esnek bir forma algısından bütün öğrencilerin tek tip giyindiği kıyafet algısına geçmeleridir. Öğretmenin şaşkınlığı yüzündeki gözlüğün yüzünden çıkmasından, elindeki kitabın düşmesinden ve ayak ucuna kalkmış bir biçimde çizilmesinden anlaşılmaktadır. Sınıftaki öğrencilerin uzun kirpikli ve büyük dudaklı çizilme nedeni Giyim Eşyası Hakkında Tamim'e uysalar da tek tip giyinip yeni önlük yaptırmaya mecbur tutulmasalar da hâlâ süslenerek okula geldiklerini göstermektir.

Bundan sonra köy okullarını köylü değil, hükümet yapacak !
Hacivat — İşte sizin köyde yapılacak ilkokulun resmi!...
Köylü — Bu okulu hangi para ile yaptıracağız Hacivat Çelebi?. Bizim köyü satsan parası bu binâyı yaptıramaz!..
Karagöz — Oyle değil Emmioğlu; bundan sonra köy okullarını köylü değil, hükümet yaptıracaktır. Halk Partisi Kurultayı böyle karar verdi ve hükümet (Başüstüne) dedi.

Görsel 7. Karikatür-5

Kaynak. (1947, 11 Aralık). Karagöz Dergisi, yıl 40. sayı 4094. 1.

Bilgi: Bu karikatür, 11 Aralık 1947 tarihinde *Karagöz Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürdeki konuşmalar karikatürün altında yer almaktadır. Çizimin konusu Karagöz'ün elinde tuttuğu okul projesi hakkında olduğu için bu karikatür okul (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan renkli karikatürde üç karakter yer almaktadır. Bu üç karakterden ikisi Hacivat ile Karagöz, diğeri de yaşlı bir köylüdür. Karikatürde, Hacivat'ın da Karagöz'ün de geleneksel çizgilerle çizildiği görülmektedir. Hacivat turuncu beyaz çizgili bir kıyafetle çizilirken Karagöz turuncu beyaz kareli bir kıyafetle çizilmiştir. Karagöz'ün başında yuvarlak geniş bir şapka, Hacivat'ın ise sivri bir şapkası vardır. Karagöz elleri cebinde, Hacivat ise bir okul projesini bir köylüye gösterirken çizilmiştir. Yaşlı bir adam olan köylü, kır saçlı, şapkalı olarak çizilmiştir. Ayrıca köylünün elinde bastonu da bulunmaktadır.

Karikatürün alt ortasında bir bilgi notu yer almaktadır. Bilgi notunda "Bundan sonra köy okullarını köylü değil, hükümet yapacak!..." yazmaktadır. Bu bilgi notunun altında ise karikatürde yer alan üç kişinin konuşmaları bulunmaktadır. Hacivat köylüye hitaben "İşte sizin köyde yapılacak ilkokul resmi!..."demektedir. Köylü "Bu okulu hangi para ile yaptıracağız Hacivat Çelebi!. Bizim köyü satsan parası bu binayı

yaptıramaz!...”der. Karagöz cevaben: “Öyle değil Emmioğlu; bundan sonra köy okullarını köylü değil, hükûmet yaptıracaktır. Halk Partisi Kurultayı böyle karar verdi ve hükümet (Başüstüne) dedi.” yazmaktadır. Karikatürde kurultay hakkında bilgi vermesinin yanı sıra iktidar partisinin adının geçmesi, bu çizimin yanlı bir çizim olduğunu düşündürmektedir.

Yan Anlamsal Analiz: Tek Parti Dönemi’nde yapılan bu karikatür köy okullarının yapımı hakkındadır. Bu karikatürde köy okulların artık tamamen köylüler tarafından değil, devlet yardımıyla fakat vatandaş tarafından yapılacağı duyurulmaktadır. Çizimdeki köylünün beyaz saçlı ve bastonlu çizilmiş olması ve okul projesinin ona gösterilmesi, okul inşaatlarında genç yaşlı fark etmeksizin her yaştan kişinin çalıştığı düşüncesini akla getirmektedir.

1945 yılında yapılan sayımda ülke nüfusu 18.790.174 olarak tespit edilmiştir. Bu nüfusun 4.687.102’sinin il ve ilçe merkezlerinde 14.103.072’sinin de belde ve köylerde yaşadığı istatistiklere geçmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012: 9). Nüfus, kırsal kesimde daha yoğun olduğu için köylerde ilköğretim okullarının kurulması okuryazarlığın artması için bir olmazsa olmazdı. Bu nedenle okulu olan köylerin sayısını artırmak için köy halkının kendi okullarını yapması kararlaştırılmıştı. Bunun sonucunda köylü okul inşaatlarında çalışmış, toprak vermiş ve inşaatlar sırasında devletten destek almamıştı (Kapluhan, 2012: 188). Zaman içinde köylüler arasında köylünün üzerinde okul yapımıyla ilgili maddi ve manevi yükümlülük olduğu, devletin inşaatlarda köylüden çok destek istediği ve kentlilerin böyle yükümlülükleri olmadığı görüşleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Bunun üstüne köy okulu yapımı kanununda düzenlemeye gidilmişti.

4 Ağustos 1946 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Peker tarafından açıklanan hükûmet programında “Yeni okulları yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir. Ancak bu okulların kereste, kiremit, cam, çivi gibi parayla satın alınması gereken malzemesini devlet temin edecektir.” (Bakanlar Kuruluna Güvenildiğine Dair, 15 Ağustos 1946: 11095) bilgisi verilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı görevine (5 Ağustos 1946-8 Haziran 1948) Reşat Şemsettin Sirer getirildikten sonra köy okullarının yapımıyla ilgili bir genelge yayımlanmış ve TBMM tarafından onaylanmıştır. Başbakan Recep Peker’in açıklamasında olduğu gibi Reşat Şemsettin Sirer de köy okulları inşaatlarında köy halkının çalışacağını ancak devletin maddi yardım sağlayacağını açıklamıştır (Başar, 2019: 381). Okul yapımında devlet desteği başlamış olsa da “Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam”

(Bakanlar Kuruluna Güvenildiğine Dair, 15 Ağustos 1946: 11095) edilmiştir ve köylünün üzerinden okul inşasıyla ilgili yükümlülükler tamamen kaldırılmamıştır.

Daha sonra, 19 Şubat 1947 tarihinde 4274 sayılı Kanun'un 25. maddesinde değişiklik yapılmış, köy halkından 18 ve 50 yaş arası okul binası yapımı ya da binalara ait her türlü işin yapılması için en çok yirmi gün çalışması şartı getirilerek köylünün çalışma günü sınırlandırılmıştır (Ülgen, 1953: 81). Böylece okul yapımındaki maddi yük köylüden alınmış ve genç yaşlı ayrımı yapılarak 50 yaş üstü köylüler bu sorumluluktan muaf tutulmuştur. 1947'den sonra köy okullarının yapımında kısmen devlet yardımı başlamış ve en azından köylü az da olsa ekonomik açıdan rahatlamıştır.

Karikatürde çizer, okul projesi karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen yaşlı bir köylüyü işlemiştir. Bunun nedeni kendisi gibi yaşlı olan (50 yaş üstü) köy halkının inşaatta çalışmayacağını, çalışma gününün sınırlandırıldığını ve okul inşaatlarında kiremit, cam, kereste, çivi gibi inşaat malzemelerini satın almayacağını öğrenmesidir. Karikatürde bu durum köylüye duyurulmaktadır.

[Köylerde erken evlenmeler dolayısiyle hâmile kadınlar da ilkokullara devam mecburiyetindedir: Gazetelerden]
— Neye çalışmadın kızım dersine?..
— Sancılanıyordum hocam...

Görsel 8. Karikatür 6

Kaynak. Balcıoğlu, S. (1951, 13 Mayıs). *Akşam Gazetesi*. Yıl 33. No 11711. Kapak.

Bilgi: "Erken Evlenmeler" konusuyla yayımlanan bu karikatür, 13 Mayıs 1951 tarihinde *Akşam Gazetesi'*nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürdeki konuşmalar karikatürün alt ortasında verilmiştir. Çizimde bir sınıf resmedildiği için bu karikatür okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Sınıf ortamının çizildiği bu karikatürde öğretmen ve öğrenci bulunmaktadır. Öğrenci, kısa boylu bir genç kadındır ve karnının da şişkinliğinden de hamile olduğu anlaşılmaktadır. Öğrencinin tam karşısında ise erkek bir öğretmen bulunmaktadır. Öğrenci, saçları örgülü ve elbiseli bir şekilde çizilirken erkek öğretmen takım elbiseyle çizilmiştir. Öğrenci ve öğretmen sınıfta konuşurken çizilmiştir. Öğrencinin yüzü aşağı doğru bakar şekilde çizilmiştir. Karakterlerin arkasında, çizimin fonunda yazı tahtası yer almaktadır ve boyası çatlamış bir duvar bulunmaktadır.

Öğrenci ve öğretmen konuşmasından önce çizer tarafından şu bilgi parantez içinde verilmektedir: "Köylerde erken evlenmeler dolaysıyla hamile kadınlar da ilkokullara devam mecburiyetindedir: Gazetelerden" Bu bilgi notunun altında ise öğretmen ve öğrenci arasında geçen diyalog yer almaktadır. Öğretmen öğrenciye: "Neye çalışmadın kızım dersine?" sorusunu sormaktadır, öğrenci ise "Sancılanıvirdim hocam…" cevabını vermektedir.

Yan Anlamsal Analiz: Bu çizim, "Köylerde erken evlenmeler dolaysıyla hamile kadınlar da ilkokullara devam mecburiyetindedir." gazete haberine istinaden yapılmıştır. Karikatürde, çocuk gelinlerin okula devam zorunluluğu vurgulanmaktadır. Çizimde, hamile öğrencinin ilkokula gitmesi ve saçlarının iki yandan örülü oluşu, yaşının ilkokul çağında bir çocuk gelin olduğunu ve öğretmenin sorusunu başı öne eğik olarak yanıtlıyor oluşu utandığı düşüncesini akla getirmektedir.

25 Mart 1947 tarihinde, 63 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu yönetmeliğinde, disiplin, sınıf geçme, alınacak öğrencilerin yaş ve eğitim durumları, öğrencilerin devam durumu gibi konularda değişiklikler yapılmıştır (Ilgaz, 1999: 341). Bunun nedeni öğrencilerin eğitimlerini ihmal etmeyip okuryazar olmalarını en kısa zamanda sağlamaktı.

Bu karikatürde köy okullarında eğitimin on dört yaşa kadar devam zorunluluğu olmasına rağmen öğrencilerin çeşitli nedenlerden eğitime gitmedikleri ele alınmaktadır. Bu nedenlerin en önemlisi çocukların çalışmalarıydı.

İlkokul çağı çocuklar iş gücü ihtiyacından köylerinde, tarlada ya da çiftliklerde çeşitli işlerde çalıştıkları için okula gelemiyorlar ya da yaylaya çıkma gibi göçten kaynaklanan durumlardan dolayı devamsızlık yapıyorlardı. Hatta bu durum günümüzde köy okullarında hâlen devam etmektedir. (Akın, Adıgüzel ve Aytaş, 2022: 184). Bu nedenle okul çağındaki birçok köy çocuğu okula gidemiyor ve ailelerine destek olmak için okulu bırakmak zorunda kalıyorlardı.

Çizimde, erken yaşta evlenen öğrencilerin okulla ilgili görevlerini devamsızlık yaparak yerine getirememesi durumu, bir eğitim problemi olarak aktarılmaktadır. İlkokul çağındaki kızların evlendirilip aile sorumluluklarının olması, bu çocukların eğitimlerini yarıda bırakmalarına sebep olduğu için okula devam zorunluluğu konmuş ve bu durum çizimde aktarılmıştır. Karikatürde hamile bir kız öğrencinin sağlık sebeplerden eğitimine devam etmesi de pek olası olmadığından bu durum bir sorun olarak öne çıkartılmaktadır.

Bunun sebebi Türk Medeni Kanunu'nun 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilmesiyle birlikte evlilik yaşına sınırlama getirilmesidir. Bu yaş sınırlaması da 88. maddede yer almaktaydı. 88. madde gereğince "Erkek on sekiz ve kadın on yedi yaşını ikmal etmedikçe evlenemez. Şu kadar ki hâkim, fevkalade hâllerde ve pek mühim bir sebebe mebni on beş yaşını ikmal etmiş olan erkek ve kadının evlenmesine müsaade edebilir. Ana ve baba ve vasi de dinlenir." (Türk Kanunu Medenisinin Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri, 4/4/1926: 1299). Buradaki çizimde, sadece öğrencinin okula devamsızlık yapma durumuna değil, aynı zamanda Medeni Kanun'un 88. maddesine uyulmadığına da dikkat çekilmektedir.

Bir ilkokul öğrencisi olan hamile çocuk figürü, dönemin nüfus politikasını akla getirmektedir. Karikatürün çizildiği Demokrat Parti Dönemi'nde, Erken Cumhuriyet Dönemi'ne kıyasla nüfus politikasında bir değişiklik olmamıştır. Ancak nüfus artışının olmasına yönelik herhangi bir yasa ya da uygulama da yürürlüğe konulmamıştır.

Bu çizimdeki ileti, öğrencilerin eğitimlerine çeşitli nedenlerden devam edememeleri ve devamsızlık yapmak zorunda kalmalarıdır. Ayrıca çocuk evliliklerine göz yumulması da ele alınan bir başka konudur.

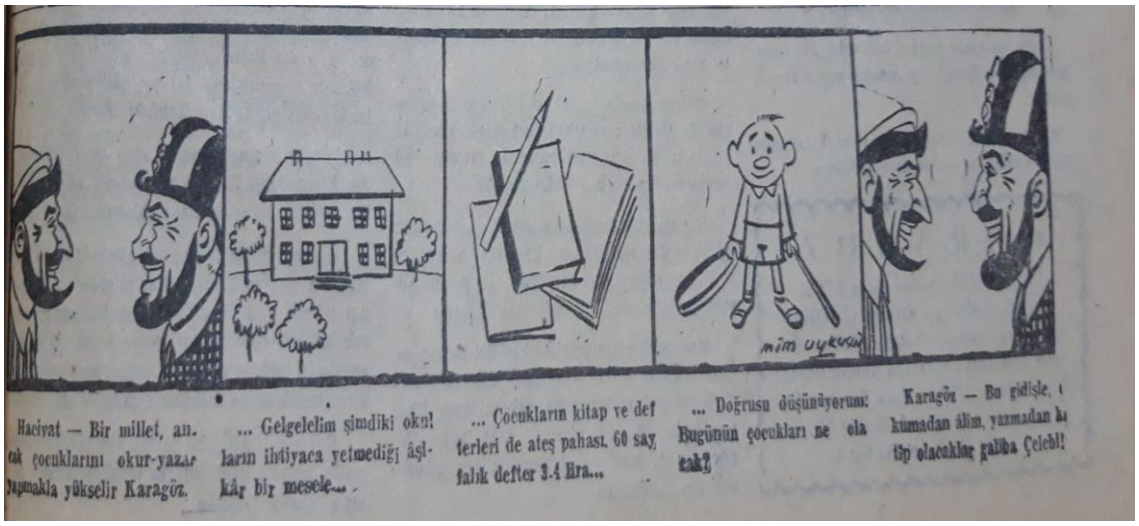

Görsel 9. Karikatür-7

Kaynak. Uykusuz, M. (1958, 10 Ekim). *Karagöz Mizah Dergisi*, yıl 50. sayı 4924. 3.

Bilgi: "Okul" konulu bu karikatür, 10 Ekim 1958 tarihinde *Karagöz Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Beş kareden oluşan karikatür soldan sağa doğru bir şekilde çizilmiştir. Çizimde, ikinci karede okul işlendiği için bu karikatür okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Mim Uykusuz imzalı karikatür, sıralı olarak beş kareden oluşmaktadır. Soldan sağa sıralı bir şekilde, iki karakterin sohbeti verilmektedir. Bu sohbet beş kare boyunca devam etmektedir. Soldan sıralı beş karede sohbet eden kişiler Hacivat ve Karagöz tiplemeleridir. Her iki karakterin de sakallı bir şekilde çizildiği görülmektedir. Bu karede Hacivat, Karagöz'e "Bir millet, ancak çocuklarını okur-yazar yapmakla yükselir Karagöz." demiştir. İkinci karede okul ve okul bahçesindeki ağaçlar yer almaktadır. Okul binası kapı, pencere ve çatı detaylarıyla birlikte çizilmiştir. Karikatürün bu karesinde (soldan sağa ikinci kare) ise Hacivat'ın Karagöz'e "Gelgelelim şimdiki okulların ihtiyaca yetmediği aşikâr, bir mesele…" der. Üçüncü karede ise üç adet kitap (ya da defter) ve bir adet de kalem bulunmaktadır. Bu karenin altında Hacivat'ın konuşması"…çocukların kitap ve defterleri de ateş pahası 60 sayfalık defter 3-4 lira…" şeklinde devam eder. Dördüncü karede ise erkek bir çocuk resmedilmiştir. Çocuğun bir elinde çember bir elinde de değnek bulunmaktadır. Bu karede Karagöz "…Doğrusu düşünüyorum: bugünün çocukları ne olacak?" ifadesiyle konuşmaya devam etmektedir. Beşinci ve son karede, birinci karede çizilen Hacivat ve Karagöz tiplemeleri yeniden

çizilmiştir. Beşinci karede Karagöz, Hacivat'a şöyle cevap vermektedir: "Bu gidişle okumadan âlim, yazmadan kâtip olacaklar galiba Çelebi!"

Yan Anlamsal Analiz: Celal Yardımcı'nın (26 Kasım 1957-22 Mayıs 1959) ikinci Millî Eğitim Bakanlığı görevi sırasında yapılan bu çizimde, eğitimin ihtiyacı karşılamadığı ele alınmaktadır. Eğitimin öneminin vurgulandığı bu karikatürde bir milletin ancak eğitime yapacağı yatırımla yükseleceği ifade edilmektedir. Ancak okul ve öğretmen yetersizliğiyle birlikte okul temel ihtiyaçlarının pahalılığı da eğitimi zorlaştıran nedenler olarak gösterilmektedir.

Demokrat Parti Dönemi'nde ilköğretim ve ortaöğretim okullarının sayısını artırmak eğitim alanındaki önceliklerdendi. Bunun nedeni ilkokullardan mezun olanların hepsinin ortaöğretim kurumlarına devam edememesiydi. Bu durum Devlet İstatistik Enstitüsünün rakamlarına da yansımaktadır. 1958-1959 eğitim öğretim yılı içerisinde toplam 20.656 (resmî ve özel) ilkokula kayıt yaptıran 2.402.855 öğrenciden 254.125 öğrenci diploma almış, bu öğrencilerin 88.319'u 162 tane olan (resmî ve özel) orta derece okula kayıt yaptırabilmiş ve ilkokul mezunlarının 123.447'si orta dereceli okullara kayıt yaptıramamıştır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 13, 14, 23). Bunun nedeni ortaöğretim kurumlarının sayısının ilköğretim kurumlarına göre az oluşudur. Ayrıca bu dönemde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında artış olmuş ve "eğitimin kalitesi olumsuz yönde etkilenmiştir" (Başar, 2019: 465). Okulların ihtiyacı bu çabalara rağmen karşılayamaması, karikatürde Hacivat ve Karagöz'ün eğitim alanında tespit ettiği sorunlardan biridir.

Karikatürde ele alınan kırtasiye sorunu da o dönemde eğitim alanında olan bir başka sıkıntıdır. İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde kâğıt, zor bulunan ve yetersiz gelen maddelerden biri olmuştur. Bunun nedeni İzmit Kâğıt Fabrikalarının üretimi ülke ihtiyacını karşılayamaz durumda olmasıydı. Dolayısıyla bu durum kitapların ve defterlerin fiyatlarını artırmıştı. Demokrat Parti Dönemi'nde kâğıt üretim miktarı artırılmış, 1949 yılında kişi başına düşen kâğıt miktarı 1.8 kg'dan 1959 yılında 6 kg'a çıkarılmıştır (Yurtoğlu, 2017: 368). Her ne kadar kâğıt üretimi artmış olsa da kitap ve defter fiyatları yüksek kalmıştır. Kırtasiye ürünlerinin, hatta ülkede birçok ürünün fiyatının artmasının arkasındaki sebep dolar üzerinden yapılan ithalatın 1953 ve 1958 yılları arasında %40'dan aşağıya düşmesi, bunun sonucunda da 4 Ağustos 1958'de doların 2,2 katına çıkması ve devalüasyon olmasıdır (Boratav, 1990: 321).

Dördüncü karede ilkokul çağı bir çocuk çember çevirirken çizilmiştir. Çizerin bunu çizmesindeki amaç okullarda yer bulamayan eğitim çağı çocuklarının vakitlerini okuma yazma öğrenerek, okul çalışmaları yaparak değil, oyun oynayarak geçireceğini göstermek içindir. Oyun oynamanın çocuk gelişiminde yeri büyüktür. Ancak sadece oyun oynayarak boş vakitleri değerlendirmek bir bireyin gelişimi için yeterli değildir.

Eğitimde yaşanılan sıkıntıların aktarıldığı bu karikatürde, eğitimin önemi vurgulanırken aynı zamanda dönemin sanayisi ve ekonomisi hakkında da bilgi verilmektedir. Burada okurla paylaşılan asıl konu okul sayısının ihtiyacı karşılamayışıdır. Ayrıca öğrenciler okullarda yer bulsa da kırtasiye malzemelerinin pahalı oluşu da ayrı bir eğitim sorunu olarak sunulmaktadır.

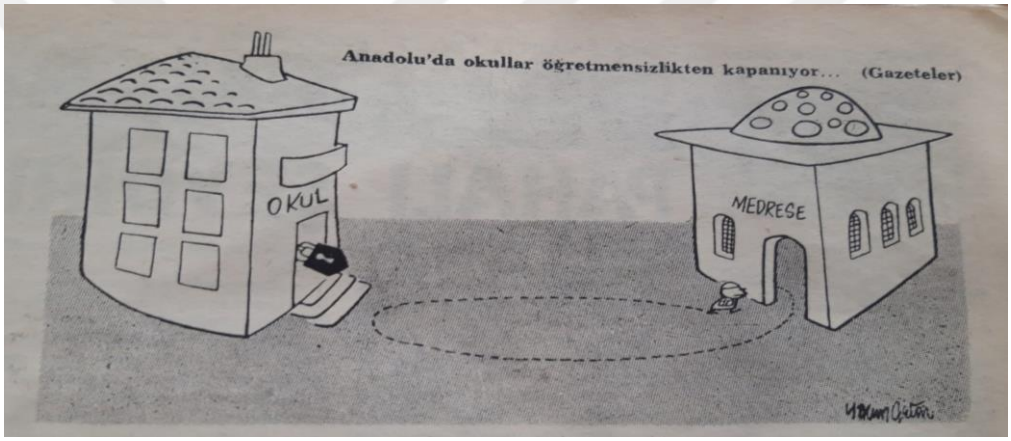

Görsel 10. Karikatür-8
Kaynak. (1959, 3 Aralık). *Akbaba,* cilt 16. sayı 403. 15.

Bilgi: Bu karikatür, 3 Aralık 1959 yılında *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Karikatür *Akbaba Mizah Dergisi'*nin 16. cildinin 403. sayısında yer almaktadır. Çizimde, sol tarafta bir okul işlendiği için bu karikatür okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde iki eğitim kurumu çizilmiştir. Karikatürün sol tarafında bir okul, sağ tarafında ise bir medrese resmedilmiştir. Karikatürde bir öğrenci yer almaktadır. Sol taraftaki yapı, klasik bir okul mimarisinde çizilmiş ve üzerine de okul yazısı yazılmıştır. Ancak okulun kapısında asma kilit bulunmaktadır. Medrese de kubbeli bir şekilde işlenmiştir. Karikatürde öğrenci medreseden çıkıp okula giderken çizilmiştir. Öğrencinin üzerinde uzun elbise ve başında

fes bulunmaktadır. Okulun kapısında kilit olduğundan öğrenci geriye medreseye dönmektedir. Karikatürün üst sağında ise "Anadolu'da okullar öğretmensizlikten kapanıyor…" bilgi notu yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: 1959 tarihli *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmış bu karikatür yanında bir notla verilmiştir. Anadolu'da okulların öğretmensizlikten kapanmasını aktaran haberlere istinaden yapılan bu karikatür, dönemdeki öğretmen yetersizliğini ve mektep medrese ikiliğini de ele almaktadır. Çizimde medreseden çıkan ve okul kapalı olduğu için medreseye geri dönen öğrencinin takkeyle çizilme sebebi kıyafet alanında yapılan yeniliklere rağmen Anadolu'da öncesindeki gibi giyinildiğini vurgulamaktır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde açılan yeni okullarla medreselerin ikiliği 3 Mart 1924 yılında, 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kaldırılmış ve medreseler kapatılmıştır (Akyüz, 2006: 329, 330). Takibinde 1924 Anayasası ile ilköğretim zorunluluğu gelmiş, karma eğitime geçilmiş, programlar ve kitaplarda düzenlemeler yapılmıştır (Doğan, 2018: 333). Demokrat Parti iktidar olduktan sonra "Din eğitimi iktidarın eğitim politikasında yıldızı parlayan bir alan olarak ortaya çıkmıştır" (Doğan, 2018: 349) ve okullarda din eğitimi kamuoyunu meşgul eden bir konu olmuştur (Akyüz, 2006, 352).

1960 yılında ilköğretim kademesinde toplam 24.398 ilkokulda, 2.866.501 öğrenci eğitim almakta ve 62.526 öğretmen hizmet vermekteydi. Ancak öğretmen ve okul sayısının yetersiz oluşundan, ülke genelinde bütün ilkokul çağı çocukları modern eğitimden yararlanamamaktaydı (Karakök. 2011: 93). Hatta 1960 yılında ilkokula başlayanların yalnızca 300.976'sı ilkokuldan mezun olmuş ve bu öğrencilerin 115.442'si ortaokula kayıt yaptırabilmişti (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 23).

Çizimin yapılmış olduğu (Celal Yardımcı'nın Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi) dönemde "altı yıllık ilköğretmen okullarının öğrenci sayılarında 2028 öğrencilik bir azalış" (Başar, 2019: 513) olmuştur. Bu durum da açılan birçok okulun faaliyete geçmesine engel olmuştur. Dolayısıyla modern eğitim kurumlarının eğitim ve öğretime geçemediği bölgelerde, öğrenciler eğitim almak adına yakın çevrelerinde bulunan, hâlen eski harflerin ve eğitim sisteminin kullanıldığı eğitim kurumlarının tedrisatından geçmek zorunda kalmışlardır. Bunun sebebi öğretmen ve okul sayısının, hızlı nüfus artışıyla dengelenememesidir. (Önsoy, 1991: 22).

EMMİOĞLU
Yazan ve Çizen: MİM UYKUSUZ
İLK OKUL
YER YOK
YER YOK!
— «Okuyalım, çok okuyalım, milletçe aydın olalım» diyoruz ya, işin içinde de iş var Emmioğlu...
... Ortada İlkokul çağına girmiş milyonlarca çocuk var ama, okul yok, öğretmen yok...
... İlkokulu bitirene orta'da, orta'yı bitirene lisede, liseden çıkana üniversitede yer yok...
... Ne olacak böyle halimiz? Nitekim 15 bin lise mezunu bu yıl üniversiteye girememiş...
EMMIOĞLU — Vah vah kahvehaneler 15 bin tavla oyuncusu daha kazandı demek!..

Görsel 11. Karikatür-9

Kaynak. Uykusuz, M. (1961, 10 Kasım). *Karagöz Mizah Dergisi*, yıl 54. sayı 5042. 4.

Bilgi: "Okul" konusu olan bu karikatür, Mim Uykusuz tarafından çizilmiş olup 10 Kasım 1961 tarihinde, Ahmet Tahtakılıç'ın Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde, *Karagöz Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Beş kareden oluşan karikatür soldan sağa doğru çizilmiştir. Çizimde, ikinci karede okul işlendiği için bu karikatür okul (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatür sıralı olarak beş kareden oluşmaktadır. Soldan sağa sıralı bir şekilde birinci karede iki adamın sohbeti verilmektedir. Soldaki adam siyah takım elbiseli ve kravatlı bir şekilde çizilmiştir. Sağdaki adam da kravatsız, pantolonlu ve ceketli bir şekilde çizilmiş olup her iki adamda şapka bulunduğu görülmektedir. Birinci karede siyah takım elbiseli adam diğerine "Okuyalım, çok okuyalım, milletçe aydın olalım diyoruz ya, işin içinde de bir iş var Emmioğlu…"der.

İkinci karede ise bir ilkokul çizilmiştir ve ilkokul tabelası bulunmaktadır. Okulun kapısının üzerinde ise bir yazı asılıdır. Yazıda "YER YOK" ifadesi yer almaktadır. Okulun kapısının önünde ise elinde çantayla bu yazıyı okuyan öğrenci yer almaktadır. Öğrencinin kafasının üzerine soru işareti çizildiği görülmektedir. Bu karenin altında (ikinci kare) ise siyah takım elbiseli konuşmasına "…Ortada ilkokul çağına girmiş milyonlarca çocuk var ama okul yok, öğretmen yok…" şeklinde devam etmektedir.

Üçüncü karede ise dört tarafı "YER YOK" yazısıyla çevrili bir erkek çocuk düşünceli bir şekilde durmaktadır. Çocuğun sağ eli ağzında olacak şekilde çizilmiştir. Bu karenin altında konuşma "…İlkokulu bitirince orta'da ortayı bitirince lisede liseden sonra üniversitede yer yok…" şeklinde devam etmektedir.

Dördüncü karede ise yine bir erkek öğrenci çizilmiştir. Takım elbiseli ve kravatlı bir şekilde çizilen öğrencinin elinde kitapları vardır. Öğrencinin ardında ise şehir silüeti yer alırken yine "YER YOK!" yazısı bulunmaktadır. Bu karenin altında konuşma "…Ne olacak böyle hâlimiz? Nitekim 15 bin lise mezunu bu yıl üniversiteye girememiş…" şeklinde devam etmektedir.

Beşinci ve son karede birinci karedeki karakterler yeniden, farklı bir açıyla çizilmiştir. Bu karede, Emmioğlu'nun dört karede yer alan konuşmalara "…Vah vah kahvehaneler 15 bin tavla oyuncusu daha kazandı demek!.. " cevabı yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Çizim, ülkede eğitim kurumlarının ihtiyacı karşılamadığı fikrini ele almaktadır. Bu karikatür, eğitimin öneminin toplum tarafından anlaşıldığı ancak okul ve öğretmen yetersizliğinden öğrencilerin okullarda yer bulamadığını ele almaktadır.

Çizimde bulunan iki erkek karakterin giyimi incelendiğinde ikisinin de alafranga giyim tarzını temsil ettiğini söylemek mümkündür. Ancak beyaz ceketli olan daha halk tipi görünmektedir. Alafranga, Batı kültürünün etkisinin yoğun olduğu hayat biçimine alaturka ise Osmanlı yaşam ve giyim tarzının daha yoğun hissedildiği hayat biçimine denmiştir (Koça, Koç ve Vural, 2008: 802). Karakterlerden birinin alafranga diğerinin halk tipi giyim tarzını temsil ettiğini düşündüren neden karakterlerden birinin siyah takım elbise, kravat ve şapkayla diğerinin ise kravatsız ve kasketli çizilmesidir.

Bu çizimi doğru anlayabilmek için o yılların ilkokul, ortaokul, lise, üniversite ve öğrenci sayılarını bilmek gerekmektedir. 1960-1961 eğitim öğretim yılında 24.398 ilköğretim okulunda toplam 2.866.501 öğrenci kayıtlıydı. Fakat beş yıllık eğitimini tamamlayan ve mezun olan öğrencilerin sayısı 311.765'ti. Ayrıca 1960-1961 eğitim öğretim yılında toplam 745 (resmî ve özel) ortaokulun 291.266 öğrencisi, 194 (resmî ve özel) lisenin 75.632 öğrencisi bulunmaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 23, 27, 29). Bu ortaokullardan 42.686 öğrenci ve liselerden de 11.977'si diploma almıştı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 23, 27, 29).

1960-1961 eğitim öğretim yılında Türkiye'de toplam elli beş üniversite ve yüksekokul bulunmaktaydı ve bu eğitim kurumlarından da ancak 6.025 öğrenci diploma alabilmişti (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 59). Burada verilen rakamlardan anlaşıldığı üzere okul sayısı ihtiyacı karşılamamaktaydı. Ayrıca bu yıllarda ülkede ekonomik sıkıntı yaşandığı için de okullarda yer bulan birçok öğrenci maddi sıkıntılardan ötürü eğitimini yarıda bırakabiliyordu.

Dönemin Millî Eğitim Bakanı Ahmet Tahtakılıç bu eğitim sorunsalıyla ilgili Meclis'te yaptığı bir konuşmada "kentlerde 2066, köylerde de 19.147 okul binasına ihtiyaç" (Başar, 1999: 129) duyulduğunu dile getirmiştir. Ayrıca 1961 eğitim öğretim yılında ilkokullarda 46.000 asil öğretmen, 2000 eğitmen ve öğretmen açığını kapatmak için 10.036 yedek subay öğretmeninde (lise ve dengi okullardan mezun, üç ay Yedek Subay Okullarında okumuş ve on beş ay öğretmen olarak çalışan subay öğretmen) görevlendirildiğini söylemiştir. Ancak eğitimdeki bu sorunu çözmek için harcadıkları çabalara rağmen 1960-1971 yılları arasında ilkokul öğrencisi sayısında %27 oranında bir artış meydana gelirken öğretmenlerde %18 oranında bir artış olmuştur (Başar, 1999: 129). Dolayısıyla öğretmen açığını kapatmak için yapılan tüm çalışmalara rağmen öğretmen sayısı ve okul sayısı ihtiyacı karşılamamıştır.

Okul kademelerinden mezun olan öğrencilerin bir sonraki kademeye okul sayısı yeterli gelmediğinden devam edememesi dolayısıyla eğitimin herkese ulaşamama durumu, çizimde ele alınan ana eğitim sorunudur. Bu karikatürün değindiği bir başka nokta ise ülkenin aydınlanması ve kalkınması için eğitimin gerekli oluşudur. Bu konu, VIII. İnönü Hükûmeti kurulduktan sonra hükûmet programı görüşmelerinde de ele alınan bir maddeydi. Afyon milletvekili, Celâl Tevfik Karasapan 27 Kasım 1961 tarihinde, TBMM'deki birinci oturumda eğitime verilen önemi "Programın Millî Eğitime ait bölümleri hiç şüphesiz ki millî kalkınmamızda hayati derecede rol oynayacak en önemli bir davamızdır." (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 1344) diyerek vurgulamıştır.

Görsel 12. Karikatür-10

Kaynak. Uykusuz, M. (1962, 23 Mart). *Karagöz Dergisi*, yıl 54. sayı 5061. 3

Bilgi: 23 Mart 1962 tarihinde *Karagöz Mizah Dergisi'*nde yayımlanan, Mim Uykusuz imzalı karikatürün konusu, okul ve öğretmen yetersizliğinden öğrencilerin okullarda yer bulamayışıdır. Dört kareden oluşan karikatür, Hilmi İncesulu'nun Millî

Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde (20 Kasım 1961-25 Haziran 1962) yayımlanmıştır ve soldan sağa bir şekilde aşamalı olarak ilerlemektedir. Çizimde, ilk üç karede okul işlendiği için bu karikatür okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Dört kareden oluşan karikatürde her kare soldan sağa numaralı (1-2-3-4) olarak çizilmiştir. Soldan birinci karikatürde erkek bir öğrenci elinde kitabıyla ortaokul binasının önündedir. Çizer tarafından kapı, pencere, çatı gibi detayları yapılan binanın üzerinde ortaokul tabelası yer almaktadır. Binanın içinden bir adam pencereden kapının önündeki öğrenciye "YER YOK!" şeklinde seslenmektedir.

İkinci karede de aynı bina ve sahne bulunmakta olup bu defa lise binası olarak resmedilmiştir. Binanın penceresinden bir kişi, kapının önünde elinde kitapla bekleyen öğrenciye yine "YER YOK!" demektedir. Karikatürün bu karesinde de bina ayrıntılarıyla çizilmiştir. Üçüncü karede de binanın aynı şekilde çizildiği görülmektedir. Ancak bu defa binanın üzerinde üniversite yazmaktadır. Bu karede de binanın penceresindeki kişi, öğrenciye "YER YOK!" demektedir.

Sonuncu karede yine aynı binanın çizildiği görülmektedir. Ancak bu defa binanın üzerinde kahvehane yazmaktadır. Bu karede, binanın kapısının önüne çıkan adamın tüm vücudu görülmektedir. Kapının önünde bekleyen adam öğrenciye "BUYRUN BEYİM!.." demektedir. Diğer karelerde sadece ayakta duran öğrenci dördüncü ve son karede hareketli bir şekilde (yürür bir şekilde) çizilmiştir.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatürde de diğer birkaç karikatürde olduğu gibi okulların ihtiyacı karşılamadığı dile getirilmektedir. İlkokuldan mezun olan öğrencilerin ortaokullarda, liselerde ve üniversitelerde yer bulamayıp eğitimlerine devam edememeleri ele alınmaktadır. Bu konunun üzerinde durulmasının sebebi Cumhuriyet Dönemi'nden bu yana okul ve öğretmen sayısının artırılmasının üzerinde durulması ancak tüm çabalara rağmen hâlen ihtiyacın karşılanamamış olmasıdır.

Çizimdeki iletiyi doğru anlayabilmek için dönem şartlarını bilmek gerekmektedir. Bu çizimin yapıldığı yıllarda 27 Mayıs 1960 darbesi yapılmış, 29 Eylül'de Demokrat Parti kapatılmış, 11 Şubat 1961'de Adalet Partisi kurulmuş ve katıldığı ilk seçim olan 15 Ekim 1961 seçimlerinden ikinci büyük parti olarak çıkmıştır. Sonrasında yedi ay sürecek (20 Kasım 1961-25 Haziran 1962) Türkiye'deki ilk koalisyon hükümetini AP ile beraber CHP kurmuştur.

Karikatür çizildiğinde hâlen VIII. İnönü Hükûmeti görevdeydi ve eğitim alanında olan eksiklikleri tespit edip ıslah etmek için çalışmalar yapılıyordu. Bu eksiklikler, ortaöğretimde nitelikli öğretmen eksikliği sonucu orta kademelerde öğrencilerin yer bulamaması ve okul eksikliğiydi.

VIII. İnönü Hükûmeti kurulduktan sonra TBMM'de hükûmet programı ve genel kurul görüşmelerinde eğitim alanındaki eksikler ele alınmıştır. 27 Kasım 1961 günü saat 15.00'te açılan birinci oturumda İsmet İnönü ortaöğretimdeki eğitim sıkıntılarından söz etmiştir (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 1333).

> Millî Eğitim, sadece genç nesilleri yetiştirmenin bir vasıtası değil, aynı zamanda özellikle milli kalkınmayı hızlandıracak ve gerçekleştirecek verimli bir yatırım olarak öne alınmıştır. Bütün faaliyetimizi, uzun vadeli ve esaslı bir plana bağlamak amacındayız. İlköğretim on yıllık bir süre içinde sağlanmak tertibine bağlanmıştır. İlkokulu bitiren ve çeşitli sebeplerle orta öğretime devam imkânı bulamayan çocuklar ve yetişkinler için kısa süreli yetiştirme programları hazırlanacaktır. Büyük meselemiz, her konuda ehliyetli ve yeter sayıda öğretmen bulunmamasıdır.
>
> (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 1333)

İsmet İnönü burada, karikatürün birinci karesinde olduğu gibi ortaöğretime birçok öğrencinin devam edemediğinden ve nitelikli öğretmen bulunmadığından söz etmektedir. Kısaca, öğrencilerin diğer kademelere devam edememelerindeki tek sebep okulların azlığı değil, aynı zamanda yeterli sayıda eğitim verecek öğretmenin de bulunmamasıdır. Bu durumla ilgili dönemin Devlet Bakanı Turhan Fevzioğlu da 27 Kasım 1961'de hükûmet programı ve genel kurul görüşmelerinin birinci oturumunda ortaöğretimle ilgili aşağıdaki açıklamayı yapmıştır.

> Millî Eğitim konusunda, Sayın Özgüneş ve diğer hatipler tarafından belirtilmiş olan öğretmen konusu hakikaten bugün eğitim alanındaki büyük derdimizdir. Ortaöğretim alanındaki 13.888 kadrodan 7 bin küsur dolu, 6.100 küsur öğretmen kadrosu boştur. Yani, ortaöğretim kadrolarımızda öğretmen kadrolarının yarıya yakın denebilecek kısmı boştur.
>
> (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 1406)

Okul ve öğretmen sayısının ihtiyacı karşılamayışı mezun sayılarına da yansımaktadır. 1961-1962 eğitim öğretim yılında beş sınıflı ilkokullardan toplam 326.896 öğrenci, ortaokullardan toplam 58.151 öğrenci, liselerden toplam 16.915 öğrenci ve

üniversitelerden toplam 7.099 öğrenci diploma alabilmiştir (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 14, 29, 59).

Karikatürün konusu, ilkokuldan mezun olan öğrencilerin ortaokullarda, liselerde ve üniversitelerde yer bulamamasıdır. Bunun nedeni yeterli sayıda okul ve öğretmen bulunmamasıdır (Başar, 1999: 163). Bu sorun, dönemin hükûmeti tarafından TBMM'de yapılan hükûmet programı ve genel kurul görüşmelerine ve Devlet İstatistik Enstitüsünün rakamlarına yansımaktadır.

- Şimdiki yetkililer, eskilere göre çok daha açık, çok daha doğru konuşuyorlar Hocam...
... Örneğin, geçenlerde orta öğretim konusunda Milli Eğitim Bakanı bazı açıklamalar yaptı.
Ortaya koyduğu gerçek şu: 1950 de liselerde 2800 öğretmen varken, bugün 1800 e düşmüş...
Korkunç bir durum bu... Şimdi düşünüyorum: Bu öğretmensiz gidişle ileride ne olacağız?
Hoca — Ne olacağımız malûm: Okumadan âlim, yazmadan kâtip!..

Görsel 13. Karikatür-11

Kaynak. Uykusuz, M. (1964, 30 Nisan). *Akbaba,* yıl 42. cilt 6. sayı 18. 6-7.

Bilgi: Mim Uykusuz tarafından çizilen bu karikatür, 30 Nisan 1964 yılında *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Çizim, III. Koalisyon Hükûmeti sırasında Dr. İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığı (11 Haziran 1963-20 Şubat 1965) Dönemi'nde yayımlanmıştır. Karikatür, *Akbaba Mizah Dergisi'*nin 7. cildinin 18. sayısında yer almaktadır. Çizimde, üçüncü karede öğretmen masasının üzerinde bir öğretmen resmi işlendiği için bu karikatür okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Beş kareden oluşan karikatürde soldan sağa Nasrettin Hoca'ya benzeyen biriyle başka bir karakterin konuşması çizilmiştir. Hoca, Nasrettin Hoca gibi beyaz sakallı, hafif kilolu, kavuklu, ceketli ve pantolonlu olarak betimlenmiştir. Yanındaki ise gözlüklü, siyah takım elbiseli ve kravatlı bir karakter olarak resmedilmiştir. Karikatürün birinci karesinde adam, hocaya şöyle demektedir: "Şimdiki yetkililer eskilere göre çok daha açık, çok daha doğru konuşuyorlar Hocam…". Karikatürün ikinci karesinde ise adam Hoca'ya hitaben sözlerine şöyle devam etmektedir: "Örneğin geçenlerde orta öğretim konusunda Milli Eğitim Bakanı bazı açıklamalar yaptı." Bu

sırada takım elbiseli karakter perdeyi aralamaktadır. Üçüncü karede ise takım elbiseli olan karakter Millî Eğitim Bakanı'nın açıklamaları üzerinden sözlerine devam etmektedir: "Ortaya koyduğu gerçek şu: 1950 de liselerde 2800 öğretmen varken bugün 1800'e düşmüş…" üçüncü karede bir de büst yer almaktadır. Büstün üzerinde ise bir Görsel bulunmaktadır. Adamlardan biri diğerine eliyle resmi göstererek "Öğretmenimiz yok. Resmiyle idare ediyoruz." demektedir. Konuşma balonundaki cümlelere dikkat edildiğinde öğretmenin resmî olarak atandığı ancak fiziksel olarak olmadığı iletisi de gönderiliyor olduğu düşüncesi akla gelmektedir. Dördüncü karede ise takım elbiseli karakter tek başına ve şaşırmış bir şekilde çizilmiştir. Bu durum, karakterin başının çevresine soru işaretleri ve eli ağzında çizilerek yansıtılmıştır. Bu karede adam kendi kendine "Korkunç bir durum bu… Şimdi düşünüyorum: Bu öğretmensiz gidişle ileride ne olacağız?" demektedir. Karikatürün beşinci ve son karesinde ise Nasrettin Hoca'ya benzeyen adamla takım elbiseli karakter aynı kare içinde yeniden görülmektedir. Bu karede sadece hoca konuşmaktadır ve söylenenlere "Ne olacağımız mâlum: Okumadan âlim yazmadan kâtip!.." bu şekilde cevap vermektedir. Ayrıca beşinci karenin sağ üst köşesinde çizerin imzası yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Mim Uykusuz imzalı bu karikatürde eğitim sisteminin aksaklıklarından biri olan öğretmen eksikliği ele alınmaktadır. Çizimde, eğitimle ilgili eksikliklerin şeffaf bir şekilde yansıtıldığına da değinilmektedir. Karikatürde, Millî Eğitim Bakanlığının yaptığı açıklama ve liselerde olan öğretmen sayısının az olduğu iki karakter arasında geçen konuşmayla aktarılmaktadır. Karakterlerden birinin geleneksel kıyafetler ve başında kavuk ile resmedildiği için geleneksel bir zihniyete sahip olabileceği akla gelmektedir. Diğer karakter ise takım elbiseli ve gözlüklü olarak resmedilmiştir. Giydiği kıyafetler yapılan yeniliklere açık olduğu ve gözlüğü olduğu için "okumuş" olduğu fikrini uyandırmaktadır. Ancak hocanın geleneksel görünmesine rağmen dönemin eğitsel şartlarına daha gerçekçi yaklaşması ve söz edilen durumun vahametini anlaması, diğer karaktere göre eğitimi daha iyi değerlendirdiğini göstermektedir.

Çizimdeki hocanın, Nasrettin Hoca imgesine de benziyor oluşu onun eğitim tarihindeki yerinden bahsetmeyi gerektirmektedir. Güldürü yolu ile eğitim yapan Nasrettin Hoca fıkraları "verdiği ahlak ve davranış bilgisi ile her zaman kitlelere yararlı olmuştur" (Akyüz, 2006: 57). Nasrettin hoca verdiği derslerde halk eğitime, iyimser olmayı göstererek, sağduyuyla düşünülmesini sağlayarak ve eleştiri yaparak katkıda

bulunmuştur. Bu çizimde de hoca figürü, Nasrettin Hoca'nın fıkralarında olduğu gibi durumu açığa çıkartmakta ve alaya almaktadır.

Karikatürün çizildiği 1964 yılında CHP ve bağımsızlardan oluşan X. İnönü Hükûmeti görev yapmaktaydı. Bundan önceki diğer hükûmetler gibi eğitimde öğretmen eksikliği bu hükûmetin gündeminde olan bir konuydu. Hükûmet programı ve genel kurul görüşmelerinde bu problem tartışılmış ve Burdur Milletvekili Nadir Yavuzkan konuyla ilgili "Milli eğitimde öğretmen sayısını süratle artıracak tedbirler alınmalıdır." (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 1854) demiştir. Hatta Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda eğitim ile ilgili politikalar belirlenirken ülkedeki öğrenci, öğretmen ve kayıt olamayan öğrenci rakamları verilmiştir. Bu sayılara göre 1961 yılında ilkokul çağına gelen 1.353.000 çocuk ilköğretim kurumlarına, 1.717.000 çocuk ortaokullara, 1.462.000 öğrenci liselere ve 1.806.000 lise mezunu da bir sonraki eğitim kademesi olan üniversiteye devam edememişti (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963: 448). Bunun nedeni ilköğretim kademesinde 67.900, ortaöğretim kademesinde 13.200, lise kademesinde 10.500 ve üniversitede de 1.300 öğretmenin görev yapmasından kaynaklanıyordu (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963: 448). Dolayısıyla öğretmen sayısı öğrenci sayısını karşılamıyordu. Buradan dönemin siyasilerinin eğitim problemlerinden haberdar olduğu ve çözüm bulmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak öğretmen sayısının artırılmasının amaçlanmasına rağmen 1961-1962 ile 1964-1965 yıllarında toplam kadın ve erkek öğretmen sayısında önceki yıllara oranla düşüş olmuştur (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 30). Bu da artan nüfus karşısında eğitimden yararlanamayan öğrenci sayısını artırmış ve eğitim kademelerine geçişte aksamaya sebebiyet vermiştir. Bu nedenle öğretmen sayısını artırmak için 1974 yılında mektupla öğretmen yetiştirme sisteminin uygulamaya alınmasına karar verilmiştir. Böylece 40.000 kadar olan öğretmen açığının giderilmesi amaçlanmıştır (Becerikli, 2021: 282).

1960'lı yıllarda öğretmen sayısında düşüş olma nedeninin arkasında önceki yıllarda uygulanan öğretmen politikası da gelmektedir. Tevfik İleri'nin ilk Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde "öğretmen öğrenci açısından genel ortaöğretim kurumlarında (bir öğretmene düşen öğrenci sayısı ortalaması) gerileme olmuştur. Yani öğrenci sayısındaki artışa paralel olarak öğretmen yetiştirilememiş böylece de sınıflar kalabalıklaşmış, elbette bu durum da eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir" (Başar, 2019: 465). Bu nedenle Demokrat Parti Dönemi'nde öğretmen ihtiyacını karşılayabilmek için öğretmen okulları açılmıştır. Ancak öğretmen sayısı yine ihtiyacı karşılamamıştır.

Demokrat Parti Dönemi'nde eğitim kurumları ve öğretmen sayısında artış olsa da yine de ihtiyacı karşılamamıştır. Bu durumun arkasında da öğretmenlik mesleğinin cazip olmayışı ve kadro sorunlarının tam çözümlenmemiş olması gibi nedenler bulunmamaktaydı. O dönemde olan öğretmen açığı problemi bu karikatüre konu olmuştur.

Görsel 14. Karikatür-12
Kaynak. Balcıoğlu, S. (1964, 18 Temmuz). *Tercüman Gazetesi*, yıl 3. sayı 986. Kapak.

Bilgi: "Yazısız" alt başlıklı karikatür, Semih Balcıoğlu tarafından çizilmiştir. Karikatür, 18 Temmuz 1964 yılında *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nin kapak sayfasında gazetenin 3. yılının 986. sayısında basılmıştır. Çizim, III. Koalisyon Hükûmeti sırasında Dr. İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığı (11 Haziran 1963-20 Şubat 1965) Dönemi'nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürün altında "YAZISIZ!..." yazmaktadır. Çizimde, bir öğrenci bir binanın resmedildiği ve üzerinde okul hatırası yazan bir brandanın önünde hatıra fotoğrafı çektirirken işlendiği için bu karikatür okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde bir öğrenci yer almaktadır. Öğrenci önlük, şort, şapka, ayakkabı ve elinde çantayla çizilmiştir. Çocuk, binanın resmedildiği bir brandanın önünde hatıra fotoğrafı çektirmektedir. Bu brandanın üzerinde okul hatırası ibaresi yer almaktadır.

Bu brandanın bir fotoğraf stüdyosundaki olan fon olması mümkündür. Resimdeki figür de üzerindeki kıyafetleri stüdyoda bulmuş ve orada giymiş olabilir. Bunun nedeni fotoğrafçılarda bazı kıyafet ve aksesuarların bulunmasıdır. Karikatürde öğrencinin

önünde durduğu branda, fotoğrafçılarda bulunan "İstanbul Hatırası" fonunu akla getirmektedir. Karikatürün altında "ilkokul çağındaki 250 bin çocuğa okul yok" notu yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatürde de bir önceki çizimde olduğu gibi bütün okul çağındaki çocukların eğitiminden yararlanamadığı durumu ele alınmıştır. Çizimdeki bilgi notunda "İlkokul çağındaki 250 bin çocuğa okul yok" yazmaktadır. Bunun nedeni 1960 yılında 21.429 ilkokulun ve 54.049 öğretmenin toplamda 2.514.592 öğrenci okutabilmesiydi (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 12-15). Bu dönemde, ilköğretim kurumlarında ve öğretmen sayısında artış olsa da ihtiyacı karşılamamaktaydı ve çok sayıda öğrenci okullarda yer bulamamaktaydı.

Bu durumla ilgili olarak 08 Haziran 1963 tarihinde mecliste gerçekleşen bir oturumda Millî Eğitim Bakanı İbrahim Öktem bu eğitim sorununa yönelik alınan önlemleri açıklamıştır.

> Beş Yıllık Kalkınma Planında; eğitim sistemimizin, toplumdaki çeşitli görevlerin yurttaşlar arasında kabiliyetlere göre dağıtılmasını sağlayacak bir şekilde düzenlenmesi, bu amaçla, durumları ne olursa olsun, kabiliyetli olanların bütün eğitim kademelerinden faydalanmaları ve böylece sosyal adalet ve fırsat eşitliğinin sağlanması gaye olarak alınmıştır. Bu prensip göz önünde bulundurularak, köylerle, ortaokulu bulunmayan kasabalardaki öğrencilere, ilkokul üzerine yükseköğrenim yapma imkânlarını sağlamak maksadıyla bakanlığımızca çeşitli tedbirlere başvurulmuş bulunmaktadır:
>
> 1. 1963-1964 öğretim yılında ortaokullara alınacak parasız yatılı öğrenci sayısı 1.300'den 1.500'e çıkarılmış olup bu miktarın %50'si köy ilkokullarına tahsis edilmiştir.
>
> 2. Yurdumuzun çeşitli mahallerinde köy çocukları için açılmasına başlanılan ve halen 9'u faaliyet halinde olup önümüzdeki ders yılında 10'u daha öğretime açılacak olan yatılı bölge okullarında, ilkokul sınıflarının üzerine tamamlayıcı çeşitli meslek kurslarını ihtiva eden sınıfların açılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, bu okullara ortaokul sınıflarının eklenmesi hususunda da gerekli karar alınmıştır.
>
> 3. Halen yurdumuzun çeşitli bölgelerinde mevcut yatılı erkek sanat ve yapı enstitülerine her yıl, bütçe imkânlarına göre 200-300 yatılı öğrenci alınmaktadır. Beş Yıllık Kalkınma Planı gereğince, öğrenci kapasitesi düşük olan okullara devam ettirilmek üzere, öğrenim yapmak imkânı bulamayan 500'e yakın öğrenciye burs verilmesi düşünülmektedir. Bunun dışında halen erkek teknik öğretimin 270 gezici köy kursu, yurdun muhtelif bölgelerinde faaliyette bulunmaktadır.

4. Kız teknik öğretimde, Elazığ Kız Enstitüsünün yatılı kısmına köy çocukları alınmakta ve icabında ilkokul öğrenimi de verilmek suretiyle enstitü mezunu olmaları imkânı sağlanmakta ve bu kızlarımızdan bazıları köy kursu öğretmeni olmaktadırlar. Diğer taraftan, gerek ortaöğrenim çağında, gerekse bu çağ dışına çıkmış ve ileri öğrenim imkânı bulamamış ilkokul mezunu kız ve kadınlarımızın bir meslek sahibi olmalarını sağlamak maksadıyla Akşam Kız Sanat Okullarının sayıları artırılmakta ve bu okulların zamanla bütün ilçelerimizde açılması yoluna gidilmektedir. Bu meyanda bazı ilçelerimizde ve köylerimizde erkek kurslarına paralel olarak, genç kız ve kadınlarımız için de 757 köy kadınları gezici kursu faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca her yıl 50 kurs açılması planlanmış olup, iki yıldan beri tatbik edilmektedir.

5. İlkokula dayalı 6 yıllık ilköğretmen okullarımıza alınan öğrencilerin %75'i köy okulları mezunları arasından seçilmektedir.

6. Öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunu köy çocuklarının teşkil ettiği imam hatip okullarında yatılılık müessesesinin kurulmasına karar verilmiştir, önümüzdeki ders yılında bu okullara yatılı 1.000 öğrenci alınacak bu okullarımız maarif sistemimiz içinde önemle göz önünde tutulacaktır.

(Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi,18.6.1963: 635)

Karikatürün çizildiği dönemde, eğitimin her bölgeye ve öğrenciye ulaşabilmesi için birçok adım atılmış olsa da yeterli gelmemiştir. Hatta İbrahim Öktem'in bakanlığı esnasında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ilkokul yatırımlarına ayırılan tahsisat, 1964-1971 yılları arasındaki ortalamanın üstündedir. 1964 yılında ilkokullara 630.552.000 ve 1965 yılında ise 583.019.000 lira yatırım için ayrılırken 1964-1971 yılları arası ortalama 456.829.333 lira ayrılmıştır (Ünal, 2007:25).

Karikatürde elinde okul çantası bulunan bir çocuk, okul hatırası yazan ve okula benzer bir bina resmi olan brandanın önünde fotoğraf çektirmektedir. Burada çizerin ele almak istediği nokta, okula gitmek isteyen ama gidemeyen birçok okul çağı çocuğunun hâlen oluşudur.

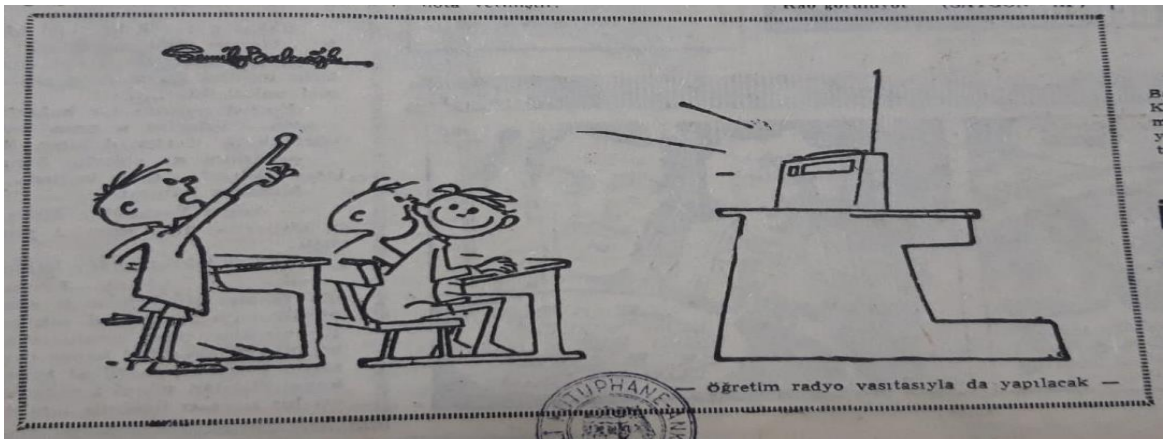

Görsel 15. Karikatür-13

Kaynak. Balcıoğlu, S. (1964, 17 Eylül). *Tercüman Gazetesi*, yıl 3. sayı 1047. Kapak.

Bilgi: Semih Balcıoğlu tarafından çizilen bu karikatür, 17 Eylül 1964 yılında *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nin kapak sayfasında gazetenin üçüncü yılının 1047. sayısında yayımlanmıştır. Çizim, III. Koalisyon Hükûmeti sırasında Dr. İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığı (11 Haziran 1963-20 Şubat 1965) Dönemi'nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürde bir sınıf (sıra, öğrenci, öğretmen masası) işlendiği için bu çizim okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde bir sınıf çizilmiştir. Sınıfta ise öğretmen kürsüsü ve öğrenci sıraları yer almaktadır. Öğretmen kürsüsünün üzerinde bir adet radyo çizilmiştir. Açık olan radyoda da yayın yapılmaktadır. Bu radyonun açık oluşu kenarında bulunan ses dalgalarından anlaşılmaktadır. Öğretmen kürsüsünün karşısına ise arka arkaya toplam iki öğrenci sırası bulunmaktadır. En ön sırada iki öğrenci, bir arka sırada ise tek bir öğrenci resmedilmiştir. Ön sırada oturan iki öğrenciden birinin yüzü ifadesiz, diğerinin yüzü ise gülümserken çizilmiştir. Arka sıradaki öğrenci ise ayakta parmak kaldırırken çizilmiştir. Bu durum ders yapıldığını göstermektedir. Ancak sınıfta bir öğretmen bulunmamaktadır. Karikatürün sağ üst köşesinde de çizerin imzası yer almaktadır. Bununla birlikte karikatürün anlamını tamamlaması adına karikatürün sol alt köşesinde "öğretim radyo vasıtasıyla da yapılacak" bilgi notu bulunmaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Karikatürde bu dönemde uzaktan eğitime getirilen yenilik olan radyo ele alınmaktadır. Sınıfta öğrencilerin olup öğretmenin olmaması çocukların

öğretmen olmadan radyo yayını aracılığıyla ders yapacaklarını göstermek içindir. Çizimde öğrencinin radyoda duyduğu sese parmak kaldırması, öğrencinin radyodaki sesin onu gördüğü düşüncesini ya da radyonun henüz nasıl bir araç olduğunu bilmediklerini göstermek amaçlıdır. Çizerin bu karikatürü çizmesinin nedeni gazetelerde öğretimin radyo aracılığıyla uzaktan yapılacağına ilişkin haberler yayımlanmasıdır.

Türkiye'de uzaktan eğitimle ilgili ilk adım 1927 yılında Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Müsteşar, Millî Talim ve Terbiye Azaları, 11 Maarif Emini ve Umum Müdürü mektupla öğretim yöntemine karar verilerek atılmıştır (Kırık, 2014: 83). Ancak mektuplaşarak eğitim 1961 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Alkan, 1981: 21). Mektupla Öğretim Merkezi Prof. Dr. Bedrettin Tuncel'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde, 7 Kasım 1960 yılında faaliyete geçirilmiştir (Başar, 1999: 93). Bu kurumun kurulmasının nedeni mesleki ve teknik okullardan mezun olup bir üst kademedeki eğitim kurumlarına devam edemeyenleri yetiştirmekti. Mektupla öğretim merkezi bu dönemde teknik ve mesleki konuda yetki belgesi sınavlarına 8-24 ay uzunluğunda kurslar açmıştır (Fidan ve Okan, 1975: 61-63). 1964 yılında da radyoyla eğitsel yayın dönemi başlamıştır. 1968 yılında "Mektupla Öğretim Merkezi" radyoyla televizyonun yaygınlaşması neticesinde "Radyo ve Televizyonla Eğitim Merkezi" olarak değiştirilmiştir (Kırık, 2014: 83).

Bu dönemde, okuryazar nüfusun artması için yapılan başka uygulamalar da olmuştur. Bunlardan biri Türk Silahlı Kuvvetlerinde olan Ali Okulları'dır. Ali Okulları, 15 Nisan 1959'da askerlik görevini yapmak amaçlı birliğine teslim olan ama okuma yazma bilmeyen askerleri okuryazar yapmak amaçlı kurulmuştur (Altunya, 2018: 119). Böylece askerlik yaşına gelmiş, okuma yazma bilmeyen erkek nüfusun bir kısmının okuryazar olması hedeflenmiştir. Hatta o dönemde eğitimin daha çok kişiye ulaşmasını sağlamak için 1974 yılında "Mektupla Öğretmen Yetiştirme Sistemi"nin uygulamaya alınmasına karar verilmiştir. Böylece 40.000 kadar olan öğretmen açığının giderilmesi amaçlanmıştır (Becerikli, 2021: 282).

Bu çizimde, yaşanan öğretmen eksikliği problemine çözüm olarak uygulamaya alınan uzaktan eğitim modeli işlenmektedir. Burada, aynı zamanda eğitim sürecinde öğrenciyle öğretmen arasındaki etkileşiminin önemi vurgulanmakta ve radyoyla eğitim verildiğinde bu etkileşimin eksik olacağı gösterilmektedir.

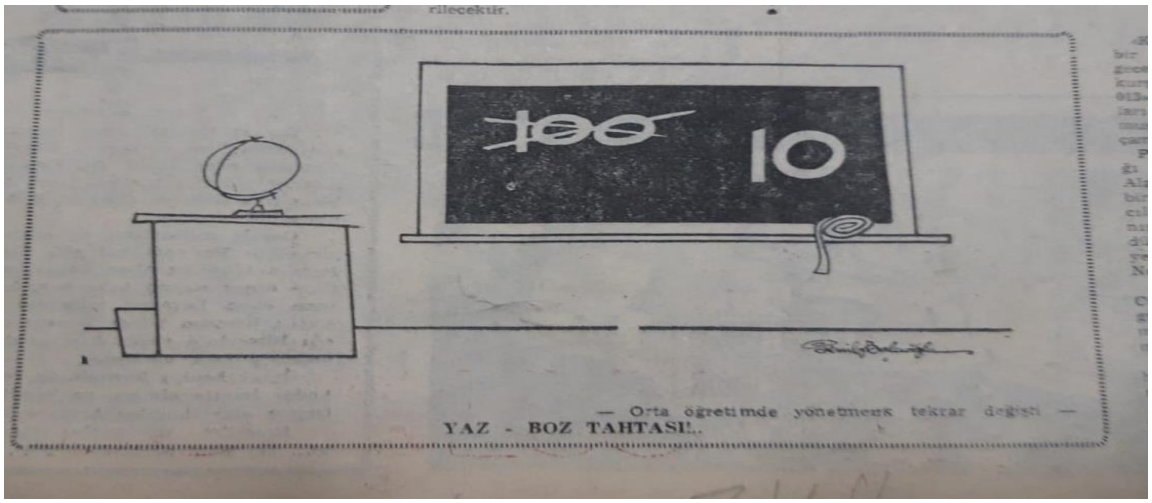

Görsel 16. Karikatür-14

Kaynak. Balcıoğlu, S. (1968, 3 Şubat). *Tercüman Gazetesi*, yıl 7. sayı 2264. Kapak.

Bilgi: "YAZ – BOZ TAHTASI!.." alt başlıklı karikatür, Semih Balcıoğlu tarafından çizilmiştir. Karikatür, 3 Şubat 1968 yılında *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nin kapak sayfasında gazetenin 7. yılının 2264. sayısında yayımlanmıştır. Karikatürün yayımlandığı sırada Millî Eğitim Bakanı olarak İlhami Ertem (2 Nisan 1967-3 Nisan 1969) görev yapmaktaydı. Tek kareden oluşan karikatürün altında "Orta öğretimde yönetmelik tekrar değişti" onun altında da "YAZ – BOZ TAHTASI!.." yazmaktadır. Tek kareden oluşan karikatürde bir sınıf (öğretmen masası, kara tahta) işlendiği için bu çizim okul, (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde, okuldaki bir sınıf çizilmiştir. Sınıfta ise siyah yazı tahtası ve öğretmen kürsüsü yer almaktadır. Karikatürde öğretmen kürsüsünün üzerinde ise dünya küresi bulunmaktadır. Karikatürde yer alan yazı tahtasına sayıyla "100" yazılmış daha sonra üzeri çizilmiş ve yine sayıyla "10" yazılmıştır. Yazı tahtasının kenarında ayrıca tebeşir ve keçeden yapılmış tebeşir silgisi bulunmaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatürün çizilme nedeni ortaöğretim yönetmeliğinde yapılan değişim ve eğitim politikalarındaki istikrarsızlıktır. Karikatürün konusu olan ortaokullarla ilgili yönetmelikte değişen madde, sınıf geçme ve sınav yönetmeliğiyle ilgilidir. 16 Ekim 1967 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulunca sınıf geçme ve sınav yönetmeliği üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre ortaokul öğrencilerinin notlarının 100 üzerinden değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır (Başar, 1999:

380). Ayrıca öğrencinin sınıfını geçebilmesi için not ortalaması uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulamaya göre:

> Her dersten 50 ve daha yukarı alan öğrencilerle, birinci devreden en çok üç, ikinci devrelerden en çok dört dersin geçme notları 3.49 olan öğrencilerden not ortalaması 60 ve daha yukarı olanların doğrudan sınıf geçecekleri belirtilmiştir. Yalnız birinci devrelerde bu dersler arasında fen bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinin her ikisi birden bulunduğu zaman doğrudan sınıf geçilemeyeceği hükmü de yönetmeliğe konulmuştur. Bunlara ek olarak birinci devrelerde Türkçe, ikinci devrelerde Türkçe kompozisyon, milli güvenlik derslerinden not ortalaması ile sınıf geçilemeyeceği hükmü getirilmiştir. Bu derslerden 50'nin altında not olan öğrencilerin sınavlara girerek notlarını en az 50'ye yükseltmeleri zorunluluğu getirilmiştir. Yine birinci devrelerde en çok üç, ikinci devrelerde en çok dört dersten öğrencilerin not yükseltme veya ortalama yükseltme sınavlarına girme koşulu getirilmiştir.
>
> (Başar, 1999: 380, 381)

30 Ekim 1967 tarihinde *Tebliğler Dergisi*'nde yayımlanan bu yönetmeliğe göre bütünleme sınavları da kaldırılmıştır. Ancak öğrenciler bu sınıf geçme ve sınav yönetmeliğinden hoşnut olmamış ve sokaklarda durumu protesto etmişlerdir. Bu protesto yürüyüşleri 24 Kasım 1968'de Mersin'de, 25 Kasım 1968'de İstanbul'da yapılmıştır (Milliyet Gazetesi, 27.01.1968: 1). Hatta öğrenciler derslere de girmemişlerdir. Öğrencilerin bu tepkisi üzerine yönetmelik yeni baştan değiştirilmiş, Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliği'nde öğrenci ders notları onluk sisteme, eski sisteme geri dönüştürülmüştür (Başar, 1999: 381).

Karikatürde, ortaokul sınav yönetmeliğiyle 16 Ekim 1967'de 100'lük sisteme geçirilmesi ve 3 Nisan 1968'de tekrar eski notlama sistemi olan 10'luk sisteme döndürülmesi çizerin yönetmelikte yapılan değişimleri yazboz tahtasına benzetmesinin nedenidir. Bu nedenle çizer bu duruma dikkat çekmek amacıyla tahtaya 100 yazmış, üzerini çizmiş ve tekrar 10 yazmıştır. Eğitim alanındaki değişiklikleri ele alan bu karikatürde, eğitimin yaz boz tahtasına dönüştüğünün eleştirisi yapılmaktadır. Bu durum yeni kararlar alınıp tekrar değiştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Okul (İlkokul, Ortaokul, Lise) ve Sınıf Teması ile İlgili Sonuçlar. Okul (ilkokul, ortaokul, lise) ve sınıf temasıyla ilgili on bir karikatür incelenmiştir. Bu tema altında öğretmen sayısının yetersizliği en çok öne çıkan konu olmuştur. Bu konunun ele alındığı dört karikatür; 8, 10, 11 ve 13 numaralı karikatürlerdir. Ülkedeki okul sayılarının

ihtiyacı karşılamaması konusunu içeren karikatürler; 7, 9 ve 12 numaralı karikatürlerdir. 4. karikatür, giyim eşyası hakkında çıkarılan tamim; 5. karikatür, köy okullarının devlet yardımıyla yapılacağı 6. karikatür, okullarda devam zorunluluğu ve 14. karikatür ise ortaokul sınav yönetmeliğinde yapılan değişikliği ele almıştır. Bu temada, eğitim kurumlarının ve öğretmenlerin ihtiyacı karşılamayışı ağırlıklı olarak üstünde durulan konu olmuştur.

Bu tema altında eğitim kurumlarının ihtiyacı karşılamadığını ele alan karikatürler büyük oranda gerçeği yansıtmaktadır. Hatta bu durum aşağıdaki Devlet İstatistik Enstitüsünün sayılarında görülmektedir. Tablo 3'te görüldüğü üzere 1953-1954 eğitim öğretim yılında beş sınıflı ilkokullardan 167.139 öğrenci mezun olmuş, bu öğrencilerin 67.062'si bir üst kademeye devam etmiş ve 100.077 öğrenci açıkta kalmıştır. 1969-1970 eğitim öğretim yılında ise 768.724 öğrenci ilkokul eğitimini tamamlamış, bu öğrencilerden ancak 357.426'sı ortaöğretime devam edebilmiş ve 330.010 öğrenci ortaöğretim kurumlarında yer bulamamıştır. İstatistiklerden görüldüğü üzere 1970 yılında ilkokulu tamamlayan öğrencilerin neredeyse yarısı ortaöğretime devam edememiştir. Bu bağlamda istatistiklerin ortaya koyduğu bilgiler ile karikatürlerin eğitim kurumlarının ihtiyacı karşılamayışı iletisinin büyük oranda örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Öğretmen sayısının yeterli olmayışı karikatürlere yansıdığı gibi Devlet İstatistik Enstitüsünün öğretmen başına düşen öğrenci istatistiklerine de yansımıştır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 11). 1953-1954 eğitim öğretim yılında köylerde toplam 1.150.300, şehirlerde ise 504.936 öğretmen görev yapmaktaydı. Köylerde öğretmen başına da 52 öğrenci, şehirlerde ise öğretmen başına 44 öğrenci düşmekteydi. Bu sayılardan bir öğretmenin mümkün olduğunca çok sayıda öğrenciye eğitim verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca VIII. İnönü Hükûmetinin başbakanı İsmet İnönü de yeterli sayıda öğretmenin olmadığını, TBMM'de hükûmet programı görüşmelerinde ele almıştır. İsmet İnönü öğretmen sayısının yeterli olmadığını aşağıdaki cümlede dile getirmiştir.

> İlköğretimde hoca eksik, ortaöğretimde hoca eksik, yükseköğretimde hoca eksikse, nereden ve nasıl yetiştirilecek, hangi külfetlere katlanılarak yetiştirilecek bu umumi olarak bellidir.
>
> (Akt: Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 1458)

İstatistiklerden ve VIII. İnönü Hükûmet Programı görüşmelerinden anlaşıldığı üzere öğretmen sayısının yeterli olmadığını ele alan karikatürlerin büyük oranda dönemin

şartlarını yansıttığını söylemek mümkündür. Ayrıca çizimlere eğitim alanında yapılan uygulamaların ya da değişen yönetmeliklerin de çarpıtılmadan yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni köy okulu yapımında devlet tarafından kısmen yardımın yapılmaya başlanacağının *Resmî Gazete'*de (Bakanlar Kuruluna Güvenildiğine Dair, 15 Ağustos 1946: 11095) yayımlanmasıdır. Bu konu ile ilgili *Resmî Gazete*'de aşağıdaki madde bulunmaktadır. Bu maddeye göre "Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir. Ancak bu okulların kereste, kiremit, cam, çivi gibi para ile satın alınması gereken malzemesini Devlet temin edecektir" (Bakanlar Kuruluna Güvenildiğine Dair, 15 Ağustos 1946: 11095). Ayrıca kasaba ve şehirlerde yapılacak olan okullar için de bir madde eklenmiştir. Bu maddeye göre "Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı da köylerdeki esaslara benzer usullere" (Bakanlar Kuruluna Güvenildiğine Dair, 15 Ağustos 1946: 11095) bağlanacağı ifade edilmiştir. Buradan, bu karikatürün dönemin eğitsel şartlarını doğru aktardığını söylemek mümkündür. Ortaokul sınav yönetmeliği hakkındaki çizim de eğitim alanında yapılan uygulamayı doğru aktarmaktadır. Bunun nedeni yönetmelikte yapılan değişikliğin 30 Ekim 1967 tarihinde *Tebliğler Dergisi*'nde yayımlanmasıdır. *Tebliğler Dergisi*'nde sınıf geçme ve imtihan yönetmeliğiyle ilgili esaslar ele alınmıştır. Bunlardan en önemlisi Madde 27'nin 1.fıkrasıdır:
Bu maddeye göre,

> Her dersten 50 ve daha yukarı not alan öğrencilerle birinci devrelerde en çok üç, ikinci devrelerde en çok dört dersin ders geçme notları 30-49 olan öğrencilerden not ortalaması 60 ve daha yukarı olanlar, doğrudan sınıf geçerler. Ancak: birinci devrelerde bu dersler arasında Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinin her ikisi birden bulunduğu takdirde doğrudan sınıf geçilmez, öğrenci bu derslerden birinin notunu en az 50'ye yükseltmekle yükümlüdür.
>
> (Tebliğler Dergisi, 30.10.1967: 381)

Yukarıda verilen açıklamalardan anlaşıldığı üzere bu tema altında dönemin eğitsel şartları karikatürler tarafından çarpıtılmadan ele alınmaktadır. Ayrıca eğitim alanında yapılan uygulamaların dönemi aktardığını söylemek mümkündür.

Tablo 3

İlkokul Mezunlarının Orta Dereceli Okullara Dağılışı 1952-1971

Öğretim Yılları	5 Sınıflı İlkokullardan Mezun Olanlar	Ortaokullara Yeni Kayıt	Meslek ve Teknik Okulları Yeni Kayıt	Hiçbir Okula Giremeyen
1952-53	146.958			
1953-54	167.139	37.471	15.601	93.886
1954-55	173.650	49.758	17.304	100.077
1955-56	184.593	57.186	18.706	97.758
1956-57	209.876	70.394	17.448	96.751
1957-58	227.583	88.432	17.516	103.928
1958-59	254.125	88.319	15.787	123.477
1959-60	273.199	99.495	18.252	136.378
1960-61	300.976	115.422	20.711	137.066
1961-62	326.896	118.516	23.360	159.100
1962-63	358.833	121.872	26.227	178.824
1963-64	388.191	118.572	32.600	207.661
1964-65	444.129	141.851	34.236	212.104
1965-66	506.370	177.603	23.978	242.548
1966-67	536.899	211.912	25.294	269.164
1967-68	56.066	225.936	27.805	283.158
1968-69	628.619	238.260	26.248	295.558
1969-70	710.983	272.629	25.980	330.010
1970-71	768.724	329.386	28.040	353.557

Kaynak. (DIE, 1973: 23)

Kitap Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları

Kitap teması ile ilgili karikatürler taranırken çizimde kitap görüntüleri araştırılmıştır. Bulunan sembollerin mevcudiyetine göre çizimler bu temaya dâhil edilmiştir. Bu temayı barındıran altı adet çizim analiz edilmiştir. Bu karikatürler *Cumhuriyet Gazetesi*'nde, *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*'nde, *Karikatür Mizah Dergisi'*nde ve *Karagöz Mizah Dergisi'*nde görülmüştür.

Medeniyetlerin izlerini taşıyan, okurları dış dünya hakkında bilgiler ile donatan kitaplar, eğitimin olmazsa olmazıdır. Günümüzde çok çeşitli ders materyalleri bulunsa da ders kitapları, öğrenciye bilgi aktarmak için eğitimcinin sahip olduğu en temel kaynaktır. Bunun nedeni ders kitaplarının sunulan bilgiye sahip olması ve pekiştirmesidir. Teknolojinin gelişmesi ile beraber radyo, televizyon ve internet aracılığı ile bilginin öğrenciye ulaşması için farklı kaynaklar ortaya çıkmıştır. Böylece eğitim daha büyük kitlelere ulaşmaya başlamıştır.

Görsel 17. Karikatür-15

Kaynak: Nezih. (1942, 12 Kasım). *Karikatür Dergisi*, sayı 359. cilt 14. yıl 7. 8.

Bilgi: Nezih imzalı bu karikatür, 12 İkinciteşrin (Kasım) 1942 tarihinde *Karikatür Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürdeki konuşmalar karikatürün alt ortasında yer almaktadır. Tek kareden oluşan karikatürde öğrencilerin önünde kitaplar bulunduğu için bu çizim kitap temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Bu karikatürde iki öğrenci arasında geçen bir konuşma bulunmaktadır. Öğrencilerden biri eğilmiş şekilde çizilmiş ve elinde de bir kâğıt bulunmaktadır. Bu öğrencinin şortla gömlek giydiği, gözlük taktığı ve elinde çantasının olduğu görülmektedir. Diğer öğrenci ise tek dizi üzerinde çizilmiştir. Bu öğrenci de şort ve gömlek giymektedir ancak çantası elinde değil, yerdedir. Yerde öğrencinin kalemi ve defteri de bulunmaktadır. İki öğrencinin arkasında ev ve ağaç silüetleri görülmektedir.

Karikatürün alt ortasında iki öğrencinin aralarındaki konuşma yer almaktadır. Öğrenci elindeki kâğıdı (karne gibi) diğer öğrenci arkadaşına göstererek "Hayat bilgisi dersinden on aldım.." demektedir. Diğer öğrenci ise ona "Baban mı çalıştırdı?" şeklinde cevap vermiştir. Karneyi gösteren öğrenci ise "Aah, bizim mahallenin bakkalı!.." cevabını vermektedir.

Yan Anlamsal Analiz: *Karikatür Mizah Dergisi*'nde yayımlanmış olan bu çizimde iki öğrenci hayat bilgisi dersi notunu konuşmakta ve bir öğrenci dersten on aldığını belirtmektedir. Bunu söyleyen çocuğun gözlüklü olarak çizilmiş olması çalışkan bir öğrenci iletisini göndermektedir. Diğer öğrenci derse kiminle çalıştığını sorduğunda

ise gözlüklü olan öğrenci mahallenin bakkalı diyerek cevap vermektedir. Bu konuşma çocukların bir şehir ya da kasabada yaşadıklarını düşündürmektedir.

Çizerin bu karikatürü yapmasındaki neden okullarda verilen hayat bilgisi derslerinin gerçek hayattan kopuk olduğunu düşündüğü ve çocukların, hayat bilgisi gibi hayata dair dersleri birebir, insanlarla iş yapan esnaflardan, informal eğitim aracılığı ile ebeveynlerine nazaran daha iyi aldığını düşündüğü için olabilir. Bu nedenden çizimde hayat bilgisinden 10 alan öğrenci arkadaşına babasının değil, mahallenin bakkalının onu çalıştırdığını söylemektedir. İçinde kitap görseli bulunduğu için çalışmaya dâhil edilen karikatürün neden yapıldığı görülmemekle beraber bu karikatür bu şekilde analiz edilebilir.

Kitap meselesi..
— Kitap sevenlere ithaf
Arkadaşlardan birine bir kitab verdim..
Fakat arkadaşım bununla mangal mı yellemiş..
Çocuğunu mu patlamış..
Yahud karısının başına mı atmış..
Yahud da üstüne basıp levha mı asmış..
Yoksa cebine sokup tramvaya mı binmiş..
Paspas olarak mı kullanmış, bilmiyorum..
O canım kitab bu halde geri geldi. Buna da şükür Hiç gelmiyebilirdi de..

Görsel 18. Karikatür-16

Kaynak. Güler, C. N. (1944, Nisan 15). *Cumhuriyet Gazetesi*, Kapak.

Bilgi: "Kitap meselesi.." başlıklı bant karikatürü, Erken Cumhuriyet Dönemi Türk karikatürünün temellerini atan Cemal Nadir Güler'in kaleminden çıkmış ve 15 Nisan 1944 yılında *Cumhuriyet Gazetesi'*nin kapak sayfasında yayımlanmıştır. Sekiz kareden oluşan karikatürün sağ köşesinde "-Kitap sevenlere ithaf" yazılmıştır. Karikatürdeki her karenin altında çizimin açıklaması bulunmaktadır. Sekiz kareden oluşan karikatürün her karesinde kitap bulunduğundan bu çizim kitap temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Bu bant karikatürü, ödünç verilen bir kitabın yıpranmış olarak teslim edilmesi hakkındadır. Karikatürde bulunan altı kare, kitabın nasıl kullanılmış olabileceği hakkındadır. Birinci karede ödünç verilen yeni bir kitap, ikinci karede ödünç kitap ile mangal yelleyen arkası dönük bir erkek figürü, üçüncü karede ödünç kitapla "çocuğunu pataklayan" bir baba, dördüncü karede "karısının başına" aynı kitabı atan bir eş ve durumu şaşkınlıkla karşılayan bir kadın figürü, beşinci karede ödünç kitabın üzerine basıp tabela asan bir erkek figürü, altıncı karede mantosunun cebinde kitap taşıyan bir karakter, yedinci karede kapıdan girerken ödünç kitabın üstüne ayaklarını silen bir erkek figürü ve son karede ise karikatürün konusu olan kitabın teslim edilmiş hâli bulunmaktadır. Birinci karede yıpranmamış olan kitap son karede yırtık ve aşınmış bir şekilde çizilmiştir. Son karenin altına "O canım kitab bu hâlde geri geldi. Buna da şükür. Hiç gelmiyebilirdi de..." yazılmıştır. Bu karikatürde, son karedeki kitabın durumunu gören çizerin aklından 2, 3, 4, 5 ve 6. karede çizilen olasılıklar geçmiş ve bu karikatürü "Kitap sevenlere ithaf" etmiştir.

Yan Anlamsal Analiz: Nisan 1944'te yapılan "Kitap meselesi.." başlıklı karikatürde emanete, kitaba ve kitap okumaya verilen kıymet ele alınmaktadır. Kitap severler için yapılan bu çizim onların duygularına tercüman olsun diye çizilmiştir. Çünkü bir kitap ödünç verildiğinde kitabı alanın onu güzelce muhafaza etmesi ve teslim aldığı gibi teslim etmesi gerekmektedir. Ancak bu karikatür incelendiğinde görülüyor ki kitabı alan kişi, aldığı emaneti kötü bir şekilde kullanmış ve hasar görmüş bir şekilde teslim etmiştir.

Çizimdeki olayların İstanbul'da geçtiği düşüncesi akla gelmektedir. Bunun nedeni karikatürün altıncı karesinde tramvay oluşudur. Ayrıca karikatürde çizilen kadın karakterinin boynundaki inci kolyeden şehirli ve maddi imkânlarının olduğu düşünülebilir.

Bu bant karikatüründe, toplumun kitaba bakış açısı ve verdiği kıymet ele alınmaktadır. Çizimde, toplumun gözünden kitapların bir bilgi kaynağı olarak değil, herhangi bir iş için kullanılabilen bir nesne olduğu iletisi gönderilmektedir. Çizerin kitaba verilen değeri ele almasındaki bir diğer maksat hâlâ toplumun kitap okumanın önemini anlamadığını düşündüğü şeklinde analiz edilebilir.

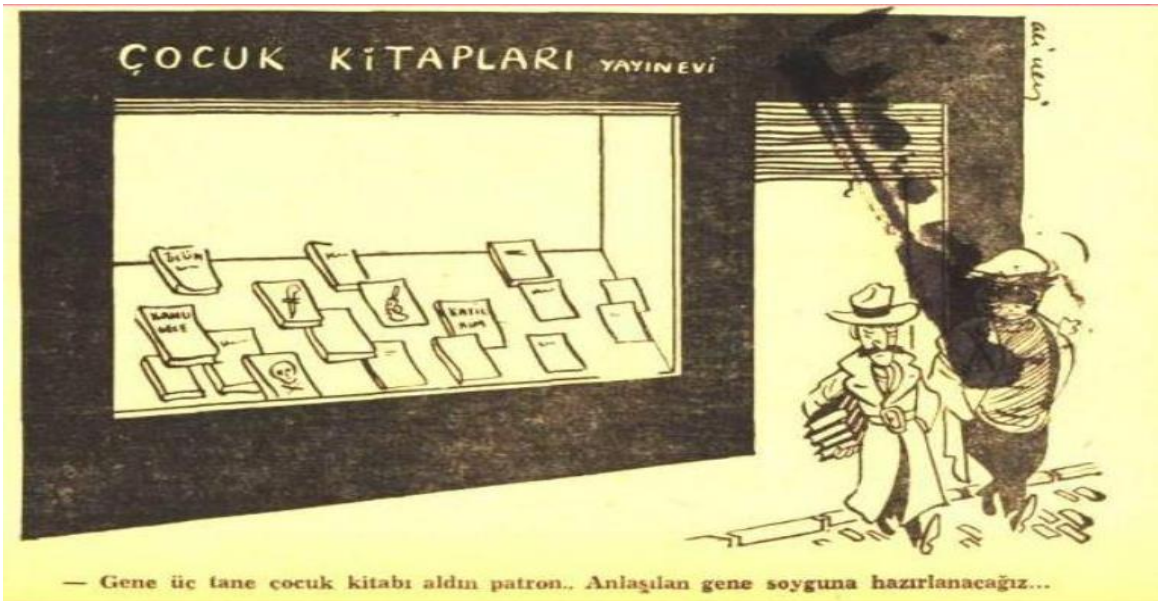

Görsel 19. Karikatür-17

Kaynak. Ersoy, A. U. (1952, 18 Kasım). *Cumhuriyet Gazetesi*, Kapak.

Bilgi: Bu karikatür, karikatürist Ali Ulvi Ersoy'un kaleminden çıkmıştır. 18 Kasım 1952 tarihinde *Cumhuriyet Gazetesi'*nin kapak sayfasında günlük karikatür olarak yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürde bir kitapçının vitrinindeki kitaplar işlendiği için bu çizim kitap temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Çizimde çocuk kitapları yayımlayan bir yayınevinin vitrini ve kapısından çıkan iki erkek figürü bulunmaktadır. Erkek figürlerinin gözleri şapkalarından görünmemekte pardösü giymekte ve üzerlerinde siyah pantolonları bulunmaktadır. Karikatürdeki iki karakterden birinin kolunun altında üç adet kitap taşıyor olması karikatürün konusudur. Sağdaki figür soldaki figüre "Gene üç tane çocuk kitabı aldın patron.. Anlaşılan gene soyguna hazırlanacağız..." demektedir.

Yan Anlamsal Analiz: Karikatür yan anlamsal olarak analiz edildiğinde iki erkek figürün hırsız olduğu çizerin yazdığı yazıdan anlaşılmaktadır. Karikatürde hırsızların çocuk kitapları satan bir yayınevinden üç kitap alması ilgi çekicidir. Bunun nedeni sağ taraftaki erkek figürünün "Anlaşılan gene soyguna hazırlanacağız..." demesidir. Buradan dönemin çocuk kitaplarının içeriği eleştirilmektedir ve bu duruma dikkat çekilmektedir.

Çocuk eğitimi bağlamında önemli yeri olan çocuk hikâyeleri, içinde birçok eğitsel ileti barındırmaktadır. Çocuk hikâyeleri yalnızca çocukların bazı değerleri anlamalarına, benimsemelerine yardımcı olmakla kalmaz, onların hayatı algılama şeklinin temelini

oluşturur. Bu nedenden hikâyelerde, çocuklara örnek olmayacak ya da kötü örnek olacak davranışlar bulunmaması önem arz etmektedir.

Çocuk edebiyatının rehberlik yapmak gibi bir işlevi bulunmaktadır. Hikâyelerin, sevgi, erdem, ahlaki değerler, anlayış, dostluk, arkadaşlık, toplumsal değerler, sadakat, saygı, şefkat, doğru yanlış gibi temalar aracılığıyla çocuklara katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Aydın, 2011: 5).

Çocuk hikâyelerinde birçok farklı konu ele alınmaktadır. Çocuklara okuma alışkanlığının yerleşmesi için de farklı konuları olan kitaplar yayımlanmaktadır. Bunlardan biri de macera kitaplarıdır. Bu macera kitaplarının bir türü olan gizem çözme hikâyeleri hâlen günümüzde varlığını sürdürmektedir. Bu hikâyelerde, ana karakter olan çocuk ya da çocuk grubu dedektiflik yaparak hikâyedeki gizemi çözmektedir. Bunlardan bazıları; *Doğu Ekspresinde Soygun, Sizinkiler Müzede: Bir Soygun, Madrabaz Usta'nın Suç Akademisi* ve *Ejderha Gemisi'nde Soygun: İpuçları Peşinde Şifreli Antik Roma Polisiyesi* gibi kitaplardır.

Çizerin bu karikatürü yapmasındaki amaç macera kitaplarındaki olayların neredeyse hırsızlara ilham kaynağı olabilecek seviyede olmasıdır. Ayrıca bu tür çocuk hikâyelerinin içeriklerinin çocuklara kötü örnek olacak davranışları bulundurmamasına dikkat çekmek de olabilir.

Görsel 20. Karikatür-18

Kaynak: Balcıoğlu, S. (1961, 9 Aralık). *Tercüman Gazetesi,* yıl 1. sayı 60. Kapak.

Bilgi: "AYDINLATMA ARAÇLARI!..." başlıklı karikatür, Semih Balcıoğlu tarafından çizilmiş ve 9 Aralık 1961 yılında *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nin kapak

sayfasında gazetenin 1. yılının 60. sayısında yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürün alt orta köşesinde karikatürün başlığı olarak "AYDINLATMA ARAÇLARI!..." bilgi notu yer almaktadır. Tek kareden oluşan karikatürde kitap resmedildiği için bu çizim kitap temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde herhangi bir insan figürü yer almamaktadır. Balcıoğlu, aydınlatma araçları adını verdiği bu karikatürde dört araç çizmiştir. Bu araçlar da aydınlanmanın sembolleri olarak gösterilmiştir. Karikatüre soldan sağa bakıldığında dört araç yer almaktadır. Birinci sırada alev almış bir meşale, ikinci sırada tabak içinde yanan bir mum, üçüncü sırada yanan bir ampul son sırada ise aydınlanma aracı olarak kitap yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatürde insan aklının ve zihninin aydınlanması ironik bir şekilde ifade edilmektedir. Karikatürde ilk başta fiziki aydınlık sağlayan bir meşale daha sonra mum takibinde ampul ve en son olarak bir kitap çizilmiştir. Çizer, karikatürde fiziki aydınlatma araçlarını insanoğlunun bu araçları keşfediş ve kullanım sırasına göre dizmiştir. İnsanoğlu ilk başta ateşi bulmuş takibinde mumla ateşi birçok yerde kullanmaya başlamış ve en sonunda elektrik sayesinde ampulle aydınlanmaya başlamıştır. Bu aydınlatma araçlarının ilk üçü fiziki karanlıkları aydınlatırken son resimde olan kitap zihinsel karanlığı aydınlatmaktadır.

Karikatürde bulunan ateş, mum ve ampul insanoğlunun zaman içerisinde nasıl geliştiğini ve ihtiyaçlarının nasıl değiştiğini göstermektedir. Mum ışığı yüzyıllarca insanlığa hizmet etmiştir ama ihtiyaçlar değiştikçe, medeniyet ilerledikçe insanlar daha karmaşık icatlar ile aydınlanmaya başlamıştır. Ancak en eski ve karmaşık bir buluş olan kitaplar bilim aracılığıyla hep hizmet etmiştir. Kitaplar sayesinde bilim sayesinde medeniyet ilerlemiş, ülkeler kalkınmış ve toplumlar yeniden şekil almıştır. Bu nedenle bu karikatürde, medeniyetin ilerlemesini yansıtan üç fiziki aydınlanma aracından sonra tarih boyunca insanlığın aydınlanmasını sağlamış kitap yani bilgi gelmektedir.

Çizerin karikatüre kitabı koymasının sebebi kitapların ateş kadar, fiziki aydınlanma kadar önemli bir aydınlanma aracı olmasıdır. Çünkü okumak aydınlanmak için bir gerekliliktir öyle ki Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığının amblеminde bir kitabın ortasında bir meşale bulunmaktadır. Bunun nedeni bilgiyi temsil eden bu meşalenin öğrenerek, araştırarak, keşfederek, çalışarak karanlıkları aydınlattığını sembolize etmesidir. Hatta bu meşale özellikle Rönesans Dönemi'nde aydınlanmanın sembolü olmuştur. Ayrıca kitap ve meşale birçok okul ve üniversitenin de logosunda

bulunmaktadır. Bunun nedeni eğitim kurumlarının öğrencilerde zihinsel aydınlanma sağlamasıdır. Karikatürde vurgulanan aydınlanma zihinsel bir aydınlanmadır ve böylesi bir aydınlanma için de en önemli araç kitaptır.

Görsel 21. Karikatür-19
Kaynak. (1962, 20 Temmuz). *Karagöz Mizah Dergisi*, yıl 54. sayı 5078. 5.

Bilgi: Eğitim konulu bu karikatür, 20 Temmuz 1962 tarihinde *Karagöz Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürdeki yazılı ifadeler karikatürün altında yer almaktadır. Bu karikatürde yerlerde süpürülen kitaplar çizilmiş olduğu için bu çizim kitap temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürün arka tarafında bina silüetleri görülmektedir. Karikatürün orta yerinde ise elinde süpürgeyle yerleri süpüren gömlekli, kravatlı, şapkalı, ceket ve pantolon giyen mutsuz ifadesi olan bir karakter yer almaktadır. Adamın arkasında ise süpürdüğü şeyleri toplayıp atması için bir faraş çizilmiştir. Yerde süpürülen nesnelerin kitap olduğu görülmektedir. Yerdeki kitapların adları karikatürde görülmektedir. Bunlar fizik, felsefe, matematik, tarih ve kimya gibi liselerde okutulan derslerdir. Temizlik görevlisi adam süpürgesiyle yerden bu kitapları süpürmektedir. Karikatürün alt ortasında "Üç lise öğrencisi çöpçülük için müracaat etti."

bilgi notu yer almaktadır. Bu bilgi notunun altında ise "ACIKLI KARİKATÜR…" notu yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Eğitim ve iş bulma durumunun ele alındığı bu karikatürde üç lise öğrencisinin çöpçülük için müracaat ettiği bilgisi paylaşılmaktadır. Bu çizim lise mezunlarının değerli olduğu yıllarda, lise öğrencilerinin eğitimini yarıda bırakıp çöpçülük için başvuru yaptığını ve ülkede yeterli istihdam olanağı olmadığını ele alınmaktadır.

Türkiye 1960'larda başlayan ve artmaya devam eden işsizlik sorunu ile hep karşı karşıya kalmıştır (Ay, 2012: 322). Bunun nedeni iş talebinin yüksek ama iş imkânlarının az ve ikisi arasında bir denge olmamasıdır. (Bekiroğlu, 2010: 181-189). Ayrıca bu yıllarda büyük yatırımlar yapılmış, GSMH'nin artırılması amaçlanmış fakat bu durum işsizliği azaltmamıştır (Karabulut, 2007: 32). Köyden kente göç de şehirlerde işsizliği daha da tetiklemiş ve işsizlik gittikçe artmıştır. Ayrıca birçok öğrenci ekonomik sıkıntıdan eğitimlerini yarıda bırakmış ve iş gücüne katılmıştır.

X. İnönü Hükûmeti Dönemi'nde yapılan bu karikatür, lise öğrencilerinin işsizlik ortamında iş bulunca, iş ayırt etmeksizin, maddi nedenlerden çalışmayı tercih ettiğini ele almaktadır. Hatta lise öğrencilerinin eğitimlerini yarıda bırakma oranı Devlet İstatistik Enstitüsünün rakamlarına da yansımıştır. Tablo 4'te görüldüğü üzere çizimin yapıldığı 1962-1963 eğitim öğretim yılında liselere toplam 34.516 öğrenci kayıt yaptırmış ancak 16.915 öğrenci mezun olabilmiştir (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 23). Kısaca, o dönemde lise öğrencilerinin %50'si eğitimlerini yarıda bırakmışlardır. Bunun ardındaki temel neden işsizliğin olduğu ülkede öğrencilerin bir iş imkânı ile karşılaştıklarında istemeseler de çalışmayı tercih etmeleriydi.

O dönemde ülkede bulunan lise sayısı diğer öğretim kurumlarına göre azdı. Çizimin yapıldığı 1962-1963 eğitim öğretim yılında toplam 213 lise hizmet vermekteydi ve bu liselerin toplam 101.387 öğrencisi bulunmaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 24, 28). Ancak bu öğrencilerin 24.868'i eğitimlerini tamamlamış ve liseden mezun olmuştur (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 24, 29). Bu nedenle okul, öğrenci ve mezun sayısının az oluşu lise eğitimini değerli kılmaktaydı.

Bu çizimde lise öğrencilerinin eğitimlerine devam etmek istemelerine rağmen iş için okuldan ayrıldıkları ele alınmaktadır. Karikatürdeki karakterin yerdeki kitapları süpürmesinin nedeni lise eğitimini yarıda bırakan öğrencinin lise eğitimi süresince öğrendiği bilgileri çöpçülük yaparken kullanamayacağını göstermek içindir.

Görsel 22. Karikatür-20

Kaynak: Rıza, N. (1963, 12 Eylül). *Akbaba,* yıl 41. cilt 4. sayı 111. 5.

Bilgi: Necmi Rıza tarafından çizilen bu karikatür, Dr. İbrahim Öktem'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde 12 Eylül 1963 yılında *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Karikatür, *Akbaba Mizah Dergisi'*nin 4. cildinin 111. sayısında yer almaktadır. Bu çizimde iki karakterden birinin kolunun altında kitaplar bulunduğu için bu karikatür kitap temalı karikatürler altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürün arka planında şehir silüeti, ön kısmında ise yetişkin iki erkek figürü resmedilmiştir. Şehir siluetinde evler, bir ağaç ve cami bulunmaktadır. Çizilen her iki yetişkinin takım elbiseli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte her iki figürün de yüzünde gözlük bulunmaktadır. Sol taraftaki figürde iki kitap diğerinde ise bir çanta çizilmiştir. Her iki figür ceket, kravat ve gömlek giymektedir. Karikatürün sağ üst köşesinde ise çizerin imzası yer almaktadır. Çizimde karakterlerden biri diğerine "Mekteplerde çocuklara ahlâk dersi okutulacakmış…" demektedir. Diğer karakter de "Fayda etmez… Analara, babalara da okutmak lazım!" şeklinde cevap vermektedir.

Yan Anlamsal Analiz: 1963-1964 eğitim öğretim yılının başlangıcında yapılan karikatürde, okullarda ahlak bilgisi dersinin okutulacağı ele alınmaktadır. Ancak çizimde ahlak eğitimine öğrencilerden değil, onların ailelerinden başlanması gerektiği

söylenmektedir. Bunun nedeni bireylerin ilk eğitimsel deneyimlerinin ailede başlamasıdır ve okulda öğrendikleri değerlerin evde pekişmesidir.

Çocukların ilk eğitimini aldığı kurum ailedir. Bu kurumda çocuk çevresindeki kişileri ve kendisini tanımaya başlar. Aileden aldığı ahlak eğitimi ile çevresi ile uyumlu, değerlere önem veren, iyiyi kötüyü, doğruyu yanlışı ayırabilen bir bireye dönüşür ve ailede aldığı eğitimle hayata hazırlanır.

Ahlak kavramı birçok kişi tarafından tanımlanmıştır ve bu tanımlardan biri Lawrence Kohlberg tarafından yapılmıştır. Ona göre ahlak "Hak-haksızlık, doğru-yanlış, iyi-kötü konularında bilinçli yargılama ve karar vermeyi ve bu karar doğrultusunda davranışta bulunmayı kapsayan bilişsel bir yapıdır" (Çiftçi, 2003: 50). Ahlak eğitiminin amacı ise "insanların düşünce yeteneklerini, gelişimlerine uygun şekilde harekete geçirmek ve ahlaki problemlerini çözmek için kendilerine daha yeterli ve kompleks düşünme becerileri" (Kohlberg and Hersh, 1977: 56) kazanmalarını sağlamaktır. Okul hayatının başlaması ile beraber aile eğitiminin etkisi çocuklar üzerinde azalsa da okulda verilen ahlak eğitimi ile kavramlar, değerler pekiştirilmektedir. Böylece ahlak eğitimi ile ahlaki ve millî değerler öğrencilere sunulmakta ve millet bilincinin gelişeceği millî kişilik oluşması hedeflenmektedir.

Bu çizimin yapılmasındaki amaç Yedinci Millî Eğitim Şûrasında din eğitimi ile ilgili olarak kararlar alınmasıdır. Şûrada din eğitiminin hedefi, öğrencilerin kişilik ve ahlak eğitimini desteklemek ve inanç ile ibadet hakkında bilgileri kazandırmak olarak kararlaştırılmıştır (Başar, 1999: 205). Din derslerinde eğitim dilinin Türkçe olması ve hazırlanacak olan müfredatın 1963-1964 yılında uygulanması kararı alınmıştır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2006: 34). Ortaokullarda, din dersi kapsamında ahlak eğitiminin oluşu, bu karikatürün konusu olmuştur. Ahlak eğitiminde ailenin rolünü ele alan bu çizim, çocukların ahlaki değerleri benimsemesi için önce ailelerinin benimsemesi gerektiğini ele almaktadır. Bunun nedeni çocuğa ahlaki değerlerin ilk ailede öğretilmesidir. Burada çocuklardan önce onları eğiten ailelerin, ahlaki değerler hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiği gönderilen iletilerden biridir.

Kitap Teması ile İlgili Sonuçlar. Kitap teması ile ilgili altı karikatür incelenmiştir. Bunlar 15, 16, 17, 18, 19 ve 20 numaralı karikatürlerdir. Bu tema altında ağırlık verilen bir konuya rastlanmamıştır. 15 numaralı karikatürde ders çalışmak, 16 numaralı karikatürde kitap sevgisi, 17 numaralı karikatürde çocuk kitaplarının

içeriklerinin önemi, 18 numaralı karikatürde kitap okumanın zihinsel aydınlanma açısından önemi, 19 numaralı karikatürde lise öğrencilerinin eğitimlerini işe girmek için yarıda bırakmaları ve 20 numaralı karikatürde de okullarda verilecek olan ahlak bilgisi dersi ele alınmaktadır.

19 numaralı karikatürde lise eğitiminin kıymetli olduğu zamanlarda iş için okulu bırakan öğrenciler ele alınmaktadır. Bu dönemde liseye kayıt yaptıran birçok öğrenci eğitimini tamamlamayıp yarıda bırakmaktaydı. Bu durum aşağıda verilmiş olan Devlet İstatistik Enstitüsünün tablosuna yansımıştır. Tablo 4'te görüldüğü üzere çizimin yapıldığı 1962-1963 eğitim öğretim yılında ortaokullardan toplam 58.151 öğrenci mezun olmuş, bu öğrencilerin 26.478'i liseye kayıt yaptırmış, 9.563'ü lise eğitimini yarıda bırakmış ve 16.915'i lise eğitimini tamamlamıştır. Bu bağlamda, dönemin ortaya koyduğu bilgilerle karikatürlerde bulunan iletilerin dönemi büyük oranda yansıttığı söylenebilir.

Tablo 4

Ortaokul ve Liselerde Birinci Sınıflara Yeni Kayıt Mezun Olanlar 1955-1971

Öğretim Yılları	Birinci Sınıfa Yeni Kayıt		Ortaokuldan Diploma Alanlar		Ortaokullardan Toplam Mezun	Birinci Sınıfa Yeni Kayıt		Liseden Mezun Olanlar		Liselerden Toplam Mezun
	E	K	E	K		E	K	E	K	
1955-56	41.990	15.196	15.682	5.485	21.167	9.063	3.002	6.331	1.693	8.024
1956-57	52.761	17.633	18.140	6.518	24.658	10.230	3.552	5.733	1.751	7.484
1957-58	63.616	20.816	20.879	7.941	28.820	12.697	3.957	6.048	2.052	8.100
1958-59	66.124	22.195	26.539	9.662	36.201	13.760	4.553	6.923	2.527	9.450
1959-60	75.670	23.825	29.136	11.117	40.253	18.425	6.119	7.878	3.035	10.913
1960-61	89.925	25.497	30.875	11.811	42.686	23.092	6.979	8.649	3.328	11.977
1961-62	90.537	27.979	37.289	13.418	50.707	26.404	7.223	10.201	4.040	14.241
1962-63	92.210	29.662	43.169	14.982	58.151	26.478	8.038	12.051	4.864	16.915
1963-64	87.663	30.909	49.501	17.160	66.661	25.235	8.417	14.392	5.186	19.578
1964-65	105.415	36.436	54.122	19.864	73.986	24.666	8.290	16.874	6.353	23.227
1965-66	131.148	46.455	57.511	22.086	79.597	32.063	11.610	18.257	6.611	24.868
1966-67	157.406	54.605	61.400	23.783	85.183	44.578	16.100	18.842	7.065	25.907
1967-68	167.244	58.692	77.215	30.263	107.478	47.300	17.623	21.869	8.115	29.984
1968-69	186.069	65.201	89.495	34.821	124.316	60.829	22.134	24.582	9.824	34.406
1969-70	210.455	75.428	98.436	38.718	137.154	66.560	25.030	29.083	11.725	40.808
1970-71	242.206	87.180	103.755	39.067	142.822	72.997	28.701	31.860	13.818	45.678

Kaynak. (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 23)

Öğretmen ve Öğrenci Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları

Öğretmen ve öğrenci temalı karikatürler taranırken çizimlerde öğrenci ve öğretmen görüntüleri araştırılmıştır. Bulunan sembollerin mevcudiyetine göre de çizimler bu temaya dâhil edilmiştir. Bu tema altında dokuz karikatür analiz edilmiştir. Bu başlık altında incelenen karikatürler *Cumhuriyet Gazetesi*'nde, *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*'nde, *Akbaba Mizah Dergisi*'nde, *Karikatür Mizah Dergisi'*nde ve *Karagöz Mizah Dergisi'*nde görülmüştür.

Görsel 23. Karikatür-21
Kaynak. Şevki. (1945, 3 Mayıs). *Akbaba,* sayı 58. 6-7.

Bilgi: Şevki tarafından çizilen bu karikatür, 3 Mayıs 1945 yılında Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde, *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Karikatür *Akbaba Mizah Dergisi'*nin 58. sayısında yer almaktadır. Dört kareden oluşan bu çizimin üç karesinde öğrenci işlendiği için bu karikatür öğretmen ve öğrenci temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatür toplam beş kareden oluşmaktadır. Karikatürün üstünde "Millî hastalıklarımızdan: Memuriyet salgını!" ifadesi yer alırken altında "Bir ömür böyle geçti!" ifadesi bulunmaktadır. Karikatürün ilk karesinde (soldan sağa) ilkokula giden önlüklü bir erkek çocuk görülmektedir. Karikatürün ikinci karesinde ise aynı çocuğun ortaokula gittiği ve biraz daha büyüdüğü gözlemlenmektedir. İkinci karede öğrencinin elinde çanta ve başında bir şapka bulunmaktadır. Karikatürün üçüncü karesinde ise aynı öğrencinin lise çağları resmedilmektedir. Öğrenci resmî üniformasıyla bir elinde çanta bir elinde montuyla okula girmektedir. Dördüncü karede ise aynı

öğrencinin üniversite yılları resmedilmiştir. Bu karede üniversite İstanbul Üniversitesi ile temsil edilmiştir. Karikatürün bu karesinde öğrenci iyiden iyiye büyümüş ve takım elbiseli bir şekilde üniversitenin önündeyken çizilmiştir. Karikatürün beşinci ve son karesinde ise öğrenci yaşlanmış, bakanlığın önünde işe giderken çizilmiştir. Dördüncü karedeki öğrencinin kıyafeti ile beşinci karedeki memurun kıyafeti aynıdır. Resmî olan kıyafet her ikisinde de yer almaktadır. Çizer bu durumu karikatürün alt ortasında geçen "Bir ömür böyle geçti!" notuyla betimlemiştir.

Yan Anlamsal Analiz: Tek partili dönemde yapılmış ve beş kareden oluşan bu karikatürde bir meslek olan devlet memurluğu ele alınmaktadır. Memur olma sürecini ve alışkanlığını aktaran bu çizimi anlayabilmek için öncelikle memuriyetin Türk toplumu için ne ifade ettiğini anlamak gerekmektedir.

Memuriyet "bir zihniyet, tutum/davranış, etik ölçüler ve tipik bir yaşam biçimine karşılık" (Aytaç, 2006: 4) gelmektedir. Bu zihniyet, Osmanlı Devleti'nin yönetim geleneğinden kaynaklanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde devletin işleri arttığı için memurların sayısında da artış olmuştur. Bunun sonucunda da "Bürokrasi, egemen sınıf olduğundan, toplumun ideal (model) insan tipi de devlet memuru" (Berzeg, 1993: 167) hâline gelmiştir. Bu nedenle, devlette çalışmak tercih edilmiş farklı meslek alanlarında sivil girişimler çok olmamıştır.

Memuriyet, Tanzimat Dönemi'nde farklı meslek grupları ile karşılaştırıldığında daha avantajlı ve sunduğu ekonomik imkânlar bakımından daha iyi bir konumda bulunmaktaydı (Acar, 2019: 234). Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkan, ekonomik ve sosyal açıdan avantajlı memur statüsü sunduğu imkânlar dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi'nde de popülerliğini kaybetmemiştir (Tutum, 1976: 18).

Osmanlı'dan devralınan memur olma düşüncesi ve isteği, hukuki açıdan da güvencesi olduğu için İkinci Dünya Savaşı'na kadar talep devam etmiştir. (Canman, 1995: 248-249; Ergun ve Polat, 1978: 253-254). Hatta 1938 yılında ülkede olan memur sayısı 134.779'dan 1946 yılında 222.166'ya çıkmıştır ve 8 yılda neredeyse memur sayısı iki katına yükselmiştir (Eryılmaz, 1995: 219).

Tek partili dönemde, devletçi sanayileşme politikaları uygulandığı ve özel sektör ile girişimcilerin sermayesi yeterli olmadığı için okumuş kesim birçok yasal güvencesi olan memuriyeti tercih etmekteydi. Dolayısıyla devletçi kalkınmadan "normal şartlar altında ömür boyu süren" (Acar, 2019: 228) memuriyet, talep edilen bir meslek hâline gelmişti.

Bu çizimde okula gitme ve mezun olma görevini yerine getirmiş, aynı şekilde de düzenli olarak devlet memuru olarak çalışmış bir karakter resmedilmiştir. Kareler incelendiğinde birbirine benzer şekilde çizildiği, sadece karakterin yaşlandığı ve gittiği yerlerin değişmesi dışında bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Buradan, memur zihniyetine sahip bireylerin durgun bir yaşam sürdükleri ve verilen görevleri aşama aşama yerine getirdikleri söylenebilir. Hatta bu konu ile ilgili Şerif Mardin, memurların her emire uyuma eğiliminde olduğu ve bunun nedeninin geçimlerinin devlet kapısına bağlı olduğunu ifade etmiştir (1992: 293). Çizerin memuriyeti bir salgın olarak görmesindeki sebep gün geçtikçe memur sayısının artması ve itaatkâr memur mantalitesinin devam edip girişimci olmamalarıdır.

Görsel 24. Karikatür-22
Kaynak. Öztin, T. (1945, 21 Şubat). *Karikatür Dergisi*, sayı 530, cilt 21, yıl 11, 8.

Bilgi: Bu karikatür, 21 Şubat 1946 tarihinde Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde *Karikatür Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürdeki konuşmalar karikatürün alt ortasında yer almaktadır. Çizimde iki öğrenci işlendiği için bu karikatür öğretmen ve öğrenci temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde bir kız ve bir erkek öğrenci görülmektedir. Tahtanın önünde yürüyen iki öğrenciden erkek olanı siyah

ayakkabılı, siyah pantolonlu ve bir eli cebinde olarak çizilmiştir. Sol kolunun altında cetvel ve defter bulunan bu karakter üzerinde gömlek ve kazak ile çizilmiştir. Erkek öğrencinin yanındaki kız öğrenci etek ve kazak giymektedir. İki karakter el ele tutuşmaktadır. Kız öğrencinin elinde kitap ve defterleri bulunmaktadır. İki öğrenci arasında geçen konuşma ise karikatürün alt ortasına yazılmıştır. Bu konuşmada kız öğrenci erkek öğrenciye "Neye derslerine çalışmıyorsun?" diye sormaktadır. Erkek öğrenci ise "Zengin olmayı kafama koydum…" diyerek cevap vermektedir.

Yan Anlamsal Analiz: Eğitim ve para kazanma arasındaki ilişkinin değerlendirildiği bu karikatürde okumadan zengin olma konusu ele alınmaktadır. Çizimde öğrencinin ders çalışmama nedeninin zengin olmayı kafasına koyması, çalışmadan, para kazanma düşüncesinde olduğunu göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan beş ay sonra çizilmiş bu karikatürü anlayabilmek için dönemin şartlarını bilmek gerekmektedir. Bu dönemde, İkinci Dünya Savaşı'na fiilen girilmemiş olsa da uzun süren kısmi seferberlik süreci savaşı hissettirmiştir. Savaş döneminde ülkede tüketim ürünlerinde sıkıntı yaşanmış ve bu nedenle bu ürünler ticari fiyatlarının çok üzerinde satılmıştır. Bunun sonucunda da tüketim malzemelerini karaborsacılık, stokçuluk yaparak yüksek fiyatlara satarak, haksız kazanç elde eden savaş zenginleri ortaya çıkmıştır (Karpat, 2010: 205; Tezel, 1986: 223, 224; Boratav, 2006: 287). Çizimin yapıldığı dönemde yeterli sayıda iş imkânının olmayışı, savaş zenginlerinin ortaya çıkması, öğrencilerin bazılarının ortaokulla lise eğitimine yaklaşımlarını değiştirmiştir. Bu nedenle öğrencilerin eğitimle kazanacağı bilgiden ziyade, parayla gelecek "zengin" statüsüne ilgileri artmış ve hedefleri hâline gelmiştir.

Çizerin bu karikatürü yapmasındaki amaç, gençlerin bu dönemde olan emek vermeden "zengin" olma isteğini yansıtmaktır. Buradaki gencin emek vermeden sonuca ulaşmak isteyen yaklaşımının dönemin ekonomik şartlarından ve "zengin" statüsüne olan ilgiden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ayrıca eğitimli olan kesimin değil, okumamış kesimin zengin olduğu ve bu duruma ortaokul ile lise öğrencilerinin özeniyor olması da çizimde ele alınmaktadır.

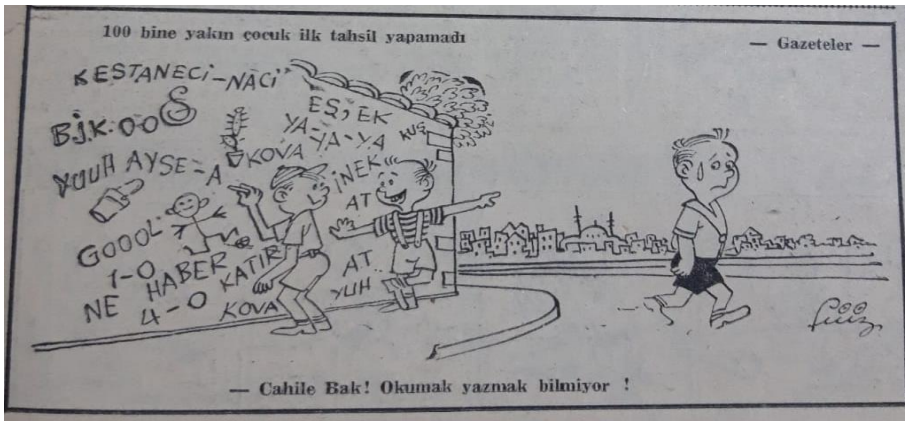

Görsel 25. Karikatür-23

Kaynak. Filiz. (1959, 28 Haziran). *Tercüman Gazetesi,* yıl 5. sayı 1453. Kapak.

Bilgi: 28 Haziran 1959 yılında Celal Yardımcı'nın ikinci Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nin kapak sayfasında, gazetenin 5. yılının 1453. sayısında yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürün altında "Cahile Bak! Okumak yazmak bilmiyor!" yazısı yer almaktadır. Bu çizimde, yazmayı öğrenen ilkokul öğrencileri işlendiği için bu karikatür öğretmen ve öğrenci temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde üç çocuk figürü yer almaktadır. Çocuklardan ikisi duvara yazı yazar vaziyette çizilmiş ve bu çocuklar aynı zamanda mutlu bir biçimde karikatürize edilmiştir. Karikatürde yer alan diğer çocuk ise üzgün bir şekilde duvara yazı yazan iki çocuktan yürüyerek uzaklaşmaktadır. Karikatürde geçen olayın büyük şehirlerden birinde geçtiğini vurgulamak için çizer bir şehir silüeti çizmiştir. Bu silüette yan yana evler ve cami görünmektedir.

Karikatürde duvara çocuklar farklı içerikleri olan yazılar yazmıştır. Bunlardan bazıları "BJK:0-0, KESTANECİ-NACİ, GOOL, KOVA, İNEK"tir. Her üç çocuk şortlu bir şekilde çizilmiş olup elinde tebeşirle çizilmiş çocuğun başında şapka da vardır. Diğer çocuklarda ise şapka detayı yer almamaktadır. Karikatürün altında ise "Cahile Bak! Okumak yazmak bilmiyor!" ifadesi yer almaktadır. Aynı zamanda karikatürün sol üst köşesinde ise "100 bine yakın çocuk ilk tahsil yapamadı" ibaresi yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatürün gazetelerde yayımlanan haberlere istinaden çizildiği yazılmıştır. Çizimin en üstüne "100 bine yakın çocuk ilk tahsil yapamadı" ifadesi yer almaktadır. Bunun nedeni çizimin yapıldığı 1959 yılında (1958-1959 eğitim öğretim yılı) toplam 2.402.885 ilkokul öğrencisinin kayıt yaptırması ve

ancak 254.125'inin beş sınıflı ilkokullardan mezun olup diploma almasıdır. (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 73). Bu karikatürün dikkat çektiği nokta çok sayıda öğrencinin ilkokula, okul sayısı ve öğretmen sayısı yeterli olmadığı için kayıt yaptıramamasıdır.

Çizimde okula gidemeyen bir çocukla, çevre bilinci olmayan ve duvarlara okulda öğretilmeyen yazılar yazan iki çocuğun alay etmesi işlenmektedir. Okuma yazma bilmeyen çocuk hem akranları gibi okula gidemediği için hem de alay edildiği için üzgün bir şekilde resmedilmiştir. Çocukların davranışları incelendiğinde bu gençlerin farklı aile kültürlerinden geldiğini söylemek mümkündür. Duvara yazı yazan iki çocuğun davranışları afacan sokak çocuğu imajını çizmektedir. Bunun nedeni, çocukların duvara görüntü kirliliğine neden olacak, mahallelerini çirkinleştirecek yazılar ve çizimler yapmalarıdır. Ayrıca çocukların duvara "İNEK, YUH, EŞEK, AT, KATIR" gibi kaba ifadeler yazmaları onların kibar ve nazik çocuklar olmadığını göstermektedir. Duvara yazılı yazılara, Galatasaray logosu, Beşiktaş'ın kısaltması (BJK), GOOL ve 0-0, 1-0, 4-0 gibi maç sonuçlarının yazılmış olması bu iki çocukta futbol kültürünün ağır bastığını göstermektedir. Diğer çocuğun çocuklara cevap vermeyip uzaklaşmasından bu çocuğun daha nazik ve saf bir yapısının olduğunu söylemek mümkündür.

Bir şehirde ve üç çocuk arasında geçen bir olayın işlendiği karikatürde, kentlerde dahi okulların yetersiz oluşu, bu nedenle binlerce çocuğun ilkokul eğitimi alamaması işlenmektedir. Ayrıca okul çağına gelmiş çocukların, eğitim almaya başlamış olsa da yanlış davranışlarda bulunabilecekleri çizimde olan bir başka iletidir. Çünkü okulda toplumca kabul gören davranışlar, doğru ve yanlış arasındaki fark öğretilse de çocuklar hatalı davranışlarda bulunabilirler.

Görsel 26. Karikatür-24

Kaynak. Rıza, N. (1953, 1 Ekim). *Akbaba,* cilt 4. sayı 81. 10-11.

Bilgi: Necmi Rıza tarafından çizilen bu karikatür, 1 Ekim 1953 yılında, Prof. Dr. Salim Burçak'ın Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. "Mektepler Açıldı!.." alt başlığıyla yayımlanan karikatür *Akbaba Mizah Dergisi'*nin 4. cildinin 81. sayısında çizilmiştir. Üç bölümden oluşan bu çizimin üç karesinde de öğrenci işlendiği için bu karikatür öğretmen ve öğrenci temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatürde üç farklı bölüm olsa da karikatür tek bir kareden oluşmaktadır. Karikatürün birinci bölümünde bir erkek bir kız öğrenci çizimi yer almaktadır. Erkek öğrencinin bir elinde kitap diğer elinde ise sefer tası detayı çizilmiştir. Sırtında da sırt çantası yer almaktadır. Ayrıca erkek öğrencinin hem kafasında hem de dizinde yara bandı detayının da olduğu görülmektedir. Yanındaki kız öğrencinin saçları örgülüdür. Üzerinde siyah bir önlük, elinde ise çantası vardır. Bu bölümdeki çizimin altında "İSTANBULDA ÖĞRENCİ.." yazılmıştır. Bu bölümdeki öğrencilerin arkasına çizer tarafından tramvay detayı çizilmiştir.

Karikatürün ikinci bölümünün altında "BEYOĞLUNDA ÖĞRENCİ" yazmaktadır ve karikatürist yine bir kız bir erkek öğrenci çizmiştir. Bu bölümde, şapka giyen erkek öğrencinin elinde İngilizce yazılar bulunan tek bir kitap bulunmaktadır. Erkek öğrenci figürü formasız olarak işlenmiştir. Bu öğrencinin başında şapkası, kareli gömleği, montu, gri pantolonu ve köpeği vardır. Kız öğrencinin de elinde İngilizce bir kitap bulunmaktadır. Kız öğrenci de erkek öğrenci gibi forma giymemektedir. Üzerinde askılı bluz, kısa kollu ceket ve paçaları katlanmış bir pantolonla resmedilmiştir. "BEYOĞLUNDA ÖĞRENCİ" alt başlığı ile çizilen kısımda iki öğrencinin ardındaki otobüs detayı göze çarpmaktadır.

Karikatürün üçüncü bölümünde ise çizimin altında "DOĞU İLLERİNDE ÖĞRENCİ.." alt başlığı bulunmaktadır. Burada da diğer iki bölümde olduğu gibi eğitim alan öğrenciler çizilmiştir fakat bu öğrencilerin hepsi erkektir. Bu kısımda toplam beş öğrenci çizilmiştir. Bu öğrencilerin geleneksel kıyafetlerle ve başlarında feslerle eğitim aldığı görülmektedir. Öğrencilerin üzerindeki kıyafetler eski ve yamalıdır. Hatta bir öğrencinin ayağında çorap yoktur. Karikatürün bu bölümünde bir hoca çizilmiştir. Hocanın önünde bir rahle yer almakta ve rahlenin üzerinde Arapça harflerle yazılı bir kitap bulunmaktadır. Ayrıca hoca sakallı, kavuklu, tespihli ve çorabı delik olarak çizilmiştir.

Yan Anlamsal Analiz: *Akbaba Mizah Dergisi*'nde yayımlanan bu çizim ülke genelinde eğitimde fırsat eşitliğinin ya da standardizasyonun olmadığına yönelik yapılmış bir çalışmadır. Bu durumda çizim üç ayrı öğrenci profili ve okul tipi işlenerek yapılmıştır.

Karenin sol üst kısmında, iki ilkokul öğrencisi çantalı ve önlüklü olarak çizilmiştir. Çizimin bu kısmından büyük şehirlerde öğrencilerin okullarda yer bulduğu ve mutlu bir şekilde okula gittiği ele alınmaktadır.

Karenin sağ üst kısmında, iki ortaokul ya da lise öğrencisi formasız olarak işlenmiştir. İki öğrencinin elinde, kapaklarında İngilizce yazılar yazan kitapların oluşu bu öğrencilerin yabancı dilde eğitim veren yabancı okullara gittiklerini düşündürmektedir. Bu okullarda yabancı dille eğitim verildiği için çizimin bu kısmında olan öğrencilerin ellerindeki kitapların üzerinde İngilizce yazılar bulunmaktadır. Ayrıca böyle okullara ancak imkânı olan varlıklı aileler çocuklarını kayıt ettirebilmekteydi.

Bu dönemde ülke genelinde 43 özel ortaokul, 32 özel lise eğitim vermekte ve bu okulların da toplam 10.413 öğrencisi bulunmaktaydı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1967). 1926 yılında bu okullar hükûmet tarafından denetim altına alınmaya başlanmıştır (Akyüz,

2006: 375). Hatta okutulacak kitaplar da denetlenmeye başlanmıştır (Başar, 2019: 196). Ancak bu okullarda okuyan öğrencilerin bazıları kendi kültürlerinden uzaklaşarak "Batı hayranı" olarak yetişebiliyordu (Akyüz, 2006: 375). Bu nedenle Beyoğlu'nda öğrenciyi temsil eden karakterlerin giyimlerinden, bu öğrencilerin Batılı bir yaşam tarzını benimsemiş öğrencileri temsil ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Karikatürün sağ üst kısmında bulunan iki öğrenciden ve sol üst kısmında bulunan iki önlüklü öğrenciden, İstanbul içinde farklı eğitim veren kurumların varlığına dikkat çekilmektedir. Bunlar, devlet okulları ve yabancı okullardır. Çizimde, bu noktada aynı şehirde eğitimde olan farklılığın varlığına işaret edilmektedir.

Karenin alt kısmında, "DOĞU İLLERİNDE ÖĞRENCİ.." alt başlığı bulunmaktadır. Ancak burada diğer iki bölümde olduğu gibi sadece eğitim alan öğrenciler değil, aynı zamanda öğretmen (hoca) de çizilmiştir. Bu kısımdaki öğrencilerin hepsi eski kıyafetler giyen, fesli erkek öğrencilerdir. Kıyafetlerden öğrencilerin imkânlarının iyi olmadığı anlaşılmaktadır. Çocuklara ders veren hocanın önünde bir rahle oluşu ve rahlenin üzerinde Arapça harflerle yazılı bir kitap bulunması o bölgeye modern eğitim sisteminin ulaşmadığını bu nedenle de uygulanamadığını yansıtmaktadır. 1953 yılında ülkedeki okul ve öğretmen sayısı birçok ilde yetersiz kalmaktaydı. Hatta birçok köyde okul bile bulunmamaktaydı. Bu durumla ilgili 13 Kasım 1950 tarihinde dönemin Millî Eğitim Bakanı TBMM'de yaptığı bir konuşmada, ülkede olan 33.094 köyün 15.553'ünün okulu olduğunu 18.386 köyde hâlen okul olmadığını açıklamıştı (Başar, 2019: 457). Dolayısıyla modern eğitimin ulaşamadığı bölgelerde eski eğitim sistemi kullanılmaya devam edilmekte ve öğrenciler modern eğitimden yararlanamamaktaydı.

1924 Anayasası'nın 87. maddesi gereğince ilköğretim kurumları karma hâle getirilmiş ve ücretsiz olmuştur. Fakat okul sayısı ve öğretmen sayısındaki yetersizlik eğitimde fırsat eşitliğini imkânsız kılmıştır. Birinci Demokrat Parti Hükûmeti Dönemi'nde, eğitim politikasında ilerleme kaydedilmesi gerektiği ve ilk olarak eğitimi yaygınlaştırmaya okulların az olduğu şehirlerden başlanacağı dile getirilmiştir (Yüce, 2008: 53). Hatta Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu Eğitimde Fırsat Eşitliği Raporu'nda durum şu şekilde aktarılmıştır:

> Ülkemizdeki ekonomik ve sosyal dengesizlikler sonucu tüm öğretim kuruluşlarından yurttaşlarımız eşit ölçüde yararlanamamaktadır. Varlıklı aileler ve büyük kentlerde yaşayanlar daha geniş okuma alanları bulurken, dar gelirli ve köylerde bulunanlar içinde yaşadıkları ortam yüzünden öğretimin ilk basamağından dahi yoksun kalmaktadırlar.
>
> (Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu, 1966: 79).

1960'lı yılların başında eğitim öğretim alanında kent ve kırsal kesimde bir eşitsizlik söz konusuydu (Öztan, 2021: 291). İstanbul ve ülke genelinde eğitimin farklı uygulandığının çizildiği karikatürde bu durumla ilgili üç tespit yapılmaktadır. Bunlardan ilki, Tanzimat Dönemi'nde olduğu gibi hâlen okullar arasında ayrım olduğudur. Bu ayrım; devlet okulları, özel okullar ve modern eğitimin ulaşmadığı bölgelerde eski eğitim sistemini kullanmaya devam eden okullardır. İkincisi de eğitimin en temel ilkelerinden birisi olan fırsat eşitliğinin sağlanamaması durumudur. Üçüncüsü de İstanbul içinde bulunan yerli ve yabancı okul farkıdır.

Görsel 27. Karikatür-25

Kaynak. Filiz. (1960, 29 Temmuz). *Tercüman Gazetesi,* yıl 6. sayı 1864. Kapak.

Bilgi: Altında "İLKÖĞRETİM!" yazan karikatür, 29 Temmuz 1960 yılında Fehmi Yavuz'un Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nin kapak sayfasında gazetenin 6. yılının 1864. sayısında yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatür üç aşamadan oluşmaktadır. Üç aşamadan oluşan bu çizimin her kısmında öğretmen ve öğrenci işlendiği için bu karikatür öğretmen ve öğrenci temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatür yukarıdan aşağıya olacak şekilde üç bölüme ayrılmıştır. Karikatürün en üst kısmında "İLK TEDRİSAT BİLÂİSTİSNA TÜRKÇE YAPILACAK" ifadesi yer almaktadır. Bu ifadenin hemen altı karikatürün ilk bölümü olup bu bölümde iki kişi yer almaktadır. Bunlardan biri öğrenci biri öğretmendir. Öğrenci önlüklü çizilirken öğretmen takım elbise ve başında şapka detayı ile çizilmiştir. Birinci kişi soldan sağa Türkçe harflerle "A" harfini yazmaktadır. Aynı bölümde bir de sağdan sola Arap harfleri yazan bir figür çizilmiştir. Karikatürün bu bölümü "1" olarak da numaralandırılmıştır. 2 numaralı bölümde ise her iki karakter yazmaya devam etmektedir. Bu bölümde Türkçe harflerle yazı yazan karakterle Arap harfleriyle yazı yazan karakter sırt sırta gelmiştir. Üçüncü ve son aşamada ise soldan sağa Türkçe harflerle yazı yazan öğrenci figürü, Arap harfleriyle yazı yazan öğretmen figürünü devre dışı bırakarak Atatürk yazısını Latin harfleri ile yazmıştır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatür gazetelerde yayımlanan haberlere yönelik çizilmiştir. Çizimde "İLK TEDRİSAT BİLÂİSTİSNA TÜRKÇE YAPILACAK" yazmaktadır. Bu ifade hiçbir ayrım gözetmeksizin bütün ilköğretim kurumlarında eğitim Türkçe yapılacak anlamına gelmektedir. Böyle bir yazının karikatürde olması ilgi çekicidir. Bunun nedeni o dönemde eğitimin zaten sadece Türkçe yapılmasından ve ilkokullarda eski harflerle okuma yazma eğitimi verilmemesidir. Ayrıca Fehmi Yavuz Dönemi'nde ilkokul eğitimi ile ilgili çizimdeki gibi bir karar alınmamıştır.

Fehmi Yavuz üç ay on iki gün gibi kısa bir süre Millî Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Bu sürede Ford Vakfı danışmanlarından üç kişilik bir komite oluşturulmuş ve öğretmen yetiştirme sistemini geliştirmek için bir rapor hazırlanmıştır (Başar 1999: 62). Bu dönemde devletin kalkınması için eğitimin önemi vurgulanmış ve okuryazar nüfusun artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda askerliğini yedek subay olarak yapan lise mezunu askerlerin, üç aylık bir eğitim sonucunda ilkokullarda öğretmen olarak görev yapmalarının yararlı olacağı kararına varılmıştır. Ayrıca Bakan Fehmi Yavuz Dönemi'nde halk eğitimi genel müdürlüğü kurulmuştur (Başar, 1999: 69).

Çizimde ilkokul eğitiminin sadece Türkçe yapılacağı ele alınmaktır. Ancak bu konu Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanı olduğu dönemde toplanan (15-21 Şubat 1943) İkinci Millî Eğitim Şurasında zaten ele alınmıştır. Hatta şûrada alınan birinci karar sadece ilköğretim kurumlarında değil, "bütün eğitim kurumlarında ana dil çalışmalarında verimin arttırılması" (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2006: 19) olmuştur. Buradan zaten eğitimin her kademede Türkçe yapıldığı ancak geliştirilmesinin gerektiği anlaşılmaktadır.

Üçe bölünen karikatürde, Arap harflerinden Türk harflerine geçişin aşamaları görülmektedir. Ayrıca bu dil geçişinin Atatürk kelimesi üzerinden yapılmasının nedeni yeni devrin eski devrin yerini aldığını göstermek, Cumhuriyet'in eğitim vizyonunu anımsatmak, Atatürk'ün ülkenin geleceği için eğitimcilere yüklediği anlamı ve önemi hatırlatmaktır.

Karikatürün birinci kısmında yazı yazan iki karakter, ikinci bölümde çarpışmak üzeredir. Son bölümde ise modern eğitim sistemini temsil eden, Türkçe harflerle yazı yazan karakter; Arap harfleriyle "Ali" yazan, eski eğitim sistemini devam ettirmeye çalışan öğretmen figürünü devre dışı bırakarak Atatürk yazısını yeni Türk harfleriyle yazarak tamamlamaktadır. Çizerin hocaya eski harflerle Ali, öğrenciye yeni Türk harfleriyle Atatürk yazdırmasındaki neden yeniyi temsil eden öğrencinin eski eğitim sistemine karşı kazandığı başarıyı göstermektir.

Bu karikatürde ele alınan bir başka nokta ise bazı eğitimcilerin Türkçe eğitim verme konusunda yetkin olmadığını göstermek olabilir. Hatta 1949 yılında dönemin Millî Eğitim Bakanı eğitmen kurslarından mezun eğitmenlerin verimsiz olanlarının tasfiye edilmesine karar vermiş. Bunun sonucunda da 8.500 olan eğitmen sayısı 6.500'e düşürülmüştür (Başar, 2019: 415).

Çizimde tahtada Atatürk yazması, Atatürk'ün modern eğitime verdiği önemi vurgulamak ve yeni eğitim sisteminin başarısını göstermek amaçlı olduğunu söylemek mümkündür. Atatürk eğitime ayrı bir önem vermiştir ve verdiği değeri 15 Temmuz 1921'de Ankara Maarif Kongresini açarken ifade etmiştir. Ayrıca Atatürk 24 Mart 1923'te Kütahya'da eğitimcilere "Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak irfan ordusu ile sağlanabilir." diyerek eğitime verdiği önemi ve eğitimin gerekliliğini ifade etmiştir (Akyüz, 2006: 339). Bu çizimde irfan ordusunun zaferi tahtaya Atatürk yazılarak gösterilmektedir.

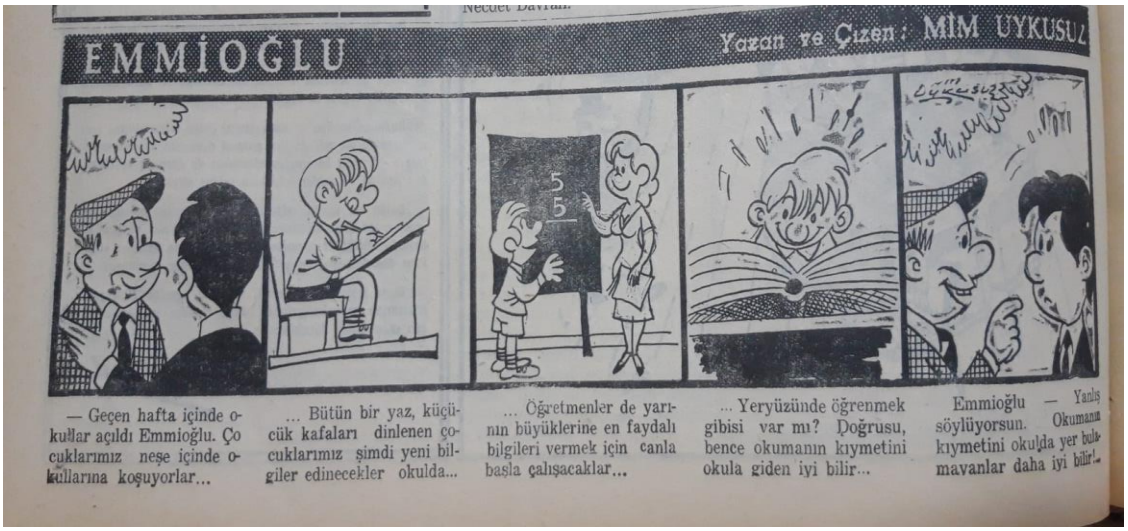
EMMİOĞLU
Yazan ve Çizen: MİM UYKUSUZ
— Geçen hafta içinde okullar açıldı Emmioğlu. Çocuklarımız neşe içinde okullarına koşuyorlar...
... Bütün bir yaz, küçücük kafaları dinlenen çocuklarımız şimdi yeni bilgiler edinecekler okulda...
... Öğretmenler de yarının büyüklerine en faydalı bilgileri vermek için canla başla çalışacaklar...
... Yeryüzünde öğrenmek gibisi var mı? Doğrusu, bence okumanın kıymetini okula giden iyi bilir...
Emmioğlu — Yanlış söylüyorsun. Okumanın kıymetini okulda yer bulamayanlar daha iyi bilir!..

Görsel 28. Karikatür-26

Kaynak. Uykusuz, M. (1962, 5 Ekim). *Karagöz Mizah Dergisi,* yıl 55. sayı 5089. 6.

Bilgi: Mim Uykusuz imzalı, beş kareden oluşan karikatür 5 Ekim 1962 tarihinde *Karagöz Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Beş bölümden oluşan bu bant karikatürünün üç karesinde öğrenci ve bir karesinde öğretmenin işlendiği için bu karikatür öğretmen ve öğrenci temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatür sıralı olarak beş kareden oluşmaktadır. Soldan sağa sıralı bir şekilde birinci karede iki adamın sohbeti verilmektedir. Adamların her ikisi de takım elbiselidir. Birinci karede, dinleyen adamın kıyafetiyle uyumlu şapkası bulunmaktadır. Birinci karede başlayan konuşma diğer karelerde de devam etmektedir. Değişen sadece karelerdeki çizim farklılıklarıdır. İlk dört karede konuşan kişi (siyah takım elbiseli adam) aynıdır. Son karede ise kareli takım elbiseli ve şapkalı olan karakter konuşmaktadır. Birinci karede "Geçen hafta içinde okullar açıldı Emmioğlu. Çocuklarımız neşe içinde okullarına koşuyorlar…" şeklinde bir konuşma geçmektedir. İkinci karede bir çocuğun masasında ders çalıştığı görülmektedir. Bu karede konuşma "…Bütün bir yaz, küçük kafaları dinlenen çocuklarımız şimdi yeni bilgiler edinecekler okulda…" şeklinde devam etmektedir. Üçüncü karede ise kısa kollu elbise giyen kadın bir öğretmen ve önlüklü erkek bir öğrenci tahta başında ders esnasında çizilmiştir. Bu karede konuşma "… Öğretmenler de yarının büyüklerine en faydalı bilgileri vermek için canla başla çalışacaklar…" şeklinde devam etmektedir. Dördüncü karede ise öğrenci yine ders başında kitap okurken çizilmiştir. Bu karede konuşma "…Yeryüzünde öğrenmek gibisi var mı? Doğrusu, bence okumanın kıymetini okula giden bilir…" şeklinde devam

etmektedir. Beşinci ve son karede ise şapkalı adam (Emmioğlu) şöyle bir cevap vermektedir: "Yanlış söylüyorsun. Okumanın kıymetini okulda yer bulamayanlar daha iyi bilir!.."

Yan Anlamsal Analiz: Beş kareden oluşan bu karikatürde dönemin eğitsel durumundan ve eğitimin öneminden bahsedilmektedir. Çizimde ele alınan konu, öğretmen ve okul sayısının yeterli olmadığından ihtiyacı karşılayamamasıdır.

Karikatürün konusunun "Okumanın kıymeti" olmasındaki sebep II. İnönü Koalisyon Hükûmeti Dönemi'nde hâlen ülke genelindeki birçok köyde ve kasabada okul bulunmaması ve çok sayıda öğrencinin okullara kayıt yaptıramamasıdır. II. İnönü Koalisyon Hükûmeti, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda eğitim ile ilgili politikaları belirlerken 1961 yılında, ülkedeki öğrenci, öğretmen ve kayıt olamayan öğrenci rakamlarını açıklamıştır. Bu sayılara göre 1961 yılında ilkokul çağına gelen 1.353.000 çocuk ilköğretim kurumlarına, 1.717.000 çocuk ortaokullara, 1.462.000 öğrenci liselere ve 1.806.000 lise mezunu da bir sonraki eğitim kademesi olan üniversiteye devam edemiyordu (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963: 448). Bunun nedeni ilköğretim kademesinde 67.900, ortaöğretim kademesinde 13.200, lise kademesinde 10.500 ve üniversitede de 1.300 öğretmenin görev yapmasından kaynaklanıyordu (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963: 448). Dolayısıyla öğretmen sayısı öğrenci sayısını karşılamıyordu. Ayrıca 1952 yılında dönemin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, mecliste yapmış olduğu konuşmada (26 Aralık 1952) Türkiye'de 15.873 köyde okul olduğunu ancak 18.561'inde okul bulunmadığını söylemiş ve okulu olmayan köyleri de okula kavuşturmak niyetinde olduklarını ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 440). Bütün bu çabalara rağmen eğitimde istenilen noktaya gelinememiş hatta İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilköğretimin bütün ilkokul çağındaki nüfusu kapsayacağı ve ilköğretim üzeri eğitim kurumlarından bütün ilkokul mezunu öğrencilerin yararlanacağı hedefi konmuştur (DPT, Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl, 1968-1972:158).

Çizim yapılmadan bir yıl önce (1961) ülkede ilkokul, ortaokul, lise ve üniversiteye kayıt yaptıramayan öğrenci sayısı toplam 6.338.000 olduğu için bu karikatür "okumanın kıymeti" olarak başlıklandırılmıştır. Milyonlarca öğrencinin eğitimden yararlanamama durumu bu konunun ele alınmasındaki ana sebeptir.

Görsel 29. Karikatür-27

Kaynak. Burhan. (1945, 21 Nisan). *Akbaba,* yıl 43. cilt 8. sayı 17. 7.

Bilgi: Karikatürist Burhan tarafından çizilen bu karikatür, 21 Nisan 1945 yılında Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde Akbaba Mizah Dergisi'nde yayımlanmıştır. Karikatür, Akbaba Mizah Dergisi'nin 8. cildinin 17. sayısında yer almaktadır. Karikatüre "23 Nisan" olarak başlık atılmıştır. Bu başlık karikatürün üst ortasında yer almaktadır. Bu karikatürde öğrenciler ve öğretmen işlendiği için bu karikatür öğretmen ve öğrenci temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde 23 Nisan kutlaması yapan iki farklı çocuk grubu betimlenmektedir. İki öğrenci grubunun arkasına büyük bir kapı çizilmiştir. Kapının ortasında sağlı sollu olacak şekilde bayraklar, bayrakların ortasında ise "23 Nisan" yazısı yer almaktadır. Girişin solunda başlarında bir kadın öğretmen olan üniformalı, kız erkek karışık bir öğrenci grubu yer almaktadır. Bu grupta bulunan öğrencilerin birinin elinde bir pankart vardır. Bu pankartta "ATANIN İZİNDEYİZ" yazmaktadır. Grubun en önündeki öğrenci elini diğer gruba işaret ederek öğretmene "Aaa! Bunlar hangi okul öğretmenim?" sorusunu sormaktadır. Bu soru karikatürün alt kısmında yer almaktadır.

Sorunun yöneltildiği sağ tarafta bulunan çocuk grubunun başında öğretmen bulunmamakta sadece çocuklar yer almaktadır. Sayıları soldaki gruba göre daha az olan bu gruptaki çocukların üniformaları yoktur ve üzerlerinde yıpranmış eski kıyafetler bulunmaktadır. Bu grupta ise üç farklı pankart yer almaktadır. Birinci pankartta "GİYECEK İSTERİZ", ikinci pankartta "OKUL İSTERİZ", üçüncü pankartta ise

“YİYECEK İSTERİZ” yazmaktadır. Sol taraftaki öğretmenli öğrenci grubu neşeli olarak çizilmişken sağ taraftaki çocuk grubu düşünceli olarak işlenmiştir. Karikatürün sağ üst kısmında ise çizerin imzası yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Karikatürde iki farklı öğrenci ya da çocuk grubu görülmektedir. Ancak bir grup öğrencinin başında öğretmen varken diğer grubun başında kimse yoktur ve çocuklar önlük giymemektedir. Öğretmen ile beraber işlenen ve önlük giyen öğrencilerin okula gittikleri anlaşılmaktadır. Karikatürde sağ taraftaki çocuk grubunun ise ellerindeki yazılardan gösteri yaptıkları, okula gidemedikleri ve yokluk çektikleri anlaşılmaktadır.

1945 yılında yapılmış olan bu karikatür Köy Enstitüleri kurulduktan beş yıl sonra yapılmıştır. Köy Enstitüleri’nin amacı yoksulluk çeken bölgelerin kısıtlı imkânlara rağmen çağdaş öğrenim görmelerini sağlamaktı (Gediklioğlu, 1971: 241-250). Böylece eğitim kurumu bulunmayan bölgelere de eğitim ulaşabilecekti. Bu yıllarda okul sayısı artmış olsa da İkinci Dünya Savaşı’nın sebep olduğu ekonomik etkiler mevcuttu. İkinci Dünya Savaşı sürecinde üretim yapan kesimin silah altında olması nedeniyle üretim tüketimi karşılamamaya başlamış, iş gücü kaybı ortaya çıkmış, alım gücü düşmüş, arka arkaya çıkartılan vergiler büyük üreticiye faydalı olurken küçük üreticiyi de mağdur etmişti (Aksanyar ve Biçer, 2008: 382; Teke, 2021: 183). Bu durumdan, özellikle de tarım sektörü etkilenmiştir (Bülbül, 2006: 4).

Bu karikatürde okul ve öğretmen sayısının ihtiyacı karşılamadığı vurgusu yapılmaktadır. Bunun nedeni 1944-1945 eğitim öğretim yılında şehir ve köylerde toplam 27.317 ilkokul öğretmeninin 1.358.000 ilkokul öğrencisine, 14.010 ilkokulda eğitim vermesinden ve birçok okul çağı çocuğunun eğitimden mahrum kalmasıydı (Başar, 2019: 351). Ayrıca karikatürün yayımlanmasından yedi yıl sonra Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri ülkede sadece 15.873 köyde okul olduğunu ve hâlen 18.561’inde okul bulunmadığını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 440). Bu durum da eğitime erişimde eşitsizliklere yol açmıştır. 1945 yılında 18.790.174’lük nüfusun çoğunun 14.103.072’sinin köylerde yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda çok sayıda okul çağındaki çocuğun eğitimden eşit ölçüde yararlanamadığı anlaşılmakta ve bu durum çizime yansımaktadır.

Çocukların giyimlerinden ve ellerinde bulunan pankartlardan iki çocuk grubu arasında sosyoekonomik eşitsizliğin mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bunun nedeni İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında alım gücünün azalmasıdır. Çizimde,

sosyoekonomik ve eğitime erişimde olan eşitsizliklerden dolayı 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlanırken hâlen birçok çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanamadığı, bayramını doya doya kutlayamadığı ele alınmaktadır.

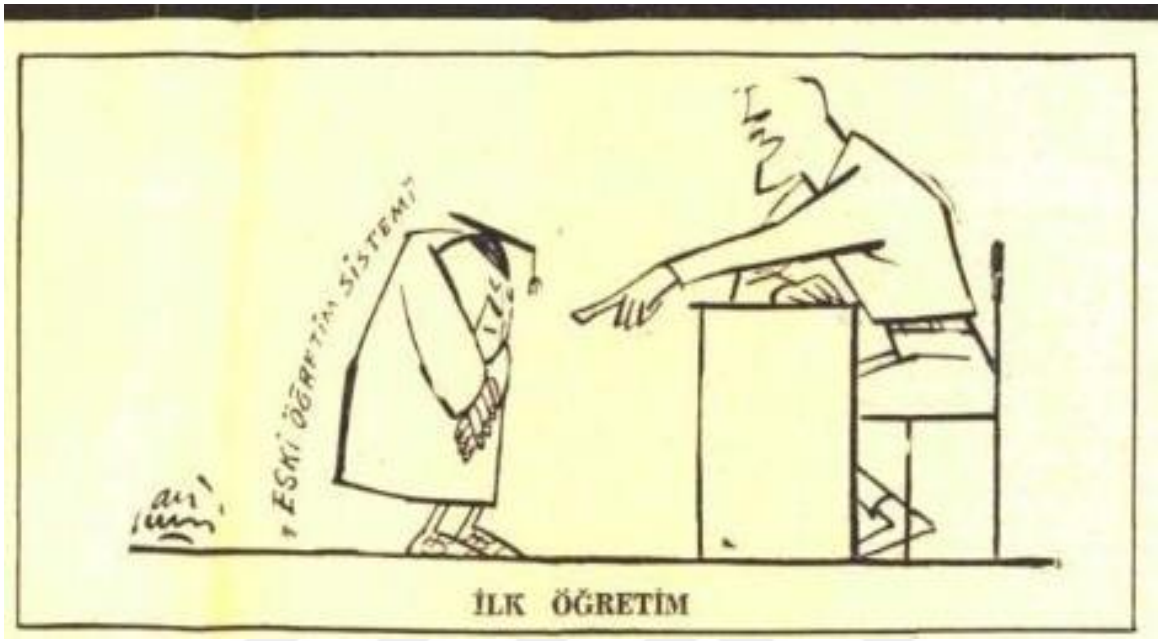

Görsel 30. Karikatür-28

Kaynak. Ersoy, A. U. (1968, 21 Haziran). *Cumhuriyet Gazetesi*, Kapak.

Bilgi: Ali Ulvi'nin elinden çıkan bu karikatür 21 Haziran 1968 yılında İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde *Cumhuriyet Gazetesi'nin* kapak sayfasında yayımlamıştır. Çizimde masada oturan öğretmene benzeyen bir karakter işlendiği için bu karikatür öğretmen ve öğrenci temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Bu çizimde masasında oturan, yeni eğitim sistemini temsil eden ceket ve pantolon giyen bir karakterle eski öğretim sistemini temsil eden kısa boylu, kep ve cübbe benzeri manto giyen bir karakter bulunmaktadır. Çizimde masada oturan karakterin karşısında duran "ESKİ ÖĞRETİM SİSTEMİ" yazan karaktere işaret ettiği görülmektedir. İşaret eden karakterin aynı zamanda ağzının açık oluşundan sırtında "ESKİ ÖĞRETİM SİSTEMİ" ile konuştuğu anlaşılmaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu çizim Adalet Partisi Dönemi'nde yayımlanmış bir karikatürdür. Bu dönemde (1965-1972) öğretmen yetiştirmeyle ile okuryazar oranını artırmak asıl amaç olmuştur ve bu hedefler 27-29 Kasım 1964 yılında Adalet Partisinin kongresinin yayımladığı parti programında da yer almıştır (Adalet Partisi, 1964: 64-65).

Süleyman Demirel'in iktidarda olduğu dönemde (1965-1971) ilköğretimin yaygınlaştırılması, ihtiyacı karşılamayan eğitim öğretim kurumlarının çoğaltılması ve ülkenin tamamının yeni Türk alfabesini okuyup yazabilir hâle gelmesi hedeflenmiştir (Cicioğlu, 1985: 26; Büyükboyacı, 2015: 22).

Bu dönemde, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Plana göre anaokullarının ilkokullara bağlı sınıflar olarak kurulması, ilköğretim çağındaki nüfusun okullaşma oranının %100'e çıkartılması, ortaokula geçiş oranının %39'dan %42'ye yükselmesi, liselerin öğrencileri yüksek öğretime ve meslek hayatına hazırlayan eğitim kurumları hâline gelmeleri, üniversitelerin öğrenci kapasitelerinin artırılması ve yüksek okullarda ek kapasitelerin sağlanması öngörülmüştür (Başar, 1999: 366, 367, 368). Hatta üniversite kapasiteleri ile ilgili yapılan açıklamalar *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*'nde yayımlanan "Eğitim Bakanı Bu Yıl Üniversite Öğrencisi Açıkta Kalmayacak Dedi." başlıklı haberinde de ele alınmıştır (Tercüman, 20.08.1968: 7). Ertem Dönemi'nde, Millî Eğitim Tarihi Araştırma ve Derleme Bürosu kurulmuştur. Böylece milî eğitimle bağlantılı kaynaklardan oluşan bir kitaplık meydana getirilmiştir (Başar, 1999: 373). Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Yönetmeliği yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğin yedinci maddesi gereğince de müfettişliğe atanacaklarda bulunması gereken nitelikler belirlenmiştir. Bu dönemde yapılan en önemli uygulamalardan biri 1968 ilkokul programının uygulamaya alınmasıdır. Ayrıca bu dönemde Ortaokulların Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliği üzerinde değişiklikler yapılmıştır ve öğrencilerin başarısı 100 üzerinden değerlendirilmeye başlanmıştır. Ancak öğrenciler bu yenilikten ve bütünleme sınavlarının kaldırılmasından hoşnut olmamış, sokağa çıkarak durumu protesto etmişlerdir. Bunun üzerine imtihan yönetmeliği eski hâline geri getirilmiştir (Başar, 1999: 381). Liseler için ise zorunlu din dersi konması gündeme gelmiş ancak Millî Eğitim Bakanı bu durumun anayasaya uygun olmayacağından din dersinin seçmeli olmasına yönelik çalışmalar yaptıklarını bildirmiştir (Milliyet, 27.08.1967: 1). Bu dönemde Millî Eğitim Bakanlığının en çok gündeminde olan sorun üniversite olmuştur. Bunun nedeni üniversiteye giriş, yeni açılacak üniversitelerin hâlen yerlerinin belirlenmemiş olması, akademisyen sorunu ve öğrenci olaylarıdır.

Karikatür anlamlandırıldığında masada oturan, otorite figürü gibi duran kuralcı, modern giyimli, öfkeli karakterin eski öğretim sistemine işaret ederek gitmesi gerektiğini göstermektedir. Bunun karşılığında eski öğretim sistemini temsil eden karakter sessizce gözlerini kapatarak beklemektedir. Eski eğitim sistemini temsil eden karakter

incelendiğinde başındaki "Kep" onun şekilde modernleştiği ve ellerini kavuşturması itaat kültürüne sahip olduğu iletisini göndermektedir.

Bu karikatürdeki ileti incelendiğinde eski eğitim sisteminin ya da eski eğitimcilerin şekilde değişip yeni eğitim sisteminin karşısına çıktığı fikrini akla getirmektedir. Bu karikatürün yapılmasındaki amaç karikatürün çizildiği dönemde liselere seçmeli din dersinin konulduğunu ve eski eğitim sisteminin bazı ögelerinin geri geldiğini duyurmak ve modern eğitimcilerin bu durumu onaylamadıklarını göstermek olabilir.

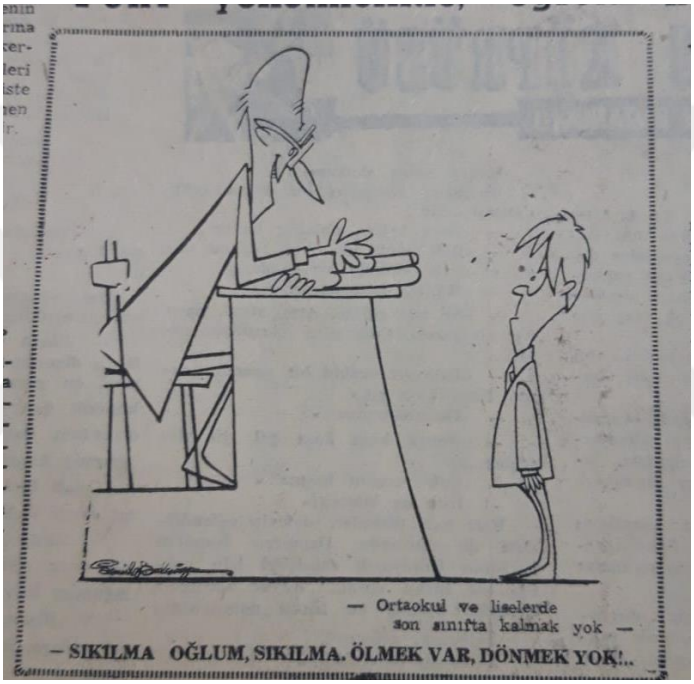

Görsel 31. Karikatür-29
Kaynak. Balcıoğlu, S. (1968, 16 Şubat). *Tercüman Gazetesi,* yıl 7. sayı 2277. Kapak.

Bilgi: Semih Balcıoğlu tarafından çizilen bu karikatür 16 Şubat 1968 yılında İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde, *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nin kapak sayfasında gazetenin 7. yılının 2277. sayısında yayımlanmıştır. Karikatürün altında önce "Ortaokul ve liselerde son sınıfta kalmak yok" sonra da büyük harflerle "SIKILMA OĞLUM, SIKILMA. ÖLMEK VAR, DÖNMEK YOK!.." yazmaktadır. Çizimde öğretmen masasında oturan bir öğretmen ve karşısında bir öğrenci bulunduğu için bu karikatür öğretmen ve öğrenci temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde bir sınıf, öğretmen kürsüsü, sandalye, öğretmen ve öğrenci yer almaktadır. Öğretmen; gözlüklü, saçları dökülmüş şekilde ve takım elbiseli işlenirken öğrenci, dağınık saçlı ve takım elbiseli olarak çizilmiştir. Öğretmen kürsüsünde birkaç kitap bulunmaktadır. Kürsüde oturan öğretmen neşeli görünürken öğrenci tedirgin görünmektedir. Karikatürde öğrenci ayakta, öğretmense sandalyesinde otururak resmedilmiştir.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatür gazetelerde yayımlanmış bir habere yönelik çizilmiştir. Çizimde ortaokul ve lise son sınıflarda sınıfta kalmanın kaldırıldığı yazmaktadır.

Karikatürde, ortaokul ve lise sınav yönetmeliğinin değiştiği ele alınmaktadır. 16 Ekim 1967'de değişen ortaokul ve lise sınav yönetmeliği kısa aralıklarla öğrenci boykotları sonucunda yeniden değiştirilmiş ve valiliklere değişen yönetmelik telgraflar aracılığıyla ulaştırılmıştır. İncelenen karikatürün yayımlandığı gün (16 Şubat 1968) *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*'nde olduğu gibi *Milliyet Gazetesi'*nde de "yeni ortaöğretim sınıf geçme imtihan yönetmeliğinin yürürlüğe girdiği haberleri" (Başar, 1999: 382) yer almıştır. Ancak sınav yönetmeliğindeki düzenleme Talim ve Terbiye Kurulunun 26 sayılı kararı ile 3 Nisan 1968'de gerçekleşmiştir. Karikatürün yapıldığı 1967-1968 eğitim öğretim yılında ortaokula kayıt yaptıran 225.936 öğrenciden 107.478 öğrenci, aynı yıl liselere kayıt yaptıran 64.923 öğrenciden de 29.984'ü diploma almıştır (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 23).

Bu karikatürde öğretmen ve öğrenci arasında bir konuşma geçmektedir. Ancak çizimde konuşmanın öğrenci tarafı değil, öğretmen tarafı verilmiştir. Öğretmen, öğrencinin dediğine cevaben "SIKILMA OĞLUM, SIKILMA. ÖLMEK VAR, DÖNMEK YOK!.." demektedir. Bu ifade bütün öğrencilerin mezun olmasında eğitimcilerin kararlı olduğunu göstermektedir. Öğretmen bunu dediğine göre öğrenci notlarının iyi olmadığını ya da sınıfta kalacağını söylüyor olabilir. Buna cevaben öğretmenin gülümseyerek sıkılma demesi öğrenciyi şaşırtmaktadır.

Bu yıllarda tüm öğretim kademelerinde talep devam etmekteydi. Hatta ilkokul eğitimini tamamlayan öğrenci sayısından daha fazlası ortaokula devam etmek istiyor ve ortaokulu bulunmayan 47 ilçenin 25'ine 1967 yılında ortaokul açılması planlanıyordu (Başar, 1999: 345-348). Dolayısıyla, gençlerin eğitim süreçlerini sınıfta kalma olmadan tamamlamaları okullarda kontenjan açılması için bir gereklilikti. Bu da mezun sayısını artırıyor ama niteliklerini düşürüyordu.

Sınav yönetmeliğinde yapılan düzenleme hakkında olan karikatürde ortaokul ve liselerde sınıfta kalmanın olmadığı ele alınmaktadır. Öğretmenlerin de bu konu ile ilgili kararlı duruşu aktarılmaktadır.

Öğretmen ve Öğrenci Teması ile İlgili Sonuçlar. Bu temanın altında dokuz adet karikatür incelenmiştir. Bunlar 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 ve 29 numaralı karikatürlerdir. Bu temada bulunan karikatürlerde en çok ele alınan konu okul sayısının ihtiyacı karşılayamamasıdır. Bu konunun işlendiği karikatürler: 23, 26 ve 27 numaralı karikatürlerdir. 21 numaralı karikatürde üniversite mezunlarının memuriyeti tercih etmeleri, 22 numaralı karikatürde lise öğrencilerinin çalışmadan zengin olma isteği, 24 numaralı karikatürde eğitimde fırsat eşitliğinin olmayışı, 25 numaralı karikatürde ilköğretimin hiçbir ayrım gözetmeden Türkçe olacağı, 28 numaralı karikatürde eski öğretim sistemi ve 29 numaralı karikatürde sınıfta kalma yönetmeliğinin değiştiği ele alınmaktadır.

Yukarıda Tablo 3'te görüldüğü üzere okul sayısı, ihtiyacı karşılamamaktaydı. Ayrıca öğretmen başına düşen öğrenci sayısı şehirlerde daha azken köylerde bu sayı daha çoktu. Buradan bu tema altında okul sayısının yetersiz oluşunu ele alan karikatürlerin büyük oranda dönemin eğitsel şartlarını yansıttığı anlaşılmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin de olmayışı Devlet İstatistik Enstitüsünün rakamlarına yansımıştır. 24 numaralı karikatürün yapıldığı 1953-1954 eğitim öğretim yılında 461 resmî ortaokul, 43 özel ortaokul ve 68 resmî lise ve 32 özel lise hizmet vermekteydi (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 24). Bu özel okullar da varlıklı aileler tarafından tercih ediliyordu. Bu durum da eğitimde ikilik yaratıyordu. Çünkü imkânı olan özel liseler aracılığı ile ortaokul ya da lise eğitimine devam ediyor, okullarda yer bulamayanlar ise yeni okulların açılmasını bekliyordu.

Modern eğitim sisteminin tam olarak eğitimciler tarafından uygulanmaması ya da eğitimcilerin alanlarında yetkin olmayışı hükûmet programı görüşmelerinde de tartışılan bir konu olmuştur. Bu konu karikatürlerde olduğu gibi dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün TBMM'deki konuşmasında da ele alınmıştır. İnönü, "Millî eğitimin en büyük meselesi, her sahada ehliyetli ve yeter sayıda öğretmenin bulunmamasıdır" (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 1458) diyerek yeterli sayıda donanımlı eğitimcinin bulunmadığını vurgulamıştır. Bu bağlamda, bu tema altında incelenen karikatürlerde ele alınan konuların

dönemin şartları ile örtüştüğü ancak 22 numaralı karikatürde abartı unsurlarının olduğunu söylemek mümkündür.

Diploma Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları

Diploma teması ile ilgili karikatürler taranırken çizimlerde diploma görüntüleri (yazıları) araştırılmıştır. Bulunan sembollerin ve yazıların mevcudiyetine göre de çizimler bu temaya dâhil edilmiştir. Bu tema altında iki karikatür analiz edilmiştir. Bu başlık altında incelenen karikatürler *Cumhuriyet Gazetesi*'nde ve *Akbaba Mizah Dergisi'*nde görülmüştür.

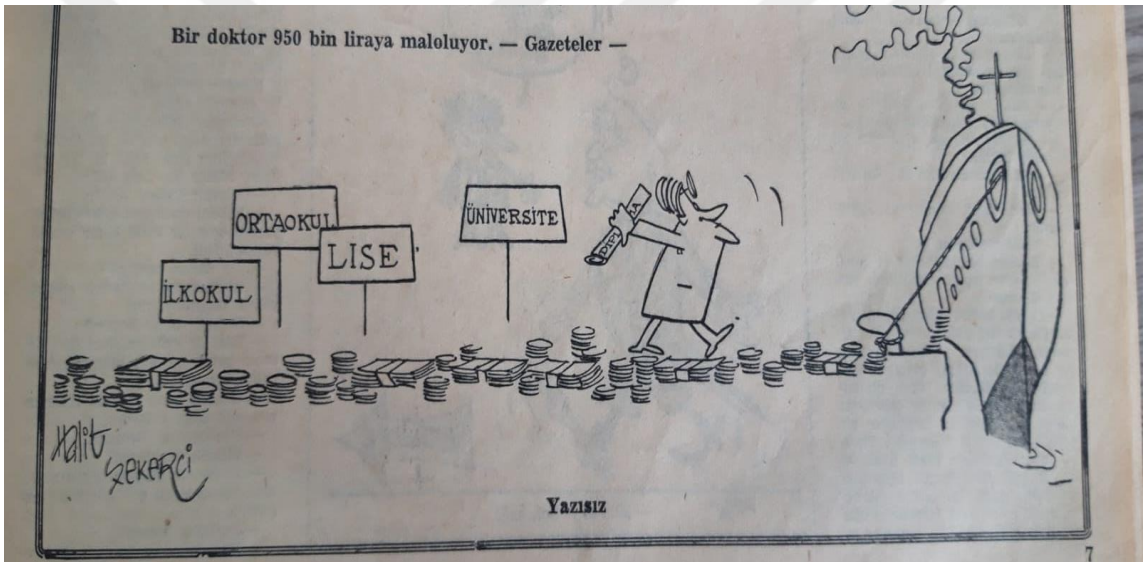

Görsel 32. Karikatür-30
Kaynak. Şekerci, H. (1948, 7 Şubat). *Akbaba,* yıl 46. cilt 7. sayı 7. 7.

Bilgi: Halit Şekerci tarafından çizilen bu karikatür, 7 Şubat 1948 yılında *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlamıştır. Karikatür, *Akbaba Mizah Dergisi'*nin 7. cildinde yer almaktadır. Karikatürde üst kısmında "Bir doktor 950 bin liraya maloluyor." yazmaktadır. Bu çizimin diploma temalı karikatürler altında bulunma sebebi karikatürün üzerinde diplomalı bir doktor bulunmasıdır.

Düz Anlamsal Analiz: Tek bir kareden oluşan karikatürde soldan sağa doğru bir doktorun eğitim aşamaları gösterilmektedir. Bunlar ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitedir. Bu eğitim aşamaları tabelalar üzerine çizilmiştir. Tabelaların önünde ise

madeni ve kâğıt paralar bulunmaktadır. Karikatürde elinde diploma tutan, başında alın aynası bulunan ve doktor önlüğü giyen bir erkek figürü bulunmaktadır. Bu figür üniversite pankartının az ilerisinde yer almaktadır. Eğitim aşamalarını bir bir geçmiş olan diplomalı doktorun yolunun sonunda, baş kısmında haç bulunan bir gemi bulunmaktadır. Karikatürün alt ortasında "Yazısız" ifadesi yer alırken çizerin imzası sol altta bulunmaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatür gazetelerde yayımlanan bir habere dayanarak yapılmıştır. Doktor yetiştirmenin zorlu bir süreç olduğunu vurgulayan karikatürde bir doktorun 950.000 TL'ye mal olduğu bilgisi verilmiştir.

Karikatürün yapıldığı dönemde ülkede toplam iki tıbbiye bulunmaktaydı. Bu yüksek eğitim kurumları İstanbul Tıp Fakültesi ile Ankara Tıp Fakültesiydi. İki tıp fakültesi olduğu için ülkede doktor sayısı azdı. Hatta bu dönemde (1947-1948 eğitim öğretim yılı) Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinden 117 öğrenci ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden 450 öğrenci diploma almıştı (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 76, 78). Dolayısıyla ülkedeki doktor sayısı, tıbbiye sayısı az olduğundan ihtiyacı karşılamamaktaydı. Bu sebepten doğu illerinde olan doktor sayısı yok denecek kadar azdı. Bu nedenle eğitimini tamamlayan doktorların ülkede kalması şarttı. Ancak yeni mezun doktorlar daha iyi şartlarda çalışmak ve yaşamak için yurt dışına gidiyordu. Geminin baş kısmında bulunan haç, Türkiye'de yetişen eğitimli kesimin gelişmiş batı ülkelerine, Hristiyan Avrupa'ya ya da Amerika'ya gittiği iletisini vermektedir.

Bu karikatürde Türkiye'de başlamış olan beyin göçü ele alınmaktadır. Burada doktorların masraflı bir eğitimden geçtiği ve çalışmak için yurt dışına gitmeyi tercih ettiği ele alınmaktadır. Türkiye'deki beyin göçü düşük ücretler ve çalışma şartlarından dolayı başlamış ve bu durum eğitim almış kesimin yurt dışına mesleki tatmin, daha iyi imkânlar ve daha iyi yaşam koşulları için gitmesine sebep olmuştur (Ulusoy, 2021: 2).

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki beyin göçü 1950'lerde başlamış ve 1960'larda daha da artmıştır (Tansel ve Güngör, 2003: 52). İlk olarak doktor ve mühendisler yurt dışında mesleklerini yapmayı ve yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu karikatürde de bu durum işlenmekte ve ülkenin ihtiyacı olan doktorların, yaşam şartlarından dolayı yurt dışına gittiği ele alınmaktadır.

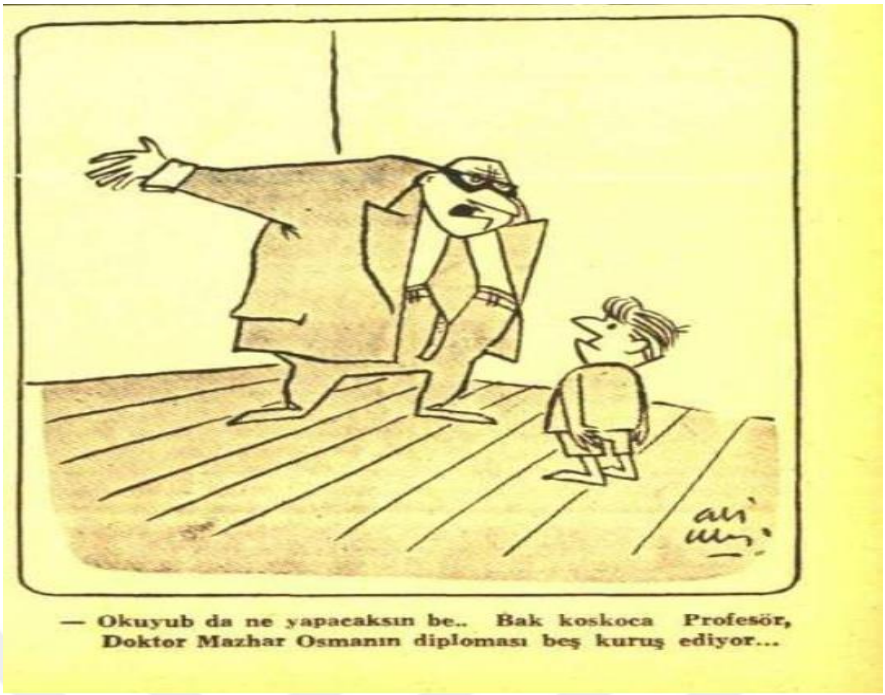

Görsel 33. Karikatür-31

Kaynak. Ersoy, A. U. (1956, 24 Haziran). *Cumhuriyet Gazetesi*, Kapak.

Bilgi: Ali Ulvi tarafından çizilmiş ve 24 Haziran 1956 yılında *Cumhuriyet Gazetesi'*nin kapak sayfasında yayımlanmış olan bu karikatüre bir başlık verilmemiştir. Prof. Dr. Ahmet Özel'in Millî Eğitim Bakanı olduğu dönemde yapılan bu çizim tek kareden oluşmaktadır ve karikatürün alt orta köşesinde karikatüre dair alt bilgi notu yer almaktadır. Bu çizimde Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman'ın aldığı eğitim sonucu elde ettiği diploma konu olduğu için diploma temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatür de iki kişi yer almaktadır. Birinci kişi yetişkin diğeri ise bir çocuktur. Babayı temsil eden karakter takım elbiselidir, keldir ve siyah gözlükleri vardır. Çocuk ise şortlu ve ceketli çizilmiştir. Baba sinirli bir şekilde eli havada çocuk ise şaşkın işlenmiştir. Çocuk çekingen ve şaşkın bir şekilde beklerken yaşça büyük olan azarlar bir şekilde şu cümleleri çocuğa söylemektedir: "Okuyub da ne yapacaksın be.. Bak koskoca Profesör, Doktor Mazhar Osmanın diploması beş kuruş ediyor…" Karikatürde bu ifadeler karenin alt ortasında yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu çizimde bir hekim aracılığı ile bir ebeveynin eğitime olan yaklaşımı ele alınmıştır. Bu doktor, 1884 yılında doğmuş, 31 Ağustos 1951'de ölmüş, Türkiye'nin ilk modern ruh sağlığı hastanesi olan Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin kurucusu, Türk psikiyatrisinin öncü hekimi Ord. Prof. Dr.

Mazhar Osman'dır (Behmoaras, 2001: 423-428). Kurmuş olduğu hastane günümüzde, Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi adıyla hizmet vermektedir. Mazhar Osman, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde psikiyatri ve nöroloji alanında çalışan ilk isimlerden biri olmuş, makaleler, kitaplar yayımlamış ve Türkiye'nin ilk nöropsikiyatrlarını yetiştirmiştir. Ülkeye psikiyatri alanında önemli katkılarda bulunmuştur.

Karikatürde babanın "Bak koskoca profesör, Doktor Mazhar Osmanın diploması beş kuruş ediyor..." ifadesi ünlü psikiyatristin diplomasının satıldığını düşündürmektedir. Liz Behmoaras'ın *Mazhar Osman* isimli biyografisinde, ne yaşarken ne de öldükten sonra ünlü doktorun diplomasının satıldığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Emin Nedret İşli'nin *Sahafname* isimli kitabında Sahaflar Çarşısı'na birçok edebiyatçının, devlet adamının ve sanatçının terekesinin satıldığından söz edilmiştir (157). Tereke, miras anlamına gelen bir terimdir ve ölen kişiden kalan her şeyi kapsamaktadır. *Sahafname*'de, Sahaflar Çarşısı'nda dükkânı olan Aslan Kaynardağ'ın *Milliyet Gazetesi*'nde yayımlanan *Sahaflar Çarşısı ve Diğer Belgeler* isimli yazısından söz edilmiştir. 30 Mayıs 1983 yılında gazetenin ikinci sayfasında yayımlanan makalede, Doktor Mazhar Osman'ın da dâhil olduğu Türk tarihi açısından kıymetli isimlerin kitaplarının satıldığına şahitlik ettiğini yazmıştır (Kaynardağ, 30.05.1983: 2). Ancak makalede Doktor Mazhar Osman'ın diplomasının satıldığına dair bir bilgi verilmemiştir. Buradan Mazhar Osman gibi Türk tarihinde önemli yeri olan birçok bilim insanı, edebiyatçı, devlet adamı ve sanatçı mirasından bir parça olan kitapların, sahaflara yakınları tarafından satıldığını söylemek mümkündür.

Bu dönemde Mazhar Osman'ın yaptığı gibi genç neslin okuyup öğretmen, doktor, mühendis, tekniker, kaptan, avukat, hâkim, akademisyen olarak ülkeye hizmet etmesi kalkınma için bir gereklilikti. Ancak topumdakiler duruma böyle yaklaşmıyor, geçimini sağlayacak parayı kazanacak bir iş sahibi olmayı yeterli görüyordu. Dolayısıyla ihtiyacını görecek kadar eğitim alıyor, çoğu kişi ortaokul ve liseye devam etmiyordu.

Karikatürde okumak ve eğitim görmek için ayrılan zamanın bir kayıp olduğu, öldükten sonra alınan diplomaların, yazılan kitapların ya da yapılan akademik çalışmaların miras olarak bir getirisinin olmayacağı iletisi gönderilmektedir. Burada, baba figürünün eğitime kıymet vermediği çocuğa "Okuyup da ne yapacaksın be.." şeklinde konuşmasından anlaşılmaktadır. Bu durum da çocuğu şaşırtmaktadır. Bunun nedeni çocuğun çalışıp ordinaryüs profesör olsa bile öldükten sonra ne diplomaların ne

de eğitim almak uğruna verdiği emeklerin hiçbir maddi değerinin olmayacağının söylenmesidir. Bu çizimde, bir ebeveynin gözünden eğitime verilen emeğin, çalışmaların, araştırmaların öldükten sonra mirasçılara bir getirisi olmadığı ele alınmaktadır. Ayrıca çizimde olan bir başka ileti de bilim insanı, edebiyatçı, devlet adamı ve sanatçı çalışmalarına kıymet verilmediği bu nedenle sahaflara satıldığı konusuna dikkat çekmek ve hak ettikleri değerin verilmesi gerektiğidir.

Diploma Teması ile İlgili Sonuçlar. Diploma teması altında iki karikatür incelenmiştir. Bunlar 30 ve 31 numaralı karikatürlerdir. Bu karikatürler ülkede başlayan beyin göçü ve yükseköğretime kıymet verilmemesiyle ilgilidir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde birçok öğrenci Avrupa ülkelerine tıp eğitimi almak için gönderilmiştir (Aslan, 2014: 122). Ancak bu öğrenciler yaşam koşullarının zorluğundan dolayı mecburi hizmetlerini tamamladıktan sonra daha iyi iş ve yaşam koşulları için batıya göç etmişlerdir. Benzer durum o dönemde Türkiye'de tıp eğitimi alan hekimler için de geçerli olmuştur ve hâlen ülkede doktorlar yurt dışına gitmeyi gün geçtikçe tercih etmektedir (Filiz, Karagöz ve Karagöz, 2022: 682). Bu bağlamda, beyin göçüyle ilgili olan çizimin dönemin şartlarıyla örtüştüğünü söylemek mümkündür.

31 numaralı karikatür, alınan diplomaların öldükten sonra mirasçılara maddi bir getiri sağlamadığı için zaman kaybı olduğu iletisini göndermektedir. Burada toplumda birçok kişinin gözünden eğitime verilen emeğin, çalışmaların, araştırmaların kıymetli görülmediği ve hak ettikleri değeri görmedikleri ele alınmaktadır.

Üniversite Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları

Üniversite teması ile ilgili karikatürler taranırken çizimlerde akademisyen, üniversite ve yüksekokul görüntüleri (yazıları) araştırılmıştır. Bulunan sembollerin ve yazıların mevcudiyetine göre çizimler bu temaya dâhil edilmiştir. Bu tema altında 4 karikatür analiz edilmiştir. Bu başlık altında incelenen karikatürler *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nde, *Cumhuriyet Gazetesi*'nde ve *Akşam Gazetesi'*nde görülmüştür.

Görsel 34. Karikatür-32

Kaynak. Mıstık. (1954, 20 Eylül). *Akşam Gazetesi,* yıl 37, sayı 12917. Kapak.

Bilgi: "İLİM YOLUNDA" alt başlığı ile çizilen bu karikatür, 20 Eylül 1954 tarihinde *Akşam Gazetesi'*nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürün başlığı karikatürün alt ortasında yer almaktadır. Bu çizimde üniversitelerde çalışan asistanların maddi yükü ele alındığı için karikatür üniversite temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde sırtında dört kat yük taşıyan, beyaz pantolon ile gömlek giyen ve kolunda saati olan bir erkek figür yer almaktadır. Ayrıca sırtında yük taşıyan figürün her iki ayağında da prangalar bulunmaktadır. Prangaların birinde "KİTAP DERDİ" ifadesi yazılıyken diğerin de ise "PARA DERDİ" ifadesi yer almaktadır. Yük taşıyan erkeğin üzerinde ise "ASİSTAN" yazısı yazmaktadır. Üzerinde asistan yazan figürün sırtında dört adet üst üste, üzeri yazılı yükler bulunmaktadır. Bu yükler sırasıyla (asistanın sırtına yakınlık sırasına göre) yemek derdi, giyim derdi, yatacak derdi, yakacaksızlık olarak sıralanmıştır. Asistanın sırtındaki yükler beyaz renk, prangaların ise siyah renkle çizildiği görülmektedir.

Yan Anlamsal Analiz: Karikatürde para sıkıntısı çeken bir asistan resmedilmektedir. Bu çizimde, ileride üniversite kadrolarını oluşturacak asistanların bilim uğruna çektikleri zorluklar ele alınmaktadır. Karikatürde bulunan erkek figürünün sırtında bulunan yükler günlük temel ihtiyaçlarken ayağına bağlı olup yürümesine engel olan prangalar, kitap derdi ve para derdidir.

Bu çizimin yapılmasındaki amaç üniversitelerin çeşitli bölümlerinde görev yapan asistan maaşlarının bu yıllarda oldukça düşük olmasıdır. Bu nedenden asistanlar bir yandan geçinmeye çalışırken (yemek derdi, giyim derdi, yatacak derdi, yakacak sıkıntısı) diğer yandan da kitap ve para derdi çekmektedir. Asistanların buradaki temel derdi paradır. Bunun nedeni herkesin geçinmek için paraya ihtiyaç duymasıdır. Ancak bir akademisyenin kendini geliştirebilmesi için araştırma yapması ve bunun için de birçok kitap alması gerekmektedir. Eğer gerekli kaynakları maddi sıkıntıdan dolayı alamazsa kendini geliştirme hızı yavaşlayacak ve parasızlık pranga etkisi yaratacaktır.

Bu karikatür "İlim yolunda" olan asistanların geçim sıkıntılarını ele almaktadır. Ayrıca ekonomik sıkıntılar çeken akademisyenlerin kendini geliştirme uğruna ne kadar çaba gösterdiğini işlemektedir.

Çizerin bu karikatürü çizmesinin amacı fiyatların yükselmesine ve satın alma gücünün değişmesine dikkat çekmek olabilir. Bunun nedeni devlet memurlarının ücretlerinin uzun süre artmaması ve artırılsa dahi fiyat artışlarının gerisinde kalmasıdır (Tozan ve Cevan, 1977: 68).

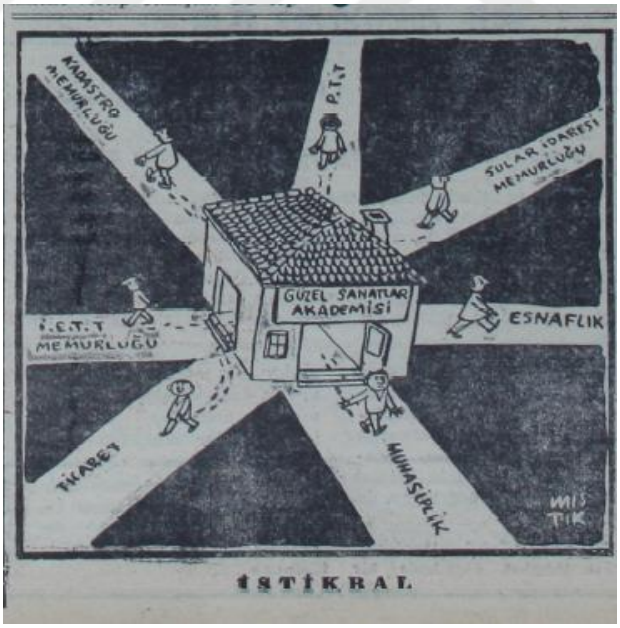

Görsel 35. Karikatür-33
Kaynak. Mıstık. (1955, 7 Mart). *Akşam Gazetesi*, yıl 37. sayı 13065. Kapak.

Bilgi: "İSTİKBAL" alt başlığı ile çizilen bu karikatür, 7 Mart 1955 tarihinde *Akşam Gazetesi'*nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürün başlığı karikatürün

alt ortasında yer almaktadır. Bu çizimde üniversitede Güzel Sanatlar Akademisinden mezun olanların meslekleri yerine tercih ettiği yollar ele alındığı için bu karikatür üniversite temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatürün tek kareden oluştuğu görülmektedir. Karikatürün tam ortasında bir bina bulunmaktadır. Bina tepeden bakışla çizilmiştir. Çatısı görülen binanın baca detayı da bulunmaktadır. Binanın ön kısmında "GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİ" levhası yer almaktadır. Binanın dört tarafına yedi çıkış çizilmiştir. Yedi çıkıştan da birilerinin çıktığı görülmektedir. Binadan çıkıp yürüyenlerin pantolon giymelerinden hepsinin erkek olduğu söylenebilir. Binanın çıkışındaki yedi yolun üzerinde farklı kurum ve iş alanlarının ismi yazılmıştır. Güzel Sanatlar Akademisinden çıkan her bir kimse bu meslek isimlerinin yazılı olduğu yollarda yürümektedir. Yollarda yazılı olan meslek isimleri ise muhasiplik, ticaret, İ.E.E.T memurluğu, esnaflık, sular idaresi memurluğu, P.T.T ve kadastro memurluğudur.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatürde güzel sanatlar eğitimi alan öğrencilerin mezun olduktan sonra hangi yolları tercih ettiği ele alınmaktadır. Bunun nedeni akademiden mezun olan öğrencilerin güzel sanatlarla ilgili olmayan mesleklere yönelmesidir. Burada mezun olan öğrencilerin kendi uzmanlık alanlarında çalışmama ya da çalışamama durumu ele alınmaktadır.

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1927 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nin adı değiştirilip yeniden teşkilatlandırılması sonucunda kurulmuştur (Ciddi, 2019: 66). 1940-1941 yıllarında sanat eğitimine uygun biçimde resim ve heykel bölümlerinin yüksek devreleri açılmıştır. 1959 yılında ise Devlet Güzel Sanatlar Akademisinin bütün bölümlerine sınavlarla lise mezunları alınmaya başlanmış ve bu bölümlerin süreleri beş yıl olarak kararlaştırılmıştır.

Güzel sanatlar eğitimine Erken Cumhuriyet Dönemi'nde önem verilmiş ve okullara resim-iş öğretmeni yetiştirme görevini Güzel Sanatlar Akademisi üstlenmiştir (Ciddi, 2019: 66). Fakat Akademiden mezun olan birçok öğrenci alanlarında istihdam bulamadığı için düzenli para kazanabilecekleri işlere yönelmiştir. Bu karikatürde mezunların hayatlarını kazanabilmek için tercih ettiği yollar görülmektedir.

Mezunların tercih ettiği yedi yoldan dört tanesi memuriyettir. Bunlar İ.E.E.T memurluğu, sular idaresi memurluğu, P.T.T memurluğu ve kadastro memurluğudur. Bu kurumların tercih edilme nedeninin devlet memurluğunun sunduğu imkânlar olduğu söylenebilir. Ayrıca o dönemde memuriyet ekonomik açıdan diğer mesleklere göre daha

güvenliydi (Tutum, 1976: 18). Tercih edilen diğer üç yol ise muhasiplik (danışmanlık), ticaret ve esnaflıktır. Bu üç tercihin ortak noktası, kendi işlerini yapacak olmalarıdır. Bu çizimde Güzel Sanatlar Akademisinden mezun olan öğrencilerin ya memuriyet ya da kendi işlerini yapmayı tercih ettikleri işlenmiştir.

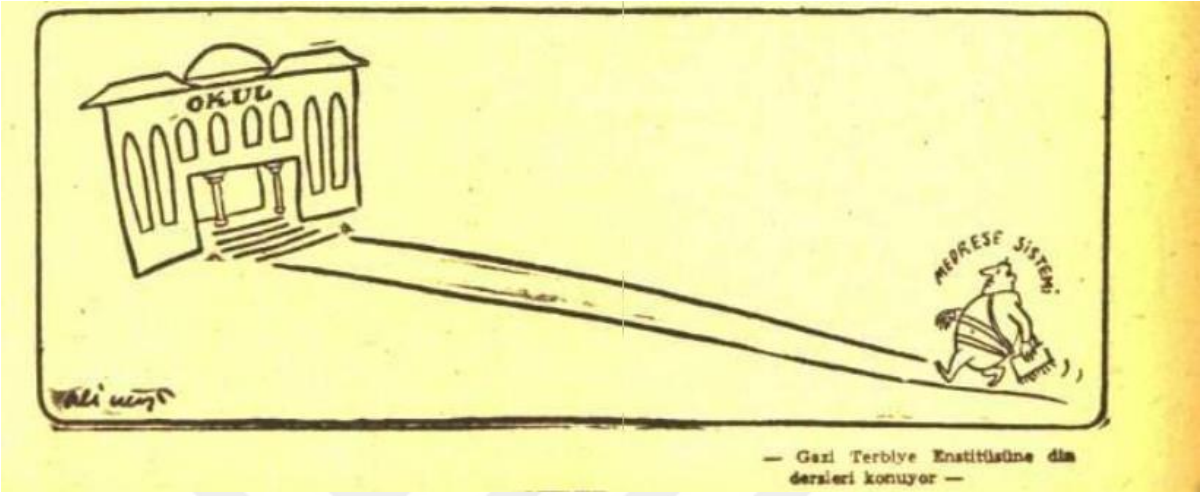

Görsel 36. Karikatür-34

Kaynak. Ersoy. A. U. (1956, 23 Mart). *Cumhuriyet Gazetesi*. Kapak.

Bilgi: Ali Ulvi imzalı bu karikatür 1956 yılında *Cumhuriyet Gazetesi*'nin kapak sayfasında yayımlanmıştır. Çizim "Gazi Terbiye Enstitüsü" ile ilgili olduğu için bu karikatür üniversite temalı karikatürlerin altına alınmıştır.

Düz Anlamsal Analiz: Çizim tek kareden oluşmaktadır. Çizimde bir erkek figürü, yol ve üzerinde "OKUL" yazan bir bina bulunmaktadır. Belinde kuşak, başında takke ve çağdaş giyimi olmayan erkek figürünün başında "MEDRESE SİSTEMİ" yazmaktadır. Çizimde bulunan karakterin elinde bir de kitap bulunmaktadır. Karikatürün altında "Gazi Terbiye Enstitüsüne din dersleri konuyor" yazılmıştır.

Yan Anlamsal Analiz: Çizim incelendiğinde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan modern eğitim kurumlarına din eğitiminin geri döndüğü ele alınmaktadır. Karikatürün altına yazılan yazıda ortaokullarda din eğitimi verilmeye başlandığı bilgisi verilmektedir.

Karikatürde modern eğitim sistemini temsil eden okula şalvar ve takke gibi geleneksel kıyafetler giyen "MEDRESE SİSTEMİ" yaklaşmaktadır. Medrese sisteminin giyim şekli, çağın gerisinde olduğu iletisini göndermektedir.

Mart 1956 tarihinde yayımlanan bu çizim, 1956 yılının başlangıcında (10 Ocak 1956) Millî Eğitim Bakanı Prof. Dr. Ahmet Özel'in basına yaptığı bir açıklamayla ilgilidir (Başar, 2019: 518). Millî Eğitim Bakanı tarafından yapılan bu açıklamada, ortaokullarda din derslerinin programa alınacağı bildirilmişti. Bunun üzerine 8 Eylül 1956 "Ortaokullar ve Bunlara Muadil Diğer Okullar İçin Din Dersleri Programı" uygulamaya alınmıştı. Ancak bu çizimi anlayabilmek için diğer kademelerdeki din dersi uygulamalarına değinmek gerekmektedir. Çünkü din dersi o tarihe kadar ortaokul programlarına girmemişti.

Din dersi 1924'te liselerden 1930 yılında da ortaokul programından çıkartılmıştır. Din dersleri yeniden ilkokul ve ortaokul programlarına 1949 ve 1956 yıllarında girmiştir (Katoğlu, 1990: 404). Din öğretimi, ilkokullarda 4 ve 5. sınıflarda seçmeli din dersinin konulmasıyla başlamıştır (Gökaçtı, 2005: 171-172). Bu seçmeli din dersinin programda oluşu, din dersi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bunun sonucunda üniversitelerde ilahiyat fakülteleri açma kararı alınmıştır. Bu dönemde açılan ilk ilahiyat fakültesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesidir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 5424 sayılı Kanun ile 4 Haziran 1949 tarihinde kurulmuş ve eğitime 1949-1950 eğitim öğretim yılında başlamıştır (Okutan, 1983: 420). Daha sonra 17 Ekim 1951 tarihinde imam-hatip okulları eğitime başlamıştır (Öcal, 2013: 115).

Çizimde söz edilen Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü 1926 yılında kurulan günümüz Gazi Üniversitesidir. Karikatürist bu karede, Atatürk Dönemi'nde "öğretmen yetiştirmek üzere kurulan yeni (modern) bir okul" (Binbaşıoğlu, 2005: 389) olan Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü ve diğer öğretmen okullarının yetiştirdiği eğitimcilerin din dersi alacakları haberini vermektedir.

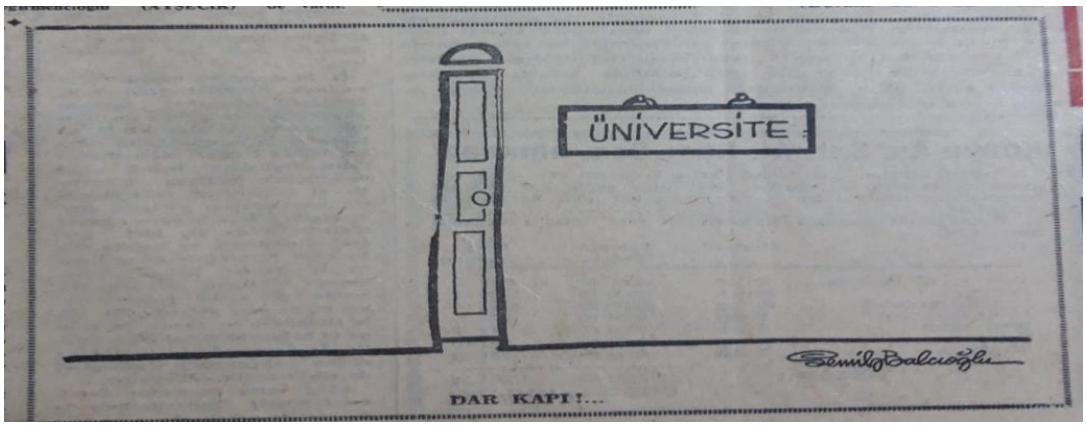

Görsel 37. Karikatür-35

Kaynak. Balcıoğlu, S. (1962, 30 Temmuz). *Tercüman Gazetesi,* yıl 1. sayı 288. Kapak.

Bilgi: Altında "DAR KAPI!..." yazan karikatür, Semih Balcıoğlu'nun kaleminden çıkmıştır. Tek kareden oluşan karikatür, 30 Temmuz 1962 yılında Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu'nun Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde *Hadiselerle Tercüman Gazetesi'*nin kapak sayfasında gazetenin 1. yılının 288. sayısında yayımlanmıştır. Bu çizimde üniversite kapısı işlendiği için bu karikatür üniversite temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde sadece dar, uzun bir kapı ve "ÜNİVERSİTE" yazan bir tabela bulunmaktadır. Kapı ayrıntılarıyla çizilmiş olup tokmağı da bulunmaktadır. Çizilen kapının hemen sağ üst yanında ise "ÜNİVERSİTE" yazan bir tabela bulunmaktadır. Karikatürün sağ alt köşesinde ise çizerin imzası yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan bu karikatürde dar bir kapı görülmektedir. Bu kapı o dönemde Türkiye'de bulunan üniversitelerin sayıca yetersiz oluşunu göstermek için çizilmiştir.

Tek Parti Dönemi'nin sonuna kadar olan süreçte liseler yükseköğretime öğrenci yetiştirme ve her lise mezununun bir yükseköğretim programına girebilmesini amaçlarken 1950-1960 yılları arasında sayısı artan eğitim kurumlarından dolayı üniversite ile yüksekokullarda lise öğrencisi yığılmaları olmuştur (Sakaoğlu, 2003: 270).

Bu nedenle 1960 yılından sonra ortaöğretimden yükseköğretime geçiş kendini bir sorun olarak hissettirmeye başlamıştır (Başar, 1999: 291). Bu sıkıntı öğrencilerin hem ortaöğretim kurumlarından yükseköğretim kurumlarına girememeleri hem de istedikleri programlarda yer bulamamalarıydı. Bunun da asıl sebebi ülkedeki üniversite ve yüksekokul sayılarının yeterli olmamasıydı. İhtiyacı karşılayacak sayıda yükseköğretim kurumlarının açılmamasının ardındaki neden de kurulacak olan yüksekokul ve üniversitelerde görev yapacak kadroların hazır olmamasıydı (Başar, 1999: 264).

O dönemde Ankara'da Ankara Üniversitesi, Hukuk Mektebi, Ziraat Enstitüsü, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Fen Fakültesi, Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul'da İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, ülkenin diğer bölgelerinde ise Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Erzurum'da bulunan Atatürk Üniversitesi faaliyet göstermekteydi (Akyüz, 2006: 259-360). Ancak ortaokul ve liselerin sayısındaki artış, yüksek öğretime talebi artırmış ve lise mezunlarının birçoğu mevcut üniversitelerde yer bulamaz hâle gelmişti. Bu duruma Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonunun Eğitimde Fırsat Eşitliği Komisyon

Raporu'nda değinilmiş ve ülkede "Üniversite eğitimi görenlerin oranı %5'ten biraz fazla" (Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu, 1966: 79) olduğu ifadesi kullanılmıştır.

Bu karikatürün konusu üniversite sayısının az oluşuna dikkat çekmek ve liseden mezun olan öğrencilerin büyük bir kısmının hiçbir fakülteye giremediğini vurgulamaktır. Dar bir kapı çizilmesi arkasındaki neden, o dönemde kısıtlı sayıda lise mezununun üniversite kapısından girebilmesidir.

Üniversite Teması ile İlgili Sonuçlar. Üniversite teması altında 4 karikatür incelenmiştir. Bunlar 32, 33, 34 ve 35 numaralı karikatürlerdir. Bu temanın altında baskın gelen bir konuya rastlanmamıştır. Karikatürler sırasıyla akademisyenlerin çektiği sıkıntılar, güzel sanatlar mezunlarının alanları dışında iş alanları tercih etmeleri, Gazi Terbiye Enstitüsüne din dersleri konulması, üniversite eğitimine verilen kıymet ve üniversitelerin ihtiyacı karşılayamamasıdır.

1940-1970 yılları arasında üniversite sayısının az oluşundan lise mezunlarının tamamı bir programa kayıt olamamaktaydı. Aşağıdaki Devlet İstatistik Enstitüsü tablosunda okul ve fakültelere giren öğrenci sayılarıyla mezun sayıları verilmektedir. 1963-1964 eğitim öğretim yılında ilkokuldan mezun olan 388.191 öğrenciden ancak 77.281'i, 1969-1970 eğitim öğretim yılında (6 yıl sonra) üniversiteye ya da yüksekokula kayıt olduğu ve bu öğrencilerin de 20.191'i mezun olduğu bilgisi verilmektedir. Bu bağlamda dönemin ortaya koyduğu bilgilerle karikatürlerin büyük oranda yükseköğrenim şartlarını yansıttığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu tema altında incelenen karikatürlerin dönemin eğitsel şartlarını yansıttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun nedeni çizimlerin altında analiz edildiği üzere, akademisyenlerin bilime katkıda bulunabilmek için çektiği sıkıntıların varlığı ve güzel sanatlar mezunlarının iş seçeneği azlığından farklı mesleklere yönelmeleri dönemin şartlarıyla örtüşmektedir.

Tablo 5

Okul ve Fakültelere Kayıt Olanlar ve Mezun Olanlar 1955-1971

Öğretim Yılları	Okul ve Fakülte Sayısı	Öğrenci Sayısı			Diploma Alanlar Sayısı		
		E	K	Toplam	E	K	Toplam
1942-43	20	12.563	3.382	15.945	1.188	297	1.485
1943-44	26	14.551	3.742	18.293	1.420	439	1.859
1944-45	28	15.603	3.899	19.502	1.755	466	2.221
1945-46	31	15.688	3.585	19.273	1.926	514	2.440
1946-47	32	17.417	4.114	21.551	2.330	639	2.969
1947-48	33	20.688	4.542	25.230	2.786	755	3.541
1948-49	33	20.512	4.697	25.209	2.495	710	3.205
1949-50	34	20.363	4.728	25.091	2.442	619	3.061
1950-51	34	19.953	4.862	24.815	2.467	640	3.107
1951-52	33	19.348	4.692	24.040	2.459	522	2.981
1952-53	33	19.812	4.554	24.366	2.387	626	3.013
1953-54	34	19.090	4.219	23.309	2.277	597	2.874
1954-55	35	23.220	4.849	28.069	2.476	640	3.116
1955-56	40	30.764	6.234	36.998	2.509	615	3.124
1956-57	43	33.251	6.569	39.820	2.619	644	3.263
1957-58	44	35.415	6.645	42.060	2.860	767	3.627
1958-59	48	38.597	7.869	46.466	3.308	788	4.096
1959-60	49	42.972	11.097	54.069	4.817	1.128	5.945
1960-61	55	52.290	13.007	65.297	4.864	1.161	6.025
1961-62	66	51.893	13.191	65.084	5.648	1.340	6.988
1962-63	71	56.293	14.356	70.649	5.539	1.560	7.099
1963-64	83	61.791	15.490	77.281	6.114	1.874	7.988
1964-65	87	66.454	17.881	84.335	6.944	2.294	9.238
1965-66	96	76.918	20.391	97.309	8.127	2.484	10.611
1966-67	106	86.254	22.378	108.632	9.898	2.829	12.727
1967-68	120	100.180	23.503	123.683	11.645	3.123	14.768
1968-69	142	113.330	26.670	140.000	13.219	3.018	16.237
1969-70	146	119.721	27.454	147.175	16.554	3.637	20.191

Kaynak. (DIE, 1973: 72)

Türkçe Eğitimi ve Okuma Yazma Temalı Karikatürlerin Düz ve Yan Anlamları

Türkçe eğitimi ve okuma yazma teması ile ilgili karikatürler taranırken çizimlerde Türkçe eğitimi ve kullanımını aktaran görüntüler araştırılmıştır. Bulunan sembollerin mevcudiyetine göre de çizimler bu temaya dâhil edilmiştir. Bu tema altında yedi tane karikatür analiz edilmiştir. Bu başlık altında incelenen karikatürler *Akşam Gazetesi'nde,*

Cumhuriyet Gazetesi'nde, *Hadiselerle Tercüman Gazetesi*'nde, *Karikatür Mizah Dergisi'*nde ve *Akbaba Mizah Dergis*i'nde görülmüştür.

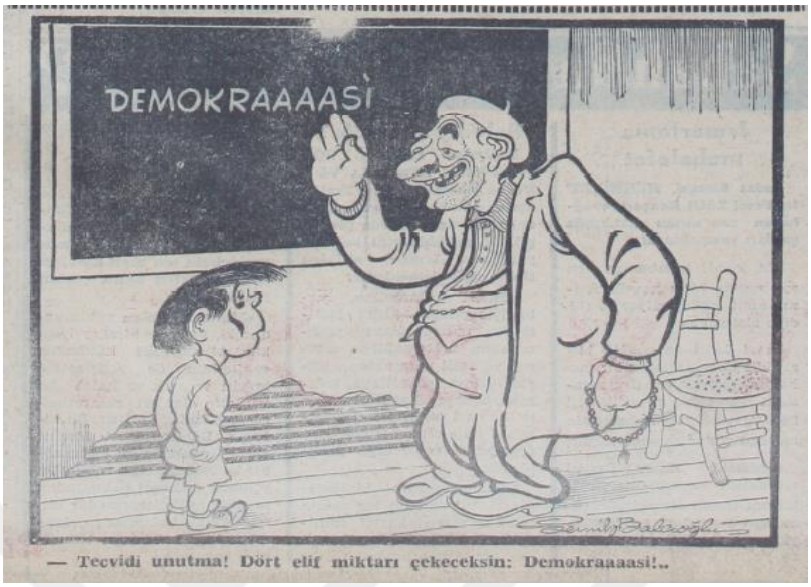

Görsel 38. Karikatür-36

Kaynak. Balcıoğlu, S. (1950, 28 Ekim). *Akşam Gazetesi,* yıl 33. sayı 11514. Kapak.

Bilgi: "DEMOKRAAAASİ" başlığı ile yayımlanmış olan bu karikatür, Tevfik İleri'nin Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde, 28 Ekim 1950 tarihinde *Akşam Gazetesi'*nde basılmıştır. Tek kareden oluşan karikatürün başlığı karikatürün alt ortasında yer almaktadır. Bu çizimde "demokrasi" kelimesinin yazılışı ve söylenişi ele alındığı için bu karikatür Türkçe eğitimi ve okuma yazma temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde bir sınıf ortamı resmedilmiştir. Çizimde bir adet yazı tahtası yer almaktadır. Yazı tahtasının önünde bir erkek öğrenci bir de hoca (öğretmen) bulunmaktadır. Öğrenci şortlu ve gömlekli, öğretmen ise şalvarlı, yelekli, ceketli olarak çizilmiştir. Ayrıca öğretmen elinde bir tespih ile çizilmiştir. Sınıf duvarının sıvası kırıktır ve hocanın arkasında bir sandalye yer almaktadır. Karikatürün alt ortasında ise konuşma çizgisiyle hocanın öğrenciye şöyle bir ifadeyle seslendiği anlaşılmaktadır. Hoca yazı tahtasındaki "DEMOKRAAAASİ" kelimesini göstererek: "Tecvidi unutma! Dört elif miktarı çekeceksin: Demokraaaasi!.." şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Bu ifade karikatürün altında bulunan konuşma çizgisi ile gösterilmektedir. Öğrencinin ise tedirgin bir yüz ifadesiyle hocasını dinlediği görülmektedir.

Yan Anlamsal Analiz: Karikatürde Latin harflerle kara tahtada demokrasi yazmaktadır. Çizimde öğrencinin giyimi modern bir öğrenci portresi çizerken öğretmenin şalvarlı ve tespihli oluşu eğitimde, eski gelenekleri devam ettiren bir öğretmen olduğu fikrini vermektedir. Ayrıca öğretmenin kelime okunuşu öğretirken tecvitten yararlanması eski öğretim metotlarını hâlen kullandığını göstermektedir. Tahtanın altında bulunan duvarın sıvasının kalkmış oluşu da eğitim verilen okulun eski bir bina olduğunu düşündürmektedir.

Karikatürde, demokrasi kelimesinin okunuşu öğretilirken içinde bulunan "a" harflerinde vurgu olacağını göstermek için üçüncü hecedeki sesli harf sayısı fazla yazılmıştır. Ancak öğretmenin tahtada öğrettiği kelimeyi hem yanlış yazmasından hem telaffuzunu yanlış öğretmesinden bir de bunun üstüne kelimenin okunuşunu öğretmek için tecvitten yararlanmasından öğretmenin yeni Türk alfabesini öğretmede yetkin olmadığı anlaşılmaktadır. Modern bir eğitimci görünümünde olmayan öğretmenin, demokrasi kelimesini öğretirken Kur'an'ı okuma usulü olan kelimelerin, harflerin uzun veya kısalığını konu alan tecvitten yararlanması ironiktir.

Türk toplumu, modern devletin yapı taşlarından olan demokrasi kavramıyla Cumhuriyet kurulduktan sonra tanışmıştır. Demokrasi kavramını sindirmesi de zaman almıştır. Dolayısıyla aşina olunmayan bu modern kavram dile girdiğinde bazı sesleri farklı biçimde okunmuş olabilir. Ancak bu yeni kavramın tecvit gibi eski bir metotla öğretilmesi manidardır. Ayrıca bu karede işlenen öğretmen demokrasi kelimesinin anlamını özümsemeden aktaran bir eğitimci gibi işlenmiştir. Burada eski geleneklerin, alışkanlıkların etkisinde kalmış, yetkin olmayan ve öğretmesi gereken kavramı yanlış aktaran bir öğretmen portresi çizilmektedir. Ayrıca bu çizimde, kökeni eski Yunancaya dayanan demokrasi gibi bir kelimenin telaffuzunun Türkçeleşmiş hâli de gösterilmektedir.

Hacivat — İki gözüm, Karagöz'üm, nüfusumuz durmadan artıyor. Yeni yapılan sayım yirmi milyonu geçmiş olduğunu dosta düşmana göstere cek işallah!
Karagöz — İyi hoş ama Çelebi, nüfus dediğin sağ, gürbüz, okur yazar, iş güç sahibi olursa işe yarar. Türk anaları, kırk bir buçuk kere maşallah, durmadan doğuruyor, doğuruyor a ma, kaçta kaçı sağ, sağlam kalıyor? Doğanları yaşatmaya çabalamalıyız iki gözüm.

Görsel 39. Karikatür-37

Kaynak. (1952, 1 Mayıs). *Karagöz Mizah Dergisi*, yıl 44. sayı 4553. 8.

Bilgi: 1 Mayıs 1952 tarihinde *Karagöz Mizah Dergisi'*nde yayımlanan, tek kareden oluşan renkli karikatürdeki konuşmalar karikatürün alt ortasında verilmiştir. Bu çizimde "okuryazar, iş güç sahibi" bir nüfusun öneminden söz edildiği için bu çizim Türkçe eğitimi ve okuma yazma temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir. Çizim Tevfik İleri'nin Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde yayımlanmıştır.

Düz Anlamsal Analiz: Bu karikatürde bir mahallenin sokak ortamı resmedilmektedir. Karikatürün sağ tarafında sarı bir ev çizilmiştir. Evin kapı ve pencere detaylarının da çizildiği gözlemlenmektedir. Evin yanında ise kökleri olmasa da üst tarafı görülen ağaçlar yer almaktadır. Evin önünde alışveriş yaptığı belli olan bir adam çizilmiştir. Adamın eşyalarını ise sırtında küfeyle taşıyan bir çocuk vardır. Çocuk yalın ayaktır. Bu çizimin diğer yanında ise iki erkek çocuğu kavga ederken çizilmiştir. Bu

çocukların da sırtında küfe taşıyan çocuk gibi elbiseleri yırtıktır ve yalın ayaktırlar. Kavga eden iki erkek çocuğun önünde de bir başka erkek çocuk yer almaktadır. Bu çocuk yerde bilye oynarken çizilmiştir. Küfe taşıyanla birlikte dört erkek çocuk vardır ve dördünün de ilkokul çağı çocuğu olduğu söylenebilir. Bu erkek çocuklarının ardındaysa kısa siyah saçlı bir kız çocuğu vardır. Kız çocuğunun sağ elini gözüne götürdüğü ve ağladığı görülmektedir. Kız çocuğunun erkeklerden farklı olarak kıyafeti kısmen daha düzgündür ve ayağında da terlik bulunmaktadır.

Bu sokak durumunu duvarın üzerinden seyreden iki adam çizilmiştir. Bunlar Hacivat ve Karagöz tiplemeleridir. Hacivat ve Karagöz'ün duvarın üzerinden sadece gövdelerinin üstü görülmektedir. Hacivat, Karagöz'e "İki gözüm, Karagöz'üm nüfusumuz durmadan artıyor. Yeni yapılan sayım yirmi milyonu geçmiş olduğunu dosta düşmana gösterecek işallah!" şeklinde seslenmiştir. Karagöz ise Hacivat'a "İyi hoş ama Çelebi, nüfus dediğin sağ, gürbüz, okuryazar, iş gücü sahibi olursa işe yarar. Türk anaları, kırk bir buçuk kere maşallah, durmadan doğuruyor, doğuruyor ama kaçta kaçı sağ, sağlam kalıyor? Doğanları yaşatmaya çabalamalıyız iki gözüm." şeklinde cevap vermiştir.

Yan Anlamsal Analiz: I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra çok sayıda kayıp verildiği için (1923-1965) devlet yöneticileri, nüfus artışının yükselmesi yönünde bir politika izlemişlerdir (Doğanay, 1997: 207). 1945-1950 yılları arasında nüfusta artış başlamış ve 50'li yıllardan sonra nüfus artışı hızlanmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde nüfus, bir güç kaynağı olarak görülmüş fakat sadece nicelik yönünden değil, nitelik yönünden de gelişmesi vurgulanmıştır (Doğan, 2011: 299).

Türkiye nüfusunun yıllık artış oranının en yüksek olduğu dönem 1960 dönemidir. Bunun nedeni bu tarihlerde nüfus artışının ‰ 28.5 oluşudur (Gelekçi, 2015: 589). Karikatürün yapıldığı yıllarda nüfus artışı hızlanmış ve 1960 yılında zirveye ulaşmıştır. Ancak ülkenin taşıma gücü nüfusun hızla artışını karşılayamamış ve herkese eşit ölçüde eğitim, sağlık ve iş imkânları sunamamıştır.

Nüfus artışının işlendiği karikatürde, konuşan karakterlerden birisi olan Hacivat, nüfusun artmasının siyasal olarak verdiği gücü vurgulamaktadır. Ancak nüfus konusunda fikir beyan eden diğer karakter (Karagöz) ise nüfusun eğitimli ve sağlıklı olduğunda bir anlamının olduğunu vurgulamaktadır. Bu çizimde Karagöz, genç nüfusun iyi yetiştirilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca ülke nüfusunun kalitesinin önemine de değinmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra nüfusun artırılması önemsenmiş ve devlet politikasına dönüşmüştür (Vergili, 2013: 315). Bunun nedeni cumhuriyetin ilanına kadar olan süreçte savaşlardan dolayı azalan nüfusu artırmak, tarım arazilerini işleyecek iş gücüne sahip olmak ve ülkenin kalkınmasına katkı sağlamaktı. Ancak 1950'lerde tarımda makineleşme başlamış, rençberler işsiz kalmış, köyden kente göç başlamış ve bu da şehirlerde gecekondulaşmaya sebep olmuştur (Oktar ve Varlı, 2010: 16). Bu nedenle 1950'li yılların sonlarına yaklaşıldığında hızlı artan nüfusun sosyal ve ekonomik problemlere neden olduğu gündeme gelmeye başlamış, nüfusta olan artış hızını düşürmek için politikalar uygulamaya alınmıştır (Oktay, 2014: 32). Bunun üzerine ülkede daha önce yasal olmayan gebelikten korunma yöntemlerinden kadınların yararlanması yasallaştırılmıştır. 1964 yılında kanun taslağı üzerinde çalışmaya başlanmış ve 557 Sayılı Nüfus Planlaması Yasası 10 Nisan 1965'de onaylanmıştır (Akın, 2012: 48).

Karikatürün yapıldığı dönemde doğum yanlısı nüfus politikası izlendiğinden dönemin Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri de zengin bir millet yaratabilmek ve ülkeyi koruyabilmek için nüfus artışının öneminden söz etmiştir (Başar, 2019: 445, 446). Nüfus, o dönemde arzu edildiği biçimde artmış olsa da aileler sahip oldukları çocuklara bakmakta sıkıntı çekiyorlardı. Bu çizimde ele alınan konu, nüfus artışının istendiği ölçüde olmasına rağmen sağlıklı ve eğitimli bir nesil yetişmesinin ülke için daha kıymetli olacağıdır. Nüfus artışının sadece nicel değil, nitel bir artış olması gerekliliğidir.

Görsel 40. Karikatür-38

Kaynak. Mıstık. (1954, 12 Ocak). *Akşam Gazetesi,* yıl 36. sayı 12671. Kapak.

Bilgi: "HARF İNKILÂBI!" başlığı ile yayımlanan bu karikatür, 12 Ocak 1954 tarihinde *Akşam Gazetesi'*nde yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürün başlığı "HARF İNKILÂBI" karikatürün alt ortasında yer almaktadır. Çizim 1954 yılında yapıldığı ve tahtaya hâlen eski harflerle yazı yazıldığı için bu çizim Türkçe eğitimi ve okuma yazma temalı karikatürlerin altına yerleştirilmiştir.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde bir kadın ve bir de yazı tahtası bulunmaktadır. Yazı tahtasında Arap alfabesiyle yazılmış alt alta iki kelime bulunmaktadır. Tahtada eski alfabeyle "Yaşasın demokrasi" ifadesi yer almaktadır. Kadının da elinde tebeşir vardır. Kadının üzerinde bir kazak, etek ve ayağında terlik bulunmaktadır. Ayrıca başında da kafasını tam örtmeyen bir başörtü yer almaktadır. Kadın sağ elindeki tebeşirle tahtaya yönelmiş bir şekilde çizilmiştir.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatür, Harf İnkılabı'nın üzerinden yirmi sekiz yıl geçmesine rağmen Türk alfabesi kullanımının yaygınlaşmadığını ele almaktadır. Bu çizimde yazı tahtasının başında elinde tebeşirle bir kadın çizilmiştir. Yazı tahtasına kadın figürünün Arapça harflerle "yaşasın demokrasi" yazdığı görülmektedir.

Karikatürdeki kadın figürünün önlüklü olmayışından, başındaki örtüden, saçlarının şeklinden ve duruşundan ilkokul öğrencisi olmadığı anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak bu öğrencinin yaygın eğitim aracılığıyla Yeni Türk alfabesini öğrendiğini söylemek mümkündür.

Alfabe değişikliği yapıldıktan sonra ülkede yeni harfleri öğretmek için 11 Kasım 1928 tarihinde Millet Mektepleri kurulmuştur (Kılıç, 2017: 211). Millet Mekteplerinde okuma çağını geçiren 16-40 yaş arasındaki öğrencilere dört aylık kurslarda eğitim verilmekteydi (Resmî Gazete, 24 Teşrinisani 1928: 6103, 6105, 6106). Daha sonra 10-18 Mayıs 1931 tarihinde Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiş ve 14 ilde 19 Şubat 1932'de hizmet vermeye başlamıştır (Yaşar, 2010: 183). Halkevlerinde verilen kurslarda okuma yazma eğitiminin yanında yurttaşlık dersleri de verilmiştir.

Millet Mektepleri ve Halkevleri aracılığıyla okullarda eğitim alma yaşı geçmiş, okuma yazma bilmeyen vatandaşlara yeni alfabenin öğretilmesi hedeflenmiştir. Halkevleri, Demokrat Parti iktidara geldikten sonra 7 Mart 1952 tarihinde çıkartılan 5830 sayılı Kanun'la kapatılmış bu da halk eğitimi alanında bir boşluk oluşturmuştur (Başar, 2019: 486). 1952 yılı sonunda 478 Halkevi ile 4322 Halk Odasının faaliyeti durmuş ve tamamen kapatılmıştır (Gezer, 2012: 85). Halkevlerinin ve Halk Odalarının yerine 1953 yılında Halk Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından Halk Eğitim Merkezleri açılmaya

başlanmıştır. Bu merkezlerin öncelikli amaçları "okuma-yazma bilmeyen vatandaşların okuma-yazma öğrenmelerini ve vatandaşlık, milli koruma, sağlık gibi alanlarda bilgi ve beceri kazanmalarını sağlamak" (Millî Eğitim Bakanlığı, 1956: 3) ve "Halk eğitimi uzmanları ve elemanları yetiştirilmesi" (Millî Eğitim Bakanlığı, 1956: 3) ile ilgili eğitimin verilmesiydi.

1954 yılının ocak ayında yayımlanan bu karikatür, o dönemde halk eğitimi veren Halk Eğitim Merkezlerini ele almaktadır. Burada Halk Eğitim Merkezlerinde eski alfabeyle yazı yazmayı bilen sonradan Yeni Türk alfabesini öğrenen öğrencilerin durumu aktarılmaktadır. Yeni Türk alfabesini öğrenen bu öğrencilerin hâlen eski yazıyı kullanmayı tercih ettikleri bu çizimde gönderilen ileti olabilir. Ayrıca Harf İnkılabı'nın yapılmasından bu yana yeni Türk alfabesinin kullanımının istenilen ölçüye ulaşmamış olması da karikatürde bulunan bir başka iletidir. Burada öğrencinin eski harflerle yazı yazıyor oluşu o dönemde eski alfabenin hâlen öğretilip öğretilmediği düşüncesini akla getirmektedir. Fakat o dönemde Halk Eğitim Merkezlerinde sadece yeni Türk alfabesi öğretilmekteydi.

Demokrat Parti Dönemi çok partili yaşamın ilk yıllarını kapsamaktadır. 14 Mayıs 1950 seçimleriyle beraber ülkenin yönetimi, demokratik bir şekilde seçilen Demokrat Partiye geçmiştir. Öğrencinin tahtaya "yaşasın demokrasi" yazıyor oluşu, o dönemde Halk Eğitim Merkezlerinde demokrasiyle ilgili derslerin varlığını düşündürmektedir. Ancak bu merkezlerde demokrasiyle bağlantılı bir ders bulunmamaktaydı. Bu nedenle öğrencinin tahtaya "yaşasın demokrasi" yazma nedeninin ardında Türk tarihinde çok partili dönemin başladığını göstermek olabilir. Bu karikatürün konusu, Harf İnkılabı'nın üzerinden yirmi sekiz yıl geçmesine rağmen yeni Türk Alfabesi kullanımının yaygınlaşmadığı ancak demokrasinin benimsendiğini göstermek olabilir.

KALİMERA-KALA TAKSA EGUR SALOA
VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ!
LÂ VALLAHİ Bİ TEKELLÜM ARABİ!
EV ÇİYE LÖ.. EZ TIRKI NIZANIM !!
ali ulvi
«GÖZDEN UZAK OLANLAR...»

Görsel 41. Karikatür-39

Kaynak. Ersoy, A. U. (1960, 9 Eylül). *Cumhuriyet Gazetesi,* Kapak.

Bilgi: "GÖZDEN UZAK OLANLAR…" başlıklı karikatür, Ali Ulvi tarafından çizilmiş ve 9 Eylül 1960 yılında *Cumhuriyet Gazetesi'*nin kapak sayfasında yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürün altında karikatürün başlığı olarak "GÖZDEN UZAK OLANLAR…" bilgi notu yer almaktadır. Çizimin Türkçe eğitimi ve okuma yazma temasının altına yerleştirilme nedeni "VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ!" kampanyası hakkında olduğu içindir.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatürde, Türkiye haritası bulunmaktadır. Haritanın dört bölgesine de insanların aralarındaki konuşmalar canlandırılmıştır. Haritanın batı kısmında bir kişi diğer karakterlere elindeki pankartla "VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ!" demektedir ve çizimdeki diğer karakterler bölgelerinde kullanılan dille cevap vermektedir. Haritanın farklı bölgelerinde farklı dillerin konuşulduğu görülmektedir.

Haritanın en güneyinde Arapça konuşan iki kişi uzun etekli kıyafetler giymektedir ve aralarında "LÂ VALLAHİ Bİ TEKELLÜM ARABİ" şeklinde bir konuşma geçmektedir. Haritanın daha doğusunda yer alan iki kişi şalvar giymektedir ve kuşakları vardır. Aralarında Kürtçe "EV ÇİYE LÖ EZ TIRKI NIZANIM" şeklinde bir konuşma geçmektedir. En batısında ise iki modern giyimli, Yunan asıllı vatandaş "KALİMERA-KALA TAKSA EGUR SALOA" şeklinde konuşmaktadır. Haritanın sağ altında ise çizerin imzası yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: "GÖZDEN UZAK OLANLAR…" alt başlıklı karikatürde Türkiye'de farklı coğrafi bölgelerde farklı dilleri konuşan topluluklar ve Vatandaş Türkçe

Konuş Kampanyası ele alınmaktadır. Darülfünun Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyetinin 13 Ocak 1928'de yaptığı kongrede Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası'nın kararı alınmış ve toplu taşım araçlarına bu slogan asılmıştır (Orhan, 2012: 111). Bu hareketin amacı ana dili Türkçe olmayan vatandaşların Türkçe konuşmalarını sağlayarak tek dilli bir millet yaratmaktı. Fakat bu girişim beklendiği gibi sonuç vermemişti. Bunun nedeni Türkiye'nin birçok farklı yöresinde ana dili Türkçe olmayan vatandaşların Türkçeyle karşı karşıya kalmayışıydı. Dolayısıyla ana dili Türkçe olmayanlar, dile maruz kalmadıkları ve çevrelerindekiler dili konuşmadığı için Türkçeyi öğrenemiyorlardı.

Karikatürde ülkenin kuzeybatısında, güneyinde ve doğusunda karşılıklı konuşan kişiler resmedilmiş ve haritanın ortasına da vatandaş Türkçe konuş pankartlı bir karakter çizilmiştir. Çizerin karikatürü bu şekilde çizmesinin amacı o dönemde ülkenin kuzeybatısında Yunan asıllı vatandaşların aralarında Yunanca konuştuğu, Arap asıllı vatandaşların aralarında Arapça konuştuğu ve Kürt asıllı vatandaşların aralarında Kürtçe konuştuğuna dikkat çekmektir. Hatta ülkenin doğusunda Kürtçe konuşan vatandaş haritanın ortasındaki "VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ!" pankartına cevaben Kürtçe "Türkçe bilmiyorum." demektedir. Güneydoğudaki vatandaşlar ise "LÂ VALLAHİ Bİ TEKELLÜM ARABİ" diyerek sadece Arapça bildiğini ifade etmektedir. Bu çizimde 1960 yılında ülkenin farklı bölgelerinde Türkçenin yaygın olarak kullanılmadığı ele alınmaktadır.

Çizimde, yabancı dilde konuşan karakterlerin bulundukları bölgelere bakıldığında toplumsal yapı itibariyla ile kozmopolit yapısı olan Trakya, Antakya ve Diyarbakır gibi şehirlerin yakınlarında oldukları görülmektedir. Doğu illerinin üzerinde bulunan karakterlerin Kürtçe konuşurken işlenmesindeki temel neden o dönemde o bölgede yaşayan halkın Kürtçe konuştuğunu göstermektir. Ancak 1940'lı yıllarda doğu illerinde Türkçe kullanımının yaygınlaşması için bazı uyarılara yer verilmiştir ve yerel dilleri kullanan kişilerin uyarılması gerektiği bildirilmiştir (Özdemir, 2021: 171). Doğu illerinde yerel dillerin kullanımının önüne geçilmeye çalışılmasının ardındaki neden bu bölgede yaşayan büyük çoğunluğun Türkçe bilmemesi ve Türkçe bilenlerle iletişime geçememeleriydi. Aynı durum haritada Antakya bölgesi tarafında Arapça konuşan ve Trakya bölgesinde Rumca konuşan nüfus için de geçerliydi. Dolayısıyla Türkçe kullanımının yaygınlaşması insanlar arasındaki iletişimi sağlayacaktı.

Bu karikatürde, tüm ülkenin Türkçe konuşmayı bilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca 1960 yılında bütün çabalara rağmen hâlen bazı bölgelerde Türkçenin konuşulmadığı ele alınmaktadır.

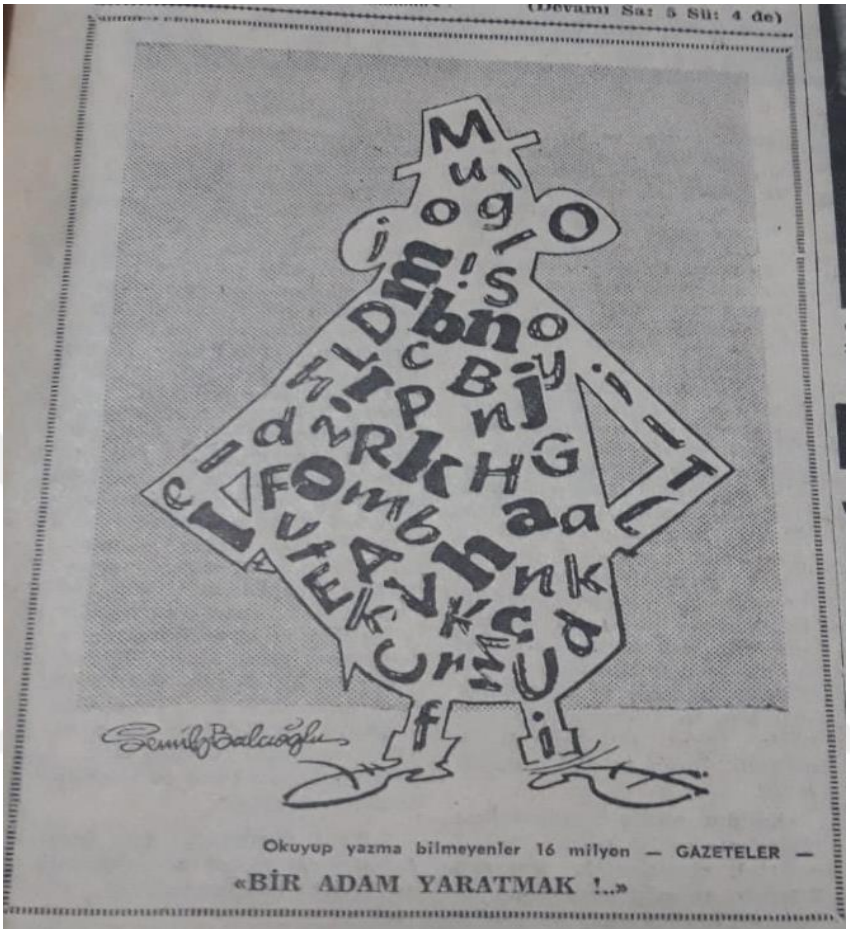

Görsel 42. Karikatür-40
Kaynak. Balcıoğlu, S. (1962, 17 Eylül). *Tercüman Gazetesi,* yıl 1. sayı 337. Kapak.

Bilgi: "BİR ADAM YARATMAK!.." alt başlıklı karikatür, Semih Balcıoğlu tarafından çizilmiştir. Karikatür, 17 Eylül 1962 yılında *Hadiselere Tercüman Gazetesi'*nin kapak sayfasında gazetenin 1. yılının 337. sayısında yayımlanmıştır. Tek kareden oluşan karikatürün en altına büyük harflerle "BİR ADAM YARATMAK!" yazılmıştır. Bu çizimin Türkçe eğitimi ve okuma yazma temasının altına yerleştirilme nedeni karikatürün üzerinde "Okuyup yazma bilmeyenler 16 milyon" yazmasıdır.

Düz Anlamsal Analiz: Tek kareden oluşan karikatürde şapkalı, iri kulaklı, elleri beline dayalı bir erkek figürü yer almaktadır. Çizimde bu erkek figürünün vücudunun iç kısmı karışık Latin harflerle doldurulmuştur. Karikatürün altında "BİR ADAM

YARATMAK!" ifadesinin üstünde "Okuyup yazma bilmeyenler 16 milyon" bilgi notu yer almaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu çalışma gazetelerde yayımlanan "Okuyup yazma bilmeyenler 16 milyon" haberine istinaden yapılmıştır. Bilgi notu olarak da çizimin altına yazılmıştır.

Çizimin yapıldığı dönemde II. İnönü Koalisyon Hükûmeti olan Cumhuriyet Halk Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi iktidardaydı. Dönemin Millî Eğitim Bakanı da 27 Haziran 1962-8 Haziran 1963 tarihleri arasında görev yapan Prof. Dr. Raşit Hatipoğlu'ydu. Bakanlığı döneminde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış, 1961 yılında ülkenin eğitim kademelerindeki öğrenci, öğretmen ve kayıt olamayan öğrenci rakamları verilmiştir. Planda 1961 yılında, ilkokul çağına gelen 1.353.000 çocuk ilköğretim kurumlarına, 1.717.000 çocuk ortaokullara, 1.462.000 öğrenci liselere ve 1.806.000 lise mezununun da bir sonraki eğitim kademesi olan üniversiteye devam edemediği bilgisi verilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963: 448). Bu durum da okuryazar nüfusun artmasını engellemiştir.

Okuryazar nüfus sayısının yükselme hızının az oluşu Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonunun 19. Kurultay çalışmalarında da ele alınmıştır. Eğitimde Fırsat Eşitliği Komisyon Raporu'nda, 1966 yılı kalkınma programında belirtilen okuryazar oranının 1930-1960 yıllarında %19.2'den %40.1'e yükseldiği ve otuz yılda sadece %21 oranında arttığı ve yılda ortalama yalnızca %0.7 gibi trajik bir artış gösterdiğine değinilmektedir (Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu, 1966:79).

1960 yılında yapılan nüfus sayımlarında 27.754.820'lik nüfusun, 22.542.016'sının okuryazar yaşta olabilecek nüfustan oluştuğu tespit edilmiştir (TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr)). 22.542.016'lık nüfus grubunda kadınlarda 2.743.164, erkeklerde ise 6.157.842 kişinin okuryazar olduğu 13.625.086 kişinin okuma yazma bilmediği tespit edilmiştir (TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr)). Karikatürde verilen rakam olan 16.000.000 ile TÜİK istatistikleri arasında 2.374.914'lük bir fark bulunmaktadır. Ancak 1960 yılındaki altı yaş üstü nüfusun %60.5'inin okuma yazma bilmemesi büyük bir orandır.

Bu karikatürde büyük bir kesimin okuryazar olmadığı ve eğitim herkese ulaşmadığı için eğitimli, içi bilgiyle dolu bir toplumun yetişmediği ele alınmaktadır. Bu karikatürde "fikren, ilmen, fennen kuvvetli" bir toplumun yetişmediğine bir eleştiri yapılmaktadır. "ADAM YARATMAK!.." yazılı çizimdeki insan figürünün harflerle

doldurulmasındaki amaç adam yaratmanın eğitim yoluyla, okuyarak, ilmen, fikren gelişerek, içi dolarak olabileceğidir.

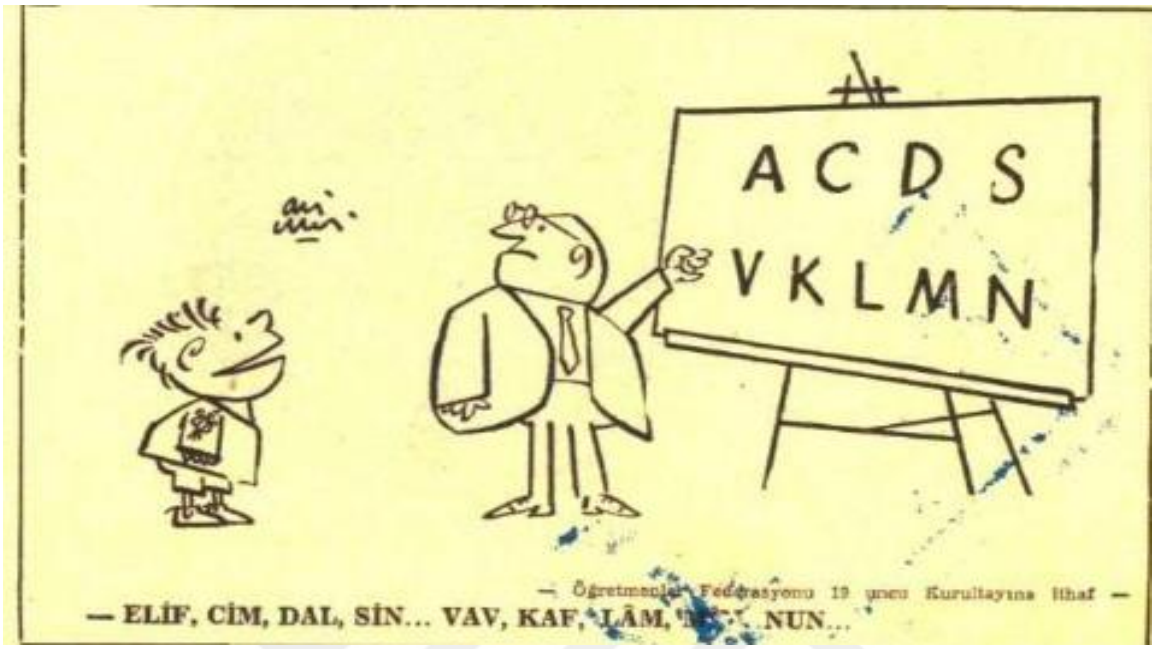

Görsel 43. Karikatür-41

Kaynak. Ersoy, A. U. (1966, 5 Temmuz). *Cumhuriyet Gazetesi.* Kapak.

Bilgi: Bu karikatür 5 Temmuz 1966 yılında *Cumhuriyet Gazetesi*'nin kapak sayfasında yayımlanmış, Ali Ulvi'ye ait bir sanat karikatürüdür. Çizimin Türkçe eğitimi ve okuma yazma temasının altına yerleştirilme nedeni bir sınıf ortamında öğrenciye karışık yazılmış harflerin tanıtımıdır.

Düz Anlamsal Analiz: Karikatürde öğrenci, öğretmen, ayaklı tahta ve harfler bulunmaktadır. Çizimin geçtiği yerin sınıf olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmeni temsil eden karakter saçsız, gözlüklü ve resmî giyinmiş bir biçimde çizilmiştir. Öğretmen figürü takım elbise ve kravat giymektedir. Öğrenci ise şort ve sağ omzu yamalı bir gömlek giymektedir. Öğretmen eliyle Latin esaslı Türk harflerinin karışık olarak yazılı olduğu tahtayı öğrencisine göstermekte ve öğrenci de sesleri okumaya çalışmaktadır. Karikatürün altında öğrencinin harfleri okuyuşu yazmaktadır. Öğrenci tahtadaki sesleri "ELİF, CİM, DAL, SİN…. VAV, KAF, LAM, NUN" olarak okumaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Karikatüre bakıldığında eğitim sürecinden geçmiş ve sonucunda bir ilkokulda öğretmen olmuş olan kişinin ders verdiği görülmektedir. Tahtaya yazılı olan harfler ne Latin esaslı Türk alfabesinin sırasında göre ne Arap alfabesi sırasına göre ne de Osmanlı Türkçesinde kullanılan alfabenin sırasına göre yazılmıştır.

Öğretmenin alfabeyi tahtaya doğru bir biçimde yazmaması, öğretmenin yetkin olmadığı düşüncesini akla getirmektedir. Buradan yola çıkarak öğretmenin Latin esaslı Türk harflerinin sırasını doğru bilmediği iletisi gönderilmekte ve eğitim sisteminde olan eksikliklere dikkat çekilmektedir.

İncelenen karikatür, altında bulunan yazıdan anlaşıldığı üzere "Öğretmenler Federasyonunun 19 uncu Kurultayına İthaf" edilmiştir. Öğretmen Federasyonu'nun 19. Kurultayı Gaziantep'te 3 Temmuz 1966-5 Temmuz 1966 tarihinde toplanmıştır. Yapılan kurultayın komisyon raporunda "Eğitim Sistemi: Temel Görüş" kısmında "okullardaki %50 başarısızlıktan" söz edilmiştir (Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu, 1966: 26). Ayrıca yeni Türk alfabesinin hâlen birçok bölgede özümsenmediği ve öğretmenler tarafından doğru uygulanmadığı ifade edilmiş, bu durum tartışılmıştır. Karikatür bu kurultayın tespitlerine dayanarak çizilmiş ve altına da çizer "Öğretmenler Federasyonunun 19 uncu Kurultayına İthaf" yazmıştır.

Çizimdeki harflerin doğru sırayla yazılmaması ardındaki neden Latin alfabesinin eğitimciler tarafından hâlen tam olarak özümsenmediğini aktarmak ve öğrencilere yanlış öğretildiğini göstermektir. Çizimde öğretmen, öğrenciyi tahtaya kaldırmış ve yazdığı sesleri sırasıyla okumasını istemiştir. Öğrenci de tahtaya yazılı olan Latin alfabesine ait harfleri Arap alfabesine ait harflerin seslerine benzeterek okumuştur. A harfini "Elif", C harfini "Cim", D harfini "Dal", V harfini "Vav", K harfini "Kaf", L harfini "Lam", M harfini "Mim", N harfini "Nun" olarak okumuştur. Buradan öğrencilerin hâlen daha önce öğrendikleri bilgilerin etkisi altında kaldığı ve öğretmenlerin bu kemikleşmiş bilgileri yenileriyle değiştirmekte güçlük çektiği aktarılmaktadır.

5 Temmuz 1966 yılında *Cumhuriyet Gazetesi*'nin kapak sayfasında yayımlamış bu karikatürde, Harf İnkılabı'nın yapılmasının üzerinden otuz sekiz yıl geçmiş olmasına rağmen hâlen yeni eğitim sisteminin eskisinin etkisi altında kaldığı ve eğitimcilerin alanlarında yetkin olmadığı ele alınmaktadır. Kısaca, çizer eğitim alanında istenilen hedeflere ulaşılamadığı için "Öğretmenler Federasyonu 19 uncu Kurultayına İthaf" yazmıştır ve okuyucusuyla eğitim alanındaki bu sorunu paylaşmıştır.

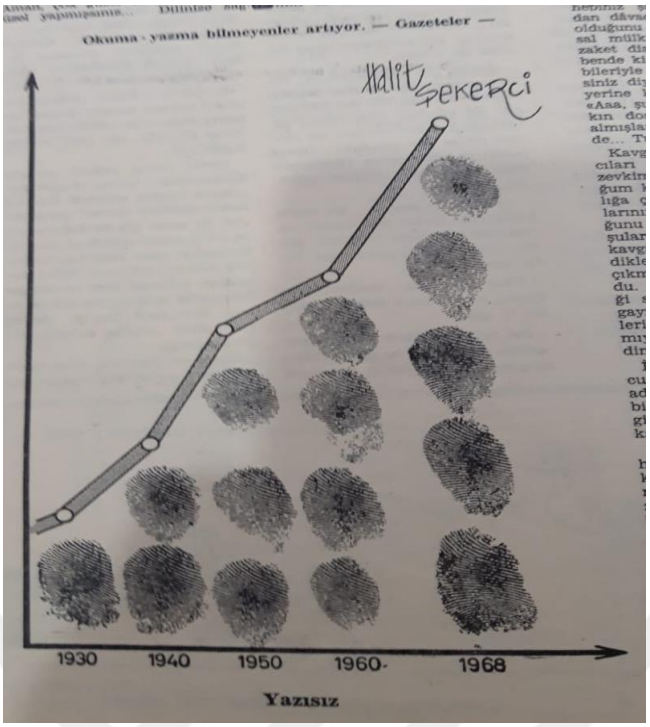

Görsel 44. Karikatür-42

Kaynak. Şekerci, H. (1968, 11 Aralık). *Akbaba,* yıl 46. cilt 15. sayı 51. 6.

Bilgi: Halit Şekerci tarafından çizilen bu karikatür, İlhami Ertem'in Millî Eğitim Bakanlığı Dönemi'nde, 11 Aralık 1968 yılında *Akbaba Mizah Dergisi'*nde yayımlanmıştır. Karikatür, *Akbaba Mizah Dergisi'*nin 15. cildinin 51. sayısında yer almaktadır. Karikatürde başlık olarak "Okuma-yazma bilmeyenler artıyor." ifadesine yer verilmiştir ve bu nedenle bu çizim Türkçe eğitimi ve okuma yazma temasının altına yerleştirilmiştir. Bu başlık karikatürün üst ortasında yer almaktadır.

Düz Anlamsal Analiz: Tek bir kareden oluşan karikatürde bir grafik bulunmaktadır. Çizilen grafikte okuma yazma bilmeyenlerin oranı yansıtılmıştır. Bu bağlamda grafikte beş farklı yıl üzerinden yaşanan değişim çizilmiştir. Grafikte yer alan yıllar soldan sağa doğru şöyle sıralanmaktadır: 1930-1940-1950-1960-1968. Her yılda yaşanan yükseliş ise parmak basma izleriyle gösterilmiştir. 1930 yılında bir tane parmak izi yer alırken 1940 yılında iki tane parmak izi yer almaktadır. 1950 yılında ise üç adet parmak izi bulunmaktadır. 1960 yılına gelindiğinde ise parmak izi sayısı dört, son yıl olan 1968 yılında ise beş parmak izi yer almaktadır. Karikatürde parmak izleri üst üste sıralanmıştır ve değişim de çizgiyle gösterilmiştir. Karikatürün sağ üst köşesinde çizerin

imzası yer almaktadır. Bununla birlikte karikatür olarak çizilen grafiğin üstünde "Okuma-yazma bilmeyenler artıyor." ifadesine yer verilmiştir altında ise "Yazısız" yazmaktadır.

Yan Anlamsal Analiz: Bu karikatürde okuma yazma bilen nüfusun oranında artışın olmayışına, tam tersine okuma yazma bilmeyen nüfusun artışına dikkat çekilmektedir. Burada parmak izinin kullanılma nedeni okuma yazma bilmeyenlerin imza yerine parmak basmalarıdır. Bu sebepten okuma yazma bilmeyenlerin oranındaki artış, grafikte parmak iziyle gösterilmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında okuryazar sayısını artırmak için çok çaba sarf edilmiştir. Okul çağındaki çocuklar okullarda, yetişkinler de okuma yazma kurslarında eğitim almıştır. Ancak okuryazar oranı istenilen sayıya öğretmen ve okul yetersizliğinden dolayı ulaşamamıştır. 1950-1970 yılları arasında hızlı bir toplumsal değişim olmuş, eğitimli nüfusa olan ihtiyaç daha da artmış ve ülkenin kalkınması için eğitim bir gereklilik hâline gelmiştir. Bu dönemde, nüfusun artışı ve okulların önceden de ihtiyacı karşılayamamasından toplumun tamamı eğitim imkânlarından yararlanamamıştır. Ayrıca 1960-1970'li yıllardaki darbe dönemi, kısa koalisyonlar ve öğrenci olayları bu yıllarda olan okuma yazma eğitiminin Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemi'nde oranla azalmasına neden olmuştur. Bu da okuryazar olmayan nüfusun daha da yavaş artmasına sebep olmuştur.

1927-1959 yılları arasında 1.867.920 kişi okuryazar olmuş fakat 1960-1980 yılları arasında okuma yazma üzerine faaliyetler azaldığı için 726.706 kişi okuryazar hâle gelmiştir (Acuner, 1990: 163). Bu sayılardan, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında okuryazar sayısının arttığı fakat 1960 yılından sonra okuma yazma eğitiminin aynı hızla ilerlemediği anlaşılmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumunun 1965 nüfus sayım verilerine göre kadın nüfusun %67,2'si, erkek nüfusun da %35,9'u okuryazar değildi (TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr)). On yıl sonra ise bu rakamlar kadınlarda %49,5, erkeklerde ise %23,8'e düşmüştür. Bu verilerden anlaşılacağı üzere okuryazar oranı nüfusa oranla artmıştır. Dolayısıyla çizerin burada yaptığı tespit doğru bir tespit değildir. Bu çizimde, yıllar ilerlemesine rağmen okuryazar nüfusun artmadığı işlenirken aslında okuma yazma bilmeyen nüfus azalmıştır.

Türkçe Eğitimi ve Okuma Yazma Teması ile İlgili Sonuçlar. Türkçe eğitimi ve okuma yazma teması altında yedi karikatür incelenmiştir. Bunlar 36, 37, 38, 39, 40, 41 ve 42 numaralı karikatürlerdir. Bu karikatürler arasında öne çıkan konu okuma yazma

bilmeyen nüfusun çokluğudur. Bu konu, 40 ve 42 numaralı karikatürlerde ele alınmaktadır. 36 numaralı karikatürde kelimelerin telaffuzunun öğretmenler yetkin olmadığı için doğru öğretilmediği; 37 numaralı karikatürde nüfusta olan artışın sadece nicel değil, nitel de olması gerektiği; 38 numaralı karikatürde eski Arap alfabesinin hâlâ kullanılıyor olması; 39 numaralı karikatürde ülkenin farklı yerlerinde farklı diller konuşuluyor olması ve 41 numaralı karikatürde Türk alfabesi öğretiminde gelinen nokta ele alınmaktadır.

Bu tema altında analiz edilen karikatürlerde okuryazar nüfusun azlığına değinilmesinin nedeni, okuryazar nüfusu artırma çabalarına rağmen hâlen nüfusun büyük bir kısmının okuryazar olmamasıydı. Ayrıca ülkenin farklı bölgelerinde farklı diller kullanılıyor oluşu okuryazar oranının artmasını engelleyen bir faktördü. Devlet İstatistik Enstitüsünün verilerine 1940-1970 yılları arasındaki okuryazar nüfus yansımaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsünün sayılarına göre okuryazar nüfus 1940 yılında %24.5'ten 1970 yılında %56.2'ye yükselmiştir (Devlet İstatistik Kurumu, 2012: 20, 21). Otuz yılda okuryazar nüfus iki katına çıkmış olsa da ülkenin hâlen %43.8'inin okuryazar olmaması, karikatürlerin büyük oranda dönemin gerçekleriyle örtüştüğünü göstermektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012: 20, 21). Ayrıca yetkin olmayan eğitimcilerin yanlış bilgiler aktarma olasılığının ele alındığı 36 ve 41 numaralı karikatürlerde de dönemin eğitsel şartları yansıtılmaktadır. Hatta bu iki çizimin konusu Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu 19. Kurultay Çalışmalarında da tartışılmıştır. Kurultay çalışmalarında öğretmen yetiştiren kaynakların yetersiz olduğuna ve farklı uzmanlık alanlarından mezun kişilerin öğretmen değil, yalnızca öğretmen okulu mezunlarının öğretmenlik yapmasının önemine değinilmiştir (Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu, 1966: 80).

Tablo 6

Cinsiyet ve Okuryazarlık Durumuna Göre Nüfus

Yıl	Cinsiyet	Toplam	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen	Bilinmeyen	Okuma Yazma Bilmeyen Oranı	Okuma Yazma Bilen Oranı
1940	Toplam	14.900.126	11.242.759	3.657.367	-	75,5	24,5
	Erkek	7.440.395	4.746.963	2.693.432	-	63,8	36,2
	Kadın	7.459.731	6.495.796	963.935	-	87,1	12,9
1945	Toplam	15.166.911	10.583.606	4.583.305	-	69,8	30,2
	Erkek	7.565.317	4.261.810	3.303.507	-	56,3	43,7
	Kadın	7.601.594	6.321.796	1.279.798	-	83,2	16,8
1950	Toplam	17.856.865	11.997.046	5.779.915	79.904	67,5	32,5
	Erkek	8.944.072	4.853.038	4.055.225	35.809	54,5	45,5
	Kadın	8.912.793	7.144.008	1.724.690	44.095	80,6	19,4
1955	Toplam	19.366.996	11.392.958	7.915.238	58.800	59,0	41,0
	Erkek	9.819.568	4.314.429	5.478.766	26.373	44,1	55,9
	Kadın	9.547.428	7.078.529	2.436.472	32.427	74,4	25,6
1960	Toplam	22.542.016	13. 625.086	8.901.006	15.924	60,5	39,5
	Erkek	11.491.184	5.324.368	6.157.842	8.974	46,4	53,6
	Kadın	11.050.832	8.300.718	2.743.164	6.950	75,2	24,8
1965	Toplam	25.664.797	13.138.956	12.505.021	20.820	51,2	48,8
	Erkek	13.073.518	4.688.565	8.372.080	12.873	35,9	64,1
	Kadın	12.591.279	8.450.391	4.132.941	7.947	67,2	32,8
1970	Toplam	29.273.361	12.817.836	16.455.525	-	43,8	56,2
	Erkek	14.798.036	4.393.495	10.404.541	-	29,7	70,3
	Kadın	14.475.325	8.424.341	6 .050.984	-	58,2	41,8

(Devlet İstatistik Kurumu, 2012: 20, 21)

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu kısmında araştırmadan elde edilen bulgularla ilgili sonuçlar sıralanmış ve sonuçlar açıklanmıştır. Ayrıca araştırmacılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Sonuçlar

Bu araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar "Çalışmadaki Karikatürlere Yansıyan Eğitimle İlgili Konu ve Problemlere İlişkin Sonuçlar" ile "Eğitim Alanındaki Değişimlerin Karikatürlere Yansımasına İlişkin Sonuçlar" olarak iki alt başlık hâlinde ifade edilmiştir.

Bu çalışmada Cumhuriyet Gazetesi'nde, Hadiselerle Tercüman Gazetesi'nde, Akşam Gazetesi'nde, Akbaba Mizah Dergisi'nde Karikatür Mizah Dergisi'nde ve Karagöz Mizah Dergisi'nde yayımlanmış karikatürlerle dönemin eğitsel durumunun nasıl yansıtıldığına yer verilmeye çalışılmıştır.

1. Analiz edilen kırk iki karikatürde 1940-1970 yılları arasındaki eğitim alanında yaşanan farklı konu ve problemler ele alınmıştır.
2. 1940-1970 yılları arasında karikatürlere yansıyan eğitim alanındaki eksiklikler ile sıkıntılar araştırmanın çerçevesini oluşturmuştur. Literatüre bakıldığında, kaynaklar incelendiğinde ve istatistikler göz önünde bulundurulduğunda, 1940-1970 yılları arasında yayımlanan eğitim içerikli kırk iki sanat karikatürüne yansıyan eğitimle ilgili konu ve problemlerin doğru aktarıldığını söylemek mümkündür.
3. Otuz üç çizimde ülkedeki öğretmen azlığı, eğitime ve kitap okumaya olan olumsuz bakış açısı, okul sayısının ihtiyacı karşılamaması, modern okullar ülkede yeterli olmadığı için eski eğitim sisteminin küçük yerleşim birimlerinde devam ediyor olması, yeni öğretmenlerin yetkin olmayışları, üniversite sayısının yetersizliği, ülkede okuma yazma bilmeyenlerin sayısının yüksek oluşu,

üniversite mezunlarının ülkeyi daha iyi iş imkânları için terk etmesi, eğitimde fırsat eşitliği, akademisyenlerin çektiği sıkıntılar ve nüfus artışı karşısında ülkenin eğitim imkânlarının yetersiz oluşu karikatüristler tarafından işlenen eğitsel sorunlardır. En çok öne çıkan tema, on iki karikatürle öğretmen sayısının yetersizliğinden herkesin eğitimden eşit ölçüde yararlanamaması ya da eğitim kademelerine kontenjan sıkıntısından devam edilememesidir. İkinci en çok öne çıkan tema, kitap teması ve eğitime olan yaklaşımdır. Bu temayla ilgili sekiz karikatüre rastlanmıştır. Okuma yazma oranının durumu ve Türkçe kullanımıyla ilgili dört, eğitim sisteminin tam uygulanmıyor oluşuyla ilgili beş, üniversite mezunlarının mezuniyet sonrası çalışma hayatı ve akademisyenlerin çalışma şartlarıyla ilgili de dört karikatüre rastlanmıştır.

İncelenen karikatürlerde en çok karşılaşılan eğitsel tema eğitim kurumlarının ve öğretmen sayısının yetersizliğinden dolayı herkesin eğitimden eşit ölçüde yararlanamaması ya da öğrencilerin eğitim kademelerine kontenjan sıkıntısından dolayı devam edememesidir. Gerçekten de Cumhuriyet'in kuruluş ve gelişim yıllarında eğitimin en çok önem verilen konulardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Bunun nedeni ülkenin kalkınması ve gelişmesi için nitelikli kadroya ihtiyaç duyulmasıydı. Ancak bunun yapılabilmesi için ülke çapında eğitimin sunulabilmesi gerekiyordu ve bunu yapmak için de yeterli sayıda öğretmen, okul, maddi imkân bulunmamaktaydı. Bu durum da birçok kişinin eğitim imkânlarından yararlanmasına engeldi. Bu nedenle herkes eğitimden yararlanamamış, yararlandıysa da lise ya da üniversite eğitimini tamamlayamamıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra Erken Cumhuriyet Dönemi'nde başlatılan eğitim ve kültür alanındaki faaliyetler devam ettirilse de II. Dünya Savaşı'nın ülke üzerindeki etkisi ve ülkenin ekonomik durumu, istenilen ölçüde ilerleme sağlanmasına engel olmuştur. Bunun sonucunda birçok köy uzun süre okulsuz ve öğretmensiz kalmıştır. 1950-1960 yıllarında okul, üniversite ve öğretmen sayısı artmış olsa da hâlen eğitim kademelerine birçok öğrenci devam edememiştir. 1960-1970 yılları arasında ilkokul sayısı artmıştı ancak hâlen eğitim çağına gelen çoğu öğrenci eğitimden yararlanamamış, mezun olsa da büyük bir oranı ortaokullarda yer bulamamıştır. Yeterli miktarda eğitim kurumunun olmayışı ve kırsal kesime gönderilecek yeterli sayıda eğitimcinin bulunmamasından çok sayıda öğrenci eğitimden mahrum kalmıştır.

İncelen karikatürlerde en çok karşılaşılan birinci eğitsel tema eğitim kurumlarının ve öğretmen sayısının yetersizliğidir. Bu nedenle araştırma evreninde bulunan karikatürlerde eğitim kurumlarının ve öğretmen sayısının yetersizliği öne çıkmıştır. Bu konu ile ilgili on bir çizim bulunmaktadır. Bunlar 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 23, 24, 26 ve 27 numaralı karikatürlerdir. 7 numaralı karikatürde okulların ihtiyacı karşılayamaması, 8 numaralı karikatürde yeterli sayıda öğretmen olmadığı için okulların kapanması, 9, 10, 11 ve 12 numaralı karikatürlerde okul sayısının yetersiz oluşu, 13 numaralı karikatürde öğretmen sayısının yetersiz oluşundan radyoda eğitim döneminin başlaması, 23 numaralı karikatürde okul sayısı ihtiyacı karşılamadığından ilkokul çağı birçok çocuğun okula başlayamaması, 24 numaralı karikatürde eğitimde fırsat eşitsizliğinin olması ve 26 ile 27 numaralı karikatürde okulların ihtiyacı karşılayamaması ele alınmaktadır. 1940-1970 yılları arası olan eğitim kurumları, eğitimci sayıları ve yapılan uygulamalar incelendiğinde yukarıda sözü edilen karikatürlerin dönemin eğitsel durumunu yansıttığını söylemek mümkündür. Ayrıca karikatürlere yansıyan öğretmen ve okul sayısının yetersiz oluşu Devlet İstatistik Enstitüsünün sayılarına da yansımıştır (bkz. Tablo 3-4-5).

İncelen karikatürlerde en çok karşılaşılan ikinci eğitsel tema Cumhuriyet Döneminde eğitime ve kitap okumaya yönelik bakış açısının olumsuz olmasıdır. Bu konu ile ilgili araştırma evreninde eğitime yaklaşım, kitabın zihinsel gelişime etkisi, toplumun okumaya bakış açısı ve eğitime bakış açısı ile ilgili sekiz çizim bulunmaktadır. Bunlar 1, 3, 16, 17, 18, 19, 22 ve 31 numaralı karikatürlerdir. 1 numaralı karikatürde eğitime olan yaklaşım, 3 numaralı karikatürde aile eğitiminde çocuk psikolojisine olan yaklaşım, 16 numaralı karikatürde kitap okumaya yaklaşım (kitap sevgisi), 17 numaralı karikatürde çocuk kitaplarının içeriğinin önemi, 18 numaralı karikatürde kişisel gelişim ve aydın bir birey olmak için okumanın gerekliliği, 19 numaralı karikatürde iş imkânı bulunca öğrencilerin eğitimlerini yarıda bırakmaları, 22 numaralı karikatürde gençlerin çalışmadan para kazanma düşüncesinde olduğu ve 31 numaralı karikatürde bir babanın eğitime olan bakış açısı işlenmiştir.

İncelen karikatürlerde en çok karşılaşılan üçüncü eğitsel tema modern eğitim ülkenin her bölgesine ulaşamadığı için birçok bölgede, özellikle küçük yerleşim birimlerinde eski eğitim sisteminin halen uygulanıyor oluşudur. Modern eğitim kurumlarının bulunmadığı bölgelerde eski eğitim sisteminin uygulanıyor oluşuyla ilgili beş karikatür bulunmaktadır. Bunlar 15, 25, 36, 38 ve 41 numaralı karikatürlerdir. 15 numaralı karikatürde hayat bilgisi dersleri; 25, 36 ve 38 numaralı karikatürde eski eğitim

geleneklerinin hâlen uygulanıyor oluşu; 41 numaralı karikatürde de eğitimcilerin yetkin olmayışı ele alınmaktadır. Hatta bu durum eğitim sisteminin yetkin olmayan öğretmenler tarafından doğru biçimde uygulanamaması durumu VIII. İnönü Hükûmeti Dönemi'nde hükûmet programında ele alınmıştır.

İncelen karikatürlerde en çok karşılaşılan dördüncü eğitsel tema ülkedeki okuryazar oranının yeterince arttırılamaması ve Türkçe kullanımın yaygınlaştırılamaması ile ilgilidir. Bu konu ile ilgili dört çizim bulunmaktadır. Bunlar 37, 39, 40 ve 42 numaralı karikatürlerdir. 37 numaralı karikatürde nüfusun nitelik yönünden de gelişmesi gerektiği, 39 numaralı karikatürde tüm ülkenin Türkçe konuşmayı bilmediği, 40 numaralı karikatürde okuryazar oranının az oluşu ve 42 numaralı karikatürde okuma yazma bilmeyen nüfusun gün geçtikçe arttığı ele alınmaktadır.

İncelen karikatürlerde en çok karşılaşılan beşinci eğitsel tema dönemin önemli görülen yüksek öğrenim sorunları (üniversite akademisyenlerinin çalışma koşullarının iyi olmayışı, yükseköğretim kurumlarının azlığı, yükseköğretim mezunlarının kendi alanlarında çalışmıyor oluşu ve programlarına din ile ilgili derslerin eklenmesi) ile ilgilidir. Bu konu hakkında alan dört çizim bulunmaktadır. Bunlar 32, 33, 34 ve 35 numaralı karikatürlerdir. 32 numaralı karikatürde asistanların geçim sıkıntısı ve 33 numaralı karikatürde güzel sanatlar akademisi mezunlarının farklı iş alanlarına yönelmesi, 34 numaralı karikatürde de Gazi Terbiye Enstitüsüne din dersleri konulacağı ve 35 numaralı karikatürde İhtiyacı karşılayacak sayıda yükseköğretim kurumlarının olmayışı ele alınmıştır.

Bu çalışmada incelenen karikatürlerde eğitim alanında en çok karşılaşılan sorunlar eğitim kurumu ve nitelikli öğretmen eksiği, kırsal kesimde birçok bölgede hâlen ilköğretim kurumlarının bile bulunmaması, okuryazar olmayan nüfusun çokluğu, okul sayısı az olduğu için bir sonraki eğitim kademesine geçememe durumu ve eğitime olan yaklaşımdır. Çalışma sırasında, süreli yayınlardaki çizimler incelenirken eğitsel temalarda ve karikatürlere yüklenen anlamlarda bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca eğitsel gelişmelerin yükledikleri anlamlar bakımından mizah dergileri arasında farklılaşma olmadığını da söylemek mümkündür.

4. İncelen karikatürlerde en çok karşılaşılan altıncı eğitsel tema yönetmeliklerde, programlarda yapılan değişikliklerin kamuoyuna duyurulması ve üniversite mezunlarının eğitimlerini tamamlayınca tercih ettikleri yollar ile ilgilidir.

1940-1970 yılları arasında eğitim yönetmeliklerinde ve programlarda değişiklikler yapılmıştır. Yeni programlar uygulanmaya başlanmış, yönetmelikler değişmiş, öğretmen ve veli arasındaki iletişimi sağlamak için Okul Aile Birliği Yönetmeliği yayınlanmıştır. Bu nedenle karikatürlerde; okul yönetmeliklerinde yapılan değişimler, programlara alınan dersler, uygulanmaya başlanan yeni programlar ve okul aile birliklerinin kurulması sekiz karikatür, üniversite mezunlarının eğitimlerini tamamlayınca tercih ettikleri yollar ile ilgili iki çizim bulunmaktadır. Bunlar 2, 4, 5, 6, 14, 20, 21, 28, 29 ve 30 numaralı karikatürlerdir. 2 numaralı karikatürde okul aile birliklerinin kurulması, 4 numaralı karikatürde 1942 yılında yayımlanan Giyim Eşyası Hakkında Tamim, 5 numaralı karikatürde köy okulları yapımında kısmen yardımın başlaması, 6 numaralı karikatürde okullarda devam zorunluluğu, 14 numaralı karikatürde ortaöğretim sınav ve sınıf geçme yönetmeliği, 20 numaralı karikatürde okutulacak olan ahlak bilgisi dersi, 28 numaralı karikatürde din dersinin programa girmesi ve 29 numaralı karikatürde ortaöğretim sınıf geçme yönetmeliği ele alınmaktadır. Üniversite mezunlarının eğitimlerini tamamlayınca tercih ettikleri yollar ile ilgili olan çizimler 21 ve 30 numaralı karikatürlerdir. 21 numaralı karikatürde üniversite mezunlarının kendi mesleği yerine memuriyeti tercih etmeleri ve 30 numaralı karikatürde yeni mezun doktorların yurt dışına gitmeleri ele alınmaktadır.

Bu karikatürlerde Türk eğitiminde atılmış bazı adımlar ele alınmaktadır. Bunlardan biri eğitimde demokratikleşme adına atılan önemli bir adım olan okul aile birliklerinin kurulmasıdır. Ayrıca köy okulları yapımında devlet tarafından kısmen yardımın başlatılacağını ve köy okullarında devam zorunluluğunun başlaması da önemli bir uygulamadır. Sınav ve sınıfta kalma yönetmeliklerinin değişmesi eğitim alanında yapılan bir başka uygulamadır. Bütün bunlar çizimlere yansımakta ve tarihsel bağlamda dönemi doğru yansıtmaktadır.

Öneriler

Araştırmacılara, karikatürler üzerinden dönem incelemeleri çok fazla olmadığı için dönem araştırmaları yapmaları önerilebilir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde 1923-1928 yılları arasında eski yazı kullanılarak yayımlanan karikatürler üzerine yapılmış çalışma sayısı sınırlıdır. Dolayısıyla araştırmacılara, söz konusu tarihler arasında yayımlanmış dönemin eğitim durumunu ele alan karikatürleri incelemeleri önerilebilir. Ayrıca 1970'den günümüze kadar gelen süreçte farklı dönemler içinde yayımlanmış

eğitim içerikli sanat karikatürleri üzerine de çalışmalar yapılabilir. Bir başka öneri olarak Türkiye ve farklı ülkelerin eğitimle ilgili tarihsel süreçlerini karikatürler üzerinden karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalar da alana katkı yapma potansiyeli taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, S. (2019). Kamu Personel Rejimlerinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'deki Yansımaları. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3*(2), 219-248. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/fuuiibfdergi/issue/51484/668349.

Acuner, A. M. (1990). Türkiye Cumhuriyeti'nde Okur-Yazarlık. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, *8*(2), 52-69. Erişim adresi: Türkiye Cumhuriyetinde Okur-Yazarilk - PDF Free Download (docplayer.biz.tr)

Adalet Partisi. (1964). *Tüzük ve Program, (27-29 Kasım 1964 İkinci Büyük Kongre)*. Ankara: Doğuş Matbaası.

Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Ahmad, F. (2015). *Demokrasi Sürecinde Türkiye:1945-1980* (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Hil Yayınevi.

Akbaba, B. (2016). İnkılâp Tarihi Öğretimi İçin Bir Kaynak: Karagöz Dergisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi,* 22(2), 731-742. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/22602/241498

Akbaşlı, S. ve Tura, B. (2019). Okul Aile Birlikleri Okullara Ne Getirdi? Neyi Değiştirdi? *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 14*(20), 1747-1768. Erişim adresi: Microsoft Word - 169_OPUS201904_Sait Akbaşlı - Belgin Tura.docx (dergipark.org.tr)

Akbulut, D. (2016). *Sanatta Siyasal Söylem*. Kültür Ajans Yayınları.

Akın, A. (2012). Türkiye'de Değişen Nüfus ve Sağlık Politikaları Doğrultusunda, İsteyerek Düşükler ve Üreme Sağlığı Hizmet Sunumunda Geleceğe Bakış. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi,* 2012;10, Özel Sayı 1, Düşükler 43-60 Erişim adresi: "KURTAJDAN ISTEYEREK DUSUKLERE" (dergipark.org.tr)

Akın, U., Adıgüzel, Ö. ve Aytaş, E. (2022). Köy Okulunda Müdür Olmak: Sorunlar, Uygulamalar ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18, 168-207. Erişim adresi: 2239507 (dergipark.org.tr)

Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* 9(1), 55- 72. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/65359

Aksanyar, N. ve Biçer, M. (2008). I. Dünya Savaşında Çıkarılan Varlık Vergisinin Türk Basınında ve Kamu Oyunda Yansımaları (11 Kasım 1942 – 15 Mart 1944). *Dumlupınar Universitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 379-400. Erişim adresi: 20-necati aksanya (dergipark.org.tr)

Akşin, S. (1997). *Ana Çizgileri ile Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980 - 2. Cilt*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.

Akyüz, Y. (2006). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2006*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Albayrak, M. (2002). *Türk Siyasi tarihinde Demokrat Parti*. Ankara: Phoenix Yayınları.

Alkan, C. (1981). *Açıköğretim Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Alsaç, Ü. (1994). *Türkiye'de Karikatür Çizgi Roman ve Çizgi Film*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Altunışık, R., Çoşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri.* Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Altunya, N. (2005). *Köy Enstitüleri Sistemine Toplu Bir Bakış.* Ankara: Kelebek Matbaası.

Altunya, N. (2018). Tarihimizden Türk Silahlı Kuvvetleri Okuma Yazma Okulları (Ali Okulları: 1959-1975). *Yetişkin Eğitimi Dergisi, 1*(1), 117-130. Erişim adresi: 8.niyazi altunya (yetiskinegitimi.org)

Arık, M. B. (1998). *Değişen Toplum, Değişen Karikatür*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Arslan, M. (2016). 2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de Savaş Ekonomisi. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, *2*(2), 1-14. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/651132

Aslan, C. (2014). *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Atatürk, M. K. (1999). *Nutuk. 2. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ay, S. (2012). Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *19*(2), 321-341. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/yonveek/issue/13697/165789.

Aydemir, S. S. (2014). 12 Mart 1971 Askeri Muhtırasına Giden Süreçte Üniversite Olayları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *5*(5), 43-51. Erişim adresi: 155092 (dergipark.org.tr)

Aydın, A. (2011). *Eğitim Hikayedir*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Aydın, H. (2009). Millî Mücadele'de Kemalist Anadolu'nun Mizah Organı: Özet Anadolu'da Peyam-ı Sabah. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *0* (22), 101-115. Erişim adresi: sefad_sayi_22.pdf (d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net)

Aydın, S. ve Taşkın, Y. (1989). *1960'Tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydoğan, M. (2008). *Atatürk ve Atatürk Devrimi*. İzmir: Umay Yayınları.

Ayhan, O. (2009). Tek Partili Yılların Ekonomi-Politiği ve Kadro Hareketi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Der*gisi, (17), 120-147. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/kosbed/issue/25703/271225.

Aysal, N. (2005). Anadolu da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Atatürk Yolu Dergisi, 9*(35), 267-282. Erişim adresi: 20602 (dergipark.org.tr)

Aysal, N. (2016). Atatürk Dönemi Türk Devrimi. T. F. Ertan (Editör), *Başlangıcından Günümüze Cumhuriyet Tarihi*. (ss.181-205). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Aytaç, Ö. (2006). Memurluk Zihniyeti ve Memuriyen Toplum: Prens Sabahattin'in Görüşleri Işığında Bir Çözümleme. *Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bilimler Dergisi,* 8 (1), 1-28. Erişim adresi: 8.1%20aytac.pdf

Bakanlar Kuruluna Güvenildiğine Dair. (1946, 15 Ağustos), *TC. Resmî Gazetesi* (Sayı: 6386). Erişim adresi: 6386.pdf (resmigazete.gov.tr)

Bakırtaş, T. ve Kandemir, O. (2010). Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *18*(3), 961-974. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/49056/625889

Balcıoğlu, S. (1973). *50 Yılın Türk Karikatürü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Balcıoğlu, S. (1987). *Cumhuriyet Dönemi Türk Karikatürü (1923-1983)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Balcıoğlu, S. (1998). *Cumhuriyet 75. Yılında Türk Karikatürü.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Balcıoğlu, Semih. (2003). *Memleketimden Karikatürcü Manzaraları*. İstanbul: Can Yayınları.

Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Barthes, R. (2008). *Çağdaş Söylemler* (T. Yücel, Çev.). İstanbul: Metis.

Barthes, R. (2009). *Göstergebilimin ABC'si* (M. Rıfat Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Barthes, R. (2015). *Bir Deneme Bir Ders: Eiffel Kulesi ve Açılış Dersi*. (M. Rifat ve S. Rifat Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Başar, E. (1992). Demokrat Parti Eğitim Hareketleri. *Eğitim Dergisi*, Sayı: 1, 80-123.

Başar, E. (1999). *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1960-1971*). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Başar, E. (2019). *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960*). Ankara: Pegem Akademi.

Başar, H. (1999). *Sınıf Yönetimi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Başgil, A. (2019). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri.* İstanbul: Yağmur Yayınları.

Batur, S. (2003). Türkiye'de Psikoloji Tarihi Yazımı Üzerine. *Toplum ve Bilim*, (98), 255-264. Erişim adresi: 2003_Turkiyede_Psikoloji_Tarihi_Yazimi_Uzerine-libre.pdf (d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net)

Becerikli, S. (2021). Mektupla Öğretmen Yetiştirme. *Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Yayını, Belgi Dergisi*, *21*, 279-299. Erişim adresi: BELGİ 21.indd (dergipark.org.tr)

Bedir, A. (2019). *Yakın Dönem Siyasi Tarihinin Karikatür Üzerinden Analizi: Karagöz 1922-1939* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Behmoaras, L. (2001). *Mazhar Osman*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bekiroğlu, C. (2010). *Türkiye'de İşsizlik Sorununun Çözümlenmesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Berkes, N. (2012). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berzeg, K. (1993). *Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Beşinci Milli Eğitim Şûrası. (1954). *Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*. Ankara: T.C. Maarif Vekâleti Yayınları.

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.

Binbaşıoğlu, C. (2005). *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Boratav, K. (1990). İktisat Tarihi 1908-1980. S. Akşin (Ed.), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. (ss. 265-353). İstanbul: Cem Yayınevi.

Boratav, K. (2006). *Türkiye'de Devletçilik*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Bozkurt, A. (2017). Türkiye'de Uzaktan Eğitimin Dünü, Bugünü ve Yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 85-124. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/auad/issue/34117/378446

Bulut, S. (2009). Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu. *Gazi Akademik Bakış*, *2*(4), 125-145. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/gav/issue/6527/86547

Burgaç, M. (2003). Köy Enstitülerinde Eğitim Öğretim. *Atatürkçü Bakış Dergisi, 2*(4), 117-143. Erişim adresi: Microsoft Word - mak06 (uludag.edu.tr)

Bülbül, İ. (2006). İkinci Dünya Savaşının Türkiye'de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, *0*(9), 1-51. Erişim adresi: SAYI 09 (dergipark.org.tr)

Büyükboyacı, Ş. (2015). Süleyman Demirel Dönemi (1965-1971) Eğitim Politikaları ve Uygulamalarının Türk Basınındaki Yankıları. *Ulakbilge, 3*(6), 19-57. doi: 10.7816/ulakbilge-03-06-02.

Büyükdüvenci, S. (2006). Sanat ve değer. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *2,* 47-50.

Canman, D. (1995). *Çağdaş Personel Yönetimi*. Ankara: TODAİE.

Caruso, P. (1996). Individuality vs. conformity: the issue behind school uniforms. *NASSP Bulletin*, *8*(581), 83-88. Retrived from: Sci-Hub | Individuality vs. Conformity: The Issue Behind School Uniforms. NASSP Bulletin, 80(581), 83–88 |10.1177/019263659608058121

Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim: Tarihi Gelişimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ciddi, M. L. (2019). Türkiye'de Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Resim Eğitiminin Gelişimi. *Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Dergisi, 3*(2), 62-68. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bestdergi/issue/40736/490944.

Crispin, S. (2000). *Yaşama Sanatı*: *Dünya Tinsel Geleneklerinde Gündelik Hayatın*

Culler, J. (2008). *Barthes* (H. Gür, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi. (18.6.1963). Dönem 1. Cilt 11. Toplantı 22. Yetmiş Altıncı Birleşim. Erişim adresi: cs__02011076.pdf (tbmm.gov.tr)

Çavdar, T, (1999). *Türk Demokrasi Tarihi (1939-1950)*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Çavuşoğlu, H, (2009). Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizgisinin Tarihi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(2), 265-278. Erişim adresi: http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt19/sayi2/265-278.pdf.

Çetin, C. (1968 20 Eylül). Gazetemiz Elli Yaşında, Akşam'ı Üç Ortak 750 Lira ile Kurmuştu. İstanbul: Nadir Kitap.

Çeviker, T. (1986). *Gelişim sürecinde Türk karikatürü Cilt.1.* İstanbul: Adam Yayınları.

Çeviker, T. (1988). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü Cilt.2*. İstanbul: Adam Yayınları.

Çeviker, T. (1991). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü Cilt 3*. İstanbul: Adam Yayınları.

Çeviker, T. (1997). *Karikatür Üzerine Yazılar.* İstanbul: İris Yayıncılık.

Çeviker, T. (2010a). *Karikatürkiye Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi Cilt-1*. Tek Parti ve Demokrat Parti Dönemi (1923-1960). İstanbul: NTV Yayınları.

Çeviker, T. (2010b). *Karikatürkiye Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi Cilt 2*. 27 Mayıs'tan Liberalizime (1960-1991). İstanbul: NTV Yayınları.

Çiftçi, M. ve Birinci, M. (2018). Karikatürler Üzerinden Toplumsal Değişimi Anlamak. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(13), 121-160.

Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/izusbd/issue/60833/900161

Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi, 1*(1), 43-77.

Danko, D. (2017). *Sanat Sosyolojisi* (N. Z. Arslanoğlu, Çev.). Ankara: Hece Yayınları

Danyal, N. ve Sabur, S. (2003). *Karikatür Sosyoloji ve İnsan Hakları*. Ankara: Karikatür Vakfı Yayınları.

De Saussure, Ferdinand (1959). *Course in General Linguistics*. (W. Baskin, Çev.). New York: Philosophical Library.

De Saussure, Ferdinand (1998). *Genel Dilbilim Dersleri* (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Mutilingual.

Demir, Y. (2006). Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 5*(13), 155-171.

Demircan, Ö. (2001). *İletişim ve Dil Devrimi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Derman, H. (1984). *Mizah Dergileri ve Karikatür, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)*. İstanbul: Gelişim Yayınları.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1973). *Milli Eğitim Hareketleri 1942-1972*. Ankara: Devlet İstatistik Matbaası.

Dinç, S. (1999). *Cumhuriyet Dönemi'nde Yapılan Milli Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923-1960)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Dinçer, N. (1974). *1913'ten Bugüne İmam Hatip Okulları Meselesi*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Doğan, İ. (2011). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Doğan, İ. (2018). *Türk Eğitim Tarihi.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Doğan, M. (2011). Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış. Mar*mara Coğrafya Dergisi, 23*, 293-307. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/marucog/issue/470/3822

Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşerî Coğrafyası*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Dönmez, B. (2016). Türkiye'de Altmış Sekiz Kuşağı Dünya Algısının Popüler Müziğe Yansıması/ Reflection Of Sixty Eight Generation World Perception To Popular Music in Turkey. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 2*(1), 45-75. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijca/issue/24467/259359

Dursun, D. (2003). *12 Mart Darbesi*. İstanbul: Şehir Yayınları.

Duru, B. (2008). 1941: Kıtlık Yılında Milli Koruma Kanunu Uygulamaları, Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini. B. A. Güler (Ed.). *Açıklamalı Yönetim Zamandizini: 1940-1949, Türkiye Cumhuriyeti İdare Tarihi Araştırması II* (ss.159-224). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi. Erişim adresi: 1941: KITLIK YILINDA MİLLİ KORUNMA KANUNU UYGULAMALARI - PDF Ücretsiz indirin (docplayer.biz.tr)

Efe, H. (2013). *Karikatürü Düşündüren İnsan*. İzmir: Nezih-Er Yayınları.

Eraslan, C. (2016). *Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası*. Ankara: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.

Eraslan, C. ve Baran, T.A. (2018). Siyasal Yaşam. C. Öztürk. (Ed.). *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti*. İstanbul: İstek Yayınları.

Ergun, T ve Polat, A. (1978). *Kamu Yönetimine Giriş*. Ankara: TODAİE.

Erinç, S. (2013). *Sanat Sosyolojisine Giriş*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Erol, N. (2011). Toplumsal Değişme ve Eğitim: "Temel İlişkiler, Çelişkiler, Tartışmalar''. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, *5*(9), Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73929

Ertem, B. (2018). Mart 1971 Askeri Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974). *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8*(14), 655-676. Erişim adresi: 12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974) (dergipark.org.tr)

Ertop, K. (1973). *Cumhuriyet (1924-1974)*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.

Eryılmaz, B. (1995). *Kamu Yönetimi.* İzmir: Akademi Kitabevi.

Es, M., ve Ateş, H. (2010). Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Journal of Social Policy Conferences, 0*(48), 205-248. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/890/9892

Fındıkçı, İ (1990). *Prof. Dr. Refia Şemin ile Söyleşi; Türkiye'de İlk Çocuk Kulüpleri. Yaşadıkça Eğitim*. No 11. 28-30 Erişim adresi: content (iku.edu.tr)

Fidan, B. (2007). *Reklam ve Karikatür*. İstanbul: Baam.

Fidan, N. ve Okan. K. (1975). *Açık Yükseköğretim Sistemleri ve Uzaktan Eğitim*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Filiz, M., Karagöz, M. B., ve Karagöz, N. (2022). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (27): 679-692.

Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (S. İrvan, Çev). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Gedikoğlu, Ş. (1971). *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*. Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret.

Gedikoğlu, Ş. (1991). *Türkiye'de Yaygın Eğitimden Çağdaş Halk Eğitimine*. Ankara: Gül Yayınevi.

Gelekçi, C. (2015). 1960 Sonrası Dönemde Türkiye'de Nüfus Yapısı ve Bazı Temel Özellikleri Üzerine Tespitler- *Sosyoloji Konferansları* No: 52 (2015-2) / 587-607 Erişim Adresi: F532D670F1064F119C12C9C259D86991 (istanbul.edu.tr)

Gezer, Melehat. (2012). *Demokrat Parti İktidarının Halk Eğitimi Politikaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi. Ankara. Türkiye.

Goloğlu, M. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi III 1939-1945 Milli Şef Dönemi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Goloğlu, M. (2017). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi: Devrimler ve Tepkileri* (1924-1930). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Gökaçtı, M. A. (2005). *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam Hatipler*. İstanbul: İletişim.

Güçlü, M. (2014). Mehmet Fuat Gündüzalp'in Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi. *Journal of Turkish Studies.* 9 (2): 727-739.

Günay, V. (2008). Görsel Okuryazarlık ve İmgenin Anlamlandırılması. *Art-e Sanat Dergisi,* 1 (1), Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduarte/issue/20720/221479

Günay, V. D ve Parsa, A. (2012). *Görsel Göstergebilim: İmgelerin Anlamlandırılması*. İstanbul: Es Yayın.

Gündüz, M. (2015). *Türkiye'de Eğitimin Kısa Tarihi.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.

Güneş, M ve Güneş, H. (2005). *Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Hesapçıoğlu, M. ve Meşeci, F. (2009). Siyah Önlük Beyaz Yakanın Kökeni. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9*(4), 1717-1750. Erişim adresi: Siyah Önlük Beyaz Yakanın Kökeni - PDF Ücretsiz indirin (docplayer.biz.tr)

Huyugüzel, Ö. F. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Halkevlerinin Rolü. Ankara *Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 6*(23), 391-400. Erişim adresi: 10212.pdf (ankara.edu.tr)

Ilgaz, D. (1999). Köy Enstitüleri. F. Gök (Ed.), *75 Yılda Eğitim*. (ss. 311-344). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İnalcık, H. (2007). *Atatürk ve Demokratik Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

İnan, S. (2007). *Demokrat Parti Dönemi (1950-1960).* Ankara: Anı Yayıncılık.

İşli, E. N. (2017). *Sahafname.* İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Kahraman, S. V. (2013). *Türkiye'nin Değişim Yıllarında Siyasi Mizahla Muhalefet Örneği: Marko Paşa Gazetesi* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Kalelioğlu, M. (2021). Göstergebilim Kuramının Genel Bir Değerlendirmesi, Türkiye'deki Yeri ve Önemi. *Söylem Filoloji Dergisi*. 6(1): 189-200. Erişim Adresi: Layout 1 (dergipark.org.tr)

Kaplan, İ. (1999). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kapluhan, E. (2012). Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri. *Marmara Coğrafya Dergis*i, (26), 172-194. Erişim adresi: 3305 (dergipark.org.tr)

Kar, İ. (1999). *Karikatür Sanatı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı.

Karabulut, A. (2007). *Türkiye'de İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği* (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.

Karaca, N. (2018). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Mizah Dergileri Karikatürlerinde Yenileşme-Batılılaşma Göstergesi Olarak Kadına Dair İçerik ve Söylem. M. Uğur (Editör), *Türk Basım Tarihi Uluslararası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016 / Elazığ* (ss. 1661-1704). Erişim adresi: TÜRK-BASIN-TARİHİ-III.-CİLT.pdf (atam.gov.tr)

Karacan, A. N. (1953, 23 Eylül) Arkadaşım Necmeddin Sadak, *Milliyet*, 1211, 1.

Karakök, T. (2011). Menderes Dönemi'nde (1950 – 1960) Türkiye'de Eğitim Education in Turkey in the Menderes Era (1950 – 1960). *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1*(2), 89-97. doi: 10.5961/jhes.2011.014.

Karaman, E. (2017). Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in Göstergebilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırılması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, *9*(2), 25-36. doi: 10.17932/IAU.IAUD.13091352.2017.9/34.25-36

Karikatürcüler Derneği. (1971). *Başlangıcından Bugüne Türk Karikatürü*. Cem Yayınevi.

Karpat, K, H. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Ekonomik Kültürel Temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kasalak, K ve Büyükboyacı, Ş. (2018). Süleyman Demirel Dönemi'nde (1965-1971) Üniversitelerde Fiziki Kapasitenin Arttırılmasına Yönelik Çalışmalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* sayı 44: 26-39. Erişim adresi: PdfViewer (trdizin.gov.tr)

Katoğlu, M. (1990). Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat. S. Akşin, (Ed.). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. (ss. 393-501). İstanbul: Cem Yayınevi.

Kaya, A. E. (2009). *Demokrat Parti Politikalarının Cumhuriyet Gazetesinde Ele Alınış Biçimleri 1950-1960* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

Kayış, Y. (2009). *Demokrat Parti Dönemi'nde Siyasi Karikatür*. Ankara: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Kaynardağ, A. (30.05.1983: 2) Sahaflar Çarşısı ve Diğer Belgeler. *Milliyet Gazetesi. ss.2*

Kemal, C. (2008). Ülkücü Hareketin İdeolojisi. B. Tanıl (Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt.4, Milliyetçilik.* (ss. 675-678.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılıç, E. (2008). *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950–1960)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

Kılıç, F. (2017). Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. Sayı: 61, Güz 2017, s. 207-248

Kırık, A. M. (2014). Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'deki Durumu. *Marmara İletişim Dergisi*, *0*(21), 93-74. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/maruid/issue/22159/238064

Kışlalı, A. T. (1974). *Öğrenci Ayaklanmaları.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kıyar, N ve Karkın, N. (2018). *Sanatı Algılamanın Sosyolojisi*. İstanbul: Fidan Basın Yayım.

Kızılkaya, A. (2016). Ekonomik ve Siyasal Boyutlarıyla Varlık Vergisi Emek ve Toplum. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 5*(12), Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/263340.

Koça, E., Koç, F., Vural, T. (2008). Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam. *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri 10-15. 09. 2007*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 4/2, 793-808

Koçak, C. (2007). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Dönemin İç ve Dış Politikaları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Koçak. C. (1990). Siyasal Tarih 1950-1960 S. Akşin (Ed.). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. (ss. 85-154). İstanbul: Cem Yayınevi.

Kohlberg, L & Hersh, R. H. (1977). Moral Development: A Review of the Theory. *Theory into Practice*. 16(2), 53-59. Retrieved from: Full text of "Psychology Academic Journal Digital Collection" (archive.org)

Koloğlu, O. (2005). *Türkiye Karikatür Tarihi.* İstanbul: Bileşim Yayınevi.

Kongar, E. (2007). *Demokrasimizle Yüzleşmek*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (2013). *21. Yüzyılda Türkiye-2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Köktener, A. (2004). *Bir Gazetenin Tarihi: Cumhuriyet.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kömürcüoğlu, M. (2015). Göç ve Kentleşme: Gecekondudan Kentsel Dönüşüme. L. Sunar (Editör). *Türkiye'de Toplumsal Değişim*. (ss. 89-124). Ankara: Nobel.

Kuşçi, A. (2021). *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950*). İstanbul: İktisad Yayınevi.

Lekesiz, Ö. (2021). *Hasan Aycın Çizgilerinden Örneklerle Çizgi Sanatında Dil ve Mesaj*. İstanbul: Şule Yayınları.

Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğusu* (M. Kıratlı, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Makal, A. (2004). *65. Yılında Koruma Kanunu, Çalışma İlişkileri ve İş Mükellefiyeti.* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri, 76, 1-40. Erişim adresi: Microsoft Word - SBF_WP_76.doc (cankaya.edu.tr)

Mardin, Ş. (1992). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (l895-l908*). İstanbul: İletişim Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1956). *Halk Eğitimi Semineri Notları.* Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2-10 Aralık 1946). III. Milli Eğitim Şura Kararları. Erişim adresi: III (meb.gov.tr)

Milliyet Gazetesi, (27.01.1968). Sınıf Geçme Yönetmeliği Değişiyor.

Moran, B. (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mumcu, A. (1992). *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Neziroğlu, İ ve Yılmaz, T. (2013). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 3.* Ankara: TBMM Basımevi.

Oktar, S. ve Varlı, A. (2010). Türkiye'de 1950 1954 Dönemi'nde Demokrat Parti'nin Tarım Politikası. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*. *28*(1), 01-22. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3532.

Oktay, E. Y. (2014). Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından Günümüze Uygulanan Nüfus Politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi.* Sayı 7. Ekim 2013-Nisan. 31-53 Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/800976

Okuryazarlık ve Cinsiyete Göre Nüfus. (TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr))

Okutan, Ö. (1983). *Din Eğitimi, Cumhuriyet Döneminde Eğitim.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Olkun, O. E. (2013). *Türkiye'de Medya Sahiplik Yapısındaki Değişim: Milliyet ve Vatan Gazeteleri Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.

Oral, T. (1998). *Yaza Çize*. İstanbul: İris Mizah Kültürü.

Orhan, S. (2012). *Dil Politikaları, Dil Hakları ve Türkiye'de Uygulamaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Ortaylı, İ. (1998). İkinci Dünya Savaşı'nda Şehirlerde Hayat. *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I (20-22 Ekim 1997-İstanbul)*. 422-436.

Öcal, M. (2013). *100. Yılında İmam Hatip Liseleri*. İstanbul: Ensar Yayınları.

Öğdü, H. (2011). Türk *Siyasal Hayatının Karikatür Üzerinden Analizi: Akbaba Dergisi Örneği (*Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye. Erişim adresi: 294586 (2).pdf

Önder, M. (1975). *Atatürk'ün Yurt Gezileri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Öngören, F. (1976). *50 Yılın Türk Mizahı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Önsoy, R. (1991). Cumhuriyetten Bugüne İlk ve Orta Öğretimimiz ve Bazı Meseleleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(6), 1-23. Erişim adresi: 1411-published.pdf (hacettepe.edu.tr)

Ötgün. C. (2008). Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(2), 159-178. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/20665/220451

Öymen, A. (2013). *Ve İhtilal*. İstanbul: Doğan Kitap.

Özdemir, H. (1990) Siyasal Tarih 1960-1980. S. Akşin (Ed.), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, (ss.194-217). İstanbul: Cem Yayınevi.

Özdemir, Y. ve Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1932'den 1951'e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, *0*(45), 235-262. Erişim adresi: (Microsoft Word - 14-HALKEVLER\335) (dergipark.org.tr)

Özer, A. (1991). Türk Mizah Dergileri ve Karikatür Sanatındaki Değişimler. *Kurgu Dergisi, 9*(1), 223-239. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1502077.

Özer, A. (1994) *İletişimin Çizgi Dili*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Özer, A. (1998). *Kuramsal ve Uygulamalı Karikatür*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özgen, R. (2012). *Eğitime Alternatif Felsefi Yaklaşımlar* (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye.

Özkul, Y. E. (2019) Akademik Literatürde Türk Tarih Tezi Sorunsalı. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 38-50.

Öztan, G. G. (2021). 1961-1965 Arasında Türkiye Solunda Eğitim Tartışmaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 76, No.1, 2021, s. 279 – 318 Erişim adresi: 1144653 (dergipark.org.tr)

Öztürk, C. (2018). *4. Bölüm Tam Bağımsızlığa Giden Yol: Kurtuluş Savaşı İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti*. İstanbul: İstek Yayınları.

Parsa, S. ve Parsa A.F. (2004). *Göstergebilim Çözümlemeleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Quataert, D., ve Zürcher, E. J. (1998). *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiyesi'ne İşçiler.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Resmî Gazete. (1931, 4, Nisan). Ölçüler Kanunu. Sayı: 1764. Erişim adresi: kanuntbmmc00901782.pdf

Resmî Gazete. (2.7.1934). Soyadı Kanunu. Kanun Numarası: 2525. Sayı: 2741. Tertip: 3 Erişim adresi: 1399 (mevzuat.gov.tr)

Resmî Gazete. (24.11.1928). Millet Mektebi Talimatnamesi. Sayı: 1048. Erişim adresi: 1048.docx (resmigazete.gov.tr)

Resmî Gazete. (31 Mayıs 1961). Halkoyuna Sunulacak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Sayı: 10816 Erişim adresi: 1961-ilkhali.pdf (tbmm.gov.tr)).

Resmî Gazete. (4.4.1926). Türk Kanunu Medenisinin Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri. Kanun Numarası: 743. Sayı: 339. Tertip: 3 Cilt: 7. Erişim Adresi: (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.3.743.pdf).

Sakaoğlu, N. (1991). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sarınay, Y. (2000). Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Atatürk Araştırma Dergisi, 16*(48), 857-886. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1159529.

Saymen, F. H. (1960). *Türk Medeni Hukuku*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Sevinç, G., Davran, M., ve Sevinç, M. R. (2018). Türkiye'de Kırdan Kente Göç ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 3*(6), 70-82. Erişim adresi: 479555 (dergipark.org.tr)

Sınıf Geçme Yönetmeliği Değişiyor. (1968, Ocak 27). *Milliyet Gazetesi*. s. 1.

Soykan, Ö. N. (2021). *Sanat Sosyolojisi Kuram ve Uygulama*. Bilge Kültür Sanat Yayın ve Dağıtım

Şahin, M. ve Özenç, Ç. (2008). Varlık Vergisi ve Toplumsal Etkiler. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, *45*(516), 87-98. Erişim adresi: http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/files/articles/152820004376_6.pdf.

Şenyapılı, Ö. (2003). *Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür Kim Niye Çiziyor*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş Yayıncılık.

Şimşek, İ. (2021). *Neden Köy Enstitüleri*. İstanbul: Özgür Yayınları

T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Kalkınma Planı (Birinci Beşinci Yıl) 1963-1967*. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası. Erişim adresi: Kalkınma Planı Birinci Beş Yıllık (1963-1967) - 400dpi (sbb.gov.tr)

T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1968). *Kalkınma Planı (İkinci Beşinci Yıl) 1968-1972*. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası. Erişim adresi: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı-1968-1972 (sbb.gov.tr)

T.C. Maarif Vekâleti. (1957). *Altıncı Maarif Şûrası 18-23 Mart 1957: Çalışma Esasları Komisyon Raporları Konuşmalar*. İstanbul: T.C. Maarif Vekâleti Yayınları.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (1990). İkinci Maarif Şûrası (15 – 21 Şubat 1943) Çalışma Programı Raporlar Konuşmalar. Milli Eğitim Başkanlığı Yayınlar Dairesi. Erişim adresi: https://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/dokumanlar/2_sura.pdf

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (1991). *Üçüncü Milli Eğitim Şûrası 2-10 Aralık 1946 (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar)*. Tıpkı Basım. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2006). Milli Eğitim Şûraları. (1921 – 2006). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2021). *Gazetecilik, Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi.* Erişim adresi: http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Türk%20Basınının%20Doğuşu%20Ve%20Gelişimi.pdf.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (1962). *Yedinci Millî Eğitim Şûrası, 5-15 Şubat 1962* Çalışma Esasları Konular ve Kararlar. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (15-21 Şubat 1943). İkinci Milli Eğitim Şûra Raporu. Erişim adresi: II (meb.gov.tr)

Tangülü, Z. (2012) Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *10*(2), 389-410. Erişim adresi: 256490 (dergipark.org.tr)

Tansel, A. ve Güngör, N. D. (2003). Brain Drain from Turkey: Survey Evidence of Student Non-Return, Career Development International, 8/2, 52-69. Retrieved from: Microsoft Word - Student Non-Return in Turkey, revised.doc (researchgate.net)

Tarım, O. (2013). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.

Taşdemirci, E. (2002). 20. Yüzyılda Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Akımları. *Erdem, 14*(40), 269-304.

Taşdöven, Z. (2013) *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı 1950-1960* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.

Tebliğler Dergisi. (30.Ekim.1967). Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Orta Dereceli Okullar Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliği. Cilt 30. Sayı 1476. Erişim adresi: 1476-ekim-1967.pdf (meb.gov.tr)

Teke, C. (2021). II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin İaşe Tedbirleri: İhtikârla Mücadele. *Akademik Tarih ve Düşünce, 8*(1), 179-197. Erişim adresi: 1554977 (dergipark.org.tr)

Tercüman. (20.08.1968). *Eğitim Bakanı Bu Yıl Üniversite Öğrencisi Açıkta Kalmayacak Dedi*. 7.

Tezcan, M. (2011). *Sanat Sosyolojisi Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Tezel, Y. (1986). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950).* Ankara: Yurt Yayınları.

Teziç, E. (1976). *100 Soruda Siyasi Partiler* (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Toker, M. (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944 1973).* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tokgöz, E. (2004). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914 2004).* Ankara: İmaj Yayıncılık.

Toksoy, N. (2007). *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*. Ankara: Orion Kitabevi.

Tolstoy. L.N. (2007). *Sanat Nedir?* (M. Beyhan. Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Topçu, N. (2012). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topuz, H. (1986). *İletişimde Karikatür ve Toplum*. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Topuz, H. (2002). *Başlangıçtan Bugüne Dünya Karikatürü*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Torun, E. (2006). *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Kültürel Değişimler -İç ve Dış Etkenler- (1945-1960).* Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

Tozan, S. ve Cevan, F. (1977). *Kamu Personeline Sağlana Mali ve Sosyal Haklar (1939-1976).* Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Tunç, A. (2009). Köy Enstitüleri'nde Sanat Eğitimi ve Dönemin Yöneticilerinin Sanata Yaklaşımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (26), 30-34. Erişim adresi: 235040 (dergipark.org.tr)

Tunçay, M. (1990) Siyasal Tarih 1950-1960, S.Akşin (Ed.). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Turan, O. (1975). *Karikatürler: Basında Çizgi Sanatı*. Ankara: Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayını.

Tutum, C. (1976). *Personel Yönetimi*. Ankara: TODAİE Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (26.12.1952). Birinci Oturum. Dönem 9. Cilt 18. Erişim adresi: tbmm09018022.pdf

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *İstatistik Göstergeler.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası. Erişim adresi: istatistikgostergeler.pdf

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu. (1966). *19. Kurultay Çalışmaları (Gaziantep, 3.7.1966-5.7.1966) Konuşmalar Tutanaklar Komisyon Raporları*. T.Ö.D.M.F Yayınları 5. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.

Uğurel, İ. ve Moralı, S. (2006). Karikatürler ve Matematik Öğretiminde Kullanımı. *Milli Eğitim Dergisi*, *34*(170), 1-10. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36942/422504.

Ulusoy, E. (2021). *Modern Dünyada Beyin Göçü*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Ulusoy, M. D. (2005). *Sanatın Sosyal Sınırları.* Ankara: Ütopya Yayınları.

Unat, K. (2016). Atatürk Dönemi Türk Devrimi. T. Ertan. (Ed.). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* (ss.261-262). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ülgen, H. (1953). *Milli Eğitimle İlgili Kanunlar.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Ünal, E. (1968, 20 Eylül). 50 Yıldır Her Devirde En Büyük Kalemler Akşam'daydı. *Akşam Gazetesi.*

Ünal, M, F. (2016). Göstergebilimin Serüveni. *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 3 (6): 379-398. Erişim adresi: Mütefekkir (dergipark.org.tr)

Ünal, T. (2007). *Milli Eğitim Davamız*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Varlık, M. B. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah. M Belge ve F. Aral (Editörler) *Türkiye Ansiklopedisi (4. Cilt),* (ss.1092-1100), İstanbul: İletişim Yayınları.

Vergili, A. (2013). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Dönem Nüfus Politikası (1923-1960*). Sosyoloji Yıllığı*, s. 22, İstanbul: Doğu Kitabevi, s.313-324 Erişim adresi: (PDF) TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN İLK DÖNEM NÜFUS POLİTİKASI (1923-1960) | Ayhan Vergili - Academia.edu

Vural, T., Koç, F., ve Koca, E., (2007). Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam. *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi.* 793-808. Erişim adresi: VURAL, Tuba-KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİMDE GİYİM KUŞAM (studylibtr.com)

Yaman, A. E. (1993). Kurtuluş Savaşı Ekonomisi ve Maliyesi. *Atatürk Yolu Dergisi, 3*(12), 417-429.

Yaşar, H. (2010). Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi, *Atatürk Yolu Dergisi Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Cilt: 12 Sayı: 45, 177-215.

Yavalar, E. D. (2018). Bir Muhalif Mizah Dergisi Olarak "Taş". *İnif E-Dergi.* 3(2), 25-48 Erişim adresi: 602728 (dergipark.org.tr)

Yavuz, E. (2015). Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsuller Vergisi Kanunu Tartışmaları: Erzincan Uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(12), 161-180. Erişim adresi: MİLLİ KORUNMA KANUNU, VARLIK VERGİSİ KANUNU VE TOPRAK MAHSULLERİ VERGİSİ KANUNU TARTIŞMALARI: ERZİNCAN UYGULAMALARI (DISCUSSIONS ON THE LAWS OF NATIONAL SECURITY, WEALTH TAX AND SOIL PRODUCTS TAX: APPLICATIONS IN ERZINCAN) - Erdem YAVUZ- | the Journal of Academic Social Sciences (asosjournal.com)

Yenal, O. (2001). *Cumhuriyetin İktisat Tarihi*. İstanbul: Creati.

Yıldız, Y. (2017). Türk Düşünce Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Cumhuriyet Gazetesi (1937-1952). *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(2), 213-242. Erişim adresi:https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=sosyal&Id=AWfvmYXTHDbCZb_mRARK.

Yurtoğlu, N. (2017). Cumhuriyet Döneminin Öncü Bir Sanayi Kuruluşu: İzmit Selüloz ve Kâğıt. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, *0*(60), 341-372. Erişim adresi: Microsoft Word - Yurtoğlu Nadir (dergipark.org.tr)

Yüce, C. (2008). *Afyonkarahisar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocatepe Üniversitesi, Afyon, Türkiye.

Yücebaş, H. (1950). *Bütün Cepheleriyle: Cemal Nadir*. İstanbul: Damla Dergisi Yayınları.

Yücebaş, H. (1959). *Karikatür Üstadlarımız Cem ve Ramiz.* İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık Kâğıtçılık.

Zengin, M. ve Mengüç D. (2017). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nde Din ve Ahlak Dersi Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1924-1982). *Turkish Studies, 12*(10*)*, 361-386. doi.org/10.7827/TurkishStudies.12072

Zolberg, V. L. (2018). *Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak* (B. O. Özbay, Çev.). İstanbul: Alfa.

Zürcher, E, J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Y. S. Gönen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

EK 1. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : **05/12/2022**
Toplantı Sayısı : **22**
Karar Sayısı : **275**

275-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı doktora öğrencisi **Yasemin İMİR**'in "Eğitimin Geçmişe Tanıklık Eden Karikatürlere Yansıması" başlıklı tezi ile ilgili 16.11.2022 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı doktora öğrencisi **Yasemin İMİR**'in "Eğitimin Geçmişe Tanıklık Eden Karikatürlere Yansıması" başlıklı tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

BENZERLİK BİLDİRİMİ

"TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN KARİKATÜRLERE YANSIMASI: 1940-1970" başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) "Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler" (2) "Kaynaklar" (3) "Doğrudan alıntılar" ve (4) "Lisansüstü tezim ile ilgili yapmış olduğum kendi yayınlarım ve yararlandığım mevzuat metinleri gibi kaynaklar" dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 08-Ağu-2023 05:52PM (UTC+0300)
Gönderim Numarası	: 2143117661
Sayfa Sayısı	: 216
Sözcük Sayısı	: 50844
Karakter Sayısı	: 352050
Benzerlik Oranı	: % 7
Savunma Tarihi	: 27.07.2023

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihal Tespit Programı'na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10'dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin, tek bir kaynakla eşleşme oranının ise %2'den fazla olduğunun belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Yasemin İMİR

Tarih: 08.08.2023

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Yasemin İmir

E-Posta Adresi :

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
İngilizce Öğretmeni	Maya Koleji	2
İngilizce Öğretmeni	Ankara Eğitim Kurumları	3
İngilizce Öğretmeni	Türk Amerikan Derneği Dil Kursu	9

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Doktora	Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Programı	Ankara Üniversitesi	2023
Yüksek Lisans	Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Programı	Ankara Üniversitesi	2013
Lisans	Amerikan Kültürü ve Edebiyatı	Başkent Üniversitesi	2004

Yayınlar:

İmir, Y. & Kıcır, Z. (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Alanında Yapılan Reformların Karşılaştırmalı Karikatürlere Yansıması. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 98-111.